

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**TÜRKİYE’DE POLİS-SİYASET İLİŞKİSİNE
DÖNEMSEL BİR BAKIŞ:
12 MART 1971- 12 EYLÜL 1980 ARASI
TÜRK POLİS TEŞKİLATI**

Seda YILDIZ

Doktora Tezi

Ankara, 2015

TÜRKİYE’DE POLİS-SİYASET İLİŞKİSİNE
DÖNEMSEL BİR BAKIŞ:
12 MART 1971- 12 EYLÜL 1980 ARASI
TÜRK POLİS TEŞKİLATI

Seda YILDIZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Doktora Tezi

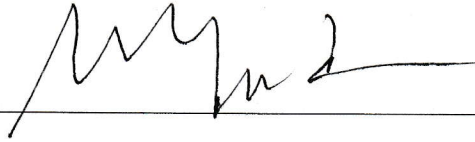
Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

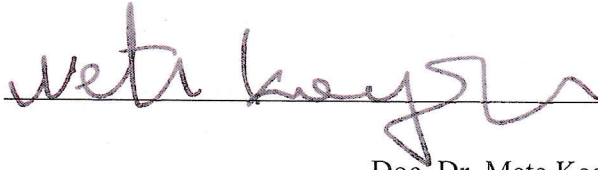
Seda ÖZ YILDIZ tarafından hazırlanan “Türkiye’de Polis Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış: 12 Mart 1971-12 Eylül 1980 Arası Türk Polis Teşkilatı” başlıklı bu çalışma, 13 Şubat 2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR (Danışman)

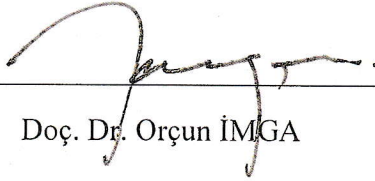
Prof. Dr. Mete YILDIZ

Doç. Dr. Mete Kaan KAYNAR

Doç. Dr. Ahmet Erkan KOCA

Doç. Dr. Orçun İMGA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

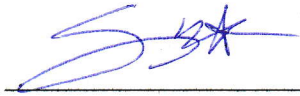
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin **3 yıl** süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

13 Mart 2015

Seda ÖZ YILDIZ

ÖZET

YILDIZ, Seda, *Türkiye’de Polis Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış: 12 Mart 1971-12 Eylül 1980 arası Türk Polis Teşkilatı*, Doktora Tezi, Ankara, 2015.

Bu çalışmada, 12 Mart 1971-12 Eylül 1980 arası dönemde, Türk polis teşkilatı analizi üzerinden polisin siyasallaşma sorunu neden ve sonuçlar ekseninde ele alınmaktadır. 1971-1980 yılları arasında Türk polis teşkilatının siyasallaşma perspektifinden incelenmesi, bu alanda yapılan ilk kapsamlı bilimsel çalışma özelliğini taşımaktadır. Bu çalışmada elde edilen bulgular arasında üç temel tespit öne çıkmaktadır: (1)Türk polis teşkilatında bürokratik yapının siyasi yapıyla kurduğu ilişkinin partizanlaşma biçimindeki yansımalarının teşkilatın etkin görev yapma biçimine olumsuz etkisi, (2)Türk polis teşkilatının iç güvenliğin sağlanmasında gösterdiği zafiyetin ülkedeki demokratik yönetim biçimine olumsuz etkisi ve (3) Türkiye’de polis ile ordu arasında kurulan ilişki biçiminin sorunlu bir alan oluşu. Çalışmanın verileri, ikincil veriler ile yarı yapılandırılmış mülakatla elde edilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde devlet-polis ve bürokrasi-siyaset ilişkileri tartışılmıştır. Çalışmada Türk polis teşkilatının 1971-1980 arası dönemdeki deneyimlerini daha iyi anlamak amacıyla 1845’ten 1970’lere kadar geçirdiği tarihsel süreç, özellikle dönemin siyasi iktidarlarıyla polisin ilişkisi yönünden ana hatlarıyla irdelenmiştir. 1970’li yıllarda Türkiye’deki toplumsal, kültürel, siyasal, hukuksal, ekonomik ve dış politika gelişmeleri ekseninde 1971-1980 yılları arasında Türk polis teşkilatının organizasyon, yönetim, personel, lojistik, bütçe ve eğitim durumu ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışmada Türk polis teşkilatının siyasallaşma biçiminin belirgin bir biçimde ortaya konulması amacıyla öncelikle POL-DER ve POL-BİR dernekleri üzerinden polislerin ideolojik kutuplaşması ve bunun etkileri, teşkilat içindeki kayırmacılık, rüşvet ve işkence iddiaları ile dönemin bazı önemli iç güvenlik olayları üzerinden Türk polis teşkilatının etkinliği analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, Polis, Siyasallaşma, Bürokrasi, Partizanlık, Yozlaşma, Polis Tarihi, POL-BİR, POL-DER.

ABSTRACT

YILDIZ, Seda, *A Periodic View on the Relationship between Police and Politics in Turkey: Turkish Police Organization between 12 March 1971- 12 September 1980*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2015.

In this study, the problem of politicization of police is discussed over the analysis of Turkish police organization between 12 March 1971-12 September 1980 on the axis of reasons and results. Examining the Turkish police organization from the politicization perspective between the years 1971-1980, is the first comprehensive scientific studies in this area. In this study, three basic results are outstanding among the findings: (1) The partisanship in bureaucratic structure of Turkish police organization has a negative impact on the fulfilling security tasks, (2) The weakness in Turkish police organization in providing internal security has negative impact on the democratic government, and (3) The relationship between the police and the army in Turkey consists of a troubled area in Turkey. The data has been obtained by survey and semi-structured interview. In the chapter of contextual framework, theoretical aspects of relationship between state-police and bureaucracy-politics were discussed. In the study, in order to better understand experiences of Turkish police organization between 1971-1980, the period from 1845 until the 1970's is discussed in terms of relationship between political elites and the police. Primarily social, cultural, political, legal, economic and foreign policy developments in Turkey during 1970's are summarized and followed by the organization, management, personnel, logistics, budget, and that education status of Turkish police organization in 1970's are analyzed. Also in this study, to be set out politicization status of Turkish police organization in clear manner, ideological polarization of the police through police associations as POL-BİR and POL-DER and its effects, claims on nepotism, bribery and torture in the organization and effectiveness of Turkish police organization through some internal security developments of the period were analyzed.

Key Words:

12 March 1971, 12 September 1980, Police, Politicization, Bureaucracy, Partisanship, Corruption, Police History, POL-BİR, POL-DER.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
TABLO LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM : ARAŞTIRMA BİLGİLERİ VE METODOLOJİ	6
1.1. Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Sınırlılıkları	6
1.2. Literatür Taraması	13
1.3. Araştırmanın Türü ve Yaklaşım	21
1.4. Veri Toplama Araçları	24
1.5. Verilerin Analizi	30
2. BÖLÜM : KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	33
2.1. Kavramsal Çerçeve	33
2.1.1. Polis ve İç Güvenlik Kavramları	33
2.1.2. Bürokrasi ve Partizanlaşma Kavramları	38
2.2. Kuramsal Çerçeve	46
2.2.1. Polis- Devlet İlişkisi	46
2.2.2. Bürokrasi-Siyaset İlişkisi	53
3. BÖLÜM : 12 MART 1971 ÖNCESİ TÜRK POLİS TEŞKİLATI	62
3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türk Polis Teşkilatı	62
3.2. 1923-1950 Arası Tek Parti Döneminde Türk Polis Teşkilatı	72
3.3. 1950-1971 Arası Dönemde Türk Polis Teşkilatı	78

4. BÖLÜM : 12 MART 1971-12 EYLÜL 1980 ARASI DÖNEMİ

TÜRK POLİS TEŞKİLATI 90

4.1. 1971-1980 Arası Dönemde Türkiye'nin Genel Durumu 90

4.1.1. İç ve Dış Siyasal Durum 90

4.1.2. Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durum 100

4.2. 1971-1980 Arası Dönem Türk Polis Teşkilatı'nın Genel Durumu .106

4.2.1. Teşkilat Yapısı ve Yönetim 106

4.2.2. Bütçe ve Lojistik Durumu 123

4.2.3. Personel ve Eğitim Durumu 130

4.2.4. 1970'li Yıllarda Türk Polis Teşkilatı'nda İngiliz Uzmanlar ve Gözlemleri 138

5. BÖLÜM : 12 MART 1971-12 EYLÜL 1980 ARASI DÖNEMDE TÜRK POLİS TEŞKİLATI'NIN SİYASALLAŞMA SÜRECİ 148

5.1. Polis Dernekleri Üzerinden Türk Polis Teşkilatı Personelinin İdeolojik Kutuplaşması 148

5.2. Polis Atama ve Görevlendirmelerinde Siyasal Kayırmacılık 167

5.3. Türk Polis Teşkilatı'nda Rüşvet ve İşkence İddiaları 183

5.4. Dönemin İç Güvenlik Olaylarında Polisin Etkinliği 190

5.4.1. 1 Mayıs 1977 Taksim Olayı 197

5.4.2. Ecevit'e Suikast Girişimi: 29 Mayıs 1977 201

5.4.3. Maraş Olayları: 19-26 Aralık 1978 204

5.4.4. Cevat Yurdakul Suikasti: 28 Eylül 1979 208

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 214

KAYNAKÇA 225

EK 1. Etik Kurul İzin Muafiyeti Formu 239

EK 2. Orijinallik Raporu..... 240

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AP	:	Adalet Partisi
akt.	:	Aktaran
CGP	:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CIA	:	Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CS	:	Cumhuriyet Senatosu
DEV-YOL	:	Devrimci Yol
DEV-SOL	:	Devrimci Sol
DİSK	:	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	:	Demokrat Parti
EGM	:	Emniyet Genel Müdürlüğü
ETK	:	Emniyet Teşkilatı Kanunu
IPA	:	International Police Association (Uluslararası Polis Derneği)
İEM	:	İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü
İTC	:	İttihat ve Terakki Cemiyeti
MBK	:	Milli Birlik Komitesi
MC	:	Milliyetçi Cephe
MGP	:	Milli Güven Partisi
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MİSK	:	Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MİT	:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MSP	:	Milli Selamet Partisi
ODTÜ	:	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
POL-DER	:	Polis Derneği
POL-BİR	:	Polis Birliği Derneği
POLENS	:	Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenci Mezunları Derneği
PVSK	:	Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TEM-BİR	:	Tüm Emniyet Mensupları Birliği
TÖB-DER	:	Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	:	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
ÜLKÜ-BİR	:	Ülkücü Öğretmenler Birliği Derneği

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 1971 Yılı Türk Polis Teşkilatı Organizasyon Şeması.....	110
Tablo 2: 1974 Yılı Türk Polis Teşkilatı Organizasyon Şeması.....	116
Tablo 3: 1971-1980 Arası Dönem Türkiye’de Trafik Yoğunluğu Şeması.....	121
Tablo 4: 1971-1980 Arası Dönem Türk Polis Teşkilatı Yöneticileri Şeması.....	122
Tablo 5: 1971-1980 Arası Dönem Türk Polis Teşkilatı Yıllık Bütçe Şeması.....	124
Tablo 6: 1971-1980 Arası Dönem Türk Polis Teşkilatı Trafik Hizmetleri Personel ve Araç Durumu.....	128
Tablo 7: 1971-1980 Arası Dönem Türk Polis Teşkilatı Tarafından Tespit Edilen Asayiş Suçları ve Suçlu Sayısı Grafiği.....	191
Tablo- 8: 1971-1980 Arası Dönem Asayiş Polisi Tarafından Suçüstü ve Aramalarda El Konulan Tabanca Sayısı Grafiği.....	193

GİRİŞ

“...
Hudutta ordu bekler, dâhilde biz bekleriz.
Biz, kanunun, rejimin timsali polisleriz ...”
(Polis Marşı)

Bu tezin amacı, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 tarihleri arasında, Türkiye’de polis ve siyaset arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Polis ile siyaset arasındaki ilişkinin analizi, siyasetin nasıl tanımlandığı ile doğrudan ilintilidir. Bu anlamda, ister en dar anlamda devlet faaliyetleriyle tanımlansın, ister en geniş anlamda insanların toplum hayatını düzenleyen kuralları koyma, devam ettirme ve değiştirme yönünde giriştikleri güç mücadelesi yönünde tanımlansın her şekilde siyasetle polislik arasında bir kesişim alanı meydana gelmektedir.

Türkiye, 12 Mart 1971 Muhtırası ile başlayıp 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle sona eren ve bu çalışmada kısaca 1970’li yıllar olarak özetlenen dönemi, oldukça çalkantılı biçimde geçirmiştir. 1970’li yıllarda polisten işçilere, öğretmenlerden öğrencilere, yöneticilerden yönetilenlere kadar Türk toplumunun tüm bileşenlerinde derin bir ideolojik kamplaşma yaşanmıştır. Bu yıllarda Türkiye’de hem yönetilenlerin hem de yönetenlerin tutumlarının ülkede yaşanan sorunların çözümünün bir parçası olmaktan ziyade sorunun kendisi haline geldiği söylenebilir. 1970’li yıllar, toplumun tüm kesimleri için olduğu gibi Türk polis teşkilatı açısından da içerdiği travmatik deneyimlerden dolayı, bir türlü kapanmamış muhasebe süreci olarak hala önemini korumaktadır. Üzerinden yaklaşık kırk yıl geçmesine rağmen halen hakkında konuşulmaya çekinilen, izleri hala toplumsal belleklerde duran ancak diğer taraftan içerdiği travmatik hatıralardan dolayı unutulmak istenen bir dönem olarak, Türkiye’nin 1970’li yıllarına yakın ama uzak geçmiş demek doğru olacaktır. Başta polis sendikası tartışmaları olmak üzere, hükümetle halk çatışmalarında polisin hangi tarafta durması gerektiği, toplumsal düzeni sağlama noktasında polislik kurumunun yetkilerinin yeterli olup olmadığına dair sorgulamalar gibi günümüzde halen devam eden polislik kurumu üzerinden gerçekleşen çoğu tartışmada olumsuz yönden Türk polis teşkilatının 1970’li yıllardaki durumuna atıfta bulunulmaktadır.

Bu çalışmanın konusu, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 tarihleri arasında Türk polis teşkilatının çok yönlü bir incelemesi üzerinden siyaset-polis ilişkisi üzerine dönemsel bir analizi içermektedir. Ergut'un (2012: 13) deyişiyle sıradan bir yurttaşın gündelik hayatında en çok karşılaştığı, üstelik silahlı devlet temsilcisi olan polis gücü, merkezi devlet değerlerini yurttaşların gündelik yaşamında uygulanır kıldığı için devletin aktarıcı kuşaklarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu araştırmanın odaklandığı nokta, modern devletin oluşum ve var olma sürecinde polis teşkilatıyla kurduğu ilişki biçiminin sorgulanmasından ziyade, devletin idari unsurlarından biri olan hükümetlerin polis kurumuyla kurduğu ilişki biçiminin sorunlu boyutları üzerinden sınırlandırılmaktadır. Diğer bir deyişle polislik bürokrasisinin dönemsel bir yozlaşma süreci analiz edilmektedir. Araştırmanın ön kabullerinden biri, polis-siyaset ilişkisi çerçevesinde polislik kurumunun modern devletin işlevsel bir parçası olduğu ve doğası gereği siyasal bir içerik taşıdığıdır. Ancak çalışmanın temel savı, toplumsal, siyasal ve kurumsal yönden devletin iç güvenliği sağlamasında karşılaşılan sorunların önemli sebeplerinden birinin polislik kurumunun partizanlaşması ve yozlaşması olduğudur. Türk polis teşkilatı tarihinde bu partizanlaşma ve yozlaşma sürecinin gözlenebilir en belirgin yansımalarının ise Türkiye'nin 1970'li yıllarında yaşandığı değerlendirilmektedir.

Polis ve siyaset arasındaki ilişkiden bahsederken çok geniş kapsamlı siyaset kavramı, bu çalışmada partizanlaşma ve hükümetlerle kurulan ilişki düzeyi üzerinden dar anlamda ele alınmaktadır. Siyaset kavramının bu anlam sınırlandırılmasıyla birlikte polis-siyaset arasındaki ilişkinin daha gözlenebilir sorunlarının ele alınması ve temel çözümlerin oluşturulabilmesine olanak veren bir çalışmanın ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu açıdan bakıldığında, bu çalışma ile her ne kadar 1970'li yıllardaki polis-siyaset ilişkisinin dönemsel olarak analizi hedeflenmiş olsa da, ortaya koyduğu bulgular açısından daha geniş bir döneme ilişkin bir projeksiyon da amaçlanmaktadır.

Türkiye'de siyasal hayatın en istikrarsız yılları olarak kabul edilen ve aynı zamanda ideolojik kutuplaşmanın radikal boyutlarıyla yaşandığı 1971-1980 yılları arasındaki dönemde Türk polis teşkilatının yukarıda özetlenen siyasallaşma perspektifinden incelenmesi, bu alanda yapılan ilk kapsamlı bilimsel çalışma olma özelliğini teşkil etmektedir.

1971-1980 arasını kapsayan dokuz yıllık kısa bir dönemde ülkemizde on bir kez Başbakan, on dört kez İçişleri Bakanı, - en kısa iki buçuk ay, en uzun iki buçuk yıl görevde kalmak suretiyle- dokuz kez Emniyet Genel Müdürü görev değiştirmiştir. Merkez yöneticileri değişiminin yanı sıra Türk polis teşkilatı bünyesinde taşra ve alt kademe yönetimindeki personel de benzer hızda değişim yaşamıştır. Hem bu açıdan, hem de kurum çalışanlarının partizanlaşmasıyla bağlantılı diğer deneyimler açısından bakıldığında, Türk polis teşkilatı için 1970’li yıllar, teşkilat tarihinde benzeri olmayan bir süreç olarak incelenmeye değer bir dönemdir. Zira Türkiye’nin iç güvenlik alanında en fazla suç, şiddet, kargaşa ve tehdit içeren dönemlerinden biri olan 1970’li yıllarda Türk polis teşkilatı, aynı zamanda yönetim ve personel açısından belirsizlik ile eğitim, lojistik ve bütçe bakımından yoksunluk içinde yönetilmiştir. Bununla birlikte -özellikle dönemin ikinci yarısından itibaren- teşkilat mensuplarının siyasi yönden ideolojik kutuplaşmalarının giderek keskinleşmesi ve partizanlaşmanın belirgin bir biçimde artması neticesinde, Türk polis teşkilatı açısından 1971-1980 yılları arası dönem, iç güvenliğin yönetimi alanında kurumsal yönden zafiyetinin belirgin olarak ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Türk polis teşkilatı içinde yaşanan ve ülkenin iç güvenliğini de bir anlamda daha fazla kaosa sürükleyen bu süreç, beraberinde 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerekçelerinden birini teşkil etmiştir.

Bu araştırmayla birlikte, 1971-1980 yılları arasında Türk polis teşkilatının kurumsal yapısı ayrıntılı olarak ele alınarak, bunun yanı sıra teşkilat mensupları arasındaki ideolojik kutuplaşma biçimi, teşkilat yönetiminin dönemin iç güvenlik olaylarındaki tutumu ve dönem hükümetlerinin polis teşkilatı yönetimine müdahale biçimleri analiz edilmiştir. Buna ek olarak, teşkilat mensupları arasında yaşanan ideolojik kutuplaşma ile yoğun partizanlaşmanın boyutları, sebep ve sonuçlar ekseninde incelenerek, Türk polis teşkilatının 1970’li yıllardaki durumu üzerinden ülkemizdeki polis-siyaset ilişkisi analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle, polis-siyaset ilişkisinde 1970’lerden sonraki yıllara uzanan haliyle polisin partizanlaşması sorunsalı, polis-asker ilişkisi ve polisteki sendikal hareketler gibi güncel tartışmalara da bir ışık tutulması amaçlanmıştır. Tarihsel bir araştırma niteliğine sahip bu çalışmanın Türk polis teşkilatının geçmişte hangi sosyal, ekonomik, siyasal ve uluslararası koşullar altında nasıl bir siyasallaşma sürecinden geçtiğini ortaya koymak suretiyle, bugünün yorumlanması ile

o dönemden hangi derslerin alınarak günümüze taşındığının sorgulanabilmesi açısından da bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Araştırmanın kapsadığı döneme tanıklık etmiş belirli kişilerle derinlemesine mülakat ve döneme ilişkin kapsamlı bir arşiv araştırması ile veri toplamaya dayalı bu tarihsel araştırma, toplamda beş bölüm başlığı altında yapılandırılmıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde araştırmanın konusu, kapsamı, sınırlılıkları ile alan yazını taramasıyla birlikte çalışmanın alan yazınına katkısı ortaya konularak, aynı zamanda kullanılan veri toplama araçları açıklanmıştır. Araştırmada verilerin elde edilmesinde hem derinlemesine mülakat (yarı yapılandırılmış mülakat) hem de ikincil veriler kullanılmıştır.

İkinci bölümde, araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ortaya konulmuştur. Bu başlık altında polis, güvenlik, bürokrasi ve partizanlaşma kavramları ekseninde hem devlet-polis ilişkisi, hem de bürokrasinin partizanlaşma sürecine ilişkin çeşitli görüşlere yer verilmiştir. Bu kuramsal perspektifler çerçevesinde, devlet ve polislik kurumu arasında bulunan ilişki biçimi, modern devletin var oluşundaki olağan bir süreç olarak ele alınarak; asıl sorunlu olgunun iç güvenlikten sorumlu bürokratik bir kurum olarak Türk polis teşkilatının partizanlaşması olduğu ve bu olgunun kurumsal yozlaşmaya neden olduğuna ilişkin görüşler ortaya konulmuştur.

Araştırmanın üçüncü bölümünde, tarihsel olayların neden-sonuç ekseninde devam ettiği kabulünden yola çıkarak, Türk polis teşkilatının 1971-1980 yılları arasındaki durumunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla teşkilatın 12 Mart 1971'e kadar geçirdiği tarihi süreç, ana hatlarıyla özetlenmiştir. Bu çerçevede, Türk polis teşkilatının kurulduğu 1845'ten başlayarak dönemin siyasi aktörleriyle polis teşkilatının etkileşimi odak alınmış, 1970'li yıllardaki Türk polis teşkilatını anlayabilmek adına çok partili siyasete geçiş sürecinden sonraki tarihsel olaylar daha ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur.

Araştırmanın dördüncü bölümünde, 1970'li yıllardaki Türk polis teşkilatının Türkiye'nin dönemsel şartlarından yakından etkilendiği göz önüne alınarak, öncelikle Türkiye'de araştırma konusu dönemin, toplumsal, kültürel, siyasal, hukuksal, ekonomik ve dış

politika gelişmeleri özetlenmiştir. Bu değerlendirmenin ardından, 12 Mart 1971- 12 Eylöl 1980 arası dönemde öncelikle Türk polis teşkilatının organizasyon, yönetim, personel, lojistik, bütçe ve eğitim durumu incelenmiştir. Bu incelemelere ek olarak belirtilen dönemdeki verilere katkı sunması ağıısından 1970’li yıllarda dönemin hükümetleri tarafından Türk polis teşkilatına çağrılan bazı İngiliz uzmanların gözlemlerine de yer verilmiştir.

Araştırmanın beşinci bölümünde, Türk polis teşkilatının partizanlaşma sürecinin belirgin bir biçimde ortaya konulması amacıyla, dönemin polis dernekleri üzerinden polislerin ideolojik kutuplaşması ve etkileri analiz edilmiştir. Bu analizin temel dayanağını ise dönemin sol eğilimli polislerinin üye olduğu Polis Derneği (POL-DER) ve sağ eğilimli polislerinin üye olduğu Polis Birliği Derneği (POL-BİR) arasındaki gerilimler oluşturmuştur. Bunun ardından teşkilat içindeki kayırmacılık, rüşvet ve işkence iddiaları ile dönemin seğıilmiş bazı iç güvenlik olayları dâhilinde Türk polis teşkilatının etkinliği, elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Son olarak, araştırmanın tüm bulgularını bir bütün olarak analiz edip değerlendiren “Değerlendirme ve Sonuç” bölümüne yer verilerek, çalışma tamamlanmıştır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BİLGİLERİ VE METODOLOJİ

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KONUSU, KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırmanın temel konusu, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 tarihleri arasında Türk polis teşkilatının partizanlaşma biçiminde siyasallaşmasının incelenmesi ve belirtilen bu siyasallaşmanın neden ve sonuçlarının ortaya konularak polis-siyaset ilişkisinin analiz edilmesidir.

Polis teşkilatlarının analiz edilmesinde devlet-polis ilişkisi dışına çıkılarak farklı bir siyasallaşma perspektifinde yapılan ilk çalışmaların 1980'lerin başında ele alan Reiner (1985) tarafından öncülüğü yapılan ve İngiltere'deki polis sendikalaşması eksenindeki polis sosyolojisi çalışmalarıyla temel bulduğu söylenebilir¹. Ancak onun öncesinde de siyaset bilimi alan yazınında modern polis teşkilatlarının ortaya çıktığı 19.yüzyıldan itibaren modern devlet tartışmalarının içerisinde zaman zaman polislik incelemelerine de yer verildiği görülmektedir. Örneğin, Althusser (2003: 33-34) polisi, devletin baskı aygıtlarından biri olarak ele alarak, modern devlet eleştirilerinde polisi devletin ideolojik aygıtı - yani devletin kendi ideolojisini halkın doğal olarak kabul etmesini sağlayan ve halkı da içine kattığı bir yapılanma- olarak değil bizzat zor kullanma aracı olarak nitelemiştir. Ayrıca Althusser, polislik kurumunu devletle olan ilişki temelinde aynı mahkemeler ve hapishaneler gibi devletin doğal bir uzantısı olarak kabul ederek, devletin kendi varlığını devam ettirmek adına polislik kurumu üzerinden zor kullandığını belirtmiştir. Bu çalışmada ortaya konulan bakış açısında kurum olarak devletin silahlı gücü olan polis teşkilatı ile devlet arasındaki ilişki sorgulanmamaktadır. Zira çalışmanın ortaya koyduğu bakış açısında, polis ve siyaset ilişkisindeki asıl sorunlu görülen ilişki biçimi, polisliğin modern devletle kurduğu ilişkideki siyasal yönü değil, ideolojik kutuplaşmanın hâkim olduğu bir polis-hükümet ilişkisi çerçevesinde polis bürokrasisinin

¹ Robert Reiner, 1984 yılında İngiltere'de yaşanan polisin siyasallaşması ile birlikte polis yetkilerinin kısıtlanmasına ilişkin ülkedeki tartışmalar üzerine 1985 yılında polis siyaset ilişkisini irdeleyen "The Politics of the Police" (Polis Politikası) kitabını yazmıştır.

partizanlaşma ve yozlaşma sürecidir. Ortaya konulan bu bakış açısını daha belirgin kılmak adına araştırma konusuna ilişkin olarak incelenen dönem, Türkiye’de devletin ve toplumun tüm birimlerini içine alan keskin bir ideolojik kutuplaşmanın yaşandığı ve bürokraside partizanlaşma ve yozlaşmanın en görünür olduğu 1970’li yıllar olarak belirlenmiştir. Araştırmanın kapsadığı süreç olarak 1970’li yılların belirlenmesindeki diğer bir neden ise 12 Mart 1971 askeri muhtırasıyla başlayıp 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle sonuçlanan bu süreçte asker ve polis arasındaki güç mücadelesinin belirginliğidir. Çünkü bu güç mücadelesi kapsamında, özellikle yaygın olarak uygulanan sıkıyönetim dönemlerinde polis, askerin emrine verilerek militer bir etki sürecine de maruz bırakılmış, bu durum Türk polis teşkilatı içindeki yozlaşmanın hem bir sebebi, hem de bir sonucu olmuştur. Bu çalışmada yanıt aranan temel soru, iç güvenlik bürokrasisinin bir parçası olan Türk polis teşkilatının siyasi iktidarlar ve toplumla kurduğu ilişkide partizanlaşma sürecine girdiğinde ortaya çıkacak sorunların ne olduğudur.

Bu çalışmada devlet, Weber’in “(...)yönetmelik görevlileri yasal olarak fiziksel güç kullanma tekeline sahip olan kurumlaşmış nitelikteki siyasal bir girişim” (1984: 93) tanımlaması çerçevesinde ele alınmış, şiddet kullanma hakkına sahip olan devletin aynı zamanda da şiddet kullanma tekeli elinde bulundurduğuna vurgu yapılmıştır. Bu bakış açısından hareketle polislik, devletin doğal ve işlevsel bir mekanizması olarak kabul edilebilir. Ancak burada asıl önemli olan nokta, yukarıda da değinildiği üzere devlet görevlisi olan polislerin nasıl olup da devletin zor kullanma yetkisini devrettiği kurumsal işlevinden çıkarak partizanlaşma suretiyle devletin değil çeşitli siyasi partilerin silahlı gücü haline geldiğidir.

20. yüzyılın başına gelinceye dek polislik, herkesin sorumluluğunun bulunduğu toplumsal bir ödev biçiminde gerçekleşirken, modern devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte bu görev, polis teşkilatlarına devredilmiştir (Reiner, 1991: 8). Diğer bir deyişle, polislik kurumu vasıtasıyla devletin kendisine karşı gelişen bir toplumsal ya da bireysel harekete müdahalesi, polislik kurumu üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. Böylelikle modern devlet yapılanmasının gelişimiyle aynı zamanda bürokratik bir kurum haline gelmiş olan iç güvenlik teşkilatı mensupları da Lipsky’nin (1980: 1-2) özgün ifadesiyle sokak başı bürokrati görünümüne bürünmüştür. Bu anlamda bürokrasinin partizanlaşması sorunu, diğer tüm bürokratik kurumlarda olduğu üzere polis teşkilatını da etkiler duruma

gelmiştir. Ancak devlet politikalarının topluma aktarıcısı olan bürokratların zaman içerisinde partizanca hareket etmesinin, bir süre sonra devletin temel politikalarından uzaklaşarak kaotik bir siyasi ortama neden olduğu söylenebilir.

Devletin silahlı gücü olan polisin aynı zamanda devlet kurumunu sahiplenmesi, Bora'nın da belirttiği üzere zaman içerisinde “(...) kamu düzenini koruma görevinin sınırlarını aşarak, adeta bir milli davanın savunulmasına dönüşmesi” (1994: 3-4) haline gelebilmektedir. Polis, kendini devletle özdeşleştirdiğinde bu durum, “(...) mesleğin ayrıcalıklı bir yüksek görev olarak yüceltilmesine de zemin hazırlamaktadır” (1994 :11). Polisler, bu şekilde devletin devamını sağlamak gibi kutsal görülen bir görevi üstlenirken bazen iktidar partileriyle devleti özdeşleştirerek siyasi partinin iktidarını devam ettirme işlevini de üstlenebilmektedir. Partizanlaşma adı verilen bu sürece dahil olan polisler bazen 1970’li yıllarda da yaşandığı üzere fikirlerini benimsediği siyasi partilerin iktidara gelmesi yönünde diğer bir deyişle iktidarı değiştirme yönünde de siyasi iktidar partisine muhalif bir tavır içinde olabilmektedir. Böyle bir durum ise özellikle iç güvenlik gibi bir alanda asla kabul edilemeyecek zafiyetlerin oluşmasına neden olmaktadır ki bu sorunun analizi de araştırma konusu olan polis-siyaset ilişkisinin polisin partizanlaşması sürecine indirgenmesine ihtiyaç doğurmaktadır.

Polis çalışmaları konusunda önemli katkılarda bulunmuş Bayley (1985: 69) ortaya koyduğu bir tezde şöyle der: “Eğer devlet inşa süreci çok şiddetli toplumsal bir direnişle karşılaşır ve rejimin meşruiyeti tehlikeye girerse, polis ister istemez siyasal bir rol üstlenecektir”. Bayley’in burada devletin inşa sürecini ölçüt alarak belirlediği polisin rejimin meşruiyetini koruma misyonu önem taşımakla birlikte polisin devletin değil iktidar partisinin meşruiyetinin korunması şeklinde misyon yüklenmesi önemli sorunlar meydana gelmektedir. Ülkemizde devletle siyasi parti arasındaki ayrımın demokratik açıdan sorgulanmadığı tek parti yönetimi dönemlerinde polisin siyasi parti iktidarını koruma misyonu çok fazla tartışmaya açılmamıştır. Ancak çok partili dönem ve özellikle koalisyon hükümetleri dönemlerinde, hükümetlerin polisi kendi yönetim gücünün devamının bir sigortası olarak görme eğilimlerinin görünürlük kazandığı söylenebilir. Diğer taraftan bu dönemlerde polis teşkilatına siyasi müdahalelerde bulunulması ve polislerin partizanca tutum takınması sorunu, Türk siyasi tarihinde belirli dönemlerde öne çıkan bir sorun haline gelmiştir. Türkiye’de koalisyon hükümetleri yönetimlerinde,

koalisyon ortakları partiler arasında en çok önem arz eden tartışma alanının hangi koalisyon üyesi partinin Türk polis teşkilatının da bağlı bulunduğu İçişleri Bakanlığı'na alacağı tartışması, tesadüf olarak görülmemektedir.

Diğer taraftan ülkemizde özellikle ordu ve siyaset aktörleri arasında bazı dönemlerde yaşanan gerilimin Türk polis teşkilatına da yansması, oldukça belirgindir. Özellikle ordunun siyasete müdahil olma çabalarında, siyasi iktidarın elindeki tek silahlı güç olan Türk polis teşkilatı üzerinde etki kurma yöntemi, tarihsel süreçte siyasal hayatımızda sıklıkla denenmiştir. Çok partili hayata geçişe kadar Türk polis teşkilatı içinde asker kökenli yöneticilerin söz sahibi oluşu ve çok partili hayata geçiş sonrasında sıkıyönetim dönemlerinde ordunun polisi kontrol altında tutuşu, bunun birer göstergesidir. Bunun yanı sıra, 1970'li yıllar gibi askeri müdahale gölgesinin her daim hissedildiği dönemlerde, polisin yozlaştırılması ve halk nezdinde itibarsızlaştırılmasına yönelik girişimlerin askeri darbelerin ön hazırlayıcılarından biri olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan devlet ve toplum arasındaki ilişkinin biçimi, polisin siyaset içindeki konumunu da belirlemektedir. Neticede polis, birey olarak toplumun bir parçasıdır. Bu çalışmada sunulan bakış açılarından biri de, polisin ancak devlet ve toplum arasındaki ilişki bağlamında anlaşılması gerektiğidir ki; bu ilişki bizi yine polis-siyaset ilişkisinde toplumun siyasallaştığı biçim ve hızda polisin siyasallaştığı gerçeğine yönlendirmektedir. Bu yüzden araştırmanın planı çerçevesinde 1971-1980 yılları arası dönemde Türkiye'deki polis-siyaset ilişkisi, toplum-siyaset ilişkisinden ayrı tutulmayarak dönemin siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri ayrı bir bölümde ortaya konulma gereği duyulmuştur.

Araştırmanın kapsadığı alanlardan bir diğeri de, polis-siyaset ilişkisi çerçevesinde Türkiye'de asker-polis ilişkisinin tarihsel arka planıdır. Zira Türk polis teşkilatının ordudan ayrılarak kurulduğu ilk günden bu yana var olduğu öne sürülen militer geleneklerin sürdürülerek teşkilatın uzun yıllar iç ordu mantığıyla idare edilmesine neden olduğu söylenebilir. Bir yandan militer kurumsal gelenekler sürdürülürken, diğer yandan da hızla bürokratik bir hale büründüğü için bürokrasinin temel açmazı olan partizanlaşma sorunuyla da karşılaşan Türk polis teşkilatının bazı mensuplarının devletin değil siyasi aktörlerin polisi olma yönünde faaliyetlerde bulunduğu ileri sürülebilir. Cumhuriyet

tarihinde darbe kültürünün yerleştiği 27 Mayıs 1960'tan itibaren polis elitlerinin sistem dışına atılmasıyla köylüleştirilen² polis teşkilatı açısından partizanlaşma sorunu, elbet sadece bürokrasinin yozlaşması çerçevesine hapsedilecek bir olgu değildir. Bu yüzden iç güvenlik bürokrasinin partizanlaşmasına ilişkin mevcut kuramsal perspektiflerin genişletilerek, kurumun toplumsal etkilere açıklığı, organizasyonel yapısının etkisi ve personelin mesleki bilgi düzeyi gibi pek çok parametreler açısından da ele alınması elzem görülmektedir.

Son olarak bu çalışmada, Türkiye’de 1971-1980 yılları arası dönemde iktidara gelen siyasi partilerin çok sık değişmesiyle birlikte, partiler arasındaki bu iktidara erişme ve iktidarı korumaya yönelik sürekli bir çekişme halinin beraberinde Türk polis teşkilatı içinde de partizanlaşmayı had safhaya ulaştırdığı öne sürülmektedir. Ayrıca hızlı toplumsal değişimlere karşı Türk polis teşkilatındaki kurumsal değişikliklerin dönemin iç güvenlik sorunlarına yanıt veremeyecek durumda oluşunun ve partizanlaşmayla ortaya çıkan iç güvenliğin sağlanmasında polisin etkinliğinin ve itibarının azalmasının, beraberinde 12 Eylül 1980 askeri darbesine de zemin hazırladığı değerlendirilmektedir.

Yukarıda ortaya konulan araştırma problemi çerçevesinde çalışmanın diğer bağlantılı alt araştırma sorularını şu şekilde özetlemek olanaklıdır:

1. 1971-1980 arası dönemde özellikle 1. MC Hükümetinin kurulmasıyla toplumdaki sağ-sol ideolojilere sahip kişilerin keskin biçimde cepheleşmesi, Türk polis teşkilatında nasıl bir karşılık bulmuştur?
2. 1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatı içindeki partizanlaşma süreci, neden ve sonuçları da dâhil edildiğinde, dönemin Türk toplumundaki partizanlaşma biçimine paralel midir?

² Buradaki “köylüleşme” kavramı Karpas (2003) ve Tezel (2003) tarafından tanımlandığı haliyle bir toplumsal grupların elit kesiminin özelliği olarak görülen entelektüel ve yetişmiş insan gücünün kaybı olarak ele alınmaktadır. Zira 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Türk polis teşkilatının deneyim sahibi, mesleki bilgi ve entelektüel düzeyi yüksek amir kesiminin çok önemli bir kesimi meslekten uzaklaştırılmıştır.

3. Bürokrasinin siyasallaşması ve yozlaşma olgusu içinde yer alan atama ve terfilerde kayırmacılık ve kadrolaşma, 1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatında ne şekilde gerçekleşmiştir?
4. İdeolojik kutuplaşma ve partizanca faaliyetlerin polislik mesleğinin tarafsız ve etkin bir şekilde yürütülmesini engellemekteki rolü nedir?
5. Bürokrasinin siyasallaşması ve yozlaşma olgusu içerisinde yer alan rüşvet, iltimas ve görevi kötüye kullanma, 1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatında ne şekilde yaşanmıştır?
6. 1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatı, personel, lojistik ve eğitim yönünden dönemin yoğun iç güvenlik olaylarına yanıt verecek kapasitede midir?
7. 1971-1980 arası dönemde polis-asker ilişkileri çerçevesinde polis-asker ilişkileri hangi boyutta var olmuştur?

Araştırma için öngörülen belli başlı sınırlılıklar ise şöyle sıralanabilir:

a. Araştırma dönemine ilişkin verilerin öncelikli olarak mülakatlar yoluyla elde edilmesine çalışılmıştır. Bu amaçtan hareketle, 1971-1980 yılları arası dönemde Türk polis teşkilatı içinde ya da bu kurumla ilgili görevde bulunmuş kişilerle yapılacak mülakatlarda kişilerin hafızaları ve siyasal ideolojileri doğrultusunda o döneme dair tarafsız bilgileri elde etme konusunda çeşitli engellerle karşılaşılabilceği öngörülmüştür. Nesnel bilgiye ulaşma sorununu mümkün mertebe engelleme amacıyla, görüşme yapılacak kişiler, belirtilen dönemde POL-BİR ve POL-DER üyelerinden ve herhangi bir derneğe üyeliği bulunmayan polisler arasından belirlenmiştir. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Cephe (MC) hükümeti İçişleri Bakanlarından birer kişi, dönemin sağ ve sol toplumsal siyasi oluşumlarında söz sahibi kişilerden birer kişi olmak üzere dönemdeki siyasi eğilimi açısından sağ ve sol ideolojilere sahip eşit sayıda kişilerden seçilmiştir. Böylelikle elde edilen bilgilerin her iki tarafın ortak paydaları doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmış, aynı zamanda elde edilen verileri en nesnel biçimde karşılaştırma imkânının gerçekleşmesine çalışılmıştır. Çalışmada veri elde edilmek üzere mülakat yapılan kişi sayısının azlığı bir sorun olarak görülebilir. Ancak

1970’li yıllarda aktif olarak Türk polis teşkilatı ve kurumla ilgili diğer görevlerde çalışmış ve halen yaşayan, üstelik o dönemlere ilişkin mülakat gerçekleştirecek hem isteğe hem de sağlığa sahip kişi sayısı göz önüne alındığında, bu sayı kısıtlaması durumu ile karşılaşmıştır. Zira bu çalışma, aynı zamanda şunu göstermiştir ki; üzerinden yaklaşık kırk yılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen o dönemki siyasi olaylar içerisinde aktif olarak rol alan kişilerin çoğu hala olaylara ilişkin sessizliklerini korumak istemektedir.

b. Tarihsel araştırmaların diğer veri elde etme kaynaklarından biri olan arşiv araştırması kapsamında bu çalışmayla ilgili olarak Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) arşivleri üzerinden araştırma yapılmıştır. Bu arşiv çalışması esnasında özellikle EGM ve MİT gibi kurumlarda karşılaşılan engellerden dolayı ulusal basın organları gibi kamuya açık olan ve kişisel arşivler üzerinden veriler toplanmıştır.

c. Her ne kadar araştırılacak dönem yaklaşık 30-40 yıl öncesine dayanan bir yakın tarih çalışması kapsamında olsa da özellikle veri toplamak üzere mülakat yapılacak 1971-1980 arası yıllarda araştırmamızla ilgili konulara tarihsel tanıklık etmiş ve halen yaşayan kişilere ulaşmakta sorun yaşanabileceği öngörülmüştür. Böyle bir durumda kendisine ulaşılarak mülakat yapılan kişilerden aynı zamanda konuya katkı sunacak başka kişilerin isimleri de istenerek mülakat listesinin tamamlanması düşünülmüş ve bu durumun sonucunda yeni veri kaynaklarına ulaşılmıştır.

d. Araştırma, polis ve siyaset ilişkisinin incelenmesi açısından 12 Mart 1971-12 Eylül 1980 arasıyla sınırlandırılmış bir dönemi içerse de araştırmada ortaya konulan neden-sonuç ilişkilerini daha kapsamlı ortaya koymak amacıyla zaman zaman belirtilen tarihler dışındaki dönemlere ilişkin verilere de yer verilmesi yoluna gidilmiştir. Çünkü belirli bir tarihsel dönemi öncülü ve ardılı dönemlerden tam anlamıyla ayırarak incelemek olanaklı değildir. Bu nedenle ihtiyaç duyulduğunda araştırma kapsamındaki tarihsel dönemin öncesi ve sonrasına ilişkin veri kaynaklarına da başvurulmuştur.

1.2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu araştırma, polis tarihi çalışmaları, Türk siyasal hayatı çalışmaları ve kamu yönetimi çalışmalarının kesişim noktasında duran bir niteliğe sahiptir. Bu kesişim noktasında duran araştırmanın aynı zamanda polislik kurumunun analizi açısından da farklı bir perspektife sahip olduğu düşünülmektedir. Gerek polis tarihi, gerek siyaset bilimi, gerekse kamu yönetimi çalışmalarının kendi içinde kapsam ve sayısı oldukça fazla olmakla birlikte, bu alanların birbiriyle kesiştiği noktada bulunan alan yazınındaki araştırma sayısı oldukça azdır.

Dünyada polis tarihi çalışmalarının başladığı ve yoğunlaştığı ülkenin İngiltere olduğunu görmekteyiz. Türkiye’deki polis tarihi çalışmalarına baktığımızda ise yapılan araştırmaların sayıca az olmakla birlikte özellikle Osmanlı İmparatorluğu dönemine çok fazla yoğunlaşması, Hülagü’nün (2010: 77) tabiriyle “polis tarihi çalışmalarının ülkemizde neredeyse Osmanlı dönemi ile başlayıp yine orada bitmesi”, bu araştırma esnasında alan yazını taramasında doğrulanan bir durum tespitidir. Polis tarihiyle ilgili alan yazını incelendiğinde, Osmanlı döneminden başlayarak Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarına kadarki Türk polis teşkilatı tarihine ilişkin çalışmalar ile 12 Eylül 1980 sonrası Türk polis teşkilatına ilişkin çalışmaların sayıca yoğunluk kaydettiği göze çarpmıştır. Hangi alanda olursa olsun tarihsel çalışmaların devletin ideolojik duruşuyla yakından ilintili oluşu gerçeği, Türk polis teşkilatı tarihi araştırmalarında da geçerlidir. Türk polis teşkilatı tarihinin İslamiyet öncesi Türk toplumları ile bağlantılı bir çizgisel tarih biçiminde kurgulanmasına ilk kez 1930’lu yılların Türk Tarih Tezi³ çıkışlı bir perspektifle 1940’lı yıllarda kaleme alınmış Türk polis tarihi çalışmalarında rastlanmaktadır. Böylelikle 1940 yılında Tongur, 1946 yılında Okçabol ve 1947 yılında Alyot tarafından kaleme alınan Türk polis teşkilatı tarihi çalışmalarında polislik kurumunun eski Türk yaşam biçimine ait bir kurum olarak var olduğu ileri sürülerek, polisliğin Osmanlı döneminden Cumhuriyete aktarım sürecindeki gelişmeleri anlatılmaktadır. Aynı zamanda dönemin polis okullarında eğitmen olarak görev yapan ve kolluk tarihi üzerine Türkiye’deki ilk

³ Bilindiği üzere Türk Tarih Tezi, 1930’lu yıllarda ulusal kimliğin tarih yazımı üzerinden de kurgulandığı ve Atatürk tarafından başlatılarak desteklenen bir perspektifin çıkış noktası metnidir. Böylece batılı olmayan kaynaklar ve dini çatışmalara dayalı tezler içermeyen bir bakış açısıyla Türk tarihi yazım çalışmalarına salık verilmiştir.

eserleri veren bu yazarlar, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda dönemin İçişleri Bakanlığı tarafından bu konuda çalışma yapmak üzere özellikle görevlendirilmiştir (akt. Başaran, 2014: 42). Dönemin genel şartlarının etkisiyle ülkemizdeki bu ilk yerel polis tarihi çalışmalarında pozitivist bir yaklaşımla polislik kurumunun yasal ve idari yönden değişim sürecinin irdelendiği gözlenmektedir.

Diğer taraftan, 1950 ile 1980 arası yaklaşık otuz yıllık döneme ilişkin olarak Türk polis tarihi ile ilgili dönemsel bir inceleme çalışmasının oldukça az oluşu, bir başka dikkat çekici tespittir. Belirtilen döneme ilişkin polis tarihi çalışmaların azlığının en önemli sebebinin ise bu dönemdeki Türk polis teşkilatına ilişkin veri toplama konusundaki problemler olduğu değerlendirilmektedir. Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemindeki Türk polis teşkilatına ilişkin belgeler, kolay ulaşılır, fazla sayıda ve hatta dönemde polislik yapan kişilerin biyografisine indirgenecek düzeyde ayrıntılıdır. Diğer taraftan 1950'li yıllardan itibaren Türk polis teşkilatına ilişkin arşiv verilerinin önemli bir kısmı, erişime kapalı hale getirilmiştir. Nitekim 12 Eylül 1980 darbesinden sonra askeri yönetimin diğer tüm alanlarda yaptığı değişiklikler gibi Türk polis teşkilatı üzerinde gerçekleştirdiği yenilikleri gerekçeleriyle halka anlatmak adına özellikle Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yapılan ve desteklenen yayınlarda artış gözlenmiştir. Akabinde 1990'lı yıllarla birlikte Türkiye'de ivme kazanan Avrupa Birliği'ne üyelik sürecindeki iç güvenlik reformu çalışmalarıyla paralel olarak Türk polis teşkilatı üzerine yapılan akademik incelemeler de yoğunluk kazanmıştır. Ancak yukarıda bahsedildiği üzere, Türk polis teşkilatı üzerine gerçekleştirilen tarihsel süreç analizlerinde 1950-1980 arası döneme ilişkin olarak önemli bir boşluk bulunmaktadır.

Türk polis teşkilatı tarihi üzerine çalışma yapan araştırmacı ve akademisyenlerin çoğunlukla Osmanlı ve Kurtuluş Savaşı dönemine yoğunlaşması ile birlikte aynı zamanda bu araştırmacıların pek çoğunun da polis kökenli oluşu dikkat çeken bir diğer unsurdur. Örneğin, Çufalı (2002), Türk Polis Tarihi'ni kaleme alırken Oğuz Türklerinden başlamakta ve Osmanlı Devleti'ndeki polis teşkilatı ile ilgili bilgilere ayrıntılı olarak yer vermektedir. Cumhuriyet dönemine ilişkin olarak 1934 tarihli Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun teşkilinden bahseden Çufalı, çalışmasında 1930'lu yıllardan sonra hemen 12 Eylül 1980 sonrası Türk polis teşkilatındaki yapılanmalara atlayarak bu bölümden de yaklaşık bir paragraf bahsederek polis tarihini bitirmektedir. Diğer taraftan, Erarslan ve

Metin'in (1984) kaleme aldığı Türk Polis Tarihi isimli eserde, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki Türk polis teşkilatı, oldukça ayrıntılı olarak ele alınmış ve polis tarihi Cumhuriyet'in ilk yıllarında bırakılmıştır. Polis tarihi konusunda önemli araştırmalara imza atmış ve yine bir polis olan Şahin'in (1998, 2000, 2001, 2004a, 2004b) polis tarihi üzerine yazdığı tüm makalelerin Osmanlı ve Kurtuluş Savaşı üzerine odaklanması da ülkemizde polislik üzerine yakın tarih çalışmalarının azlığına ilişkin ortaya atılan görüşü destekler niteliktedir. Şahin, aynı zamanda Emniyet Genel Müdürlüğü'nde Arşiv Daire Başkanı olarak çalıştığı yıllarda, kurum arşivlerinin önemli bir kısmını gerçekleştirdiği bu çalışmalarla okuyucularla paylaşmıştır. Ancak Şahin'in çalışmalarının da kronolojik olarak erken Cumhuriyet dönemindeki Türk polis teşkilatı ile sona ermesinin, ülkemizde yakın dönem polis tarihi çalışmalarına kaynak teşkil edecek arşiv belgelerinin azlığına ya da gizliliğine işaret ettiği düşünülmektedir. Diğer taraftan Türk polis teşkilatı tarihine ilişkin eser veren yazarların aynı zamanda Türk polis teşkilatı bünyesinde görev almış kişiler oluşu da dikkat çekmektedir. Bu durumdan yola çıkarak, aynı zamanda teşkilat çalışanları tarafından sahip olunan ya da erişebilen bilginin teşkilat dışındaki kişiler açısından ilk elden ulaşılması zor veriler olduğu da öne sürmek mümkündür.

Günümüzde halen Emniyet Genel Müdürlüğü ve bağlı il müdürlüklerinin web sayfalarının tarihçe bölümü metinleri incelendiğinde, polis tarihinin eski Türklerden başlayıp Kurtuluş Dönemi Türk Polisi'nde bittiğini görmek, polis tarihi çalışmalarındaki yukarıda değinilen tarihsel kısır döngüye işaret etmektedir ⁴. Diğer taraftan Türk polis teşkilatının bir anlamda dönemsel çalışmalarının özeti niteliğini taşıyan yıldönümü yıllıklarında da Türk polis teşkilatının tarihinin sunum biçimi, aynı tarihsel izleği devam ettirerek İslamiyet öncesi Türk tarihiyle başlayıp erken Cumhuriyet dönemi ile sona ermektedir (EGM, 1973; EGM, 1983; EGM, 1995).

Ülkemizde Türk polis teşkilatı tarihinin araştırılması ve yazımına Osmanlı'dan başlayıp 1930'larda nokta koymak ve oradan günümüze atlayarak, kemiklerin bir mezardan diğer mezara taşınması biçiminde gelişen tarih araştırması geleneği, birçok akademik araştırmada da aynı biçimde devam ettirilmiştir. Örneğin Berber (2007) tarafından

⁴ Örnek olarak bkz. <http://www.egm.gov.tr/Sayfalar/Tarih%C3%A7e.aspx> (Erişim tarihi: 16.06.2014) , <http://cekmekoy.iem.gov.tr/emntarihcesi.asp> (erişim tarihi: 16.06.2014)

gerçekleştirilen Tarihten Günümüze Toplumsal Düzen Arayışı ve İç Güvenlik Hizmetlerinde Değişim Çizgisi başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, ülkemizdeki iç güvenlik anlayışının tarihsel arka planı, yine eski Türk devletleri ile başlatılmış ve 1930'lu yıllar ile sonlandırılmıştır. Polis tarihi araştırmalarında tekrar eden bu tarihsel izleğin dışına çıkarak, bunu bir adım öteye taşıyan araştırmacılar az da olsa mevcuttur. Örneğin Dikici (2006) tarafından gerçekleştirilen İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin İç Güvenliği başlıklı doktora tez çalışmasında, Türk polis teşkilatı tarihi erken Cumhuriyet döneminden sonrasına kesintisiz olarak devam ettirilerek İnönü hükümeti sonuna kadar aktarılmıştır. Yine Dikici (2009) tarafından bir makale halinde sunulan Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı başlıklı çalışma da bu tarihsel araştırma izleğini 1960 yılına kadar kesintisiz sürdürmüştür. Diğer taraftan Türk siyasal hayatına ilişkin çalışmaların araştırılan dönemin polis kurumuna ilişkin konulara odaklanmaması, polis ve siyaset arasındaki ilişki analizinin tarihsel yönden göz ardı edilen bir çalışma alanı olmasına neden olmuştur.

Yapılan alan yazını taramasında Türk polis teşkilatına ilişkin olarak 1971-1980 arası dönemi kapsayan tarihsel bir araştırma bulunmamıştır. Alan yazınında polis tarihine ilişkin çalışmalar, yukarıda ayrıntılı olarak belirtildiği üzere Osmanlı'dan başlayıp erken Cumhuriyet dönemine kadarki süreç üzerine yoğunlaşmakta, ardından 1980 sonrası başlayan dönemden 2000'li yılların başına kadarki süreçte polis teşkilatına ilişkin yine yoğunlaşan sayıda incelemeler bulunmaktadır. Bir bakıma arşiv verilerine ulaşma kolaylığı göz önüne alındığında bu, olağan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Zira 12 Eylül 1980 sonrası askeri yönetimin Türk polis teşkilatında yaptığı köklü değişimleri halka meşru gösterme adına 12 Eylül darbesi sonrası 1980-1983 döneminde Türk polis teşkilatıyla ilgili çok sayıda kitap ve yayın basılmış, pek çok veriye ulaşım imkânı tanınmıştır. Yine aynı şekilde Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecinin bir hükümet politikası olarak hız kazandığı 1990'ların sonu ve 2000'li yılların başında da, Türk polis teşkilatında gerçekleştirilen hızlı değişim ve dönüşüm sürecine ilişkin verilerin de kamuya açık oluşu ve oldukça kolay ulaşılabilir olduğu gözlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu çalışmanın Türk polis teşkilatı tarihi açısından da önemli bir boşluğu doldurduğu değerlendirilmektedir.

Araştırmanın temel eksenini oluşturan polis-siyaset ilişkisine dair çalışmalar ise alan yazınında belirli odak noktalarıyla sınırlıdır. Siyaset bilimi araştırmalarında polisle ilgili çalışmaların genellikle devlet temelli olarak ele alındığı gözlenmektedir.⁵ Devletin değişim süreci ile toplum üzerinde sahip olduğu gücün görünümüne odaklanan devlet temelli siyaset bilimi çalışmaları da bir şekilde polisi işin içerisine dâhil etmektedir. Oysa devlet, siyasetin önemli bir inceleme alanı olmakla birlikte siyaset kavramının içerik genişliği göz önüne alındığında sadece devlet temelli bir perspektifin polislik kavramını çok fazla genelleştirdiği ve yüzeysel hale getirdiği düşünülmektedir. Bu maksatla, polis-siyaset ilişkisini irdelerken polislik kurumunun iç güvenlik bürokrasisi şeklinde ele alınarak farklı perspektiflerle de incelenmesinin polis kavramına çok daha sınırlı ama aynı zamanda da derinlikli bir bakış açısı sağlayacağı düşünülmüştür.

Son olarak, bu araştırma aynı zamanda dar kapsamlı bir Türk siyasi tarihi araştırması olma özelliğini de taşımaktadır. İki askeri müdahale tarihi arası dönem olarak 12 Mart 1971- 12 Eylül 1980 tarihleri arasındaki dönemin siyaset bilimi açısından analizine yönelik araştırmalar, ülkemizde gerek nitelik, gerekse nicelik yönünden oldukça fazladır. Buna rağmen dönemsel bir siyasi tarih çalışmasının, Türk polis teşkilatı tarihi ile ilişkilendirilerek yeni bir analiz bağının ortaya konulduğu bir çalışmaya da rastlanmamıştır.

Bu tez çalışmasının konusu hakkındaki alan yazını taraması, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi, Milli Kütüphane ve Polis Akademisi Başkanlığı Kütüphanesi ve uluslararası tez veri tabanı ProQuest Dissertations and Thesis Full Text taranarak gerçekleştirilmiştir. YÖK Ulusal Tez Merkezi ve ProQuest Dissertations and Thesis Full Text veri tabanında “1971-1980 Dönemi Türk Polisi” başlıklı herhangi bir yüksek lisans ya da doktora tezine rastlanılmamıştır. Konu dizininde polis kavramı geçen sosyal bilimler alanında toplamda 702 adet araştırma bulunmuştur. Ancak bu araştırmaların da hiçbirisi polis-siyaset ilişkisi çerçevesinde bir çalışma içermemektedir. 1971-1980 yıllarına arasında Türkiye’deki polis-siyaset ilişkisi konusuyla doğrudan olmasa da yakın ilişkili

⁵ Polis ve devlet arasındaki ilişkinin analiz çalışmalarının alan yazınında genellikle eleştirel devlet teorisyenlerinin hâkimiyetinde olduğu söylenebilir. Devletin toplumu kontrol altında tutma aracı olarak görüldüğü bu çalışmalarda (Neocleous, 2000; Althusser, 2003; Foucault, 2005; Ergut, 2012) devletin şiddet kullanma tekeline yönelik analiz biçimiyle polislik kurumunun analiz biçimi paralellik göstermektedir. Eleştirel devlet teorisinde polislik, devletin içinde yer alan bir kurum olmanın da ötesinde devletin müdahale ettiği alanların tanımı için de kullanılmaktadır.

diğer araştırmalara ilişkin temel bilgiler şöyle özetlenebilir:

Türk polis teşkilatı üzerine yapılan ilk doktora tezi çalışması olan ve Çağlar (1993) tarafından gerçekleştirilen Recruitment, Occupational Consiousness and Professionalism in the Turkish Police başlıklı araştırmada, polislik kavramının ortaya çıkışı ve Türk polis teşkilatında 1990’lı yıllarda işe alım, mesleğe hazırlık ve meslek içi eğitim ve profesyonellik düzeyleri incelenmiştir. Aynı zamanda polislik alan yazınına “primitive policing”⁶ kavramını kazandıran Çağlar’ın çalışmasında polis elitleri olarak tabir edilen polis yöneticilerinin profesyonellik kaygılarının ve eğitim seviyelerinin yüksek olduğu ancak bu profesyonellik seviyesinin alt rütbelere indikçe düştüğü gözlenmiştir. Diğer taraftan Türk polis teşkilatının yasal yönden sorumlu tutulduğu görevlerdeki karmaşıklık ve fazlalığın polislik görevinin etkinliğini olumsuz olarak etkilediği öne sürülmüştür.

Çeliksi (2006) tarafından yapılan araştırmada, modern devletlerin kuruluşu ile birlikte ortaya çıkan polis kurumunun ortaya çıkış süreci incelenmiş, modern devlet ve polis kurumunun ortaya çıkış sebepleri arasındaki ilişki açıklanmaya çalışmıştır. Araştırmanın sonucunda ülkelerdeki polis pratikleri ile devletlerin ekonomik, uluslararası ve iç bütünleşme süreçleri arasında yakın bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Berber (2007), güvenliğin tarihin her döneminde insanlar için önemli bir yer teşkil ettiğine işaret etmiştir. Berber’e göre modern devlet yapısına ilişkin tartışmaların sürdüğü günümüzde, polis de bir değişim süreci yaşamaktadır. Söz konusu çalışmada küreselleşme ile birlikte yaşanan değişim sürecinin polislik faaliyetlerine yansımaları incelenmiş, Türk polis teşkilatında özellikle 1990’lı yıllardan itibaren gözlenen reform hareketlerinin temel dinamiğinin küreselleşme olduğu öne sürülmüştür.

Berksoy (2007) ise 1980 sonrasında Türk polis teşkilatında yaşanan genişleme ve militarizasyon sürecini incelemiştir. Araştırmanın temel tezi, kapitalist devlet yapısında bulunan sosyal ilişki biçimlerinin özellikle polis teşkilatı üzerinde belirgin etkiler

⁶ Türkçe’ye ilkel polislik olarak da çevrilebilecek *primitive policing* kavramını Çağlar, modern devlet öncesinde ifa edilen toplumsal gözetim mekanizması olarak ileri sürmüştür. Çağlar’a göre her ne kadar polislik kurumsal olarak modern devletin var olmasıyla birlikte ortaya çıkan bir yapı olsa da ilk insanlardan bu yana tüm toplumlarda düzenin korunması ve gözetilmesi amacıyla bir işbölümü bulunmaktadır. Bu mekanizma da ilkel polislik olarak değerlendirilmektedir.

bıraktığı savıdır. Polisin toplumun bir parçası olarak siyasal ve toplumsal dinamikleri analiz etmeksizin yapılacak bir polislik çalışmasının eksik kalacağını öne süren Berksoy, aynı zamanda 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra Türk polis teşkilatında yapılan köklü değişimlerin temel dinamiğinin neoliberal politikalara uyum süreciyle yakından ilişkili olduğu savunmuştur.

Hülagü (2011), yaptığı araştırmada polis-siyaset ilişkisini ekonomi politik perspektifiyle ele alarak özellikle 1980 sonrası dönemde neoliberal politikalar üzerinden yapılandırıldığını iddia ettiği polisliğin dönüşümü sürecini analiz etmiştir. Çalışmada 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası Türkiye’de polisin dönüşüm süreci örneği üzerinden polisin siyasi bir aktör olarak neoliberal politikaların parçası olduğuna odaklanılmıştır. Tez, neoliberal dönemde polisin devletin ekonomi politikalarının da bir aktarıcısı olduğunu iddia etmektedir. Hülagü (2011: 3), bu çalışmasında Türkiye’de polisin adeta bir sivil toplum örgütü olarak kendini yeniden kurmakta olduğunu ve dayandığı yeni bir ideoloji üzerinden modern siyasal alanın yapıtaşı olan devlet meşruiyeti kavramını yeniden tanımladığını öne sürmektedir. Marksist bir perspektife sahip tezin temel iddiası, kapitalist sistemde devletin neoliberal dönüşüm sürecini polis kurumu üzerinden de kurgulayarak kendi yapısını yeniden sağlamlaştırdığı yönündedir.

Demir (1990), sağlık, eğitim gibi alanlardaki birçok kamu örgütlenmesinin yanı sıra dönemdeki POL-BİR ve POL-DER yapılanmasına da değinmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca memur sendikalarının yaşadığı süreçleri betimleyen bu çalışma kapsamında Demir, 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin ardından kamu görevlilerinin sendikal haklarının kısıtlanmasıyla birlikte bu işlevi derneklerin yerine getirdiği ve 70’li yıllarda kamu derneklerinin sendikal faaliyetlerden daha yaygın ve etkin bir işleve sahip olduğunu vurgulamıştır. POL-BİR, POL-DER’e ilişkin ayrıntılı bilgiler olmamasına rağmen çalışmada diğer kamu görevlileri gibi polis derneklerinin de toplantı ve gösteri düzenleme, yayın organları üzerinden fikirlerini yayma gibi faaliyetlerinin artışına dikkat çekilmektedir. Demir (1990: 63-64), tüm kamu derneklerinin ortak bir özelliği olarak 1970’lerin ilk yarısında solun egemenliğindeki dernek faaliyetleri karşısında bir alternatif olarak sağ ideolojiye sahip polis derneklerinin 1970’lerin ikinci yarısı itibarıyla bir reaksiyon olarak ortaya çıktığını iddia etmektedir.

Tarih sosyolojisi alanında çalışan Ergut (2012) ise tezinde Türk polis teşkilatı tarihindeki ordudan özerkleşme sürecinde polislik kurumuyla modern devlet inşası arasında bir bağ kurmaktadır. Ergut'a göre polislik modern devleti açısından hem toplum üzerindeki hâkimiyet ve denetim mekanizmasını işleten aynı zamanda da toplumun talep ve tepkilerini de gözetlediği önemli bir araçtır. Bu çalışmada Osmanlı'dan erken Cumhuriyet dönemine kadar ele alındığı haliyle Türk polis teşkilatı, devlet inşa sürecindeki önemi açısından ele alınarak aynı zamanda ordudan özerkleşme çabalarına karşın devam eden militer değerler egemenliği üzerinden gelişen bir paradoks dâhilinde tarihsel bir çalışma dâhilinde gündeme getirilmektedir.

Avcı (2005), Türkiye'de 1977-1980 yılları arasında giderek artan siyasal şiddet hareketlerini temel alarak bu olaylarla mücadele etmesi gereken polisin o dönemde yeterli imkânlara sahip olmadığı için şiddet olaylarını durduramadığını ileri sürmektedir. Söz konusu çalışmada, Türk polis teşkilatının 1977-1980 arası dönemde siyasal şiddet olaylarını önlemedeki problemin nedeni olarak personel, eğitim ve teknik donanım azlığı ile Türk polis teşkilatının POL-DER ve POL-BİR olarak bölünmesi unsurlarının etkili olduğu ileri sürülmüştür.

Türk polis teşkilatı üzerine antropolojik bir yaklaşımla derinlikli ilk çalışma özelliğine sahip Koca (2010) tarafından gerçekleştirilen Güvenlik Alanında Oluşturulan AB Eksenli Politika ve Kurumsal Dönüşüm Çabalarının Polisler Arasındaki Yansıması başlıklı doktora tezi, aynı zamanda Türkiye'deki polis bürokrasisi kavramının da ayrıntılı olarak incelendiği bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada gündelik yaşama ilişkin bir alan olarak öne çıkan polislik işinin bürokratik bir yapılanma içinde formüle edilse de doğası gereği Weber'in kurguladığı rasyonel bir bürokrasi modelinde işlemediği öne sürülmüştür. Koca (2010: 8) aynı zamanda siyasal iktidarın kamusal gücü kullanım alanı olarak beliren polisliğin işlevsel yönden bakıldığında bu meşru güç kullanımı ile gündelik hayat pratikleri dâhilinde rasyonel sistemin işlevini yitirebileceği gayri meşru otorite arasında kaldığını iddia etmektedir.

Netice olarak, 12 Mart 1971- 12 Eylül 1980 arası dönemde Türkiye'de gerçekleşen öğrenci olayları, sendikal faaliyetler, iç ve dış siyasal olaylar ile toplumsal hareketler hakkında yapılmış pek çok çalışma bulunmasına rağmen, dönemin şartları içinde Türk

polisinin fonksiyonuna ilişkin kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Diğer taraftan, Türk polis teşkilatının tarihçesine ilişkin çalışmalarda da polis-siyaset ilişkisi hakkında yeteri kadar derinlemesine araştırma yapılmadığı ve nesnel davranılmadığı değerlendirilmektedir. Bu açıdan polis-siyaset ilişkisinin içeriği kapsamında gerçekleştirilen bu araştırma kapsamındaki sözlü tarih ve arşiv çalışmaları neticesinde gerek Türkiye Cumhuriyeti yakın siyasi tarihi, gerekse Türk polis teşkilatı tarihi açısından şimdiye kadar ortaya çıkmamış yeni verilere ulaşılarak alan yazınına bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Konuyla ilgili alan yazını taraması şunu göstermektedir ki gerek polis tarihi açısından gerekse polislik kurumunun siyaset üzerinden değerlendirilmesi açısından ülkemizde 1940'lerden sonra derinlikli bir çalışma yapılmamış olup bu alanda özellikle 1950-1990 arası döneme ilişkin bir araştırma alanı boşluğu bulunmaktadır. Söz konusu çalışma alanında kaynaklara erişim sorunu da göz önüne alınarak bu alanda çalışma yapmayı düşünen diğer araştırmacılara da gereksinim duyulduğu değerlendirilmektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN TÜRÜ VE YAKLAŞIM

Bu çalışma, nitel bir araştırma olup, bir yakın tarih araştırması olarak tasarlanmıştır. Tarihsel araştırmalar sosyal bilimlerden neden sonuç ilişkilerinin temeli oluşturmakla birlikte aynı zamanda olaylara anlam katan bir süreci de içermektedir. Geçmişe dair yapılan bir araştırma, nihayetinde geçmişin de kurgusunu içermektedir, zira tarihsel bir araştırmada olayları saptamak kadar olaylar arasındaki nedensellik bağının da ortaya konulması amaçlanmaktadır. Hobsbawm (1999: 17)'in de vurguladığı gibi tarihsel olayların araştırılması, toplumların geçmiş duyguları kadar bu duyguların değişimlerini de içermektedir. Carr (1992:31), tarihi bugünü anlamlandırabilmek adına geçmişin anlamlandırılması şeklinde tarif ederek diğer bir deyişle tarihin salt bilgi ve belgelerden ibaret olmadığını daha ötesinde yorumsamacı bir yönünün olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu araştırma konusunun 12 Mart 1971- 12 Eylül 1980 arası bir dönem olarak yakın tarihe ilişkin sınırlandırılması, sorunun ele alış biçiminin betimleyici ve yorumlayıcı oluşu, araştırma sorularına dayanması gibi unsurlar göz önüne alınarak uygulanabilecek en uygun araştırma tasarımının nitel türde bir yaklaşım olacağı değerlendirilmiştir. Zira tarihsel çalışmalar, sosyal bilimlerde niteliksel araştırma modellerinin bir parçası olarak kullanılmaktadır. Tarihsel araştırma tasarımı, geçmişin nesnel ve doğru bir şekilde yeniden

kurmak için yapılmakla birlikte bugünün gözünden geçmişe bakış yönünde önemli bir işlevi de barındırmaktadır.

Bu çalışmada, araştırmanın temel sorusu şudur: 12 Mart 1971- 12 Eylül 1980 tarihleri arasında Türk polis teşkilatının siyasetle ilişki biçimi nedir? Bu sorudan yola çıkarak, “Polis-siyaset ilişkisini kuramsal yönden ne şekilde ele alabiliriz?”, “Türk polis teşkilatı mensuplarını belirtilen dönemde etkileyen sosyal, ekonomik, kurumsal, siyasi, kültürel unsurlar ne olmuştur?”, “Bu dönemde Türk polis teşkilatının yönetim, organizasyon, eğitim, personel, bütçe ve lojistik durumu nasıldır?”, “Bu dönemde Türk polis teşkilatının siyasallaşmasına işaret eden temel göstergeler nelerdir? Sebep ve sonuçları ne olmuştur?” gibi ilişkili diğer araştırma sorularına da yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu sorulara verilen yanıtlar ise elbette günümüzde değil araştırılan olguların içinde bulundukları ortam içinde aranacak olup dolayısıyla yanıt içeren verilerin ancak nitel bir araştırma yaklaşımıyla toplanabileceği değerlendirilmiştir.

Tarihsel bir gerçeklikten yola çıkarak onu tanımlama, derinlemesine anlamaya çalışma ve tarihsel olaya tanıklık eden kişilerin görüşlerini ortaya koyma amacını güden tarihsel araştırmalar, aynı zamanda, betimleyici ve yorumlayıcı bir bakış açısını da elzem kılmaktadır. Ancak her nitel araştırma gibi tarihsel araştırmanın da bilimsel yönden geçerliliği sorgulanmaktadır. Şimşek ve Yıldırım (2013: 56-58), tarihsel araştırma türünü de kapsayan nitel araştırmaların ortak geçerlilik tarifini araştırmacının araştırdığı sorun üzerinden olduğu biçimiyle ve olabildiğince tarafsız gözlemesi olarak tanımlamaktadır. Ancak buradaki en büyük sorun, araştırmacının tarafsızlığının ortaya konma biçimidir. Bu çalışmada geçerlilik ölçütünün sağlanması bakımından gerek mülakat gerekse arşiv araştırması kapsamında toplanan verilerin ayrıntılı bir şekilde raporlanarak sonuçlara nasıl ulaşıldığının açıklanmasına özen gösterilmiştir. Zira Maxwell de (1992: 982), bir araştırmaya özellikle betimsel geçerlilik kazandırılması bakımından araştırmacının konuyla ilgili tüm verilerini eksiksiz dile getirmesini öngörmektedir. Bu çalışmada mülakat yapılan kişilerden elde edilen veriler ses kaydına alınarak sorulan sorular dışında da mülakat yapılan kişilerden toplanan veriler betimleme sürecine dâhil edilmiştir.

Araştırma dâhilinde çalışmanın iç ve dış geçerliliğini sağlamak adına da çeşitli uygulamalara gidilmiştir. Gerek Daymon ve Holloway (2003: 36-38), gerekse Şimşek ve Yıldırım (2013: 63) nitel çalışmalarda iç geçerlilik unsurunu araştırmacının betimlediği olayla gerçeklik arasındaki bağ olarak ifade etmektedir. Diğer bir deyişle iç geçerlilik, araştırmacının nesnel tutumuyla doğrudan ilintilidir. Ancak araştırmacının gerçekliği mülakat yoluyla gerçekleştirdiği tarihsel araştırmalarda yapılan betimlemelerin, gerçekliği ne kadar yansıttığını belirlemek oldukça güçtür. Bu sorunu aşmak adına aynı olay esas alınarak olaya farklı kişi ve kaynaklardan veri toplamak suretiyle araştırmaya iç geçerlilik, diğer bir deyişle nesnellik, kazandırılmasına çaba gösterilmiştir. 1970’li yıllara ilişkin araştırma konusu dâhilindeki olaylarla ilgili olarak aynı olaya ilişkin özellikle birbirine ideolojik olarak karşıtlık sergileyen kişilerle mülakat gerçekleştirmeye özen gösterilerek aynı zamanda bu veriler, hem dönemin gazeteleri hem de resmi arşiv verileriyle karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu karşılaştırmalar sonucunda çelişkili ifadeler söz konusu olduğunda, her iki bakış açısından ileri sürülen görüş ve yapılan değerlendirmeler ortaya konularak betimlemeye dâhil edilmesine özen gösterilmiştir⁷.

Araştırmadan elde edilen sonuçların genelleştirilebilmesi ile ölçülen araştırmada dış geçerliliğin sağlanması tarihsel araştırmalar açısından pek mümkün olmamaktadır. Ancak Maxwell (1992: 123) nitel araştırmalar için dış geçerliliğin aynı sürecin farklı durumlarda da farklı sonuçlara yol açabileceğini gösteren teorinin ortaya konulmasıyla sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Bu açıdan bakıldığında araştırmada veri elde edilecek kaynakların araştırma konusuna ilişkin derinlemesine ve uygun verileri sağlayarak bu verilerin araştırma sonucunda teori temelli bir çerçeveye oturtulması önemlidir. Bu araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinin ayrıntılı olarak ele alınmasının sebebi de budur. Konuyla ilgili olarak Twycross ve Shields (2005: 56-59) araştırmacının ele aldığı konuyu en ayrıntılı biçimde tanımlaması ve mümkün mertebe kuramsal bir perspektifle bağdaştırmasının önemini özellikle vurgulamaktadır. Bu sebeple araştırmada 1971-1980 yılları arasında Türk polis teşkilatı incelemesi üzerinden polis siyaset ilişkisi

⁷ Örneğin araştırmanın sonraki bölümlerinde görüleceği üzere Ecevit’e POL-BİR’li bir polis tarafından suikast yapılması gibi bir olaya ilişkin olarak bu olayı dönemin Cumhuriyet Gazetesi, POL-DER yöneticileri doğrularken aynı tarihlerde yayınlanan Devlet Gazetesi ve döneme tanıklık eden POL-BİR yöneticisi bunu doğrulamamaktadır. Ancak her iki görüşe sahip tarafın da net kanıtlar sunmadığı bu tür olaylara ilişkin net bir tanımlama yapılmayarak durum sadece her iki tarafın da ortaya koyduğu tezler üzerinden aktarılmıştır. Araştırmada diğer benzer durumlarda da aynı yöntem uygulanarak çalışmanın nesnelligi sağlanmaya çalışılmıştır.

polis bürokrasisinin yozlaşma problemine yönelik bir teorik çerçevede analiz edilerek kuramsal açıdan bir genellemeye gidilebilmesi ve böylelikle nitel tarihsel araştırmalara yöneltilecek dış geçerlilik eleştirilerinin azaltılması amaçlanmıştır.

1.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Tarihsel araştırmaların veri kaynağı birincil kaynak olarak yaşayan kişilerden elde edilen ve ikincil kaynak olarak kitap, belge, gazete, film ve dergiler gibi eserlerden oluşmaktadır. Birincil kaynaklarda veriler araştırmada ele alınan olayın oluşuna, yaşanmasına şahit olanlardan doğrudan elde edilirken ikincil kaynaklarda başkalarının ilettiği verilerden elde edilmektedir. Bu bağlamda araştırmada hem birincil hem de ikincil veri kaynakları bir arada kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında toplam dokuz kişiyle mülakat yapılmıştır. Söz konusu örneklem olarak kullanılan kişilerle farklı zaman ve yerlerde yüz yüze derinlemesine yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır. Mülakat esnasında sorulan sorular aşağıdaki listede yer alan üç bölüm başlığı altında toplanmıştır:

BİRİNCİ BÖLÜM SORULAR: KİŞİYİ TANIMA

- Sosyo-demografik Sorular (Yaş, eğitim, meslek)
- 1971-1980 yılları arasında hangi görevlerde ve nerelerde çalıştınız?
- 1971-1980 yılları arasındaki siyasi görüşünüzü nasıl tanımlarsınız?

İKİNCİ BÖLÜM SORULAR: KİŞİLERİN ANILARININ AKTARILMASI

- 70'li yıllardaki Türk polis teşkilatında eğitim ve göreve alınma ile personel yapısı hakkındaki gözlemlerinizi nelerdir?
- 70'li yıllardaki Türk polis teşkilatının lojistik imkanları yönünden gözlemlerinizi nelerdir?
- POL-BİR ya da POL-DER'e üye kaydınız oldu mu? Kayıtlı olduysanız neden ve ne şekilde kayıt oldunuz? Dernek faaliyetleri dahilinde neler yaptınız? (*)⁸

⁸ (*) işaretli sorular sadece 1970'li yıllarda polislik yaptığını ifade eden kişilere sorulmuştur.

- 70’li yıllarda polislik görevine girişte ya da görev yeri değişikliğinde kendinizin ya da tanıdıklarınızın herhangi bir siyasi kayırmacılıkla karşılaştığına tanık oldunuz mu? (*)
- 70’li yıllarda Türk polis teşkilatında işkence ve rüşvete tanık oldunuz mu?
- 1 Mayıs 1977 Taksim olayı ile ilgili bir gözleminiz oldu mu?
- 1977’de Ecevit’e İzmir Havaalanında suikast girişimiyle ilgili olarak bir gözleminiz oldu mu?
- 1978 yılında yaşanan Kahramanmaraş olaylarıyla ilgili bir gözleminiz oldu mu?
- 1979’da Adana İl Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul’a yapılan suikastla ilgili bir gözleminiz oldu mu?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SORULAR: KİŞİLERİN YORUMLARININ AKTARILMASI

- 70’li yıllardaki polis siyaset ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 70’li yıllarda Türkiye’deki hükümetlerin polis ve Türk polis teşkilatına bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- O yıllara dönseniz yine aynı siyasal faaliyetler/ siyasi duruş içinde yer alırmıydınız?

Yukarıda sorulan soruların yanı sıra mülakat esnasında her katılımcının verdiği yanıt ölçüsünde zaman zaman açıklanmaya ihtiyaç duyulan ek konularda da bilgilerine başvurulmuştur. Böylece mülakat yapılan kişinin konuyla ilgili olarak yapılandırılmış sorular dışında kalan konulardaki verilerin de elde edilmesi yoluna gidilmiştir.

Birincil veri elde etme tekniği olmakla birlikte mülakat tekniğinin uygulanmasına yönelik çeşitli eleştiriler de mevcuttur. Örneğin kişilerin bellek düzeylerinin ne denli güvenilir olduğu, geçmişe yönelik olarak kişilerin kendileri ya da içinde bulundukları olaylar hakkında taraflı, abartılı hatta bazen yanlış bilgiler verebileceği, mülakata yönelik temel eleştirilerden bazılarıdır. Haklılık payı bulunmakla birlikte, bu eleştiriye yönelik olarak kişilerin olayların içinde yaşarken farkında olunmayan gerçeklerin ve kavrama düzeyinin üzerinden zaman geçtiğinde kişinin geçmişe yönelik değerlendirmelerini daha nesnel hale getireceği yönünde de bir yanıt verilebilir. Diğer taraftan mülakatlarda geçen zaman sonrasında değişen değerler ve siyasal ortamdan kaynaklı olarak kişilerin gerçekleri

nesnel olarak değerdendirememedurumunun kendisinin de başlı başına bir veri kaynağı teşkil ettiği söylenebilir. Keza yazılı kaynaklara dayanan tarih çalışmalarında da veri kaynağı belgelerindeneden ve nasıl yazıldığı konusu, üzerinde bir saptırma amacı olup olmadığı da tartışılabilir. O yüzden mülakatın güvenilir bir veri elde toplama aracı olarak kullanılmasında izlenecek çözüm yolunun mülakatla elde edilen verilerin arşivlerle desteklenerek araştırılması olduğu değerdendirilmektedir. Bu araştırmada mülakatlarla elde edilen birçok verinin hem diğer mülakatlardan elde edilen verilerle hem de dönemin Meclis Tutanakları, Cumhuriyet Senatosu tutanakları ve gazete haberleri ile kıyaslamalı olarak bir araya getirme çabasına girişilmiş, böylece elde edilen bulguların güvenilirlik düzeyini artırmaya önem verilmiştir.

Türkiye’de özellikle polis tarihi alanında mülakat yoluyla yapılan çalışmalar neredeyse yok denecek kadar azdır. Bunun sebeplerinden biri de Türk polis teşkilatının yakın tarih çalışmalarının birçok sebepten dolayı gerekleşememesidir. Özellikle 1970’li yıllara ilişkin olarak dönemin gerek siyasi iklimi gerekse sonrasında gelen 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte döneme ilişkin eleştirel söylemlerin baskı altına alınmış olması ve üzerinden yaklaşık kırk yıl geçmesine rağmen kişiler üzerinde halen etkisini sürdürdüğü gözlenmiştir.

Siyaset bilimi ve sosyoloji alanlarında da son zamanlarda yapılan akademik çalışmalarda ve popüler kültürde bireysel tanıklıklara ilgi artmakla birlikte özellikle 1980 ve sonrası döneme ilişkin çoğu verinin artık mülakatlarla elde edilmeye başlandığı söylenebilir. Ancak Türkiye’nin 1970’li yıllarına tanıklık eden kişilerin bugün itibariyle yaş ortalamasının 65 ve üstü olması, 1970’li yıllara ait yüz yüze mülakat çalışmalarını belki bundan on yıl sonra mümkün kılmayacak olduğundan hem bilimsel yönden hem de tarih aktarımı yönünden benzer çalışmaların artırılmasına ihtiyaç duyulduğu değerdendirilmektedir.

Mülakatların yanı sıra çalışmada ikincil veriler de kullanılmıştır. Zira ikincil veriler, bilimsel bir çalışmada çoğu zaman alan yazını taraması yönteminin bir parçası olarak kabul edilse de bulunan belgelerin gözlemi yönünden nitel araştırmaların veri toplama araçlarından biri olarak değerdendirilebilir. Mülakat neticesinde veriler oluşturulurken arşiv araştırması ile veriler araştırmacı tarafından bulunur. şimşek ve Yıldırım (2013: 53)

tarafından belirtildiği üzere arşiv araştırması, “geçmişteki bir olgunun araştırılması için kullanılabileceği gibi, bir olguya ilişkin tarihsel eğilimi ortaya çıkarmak için de kullanılabilir”. Neticede belgesel filmler, resmi belgeler, çeşitli yayınlar gibi araştırmacı tarafından bulunan belgeler araştırmacı yanlılığını taşımadığından önemli bir veri kaynağı oluşturabilirler. Bu çalışmada da mülakat yoluyla elde edilen verilerin desteklenmesi ve mülakat ile elde edilemeyen ancak araştırma açısından önem arz eden belirli konular hakkında arşiv araştırmasına başvurulmuştur. Bu çerçevede arşiv araştırması kapsamında Emniyet Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı, TBMM ve MİT arşivleri, mülakatlarla ilgili konular hakkında dönemin çeşitli gazete haberleri ile mülakat yapılan kişilerin özel arşivlerinden veri elde etme yoluna gidilmiştir.

İlk olarak, arşiv araştırması kapsamında, dönemin Türk polis teşkilatına ilişkin belge ve dokümanlarını elde etmek üzere Emniyet Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi’ne başvurulmuştur. Bu başvuru ile 1971-1980 arası dönemde EGM tarafından hazırlanan mevzuat çalışmaları, personel durumu, personel atama ve terfi kararları, o dönemde inceleme amacıyla yurtdışından Türk polis teşkilatını ziyarete gelen yurtdışı heyetler ve polis derneklerinin kayıtlı yazışmalarına ilişkin arşiv çalışması izni istenmiştir. Ancak yapılan sözlü ön görüşmede değişen mevzuat gereği, Arşiv Daire Başkanlığı’nda yalnızca dönemin eski Polis Dergisi sayılarının incelenebileceği, elde etmek istenilen diğer veriler için Hukuk Müşavirliği, Asayiş Dairesi Başkanlığı, Güvenlik Dairesi Başkanlığı, İstihbarat Dairesi Başkanlığı gibi tüm Daire Başkanlıklarına tek tek izin talebi dilekçesi yazılarak bu araştırmanın yapılabilmesi söylenmiştir. Bu sürecin ardından Aralık 2013 tarihi sonrasında EGM bünyesindeki ilgili tüm daire başkanlıklarına dilekçe yazılmış ve araştırmaya yönelik tüm birimlerden çeşitli sebeplerle arşivde çalışma talebimize yönelik ret yanıtı alınmıştır⁹. Bu araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde politik tercihler

⁹ EGM Personel Daire Başkanlığı’ndan tarafımıza gönderilen yazıda, “Yurtdışı heyetlerince Türk polis teşkilatına yapılan inceleme gezilerine ilişkin belgeler, söz konusu tarih aralığı ile ilgili olarak, Güvenlik Başkanlığımız kayıtlarında bulunmamaktadır” yanıtı alınmıştır. EGM Dış İlişkiler Daire Başkanlığı tarafından 11.07.2014 tarihli e-posta yoluyla gönderilen yazısında “Arşiv Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı’na hitaplı 09.06.2014 tarihli talep formunuz doğrultusunda, Emniyet Genel Müdürlüğü 1971-1980 yılları arasındaki Türk polis teşkilatına yurtdışı heyetlerince yapılan inceleme gezileri konulu talebiniz Başkanlığımızca uygun değerlendirilmemiştir” yanıtı alınmıştır. EGM Personel Daire Başkanlığı’nın yanıt yazısında Daire Başkanlığı kayıtlarında 1971-1980 ardası döneme ilişkin yurtdışı heyet ziyaretlerine ilişkin bir kayda rastlanmadığı tarafımıza bildirilmiştir. EGM Pasaport ve Güvenli Belge Başkanlığı tarafından 08.07.2014 tarihli e-posta yoluyla gönderilen yazıda “Talep ettiğiniz inceleme belgelerinin Dairemiz

neticesinde Türk polis teşkilatı içinde gelişen birim yöneticilerinin çok sık değişmesi ve kurumun kendini dış bilgilendirmelere kapatmış olmasının bu durumda etkisi olduğu değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, araştırmaya yönelik arşiv inceleme çalışmasıyla ilgili olarak engelle karşılaşılan bir diğer kurum ise İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı olmuştur. Söz konusu kurum arşivinde bir çalışma olanağı bulunamamıştır.¹⁰

Üçüncü olarak, araştırma konusu kapsamında Milli İstihbarat Teşkilatı'na konuyla ilgili olarak yazılan arşiv inceleme yönündeki izin talebi dilekçesi de kurum tarafından kısa bir süre içerisinde gönderilen e-posta yanıtında olumsuz olarak değerlendirilmiştir.

EGM, İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı ve MİT üzerinden bir veri elde edilememesi üzerine, arşiv araştırması kapsamında üçüncü kaynak noktası olarak, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri birimine başvurulmuştur. Belirtilen kurumların arşivinde yer alan 1971-1980 arası döneme ait Cumhuriyet Senatosu¹¹ ve TBMM

kuruluşundan daha öncesine ait olduğundan dolayı arşivimizde bulunmamaktadır” şeklinde bir yanıt alınmıştır. EGM Bilgi İşlem Başkanlığı'nın yanıt yazısında da araştırma dâhilinde incelenecek dönemin Daire Başkanlığı'nın kuruluş tarihinden öncesine ait olduğu gerekçesiyle araştırma talebimiz olumsuz olarak yanıtlanmıştır.

¹⁰ Polis dernekleriyle ilgili evrakların tümü geçtiğimiz yıllar içerisinde adı geçen birime devredildiği hususu, EGM Arşiv Daire Başkanlığı yetkilileri tarafından sözlü olarak iletilmiştir. Araştırmanın alt başlıklarından biri olan 1971-1980 arası dönemde kurulan POL-BİR ve POL-DER başta olmak üzere polis dernekleri hakkında kuruluş, toplantı tutanakları ve kapatılma kararlarına ulaşmak araştırma açısından büyük önem taşımaktadır. 23 Kasım 2013 tarihinde kuruma gönderilen ancak üzerinden yaklaşık iki ay geçtikten sonra kurum tarafından kaybedildiği belirtilen araştırma izin talebi dilekçesi ikinci kez 19 Şubat 2014 tarihinde kuruma tekrar gönderilmiştir. Söz konusu izin talebinin 13 Mayıs 2014 tarihinde kurumdan gelen telefonla bu kez dilekçe ekinde bazı belgeler eksik olduğu gerekçesiyle değerlendirilemediğinin bildirilmesinin ardından aynı gün bu belgeler tamamlanarak teslim edilmiş, bunun üzerinden yaklaşık 45 gün geçmesinin ardından araştırma izni talebimize yönelik ret yanıtı alınmıştır. Ret gerekçesi olarak ise Dernekler Daire Başkanlığı'nın yeni bir elektronik kayıt sistemine geçmekte olduğu için araştırma izni istenen tarih itibarıyla kurumda arşiv yönünden herhangi bir araştırmaya izin verilemeyeceği belirtilmiştir. Sonrasında kurumdaki ilgili kişilerle telefonla yapılan görüşmelerde de bu çalışmanın ne zaman sona ereceğine ilişkin açık bir bilgi verilmemiştir.

¹¹ Halk arasında “Okumuşlar Meclisi” olarak geçen Cumhuriyet Senatosu, 27 Mayıs 1960 askeri ihtilali sonrası kurulup 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası kaldırılmış bir meclistir. Türkiye 1961-1980 yılları arasında çift meclisli sistemle yönetilmiş olup bunların biri TBMM diğeri ise Cumhuriyet senatosu olmuştur. Üyelerinden 15 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından kontenjan senatör olarak 6 yıl için atanan kişilerden oluşan, aynı zamanda Cumhurbaşkanı ve Milli Birlik Komitesi adı altında ömür boyu görev yapan tabii üyelerden meydana gelen Cumhuriyet Senatosu'nun diğer 150 senatörü 4 yılda bir yapılan genel seçimle halk tarafından belirleniyordu. Ancak o dönemde hükümet, Cumhuriyet Senatosu'na karşı değil, TBMM'ye karşı sorumluydu ve güven oylaması sadece TBMM'de yapıyordu. Ayrıca Cumhuriyet Senatosunun gensorusuyla hükümeti düşürme yetkisi yoktu.

Görüşme Tutanak Dergileri taranmıştır. Bu kaynaklar taranırken mümkün mertebe en fazla sayıda veriye ulaşabilmek adına pek çok anahtar kelime ile taranmıştır¹². Ayrıca Cumhuriyet Senatosu'nda her yılın Şubat ve Mart aylarında yapılan İçişleri Bakanlığı bütçe görüşmeleri tartışmalarının Emniyet Genel Müdürlüğü ile ilgili olan tüm kısımları ayrıştırılarak buradan o dönemdeki iktidar ve muhalefet parti temsilcilerinin Türk polis teşkilatına dair görüşleri derlenmiştir. Aynı şekilde TBMM görüşme tutanaklarından da 1971-1980 arası yıllarda bazı asayiş olaylarına ilişkin İçişleri Bakanlığı'na verilen soru önergelerinin yanıtları bir araya getirilerek araştırma kapsamında bunlardan da yararlanılmıştır.

Araştırma dâhilinde veri kaynağı olarak kullanılması planlanan ve araştırmanın seyri bakımından önem arz eden belgeler, mülakat yapılan kişilerin kendi özel arşivlerinden temin edilmiştir. Örneğin yapılan ön çalışmalarda 1971-1980 arası dönemde İngiltere Polis Teşkilatları mensuplarının ülkemize pek çok kez gelerek dönemin hükümet başkanlarına sunulmak üzere Polis teşkilatını belirli dönemlerde gözlemleyip değerlendirme raporları yazdıkları tespit edilmiştir. Özellikle bu raporlardan Londra'da Polis Başmüfettişi olarak görev yapan B. N. Pain ve A. A. Clarke tarafından hazırlanan 1972 tarihli 3 ciltlik Türk Polisi Hakkında Rapor ile o dönemde Scotland Yard'da istihbarat polisi olarak çalışan Jeremy Taylor ve ekibinin hazırladıkları 1978 tarihli rapor önem taşımaktadır. Bu raporlardan 1972 tarihli rapor kişisel bir arşivden temin edilmiştir. Yine aynı şekilde 1970'li yıllarda kurulan polis derneklerine ilişkin tüzük, toplantı ve karar tutanakları da yine resmi arşiv kaynakları yerine kişisel arşivlerden temin edilmiştir.

Netice itibariyle, 1971-1980 arası Türk polis teşkilatına yönelik arşiv inceleme çalışmalarının araştırmanın yapıldığı tarih itibariyle EGM, İçişleri Bakanlığı ve MİT bünyesinde gerçekleşmesinin mümkün olmadığı, bunun konuyla ilgili gelecekte çalışma yapacak araştırmacılar için göz önüne alınması gereken bir husus olduğunu belirtmekte fayda görülmektedir.

Son olarak, çalışmanın veri toplama araçlarından biri olan arşiv araştırması kapsamında 12 Mart 1971- 12 Eylül 1980 arası dönemin gazeteleri üzerinden de bir arşiv çalışması

¹² Çalışmada arşiv taramasında kullanılan arama kelimeleri: polis, emniyet, içişleri, asayiş, terör, anarşi, İçişleri Bakanı, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, POL-DER, POL-BİR, Scotland Yard'tır.

gerçekleştirilmiştir. Gazete arşiv çalışması sürecinde dönemin sol kesimini temsil eden Cumhuriyet, dönemin sağ kesimini temsil eden Tercüman, dönemin ortaya yakın çizgisini temsil eden Hürriyet gazeteleri üzerinden bir arşiv tarama çalışması yapılmıştır. Ayrıca 1975 sonrası dönemde MHP'nin yayın organı işlevi gören Devlet ve Ortadoğu gazeteleri ile POL-DER'in 1976-1978 yılları arasındaki yayın organı olan POL-DER Gazetesi'nin de ulaşılabilen sayıları incelenmiştir. Gazete arşiv çalışmasındaki amaç, dönemin kronolojik olaylarının kamuoyuna yansıtılma biçimi açısından yol gösterici bir veri kaynağı oluşu ve mülakatlardan elde edilen verilerin geçerliliğine ilişkin bir kıyas imkânı tanımasıdır.

1.5. Verilerin Analizi

Nitel çalışmalarda kullanılan veri analizleri olayların neden, ne şekilde ve nasıl gerçekleştiğini sistematik bir biçimde anlamamıza imkân vermektedir. Genel olarak nitel araştırmalarda içerik ve betimsel analiz biçimlerine başvurulmaktadır. Veri analizi elde edilen verilerde ilk bakışta görülmeyen ancak belirli bir bilimsel çalışma süreci dâhilinde verilerin kategorik hale getirilmesi ve veriler arasında bir ilişki biçimi kurulmasını içermektedir. Nitel verilerin analizi açısından standart tek bir yöntem bulunmamakla birlikte, elde edilen verilerin nasıl analiz edileceği araştırmacının kendisine, verilerin niteliğine ve araştırmanın amacına yönelik olarak belirlenebilmektedir. Zira Coffey ve Atkinson da (1996: 3-16) nitel araştırma verilerinin analizinin belirli bir süreçte ve sistematik biçimde gerçekleşmesi gerektiğini belirtmektedir. Diğer taraftan Strauss ve Corbin'e göre betimsel analiz,

İçerik analizine göre daha yüzeysel ve daha çok araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık biçimde belirlendiği araştırmalarda kullanılırken içerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir ve önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak tanır (1990: 36).

İçerik analizine göre daha yüzeysel bulunmakla birlikte bu çalışmada betimsel ve sistematik analiz yaklaşımı uygulanmıştır. Zira betimsel ve sistematik analizde konuşma metinleri yazıya dökülerek aynı soruya farklı kişilerin verdiği yanıtlar kategorilendirilerek karşılaştırılmasından faydalanılmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde bu çalışmada yarı yapılandırılmış soru tasarımının mülakat yapılan kişilere uygulanmasıyla elde edilen veriler, daha önceden belirlenen konu başlıklarına göre

kategorilendirilmiştir. Aynı zamanda elde edilen veriler, Şimşek ve Yıldırım'ın (2013: 123) öngördüğü üzere, araştırma sorularının konularına göre düzenlenerek araştırmada sunulmuştur. Böylelikle elde edilen bulguların betimsel veri analizi ekseninde düzenlenerek ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya aktarılması amaçlanmıştır.

Bu araştırma için yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle ve ikincil kaynaklardan elde edilen verilerin betimsel ve sistematik analizinde izlenen süreç şöyle özetlenebilir:

a. Betimsel analiz çerçevesinin oluşturulması: Yukarıda listesi verilen yapılandırılmış mülakat sorularıyla birlikte mülakat esnasında gelişecek önceden yapılandırılmamış sorulara verilecek yanıtlarla veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeveye göre verilerin hangi konu başlıkları altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmiştir. Araştırmanın ana konu başlıkları araştırma öncesi alan yazını taraması aşamada taslak halinde belirlendiğinden dolayı betimsel ve sistematik analiz kullanmanın kolay olacağı değerlendirilmiştir.

b. Kategorilere göre verilerin işlenmesi: Araştırma problemine ilişkin olarak belirlenen iki ana konu başlığı “1971-1980 Arası Dönem Türk polis teşkilatının Genel Durumu” ve “12 Mart 1971- 12 Eylül 1980 Arası Dönemde Türk polis teşkilatının Siyasallaşma Süreci” olarak belirlenmiştir. İlk konu başlığının altında Türk polis teşkilatının teşkilat yapısı ve yönetimi, bütçe ve lojistik durumu, personel ve eğitim durumu ile 1970’li yıllarda Türk polis teşkilatında İngiliz uzmanların gözlemleri alt başlıkları belirlenmiştir. İkinci ana başlık altında ise POL-BİR ve POL-DER ana eksenli olmak üzere Türk polis teşkilatı mensuplarının 1970’li yıllardaki dernek faaliyetleri, polis atama ve görevlendirmelerinde yöneticilerin uyguladığı siyasal kayırmacılık, 70’li yıllarda polisin işkence uyguladığı ve rüşvet aldığı iddiaları ile dönemin seçilmiş bazı iç güvenlik olayları¹³ esas alınarak polisin etkinliği alt başlıkları belirlenmiştir. Böylelikle bu oluşturulan çerçeveye göre mülakat ve arşiv araştırmasından elde edilen veriler

¹³ Bu araştırmanın kapsadığı 1971-1980 yılları arasında Türkiye’de çok fazla sayıda iç güvenlik olayı yaşanmakla birlikte çalışmada tüm bu olayları incelemek çalışmanın hem kapsamı hem de ana problemi açısından uygun görülmemiştir. Bu yüzden incelenen iç güvenlik ve asayiş olayları özellikle dönemin Polis Dernekleri faaliyetlerinin de öne çıktığı 1 Mayıs 1977 Taksim Olayı, Ecevit’e İzmir Havaalanı’nda düzenlenen suikast girişimi, 1978 Kahramanmaraş olayları ve Adana İl Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul’un öldürülmesi olayları üzerinden sınırlandırılmıştır. Bu dört olayı polisin partizanca hareket etmesi sürecinin temel göstergeleri olarak değerlendirmek olanaklıdır.

düzenlenmiştir. Ayrıca bulgular raporlanırken mümkün mertebe doğrudan alıntılarının kullanılması öngörülmüştür.

c. Bulguların tanımlanması: Bu aşamada düzenlenen veriler tanımlanarak gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve bulguların kolay anlaşılır bir şekilde betimlenmesine ve sistematik bir biçimde yorumlanmasına dikkat edilmiştir.

d. Bulguların yorumlanması: Tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılmasına araştırmanın “Sonuç ve Değerlendirme” kısmında yer verilmiştir. Araştırmanın daha nitelikli olmasına katkı sağlaması açısından bulgular arasındaki neden sonuç ilişkileri açıklanarak, veriler arasında karşılıklı kontrol yapılmasına özen gösterilmiştir.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1. Polis ve İç Güvenlik Kavramları

Polis kavramı, etimolojik olarak kökeni Yunanca *Politeia* kelimesine dayanmakla birlikte kent ve uygarlığa dair anlam taşıyan bir kelime köküne sahiptir (Aydın, 2002: 125; Çağlar, 1999: 121). Tarihi seyri içerisinde polis kelimesi, geniş bir anlam kazanarak bütün Avrupa devletlerinde hükümet faaliyetlerini ve kamu düzenini kapsayan bir anlamda kullanılmaya başlamıştır (Neocleous, 2008: 3). Fransa'da, 15. yüzyılda polis kelimesi devletin amacını, devlet faaliyetlerini ifade etmek için kullanılırken Almanya'da da *Jus Policia* kavramı, aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır (Derbil, 1944: 474; Onar, 1966: 1476). Zamanla polis kelimesinin kullanım biçimi, her türlü devlet hizmet ve faaliyetlerinin dışına çıkarak günümüzdeki anlamını kazanmaya başlamıştır. 18. yüzyılda Almanya'da *Jus Policia* sözcüğünün yerine *Polizei* sözcüğü, polisin günümüzdeki anlamında kullanılmaya başlanmış olup, bu kavramın çıkış yerinin Almanya olduğu sanılmaktadır (Akıncı-Sokullu, 1990: 18).

Her ne kadar tarihi seyir içinde polis görevi yapan, kurallara bağlı örgütler ve kurumlar olsa bile, polisin farklı tanımlarına rastlamak olanaklıdır. Polis, en genel ifadesiyle bir devletin, özellikle kamunun selametine, sağlığına, ahlâkına, güvenliğine veya refahına ilişkin iç organizasyonunu veya düzenini sağlayan, hukukun üstünlüğünü koruyan, suçların önlenmesi, takibi ve kovuşturulmasına ilişkin görevleri yerine getiren organ olarak tanımlanmaktadır (1990: 21). Bu çerçevede polis kavramı, özetle düzeni korumak, kanun ve nizamları uygulamak, siyasi ve dini bir sistemi devam ettirmek için resmi olarak örgütlenmiş kişiler topluluğu olarak ifade edilebilir.

Polis kelimesinin dilimizdeki anlamı Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü'nde “şehirde kamu düzenini, huzur ve güvenliği sağlayan kuruluş, kolluk, zabıta” olarak kullanılmaktadır (TDK, 2011: 1856). Aynı zamanda “bu kuruluştaki yer alan görevli, kollukçu” olarak da kullanılan polis kelimesi görüleceği üzere dilimizde hem bir teşkilata, hem bir personele hem de bir toplumsal fonksiyona karşılık gelmektedir. Hukuksal açıdan

ise ülkemizde 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK)'nın 1. maddesinde polisin tanımı şöyle yapılmaktadır:

(...)Asayiş, amme, şahıs tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini koruyan, halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin eden, yardım isteyenlere yardıma muhtaç olan çocuk, alil ve acizlere muavenet [yardım] eden, kanun ve nizamnamelerin kendisine verdiği vazifeleri yapan silahlı bir kuvvettir. (14 Temmuz 1934 tarih ve 2751 sayılı Resmi Gazete).

Polis kavramı görev yapılan devlet sistemine göre farklılıklar gösterebilmekte, yönetimin totaliter veya demokratik anlayışa sahip olmasına bağlı olarak değişmektedir. Polis içinde bulunduğu toplumsal yapının ve yönetim biçiminin merkezinde yer almakta böylelikle hem devletin temsili hem de yapısını ihtiva etme manasında bir işlev görmektedir. Totaliter ülkelerde, bütün kademelerdeki görevlilerde olduğu gibi, polis de hukuku istediği gibi yapan, değiştiren ya da uygulayan icra organının ikinci temsilcisidir. Demokratik devletlerde ise, polisin görevi devlet yaptırımının uygulanmasının gerek olmadığı bir kamu düzenini sağlamaktır. Bu noktada, polis devleti ve devlet polisi kavramları üzerinde tartışılmış olduğunu belirtmekte fayda vardır. Zira polis devleti kavramı, kısıtlayıcı düzenlemelerin insan hakları ve demokratik örneklerini dışladığı bir yasal ve idari düzenlemeler bütününe ifade etmektedir ki buradaki “Polis” kavramı yasal yetkiler bakımından ele alınmaktadır.

Bayley (1985: 28-29), polisin yaptığı işlerin neredeyse her ülke için farklılık arz ettiğinden bahseder. Bu yüzden polis kavramının her toplum ve ülke için genel geçer bir tanımlamasının yapılamayacağı gibi aynı zamanda doğru bir tanımlama yapabilmek için de polisliğin yerine getirildiği toplumun da iyi analiz edilebilmesi önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle polis, üstlendiği toplumsal roller, teşkilat yapısı, örgüt kültürü gibi özelliklerinden bağımsız olarak tanımlanamaz. Bir anlamda polis kavramını tanımlamak, polisliğe bakış açısına vurgu yapmaktadır. Örneğin O'Neill (2007: 15) polisi kendilerini besleyen iktidarın tanımladığı bir kamu düzenini korumakla görevli kimseler olarak tanımlarken, Brewer de (2014: 16) polisi otoriter rejimleri korumak, liberal rejimlerde ise yıkım ve değişimi engellemek üzerine faaliyet gösteren bir kurum olarak tanımlayarak bir anlamda polisi siyasi iktidarın kontrol aracı olarak görmektedir. Bayley (1985: 7) ise polisi şiddet kullanmak suretiyle toplumsal ilişkileri düzenlemek için bir grup tarafından görevlendirilmiş kişiler olarak tanımlamaktadır.

Görüldüğü üzere polis kavramı tanımlanırken, bu kavramın devlet ve siyasal iktidar kavramları bağlamından ayrı tutulması mümkün görülmemektedir. Bu araştırma dâhilinde ele alacağımız polis tanımlaması da bu yüzden polis-siyaset ilişkisine odaklanmaktadır. 4 Haziran 1937 yılında yürürlüğe giren 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'na bakıldığında, kanun çerçevesinde yapılan polis ve polisin görevleri tanımlamalarının Türk siyasal hayatı içindeki değişiklikler çerçevesinde zaman içerisinde değiştiğini görmek olanaklıdır. Günümüz itibarıyla polis, 3201 sayılı Kanun'un 9. Maddesinde silahlı icra ve inzibat kuvveti olarak tanımlanmakla birlikte, genel olarak toplumsal düzeni sağlamak, suçun önlenmesi, suç işlendikten sonra faillerin yakalanması ve mahkemelere teslimi fonksiyonunu yerine getiren silahlı kolluk gücü olarak tanımlanabilir (12 Haziran 1937 tarih ve 3629 sayılı Resmi Gazete).

Temel görevi, ülke içerisindeki suçu önleme, tespit ve müdahale olan polisliğin amacının toplumdaki iç güvenliğin tesisi olduğundan söz etmek olanaklıdır. Netice itibarıyla güvenlik ise ilk çağlardan bu yana insanların en temel gereksinimlerinden birisi olmuştur. Bu nedenle toplumlar, yasalara aykırı hareket eden, halkın huzur ve güvenliğini tehdit eden insanların topluma zararlı hareketlerinden dolayı yakalanması ve yaşanan yerin emniyet ve asayişinin sağlanması için zabıta kuvvetini yani polisi oluşturmuşlardır (Şahin, 2000: 117; Çağlar, 1999: 36). Eski çağlarda örgütlenmiş devleti, uygarlıkları, şehir yönetimini ve devlet faaliyetlerini ifade etmek için kullanılan polis kavramı, günümüzde ülke içinde emniyet ve asayişi sağlayan güvenlik kuvvetleri için kullanılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde polis okulunda görev yapan bir öğretmen, polisi tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır:

Polis, devlet adını verdiğimiz hükmi şahsın halkla en çok temas eden uzvudur. Bu itibarla geniş halk tabakaları arasında polis, devletin tek mümessilidir (...) Polis, cemiyet hayatı içinde halkın hayatına en çok karışmış olan devlet uzvudur (akt. Okçabol, 1939: 102).

Fransız Ceza Hâkimi Casamayor (1973: 12), bu teşkilatın toplum içindeki somut varlığını her yerde hazır ve nazır oluşunun yarattığı gücü vurgulamıştır. Günümüzde polis sözcüğü, ülkenin içinde düzeni sağlayan, halkın asayiş ve huzurunu temin eden ve

emniyet teşkilatında görev yapan, polis memurundan emniyet müdürüne kadar rütbeli ve rütbesiz bütün personel için kullanılmaktadır. Profesyonel polis, güvenlik hizmetini, geçimini sağlamak üzere meslek olarak seçen ve yürüten kişi olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 1996: 5-6).¹⁴

Polis kavramının yukarıdaki tüm bu ele alınış biçimlerine karşılık, bu çalışmanın konusunu teşkil eden siyasetle ilişkisi ekseninde yeniden ele alınması gerektiği değerlendirilmektedir. Polis kurumunun iktidar ve toplum ilişkilerinde önemli bir noktaya oturuyor olmasından hareketle, polisi tanımlarken sadece toplumsal işlevi ya da devletle ayrılmaz ilişkisinden ziyade toplum, iktidar, egemenlik ve siyasi güç aktörleriyle kurduğu ilişkiler üzerinden yapılacak bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple polisi dar anlamda kanunların kendisine verdiği yetki çerçevesinde toplumda suçu önlemek suretiyle asayiş korumakla görevli kamu görevlisi olarak tanımlamak olanaklıdır. Geniş anlamda ise polisi, iktidar ya da iktidara aday aktörlerin kurmaya çalıştığı kamu düzeni politikalarını topluma aktaran ve aynı zamanda toplumsal dinamikleri de siyasi erkin politikalarına taşıyan bir köprü fonksiyonu olarak tanımlamak olanaklıdır. Polis kavramının anlamının ise her siyasi ve toplumsal düzene özgü değişen bir kavramsal betimlemesinin bulunduğu göz önünde tutularak genel geçer bir tanım kabulünden kaçınılması gerekmektedir. Zira toplumdan topluma, devletten devlete değişen fonksiyonlarıyla anlamı da farklılaşan polis kavramı, yeri geldiğinde aynı toplum ve devlet içerisinde bile zaman içinde değişen şartlara göre farklı anlam ve fonksiyonlar üstlenebilmektedir. Bu durum bizi polis kavramının tanımında genel olarak esas alınan devlet, güvenlik ve toplum temel parametrelerinin yanı sıra ekonomik yapı, uluslararası ilişkiler, bürokrasi, değişen iç güvenlik algıları ve toplumdaki partizanlaşma unsurları gibi pek çok geniş parametreler çerçevesinde bir tanımlamaya yöneltmektedir.

Diğer yandan, iç güvenlik kavramı da aynı polis kavramı gibi tanımlanırken güvenliğe bakış açısıyla belirlenen ve değişebilecek içeriklere sahip bir olgudur. Güvenlik, en temel anlamıyla bireylerin can ve mallarının tehditlere karşı korunması olarak ele alındığında bir toplumda güvenliğin sağlanması, bireylerde kamu düzeninin varlığı konusunda yeterli inancın yerleşebilmesi ile olanaklıdır. Diğer bir deyişle devlete, topluma, kişilere ve

¹⁴ Polisin günümüz toplumlarında yerine getirmekle yükümlü olduğu görevler için bkz. Çağlar (1993)

mallara yönelik tehditlere karşı gerekli güvenlik önlemleri alınmış olmalıdır ki, bireyler kendilerini huzur ve güvenlik içinde hissedebilsin. Ancak sadece kişilerin kendilerini güvende hissetme duygularına dayanarak da toplumda güvenliğin tesis edilemeyeceği açıktır.

Tüm bu tanımlamalardan hareketle, güvenliğin temel bir ihtiyaç olduğu sonucuna varmak olanaklıdır. Zira Maslow, insanoğlunun ihtiyaçlarını hiyerarşik olarak sıralarken var olmanın temel gereksinimi olan fizyolojik ihtiyaçlardan sonra güvenlik ihtiyacını ortaya koymuş, sevmeye ve sevilme gibi sosyal ihtiyaçlar, saygınlık ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarını sonraki aşamalara yerleştirmiştir. Gerçekten insanoğlu güvenlik ihtiyacı karşısında sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarından vazgeçebileceği gibi güvenlik uğruna özgürlüklerinden bile vazgeçmeye razı bir anlayışa sahiptir (Bahçekapılı, 2009: 112). Güvenlik ihtiyacının önemi insanoğlu için var olmanın temel anahtarı olan fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilmesinin de garantisidir. İnsanlar kendilerini daha güvende hissedebilmek için bir araya gelmiş, sosyalleşmiş ve zaman içerisinde artan bu sosyalleşmeyle birlikte de devlet ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, güvenlik ihtiyacı, devlete duyulan ihtiyacın bir sebebi sayılabilir. Weber devleti, “belli bir iç bölge içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğu” (2006: 112) olarak tanımlayarak güvenlik kavramını temel bir devlet hizmeti eksenine oturtmaktadır. Weber’in devlet anlayışında şiddet hakkının tekeline sahip bir zümre ve o zümrenin mensuplarına bu yetkiyi devretmiştir ki bu modern devlet anlayışında polis ve asker kurumlarında şekillenmiştir.

Neocleous (2008: 6-11), güvenliğe toplumun biçimlenmesine ve siyasal yönden düzenin yeniden kendini üretmesine imkân sağlayan bir olgu olarak bakmakta ve devleti güvenlik risklerini ve tedbirlerini belirleyen ardından da güvenlik güçlerini yayan bir düzen aracı olarak tanımlamaktadır. Devletin kamu düzenini sağlama adına kullandığı araçsal kurum da polis teşkilatı olmaktadır. Neocleous (2008: 182-188), devlet ve polisi bir arada sistematik bir birliktelik halinde güvenlik endüstrisinin bir parçası olarak görmektedir. Güvenlik endüstrisi, bireylere güvenlik satmaktadır ve bunu pazarlayabilmek için de güvensizlik algısına ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumda artan güvensizlik endişesi, aynı zamanda devletin şiddet tekeline –yani otoritesine- duyulan ihtiyacı da beslemektedir. Gerçekten de toplumun kendini güvensiz hissettiği dönemlerde devletin güvenlik

tedbirlerinin sorgusuz ve karşı konulmaksızın meşru bulunması sık rastlanan bir olaydır. Kısaca Neocleous, güvenlik kavramını toplumu devlet tarafından yönetilen bir unsur haline getirme ve devlet tarafından bu unsurun istenen düzen anlayışına göre biçimlendirilmesi adına araçsal bir olgu olarak tanımlamaktadır (Neocleous, 2007: 205). Bu anlamda bu tanımlama biçimi, Marx'ın güvenliği burjuva toplumun en muteber kavramı olarak görmesiyle de uyum göstermektedir. Zira devlet ve sermayenin devamı güvensizliğin giderildiği bir güvenlik aracına ihtiyaç duymaktadır ki bu da devlet tekelinde bulunan polise güvenle gerçekleştirebilmektedir. Güvenliğin bir endüstri haline gelişle birlikte 20. yüzyılın son çeyreğinde polisliğin artık güç ve yetki kullanımından giderek hizmet etme yaklaşımına doğru evrilme sürecine girdiği söylenebilir. Bu hizmete yönelik bakış açısında insanların toplum halinde yaşamaya başladıkları andan itibaren oluşturdukları yapılar ile sosyal hayatı düzenleyen ve devamını sağlayan nitelikte koydukları kurallara uyulmasını sağlamak için yapılan faaliyete güvenlik hizmeti denilmektedir (Akman, 1991: 23). Devlet, güvenliği sağlama hizmetini sınırları dâhilinde yaşayan vatandaşların “Her türlü suça karşı korunmasını, temel haklarını kullanabilecekleri bir ortamın sağlanmasını ve buna engel olanlara önlem alma ve aykırı davranışları cezalandırma” (Aydın, 2002: 124) ile sorumludur.

Genel olarak güvenlik hizmetlerini, iç güvenlik hizmetleri ve dış güvenlik hizmetleri şeklinde bir ayrıma tabi tutarak, görev yönünden silahlı kuvvetlerin dış güvenlik, polisin ise iç güvenlik hizmeti sunduğu söylenebilir. İç güvenlik hizmeti, suçun önlenmesi ve suçluların yakalanması ile ilgili hukuki rejime dayalı bir devlet hizmeti olup bir kamu hizmeti olarak ele alınmaktadır. Her ne kadar bu araştırmada iç güvenlik kavramı, Türk polis teşkilatı tarafından sürdürülen ve adli meselelerden ibaret şekilde sınırlı bir alanda ele alınsa da genel itibarıyla iç güvenlik hizmetlerinin süreklilik ve bütünlük içeren bütüncül bir uygulama olduğu da göz önüne alınması gereken bir konudur.

2.1.2. Bürokrasi ve Partizanlaşma Kavramları

Bürokrasi kelimesi, Latince, örtü olarak kullanılan koyu renkli kumaş anlamına gelen ve zamanla memurların çalıştığı ofis, devlet dairesi anlamında kullanılmaya başlanan Burra kelimesi ile yönetim anlamına gelen Kratos kelimesinden türemiş olup kelime anlamı itibarıyla, bürokrasi egemenliği olarak ifade edilebilir (Eryılmaz, 2002:205). Bürokrasi

kavramı, yönetim bilimi açısından atanmış memurların yönetimi anlamına gelirken, sosyoloji alanında bütün toplumsal kurumlarda bulunabilen bir yönetim sistemi olarak anlaşılmaktadır. Tek bir bürokrasi tanımı yapmak oldukça güç olmakla birlikte Blau bürokrasiyi, idari etkinliği maksimize etmek amacıyla oluşturulmuş bir örgüt olarak “amaçları gerçekleştirmek için kolektif faaliyetleri koordine eden ve harekete geçiren resmi biçimsel usuller” (akt. Eryılmaz, 2002: 31) olarak tanımlamaktadır.

Bürokrasi genel olarak, kendi içinde tutarlı bir kurallar sistemini ifade etmekle birlikte bahsedilen bu kuralların temel amacı kamu yönetiminde sorunları ortadan kaldırmak, tarafsızlığı ve eşitliği sağlamak ve nihayetinde rasyonel bir sosyal kurum oluşturmayı hedeflemektedir. Bürokrasinin çeşitli anlamlarda çok sayıda tanımı yapılmakla birlikte bu çalışmada bürokrasi, “devletin üstlenmiş olduğu görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş olan ve hükümetler tarafından yönetilen örgütler bütünü ve bu örgütlerde faaliyetleri yürüten personelin bütünü anlamında” (Çevik, 2010: 7) ele alınmaktadır.

Bürokrasi kavramı anlamının yanı sıra bürokrasiyi açıklayan kuramlarda da çeşitlilik görülmektedir. Modern devletin ortaya çıktığı tarihten itibaren birçok düşünür, bürokrasinin iktidar ilişkilerinde oynadığı önemli rolden kaynaklı olarak bu konuda çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Örneğin Marksist perspektifte hakim bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde egemenlik kurmasının bir aracı olarak kabul edilen bürokrasi, burjuva sınıfının devlet üzerindeki hakimiyet kurmasını sağlamaktadır (Mouselis, 1967: 8-9). Bürokrasinin çıkarları devlet ve hâkim sınıfla kurduğu ilişkiyle belirlendiğinden bu çerçevede siyasetle olan ilişkisinde statükonun devam etmesi ve hakim sınıfın ayrıcalığının korunması öncelikli olmaktadır. Marx’a göre bürokrasinin genel özelliği gizlilik ve kendi içerisindeki hiyerarşik yapı aynı zamanda bürokrasiyi genel yararı sağlamaktan uzaklaştırmaktadır (1967: 13)

Bürokrasinin belirli bir sınıfın üstünlüğü ve otoritesinin devamına aracılık ettiğini ileri süren düşünürlerden Michels, geliştirdiği *Oligarşinin Tunç Kanunu* teorisiyle geniş çaplı bürokratik yapılanmaların aynı zamanda oligarşiyi ortaya çıkardıklarını savunmaktadır. Michels (1963:338), siyasi partiler örneği üzerinden ele aldığı bürokraside, yöneticilerin zamanla uzmanlaşma ile birlikte mensup bulundukları sosyal tabaka ile ilişkilerini

keserek elit bir zümre haline geldiklerini, yönetimden uzaklaştıklarını anladıklarında ise kendilerinden sonra gelecek olanları seçerek bir anlamda kurumsal yapıda oligarşiyi kurduklarını ileri sürmektedir. Michels'e göre insan tabiatından, siyasal mücadelenin niteliğinden ve örgütlerin yapılarından kaynaklanan oligarşik eğilimler sayesinde otorite sahibi yöneticiler bürokratik yapı içerisinde otoritelerini korumak adına çevrelerine kendilerine bağlı kişileri toplamaya çalışmaktadır (1963: 365). Her ne kadar analiz çerçevesi olarak siyasi partiler ve sendikaları ele almış olsa da Michels'in oligarşik eğilime yönelik tezlerini tüm bürokratik yapılanmalara uygulamak mümkündür. Zira iç güvenlik bürokrasisi açısından ele alındığında polis teşkilatı üst düzey yöneticilerinin göreve geldikten hemen sonra önemli alt birim yöneticilerini kendilerine yakın isimlerden seçmeleri bir anlamda bu tespitle de uyumaktadır.

Bürokrasi üzerine yapılan sistematik ve kapsamlı çalışmaların öncülüğünü üstlenen Weber ile bürokrasi kavramı neredeyse bütünleşmiş gibidir. Weber (2005: 15), bürokrasiyi kavramsal bir çerçeveye oturtarak modern gelişmeye en uygun bürokrasinin rasyonel kurallar sistemine dayalı, ideal bir düzen olduğunu ileri sürmektedir. Bürokrasi hakkında net bir tanımlama yapmamakla birlikte Weber'e göre bürokrasi, yasalarla düzenlenmiş yetki alanı içerisinde otorite hiyerarşisine göre biçimlenmiş, yönetimi yazılı belgelere dayanan, uzmanlaşmaya dayalı, gayri şahsi biçimsel kurallar sistemi içinde yürütülen rasyonel bir örgüt düzenidir (2005: 192-194). Weber, bürokratik sistemi yalnızca devlet yönetimi ile sınırlandırmayarak aynı zamanda bütün sosyal kurumlara etki eden bir idare sistemi olarak ele almaktadır. Bürokratik sistemin kişisellikten uzaklaştıkça ve kişinin önceden hesaplanamaz irrasyonel öğelerden arındırıldığında asıl niteliğine kavuşacağını iddia eden Weber (2005: 206) açısından bakıldığında özellikle iç güvenlik alanında bu bürokratik modelinin işleyişi sorunlu görülmektedir. Zira Weberyen bürokrasi modelinde memurun takdir hakkı en aza indirgenerek keyfi uygulamaların önüne geçilmesi hedeflenmekle birlikte polislik gibi sürekli halkla iç içe olan ve toplumsal etkileşimi en üst seviyede bulunan bir polisin karşılaştığı her olayın takdir hakkından uzak yasalara bağlı olması oldukça zor görünmektedir.

Genel anlamda asker ve polisin görev yaptığı alan olarak değerlendirilen iç güvenlik bürokrasisi ile daha özel alanda emniyet teşkilatı içerisinde vuku bulan polislik bürokrasisi olarak tanımlanabilecek kavramda iç güvenlik hizmetlerinin bürokratik bir

sistem dâhilinde gerçekleştiğinden bahsetmek olanaklıdır. Polis teşkilatları bürokratik bir yapıya sahiptir. Polis birimlerinin merkezi yönetim sisteminde görev ve sorumlulukların özellikli kılınması, meslek pozisyonlarında nesnel niteliklerin bulunuşu, polislik eylemlerinin kanun ve kurallara göre belirlenmesi ve otorite hiyerarşisi durumları iç güvenlik bürokrasisinin varlığına işaret etmektedir. İdeal anlamda bürokratikleşme kamu görevlerinde etkinliği artırmaktadır. Ancak iç güvenlik meselesinin özünde standart olmamasından dolayı iç güvenlikte güçlü bir bürokratik yapı aynı zamanda iç güvenlik hizmetlerinde etkisizliği, vatandaşların özgün ve farklı ihtiyaçlarına yanıt verme derecesi ve sorun çözme becerilerinde yetersizliği de beraberinde getirdiği söylenebilir. Bu durumda Weber'in bürokrasiye ilişkin olarak ortaya çıkabileceğini değerlendirdiği olumsuzlukların neredeyse tamamı iç güvenlik bürokrasisinde görülebilmektedir. Örneğin bilginin gizliliğine ilişkin olarak Weber (2005)'in ifade ettiği şu sözler Türk polis teşkilatı açısından da doğruluk içeren nitelikte görülebilir;

Bütün bürokrasiler, bilgilerini ve niyetlerini gizli tutarak, meslekten yetişmiş olanların üstünlüğünü artırmaya çalışırlar. Bürokratik yönetim her zaman gizli oturumlar yönetimi olmak eğilimindedir; bilgisini ve eylemlerini eleştirel gözlerden olabildiğince saklamaya özen gösterir (...) Resmi sır kavramı, bürokrasinin özgül buluşudur; başka hiçbir şeyi bunun kadar fanatik bir biçimde korumaya çalışmaz (...) Bürokrasi doğal olarak, bilgisi zayıf, dolayısıyla güçsüz bir parlamentoyu yeğler (209-210).

Diğer bir deyişle, iç güvenlik gibi geniş bir idari yapılanma açısından etkinlik ve verimliliğin esası olarak ortaya çıkan bürokratik yapılanma, aynı zamanda bilgiyi tekeline alma, değişime karşı direnç gösterme ve zaman içerisinde otokratik davranma gibi olumsuzlukları da içeren bir görünüme dönüşebilmektedir (Eryılmaz, 2010: 62). İç güvenlik bürokrasisinin en önemli özelliği kanunlarla açıkça belirlenmiş bir sınır içerisinde uzmanlık gerektiren bir hizmetin yerine getirilmesidir. Ancak uzmanlık gerektiren bu hizmet aynı zamanda iç güvenlik kurumunu, yani polisliği, siyaset içerisinde oldukça güçlü bir kurum haline getirmekte ve aynı zamanda değişime gösterilen direncin önemli odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Aynı zamanda siyasetle kurduğu ilişki içerisinde siyasetçiler açısından da iç güvenlik bürokrasisiyle kurulacak bir bağ bu güç odağına sahip olmak adına önem taşımaktadır.

Polis teşkilatları, iç güvenlik birimlerinden biri olarak yarı-militer teşkilatlardır. Polis görevlileri aynı birer asker gibi üniforma giyerler, silah taşırlar ve rütbe takarlar. Bunun

yanı sıra yukarıdan aşağıya tek yönlü emir-komuta zincirine sahip olan polis teşkilatlarından askeri yapılanmayla benzer şekilde suçla savaş mentalitesine sahiptir. İç güvenlik bürokrasisinin ülkemizde asker tarafından oluşturulması ve her ne kadar asker olmamasına rağmen polislik sisteminin de bu askeri yapılanma biçimiyle şekil alması aynı zamanda hizmeti yerine getirme konusunda bazı sorunlara neden olmaktadır. Suçu önleme ve suça müdahalenin yerini suçla savaş mentalitesinin aldığı yarı askeri biçimli polislik bürokrasisinde bu yüzden polisin suça ve suçluya müdahalesinde orantısız güç kullanımı ve şiddet artışı gibi sonuçlarla karşılaşmak olasıdır.

Wilson (1968: 268), polis bürokrasisinde üç temel kategorilendirmeye gitmektedir: Gözetici model, hukuksal model ve hizmet modeli. Gözetici polis bürokrasisinde polis yönetimi öncelikli olarak düzenin korunmasına odaklanır ve gayri resmi yollardan kargaşanın önlenmesi konusunda inisiyatif kullanmaktadır. Hukuksal modelde ise her şey kitabına uygun olmasına özen gösterilir alt kademenin inisiyatif kullanma yetkisi bulunmamaktadır ve yöneticiler tüm suç türleri için doğrudan tutuklama ve yasal işlem uygulama yoluna gitmektedirler. En son hizmet modeli tipi polis bürokrasisinde ise kanun uygulayıcılıktan ziyade vatandaşın hizmetinde bulunmak önemlidir. Tüm şüphelilerin tutuklanması yerine memurlar sosyal hizmet teşkilatı mantığıyla vatandaşla ilişki kurarak önleyici polislik hizmetlerine öncelik vermektedirler.

Netice itibarıyla, Weber'in tanımladığı bürokrasinin iç güvenlik hizmetlerinde yansıması bizi geleneksel polislik adını verdiğimiz yarı-militer, katı hiyerarşik yapı ve inisiyatif kullanımında esnek davranmayan ve kısaca herşeyin *kitabına uygun* olması noktasında keskin bir sınırlılıkla karşı karşıya getirmektedir. Ancak iç güvenlik olaylarında ülkede var olan insan sayısı çeşitli ve birbirinden farklı neden ve sonuçlara haiz olayların yaşanacağı göz önüne alındığında klasik anlamda Weber tipi bir iç güvenlik bürokrasisinin hizmette etkinliğin önünde bir engel olduğu söylenebilir. Bu engelleri aşmak adına özellikle halkla karşı karşıya kalan polisin iç güvenlik hizmetlerinde *kitabına uygun* yapmak yerine *kitabına uygun gibi* ya da *kitabına uydurma* biçiminde hareket etmesi ve böylece kanun ihlalleri ve sistemde yozlaşma gibi temel sorunlara neden olduğundan bahsetmek olanaklıdır. Sistemde yozlaşma sorunu ise beraberinde kayırmacılık, rüşvet, orantısız güç kullanımı, iç güvenlik hizmetlerinin etkin bir biçimde

yerine getirilememesi gibi daha ciddi sorunları beraberinde getirebilmektedir. Diğer taraftan iç güvenlik bürokrasisinde elitist bir yaklaşım sürmenin de özellikle polisle halk ilişkileri nazarında karşılıklı güven ve işbirliğinin önünü keserek yine asayiş ve iç güvenlik alanında netameli alanlar yaratacağı değerlendirilmektedir. O halde iç güvenlik bürokrasisinde arzu edilen modelin Wilson (1968: 128-130) tarafından öne sürülen hizmet esaslı modeldeki gibi temel esasları çizilen ancak bu temel esaslar ekseninde eğitilmiş ve bilinçli görevliler tarafından inisiyatif kullanma esnekliğine de yer veren, suç oluştuktan sonra suçluyu yakalama konusundan ziyade asıl polislik rolünün suç önlemede daha aktif hale getirildiği bir bürokrasi modeli olması gerektiği değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada polis-siyaset ilişkisinin ana eksenini belirleyen iç güvenlik bürokrasisinin siyasallaşması olgusunun incelenmesinde temel kavram olarak partizanlık öne çıkmaktadır. Her ne kadar partizanlık kavramı, iç güvenlik bürokrasisinin siyasallaşmasının kısıtlılığını yansıtsa da, aynı zamanda en netameli görünüş biçimi olması dolayısıyla önem taşımaktadır. Zira yönetimin siyasallaşması başlı başına bir sorun teşkil etmemektedir; çünkü zaten güç ilişkileri içinde ortaya çıkan yönetim faaliyeti ve onun araçsal uzantısı olan bürokrasi doğası gereği siyasal bir faaliyettir. İç güvenlik bürokrasisinin siyasallaşmasına ilişkin eleştirel bir bakış içeren bu çalışma aslında bir bakıma siyasallaşmanın sorunlu boyutu olan partizanlaşma eleştirisinde bulunmaktadır.

Partizanlık, en genel ve basit ifadesiyle parti taraftarlığı ve tarafgirlik anlamlarına sahip olmasına rağmen, vuku bulduğu zamanlar itibarıyla de farklı anlamlar kazanabilmektedir. Temeli biz ve öteki ayrımına dayanan kimlik betimlemesi, aynı zamanda siyasal bir tutum göstergesi sayılabilecek partizanlığa dönüşebilmekte ve bu durum özellikle merkezi yapının güçlü olduğu devlet biçimlerinde kendini daha çok hissettirmektedir. Merkez-çevre ilişkisinin dinamik bir hale getirdiği ben-dışı alanlarda var olan partizanlaşma pozisyonuyla birlikte devam eden, birbirini tekrar eden bir araya gelişler, ayrışmalar ve birbirinin alanına müdahaleler meydana gelmektedir. Bu bağlamda partizanlık, bir anlamda merkeze ya da çevreye taraf olmayı ve hatta içerik ve derinlikten yoksun bir salt taraflı olmaktan ibaret bir duruşla kendini göstermektedir.

Kelime anlamıyla partizanlık, “bir davaya, bir partiye, bir öğretiye bağlı olan ve bu davanın, partinin, öğretinin çıkarlarını ve savunusunu amaç edinen, yalnız kendi

yandaşlarına hak tanıyan, partici kimseler” (Büyük Larousse, 1986: 9205) olarak tanımlamaktadır. Ancak salt bu tanımdan yola çıkarak partizanlığı tanımlamak olgunun aynı zamanda tekdüzeliğe indirgenmesine neden olmaktadır. Oysa ki partizanlık kavramı içinde var olduğu siyasi, sosyal ve ekonomik koşullardan bağımsız yeknesak bir tanımlamaya indirgenmeyecek kadar kapsamlı bir durumu ifade etmektedir. Diğer taraftan Schmitt (1996: 109-115)’in de bahsettiği üzere partizanlık, şartların yarattığı bir olgu değil aynı zamanda toplumların bünyesinde zaten var olan ve uygun koşullarla birlikte görünür kılınmaktadır.

Partizanlığın ortaya çıkışı salt siyasi koşullara bağlı olmadığı gibi partizanca tutum gösteren kişileri de bu yönde etkileyen temel unsur modern devlet yapısından ziyade insan doğasında bulunan potansiyeller ve toplumsal gerçekliklerdir. Siyasi ortam, yalnızca bu tutumları görünür kılmaya aracılık etmektedir. Özellikle tek partili yönetim sistemlerinde yönetim ve siyasi güç özdeşleşmesi tam ve kesin olduğundan dolayı partizanca tartışmaların kabaca yapılacak bir gözlem neticesinde çok partili siyasal rejimlerde öne çıktığını görmek olanaklıdır. Çok partili sistemlerde iktidara gelen bir partiyle birlikte bu partiye taraf partizanlar, siyasetten, ekonomiye, yönetimden sosyal hayata kadar geniş bir yelpazede konumlanabilmektedir. Partizanlığın görünür kılındığı yönetim biçimlerinde ise parti çevreleri dışında kalan kesim, siyasi güçten pay alamamaktadır. Nihayetinde bir partizan yapılanmanın iktidardan uzaklaştırılması genellikle diğer partizan grup güçleri marifetiyle gerçekleşmektedir. Böylelikle bir önceki partinin partizanlarının yol açtığı güç kaybı yeni partizan grup tarafından tazmin edilmektedir. Herhangi bir partizan grubun iktidar nimetlerinden faydalanmasının toplumda görünür hale gelmesi, bu iktidar nimetlerinden beklediği faydayı bulmayan ve muhalif konuma giren diğer grupların da karşı partizanlaşmasına neden olmaktadır. Böylelikle bir kısır döngü halinde ve giderek kendini besleyerek her iktidar değişimi toplumdaki partizanlığı bir derece daha artırmaya devam etmektedir ve bu süreç etki-tepki biçiminde kendini her defasında yeniden üretmektedir.

Partizanlık kavramını tanımlarken eleştiriye haiz en ayırt edici özellik olarak “yalnız kendi yandaşlarına hak tanıyan kimse” (Tutum, 1976:9) ifadesidir. Çünkü burada geçen hak tanımadan kasıt, nesnel bir haklılık ölçüsünden ziyade mensubiyet şartına bağlı olmaktadır ve hal böyle olduğunda haklılık sıfatı geçerliliğini yitirebilmektedir. Siyasi

iktidarların doğasında statükoyu koruma amacı bulunduğundan, statükonun değişimine direnç ve mevcut iktidarı muhafaza etme güdüsü partizanlığı anlaşılır kılmaktadır. Zira kendi partizanca tutumunu iktidarı kaybettikten sonra başka bir parti iktidarında gördüğünde eleştiriye gidecektir. Partizanlık kavramının tanımındaki kendi yandaşlarına hak tanıma, beraberinde ötekileştiren bir tutumu ve toplum içinde kutuplaşmaya giden süreci de tetikleyen bir unsurdur ve böylece partizanlık ve kutuplaşmanın genellikle bir arada var olduğu kabul edilmektedir. DiMaggio (1996), partizanlıkla birlikte var olan kutuplaşmanın, hem bir durum hem bir süreç olduğuna işaret ederek “ (...) bir durumdur; çünkü parti taraftarı fikirler en yüksek ölçüde diğer grubun fikirlerine muhalif hale gelir. Bir süreçtir çünkü bu muhalifleşme birbirini tetikleyerek gitgide artmaktadır” (692) demektedir. Baldassarri (2008: 410) de bu fikre katılarak toplumdaki ideolojik kutuplaşmanın bölünmüş partizan grupların bulunduğu toplumlarda daha derinlikli yer bulduğuna işaret etmektedir.

Çok partili sistemlere yönelik olarak Sartori (1966: 139) kutuplaşan çoğulculuk olarak tanımladığı partizanlık derecesinin sistemdeki parti sayısı ile ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Sartori (1966: 141-143) siyasal sistem içinde iktidar olmaya yakın ya da koalisyon kurmaya aday potansiyele sahip siyasi parti sayısı arttıkça partizanlığın azalacağını, diğer taraftan iki partili sistemlerde ya da yalnızca iki farklı ideolojik grubun iktidar-muhalefet ilişkisi içinde bulunduğu sistemlerde kutuplaştırıcı etkinin partizanlık eğilimini artıracığını iddia etmektedir. Sartori (1966: 165) bu tezine örnek olarak 1970’lerde Hindistan’daki seçimler esnasında sistemde çok fazla sayıda siyasi parti olmasına rağmen seçimden hemen önce siyasi partilerin sağ ve sol çatılar altında birleşerek seçime gidişini ve akabinde iktidar olan siyasi gücün partizanca tutumlar takındığını söylemektedir. Bu noktadan hareketle 1970’lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye’de yaşanan durum için de aynı tezi ileri sürmek olanaklıdır. Zira yönetimin ve bürokrasisinin partizanlık boyutunda siyasallaşması ve toplumdaki ideolojik kamplaşma dönemi 31 Mart 1975 itibariyle kendini sağ olarak konumlandıran Adalet Partisi (AP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)’nin bir araya gelerek, sol olarak konumlanan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin yeniden iktidar olmasını engellemek amacıyla kurdukları Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti ile başladığı kabul edilebilir.

2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.2.1. Polis - Devlet İlişkisi

İnsanların topluluk halinde yaşamaya başlamalarından itibaren çıkar çatışmaları ve akabinde topluluk içinde kabul edilen ve edilmeyen davranış kalıpları oluşmaya başlamıştır. İşte bu davranış kalıplarını belirleyen, denetleyen ve bu kalıplara uyulmasını sağlayan bir birim olarak polislik, insanların güvenlik ihtiyacını karşılamak üzere ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, gelişmiş veya gelişmemiş, az ya da çok örgütlü her tür ilkel grup veya toplulukta bir biçimde yerine getirilen bir polislik hizmetinden bahsetmek olanaklıdır. Bunu, günümüz polislik sistemine giden yolun ilk adımı olarak kabul etmek mümkündür (Çağlar, 1999: 125).

Geçmiş dönemlerde polisin görevlerine, diğer bir deyişle iç güvenliğin sağlanması olgusuna baktığımızda, tarihin ilk çağlarından bu yana pek çok evrelerden geçtiği görülmektedir. Güvenliği sağlama ve savunma ihtiyacının insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek olanaklıdır, zira insanlar topluluklar halinde yaşamaya başladıklarından beri, düzenin ve güvenliğin korunması ihtiyacını hissetmişlerdir. Devlet merkezinde örgütlenmiş toplumlarda toplumun düzen ve güvenliğinin sağlanması görevini devlet üstlenmiştir. Güvenliğin sağlanması ilk zamanlarda tüm vatandaşların görevi iken, zamanla devletçe oluşturulmuş örgütler, bu görevi yerine getirmeye başlamışlardır. İlk kurulan devletlerde polislik görevini askerlerin yaptığını, polisin binlerce yıl öncesinden beri Babil, Mısır, Bizans ve İslam devletlerinde var olduğunu, bunların çoğunun yarı askeri nitelikte olup, kralların kişisel muhafızlarından oluştuğunu belirtmek gerekir (Akıncı-Sokullu, 1990: 23). Aristo'ya (1993: 28) göre polislik kurumu, siyasi kurumların ve hukukun doğuşu ile birlikte ortaya çıkmış olup amacı, sitenin devamını ve düzenini sağlamaktır. Yunan hakimlerinden Perionder, “kusur işleyen cezalandırılır, fakat kusur işlemek üzere olanlara engel ol” (Okandan, 1951: 42) ilkesini ortaya atarak, daha M.Ö. 7. yüzyılda, toplumda suçu önlemenin önemini vurgulamıştır. Romalılarda düzeni sağlama yetkisi krala verilmiş olup zamanla güvenlik ihtiyaçlarının artması ile birlikte kurumlarda uzmanlaşmalara gidilerek düzenin sağlanması için devlet içinde yeni birimler kurulmuştur (Akıncı- Sokullu, 1990: 21). Sonuç olarak, güvenlik ihtiyacının toplumdaki kişi sayısı arttıkça önem kazandığını, güvenlikte uzmanlaşmaya

gidilme ihtiyacının ortaya çıktığını ve modern devletin ortaya çıkmasından çok daha öncesinde bu güvenlik ihtiyacının asker ve muhafızlar tarafından karşılandığından bahsetmek olanaklıdır. Güvenlik kavramının modern toplumlarda iç ve dış güvenlik olarak ayrılmasıyla birlikte, dış güvenlik alanını askere özgü bir alan olarak kalarak iç güvenlik askerden bağımsız bir teşkilatlanma biçimi olarak polislik kurumuyla sağlanmaya başlanmıştır. Böylece polislik teşkilatlarının kuruluşunun, devletin modernleşmesinin de bir göstergesi olduğunu iddia etmek olanaklıdır.

Günümüzdeki çağdaş polislik anlayışına özellikle 18. yüzyıl başlarında sanayi devrimi ile birlikte sahip olunduğu gözlenmektedir. 18. ve 19. yüzyılda sosyal, siyasi, ekonomik, endüstriyel ve teknolojik alanlardaki gelişmeler, hızlı nüfus artışı, şehirleşme, toplumun örgütlenmeye başlaması ve yeni suç türlerinin ortaya çıkması ile birlikte polis terimi bugün anladığımız şekilde bir anlam kazanmaya başlamıştır. Suçlar çeşitlilik göstermiş, devlete, şahsa, cana, mala, ırza, karşı işlenen suçlarda artış ve farklılaşmalar oluşmuştur. Suçların bu tür özellikler kazanması ile birlikte polis de gerekli önlemler alabilmek için kendi içinde bölümlere ayrılarak uzmanlaşmaya başlamıştır. Polisliğin ilk aşamasında sanığın, daha işin başında suçlu sayılması ve bu kişiyi önce tutuklayıp sonra cezalandırmak için deliller toplanması yaklaşımının egemen olduğunu söylemek olanaklıdır (Okandan, 1951: 89). Daha sonraları toplumdaki tutuklamaların karşılanamayacak ölçüde artışı karşısında delil kadar suçun suçlu tarafından kabul edilmesine önem verilerek, bu kez de sanığa ikrarda bulunması için işkenceler yapılmaya başlanmıştır (1951: 91-98). Kişiyi korumaya dayalı Ceza Muhakemesi sisteminin ancak 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan bir yargılama sistemi olarak ortaya çıkmasıyla başta İngiltere’de olmak üzere Avrupa’da modern anlamda polis örgütlenmesine geçilmeye başlanmıştır (Bayley, 1975: 12-15).

Devlet ve polisliğin inşa süreçlerinin birbirleriyle yakından ilişkili olmalarına karşın polis, modern devletle birlikte ortaya çıkmış bir kurum değildir. Bayley’e (1975) göre polis, “gruptaki kişiler arası ilişkileri fiziksel güç kullanarak düzenlemek amacıyla bir grup tarafından yetkilendirilmiş”(22) kişilerdir. Bu tanım, polislikte üç asıl unsuru barındırmaktadır: Fiziksel güç kullanımı, içe dönük kullanım ve kolektif yetkilendirme. Bu tanımdan hareketle topluma yönelik güç kullanmak üzere doğrudan ya da dolaylı olarak toplulukça yetkilendirilmiş her kurum veya kişiye polis demek olanaklıdır. Bu

bakış açısı çoğu zaman ordunun da polislik işlevini yerine getirmesine bir dayanak teşkil etmektedir. Ancak polis kelimesinin kökeninin Yunanca şehir ve sivil halk anlamına geldiğinden yola çıkıldığında, polisin şehirdeki yürütme gücüne sahip, hayatın mülkiyetin ve sağlığın korunması ile görevli, yasaları uygulayan sivil güç olarak askerden ayrılması gerektiğini de eklemek gerekmektedir. Zira *police* ve *policy* kelimelerinin Avrupa’da birbirinden tam ayrılmamış fakat büyük ölçüde paralel biçimde kullanılmıştır. Diğer taraftan, Bacon’ın da *policy* kelimesini hükümet ile eş anlamlı tanımladığı göz önüne alındığında, polislik ile hükümet etme sanatının bir arada olduğu ve böylelikle neyin polisiye edileceğine hükümetin karar vermesi açısından polisliğin özünde kendine özgü bir siyasallık barındırdığını söylemek olanaklıdır (Lipsky, 1970: 13; Okandan, 1951: 89; Bayley, 1975 : 12).

Kıta Avrupa’ında polisliğin kelime olarak söylenişleri değişse de anlamının benzer olduğu rahatlıkla söylenebilir. Polislik, bir toplumun iç yaşamının genel refah ve düzenini destekleyici bir biçimde kanuni ve idari olarak düzenlenmesi, sosyal hayatın sınıflandırılması ve iyi düzenin devamı için gerekli görülen aktiviteler olup devletçe yönetime işaret eder (Neocleous, 2000: 1). Kıta Avrupa'sında polislik kurumu, bürokratik yapı içerisinde aristokrasinin etkisinden kurtulmuş modern bir devlete geçişin göstergesidir (Gleizal vd, 2000: 99). Polis kavramının tarihsel olarak sivil yönetim düzeninin ortaya konmasının yolunu anlatmak için kullanılmış oluşu ve sivil toplumun devletten ayrımının yapılabilmesi için polise ihtiyaç duyulduğunun da göz ardı edilmemesi gereklidir. Zira modern devlet, sivil toplumu polisle şekillendirir ve yönetir. Dolayısıyla polislik biçimi, devletin gücünün doğasını anlamak için kullanılan egemenlik, yasallık ve politik teori kavramları kadar önemlidir. Polisin tarihine bir bakıma devletin tarihi demek olanaklıdır. “Polisi devlet gücünden bağımsız düşünmek, ekonomiyi kapitalden bağımsız düşünmek gibidir” (Tomlins’ten akt. Neocleous, 2000: 11), tezinin içinde polisliğin özünde siyasal bir fonksiyon içerdiği fikri de yer almaktadır. Diğer bir deyişle;

Polis düzen, güvenlik ve kanun gibi diğer kavramlarla beraber burjuva toplumunu anlamak için temel kavramlardan biridir. Burjuva toplumunda güç kullanımını anlamak ancak bu sayede mümkün olabilir (2000: 12).

Polis tarafından sağlanacak olan düzenden kasıt, modern devletin düzenidir. Bu açıdan polislik, devletin sosyal hayata girdiği tüm alanları ifade etmektedir. Kısaca polislik devletin kolektif sorumluluk anlayışının yansıması olarak, kamu düzeni ile ilgili kaygıların bulunduğu, egemenliği kolektif yetkilendirmelerle elde etme kaygısı ve halkın rızasını kazanma amacı taşıdığı ve yönettiği toplumu tatmin etme gayretinde bulunduğu modern devlet anlayışıyla var olan bir kurumdur. Bir anlamda halkın rızası olmaksızın, ülke içindeki kontrolün polis aracılığıyla sağlanmasının olanaksız olduğu söylenebilir. Polisin geniş halk kesimleri açısından devletin temsilcisi olarak algılanmaya başlaması da esas olarak bu rıza sürecinin bir sonucudur (Ergut, 2012: 14). Her polis örgütü bir siyasal bağlamın içinde oluşmuştur ve bu çalışmada da sık sık tekrarlandığı üzere siyasal bir doğaya sahiptir. Toplumsal ve siyasal elitlerin, devletin merkezileşmesine, ancak kamusal düzenin devlet tarafından güvence altına alınması durumunda rıza gösterecekleri kabul edilebilir. Bu kabulle birlikte merkezle çevre arasındaki temel mücadelenin alanlarından birinin de suçları önlemeye yönelik olacağı ve polise önemli bir siyasal sorumluluk yükleneceğini söylemek olanaklıdır. Davis'in (1984) ifadesi ile,

Hukuk, hükümetin kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanabilecekleri, fakat aynı zamanda yetkililerin baskı altında tutmaya çalıştığı insanlara önemli fırsatlar ve güvenceler vermesi itibarıyla de hükümetlere karşı da kullanılabilecek çift yönlü bir silah olarak kalmaktadır (323).

Devletler anayasal hakları budamak için ceza hukukunu ve bundan daha sık bir biçimde de polis yönetmeliklerini kullanmaları durumunda ise polislik kurumu, yeni bir siyasal mücadele alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Polisliğin devletle kurduğu ilişki biçiminde, bir defa merkezileştikten sonra geri dönüşün oldukça zor olacağı iddia edilebilir. Zira bir yandan polis, devlet yöneticilerinin ve elitlerin çıkarlarını daha etkin bir şekilde savunur duruma gelirken, öte yandan, merkezi ve gayri askeri polisliğin doğal bir sonucu olarak halkın onayını kazanma zorunluluğu ortaya çıkar (Ergut, 2012: 66). Profesyonelleşmiş ve merkezileşmiş bir polis aynı zamanda sorumluluğu da merkezileştirmiştir. Bu aşamadan sonra gösterilecek bir zafiyet ise düzenin en sadık gruplarının devlete yabancılaşması sonucunu doğuracaktır. Kamu güvenliği görevi ile yönetme hakkı arasındaki yakın ilişki de buradan kaynaklanır. Polisin hem imaj, hem de performans açısından başarısızlığı, sonuçta kanun ve nizama en bağlı olması gereken grupları sisteme yabancılaştıracaktır. Bu da polisin bir kez

merkezileştikten sonra geri dönüşlerin neden çok nadir olacağına işaret etmesinin yanı sıra polisin örgütsel düzeydeki istikrarını ve değişime kapalılığını açıklamaktadır (2012: 63).

Modern polisin ayırıcı vasıflarından birisi de profesyonelliktir. Özelleşmiş bir kurum olarak yeni polis kendi görevlerini yerine getirecek biçimde yapılanmış ve kurumsallaşmıştır. Profesyonelleşmenin en önemli bölümü polislik işinin artık ordudan bağımsız bir kurum tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır. Polislik işi inisiyatif kullanmayı, tekil olayları ayırıştırarak hepsi ile teker teker ilgilenmeyi, bunun yanında sınırlı ve orantılı güç kullanmayı gerektirir. Ordunun ise böyle bir görevi başaramayacağı açıktır. Çünkü Ergut (2012)’a göre;

Ayrım gözetilmeyen bir biçimde güç kullandığından ordu tekil olaylara müdahalede yetersiz kalır. Şu nedenle: ordu, gücünü ayırsız ve bütün yoğunluğu ile uygular ve bu yüzden polisliğin en temel görevi olan, vakaları birbirinden ayırma işlevini yerine getiremez. Doğası gereği topluma nüfuz edemeyen ordu, ancak huzursuzluklar çok ciddi boyutlara ulaştığında müdahale edebilir. Bu ise iki anlama gelir: Birincisi, güvenlik ve sıradan polis işi yerelliklere bırakılmıştır. İkincisi: kamusal polislik (ağırlıklı olarak ordu) olaylara sonradan, aracı gruplar/beyler başarısız olduktan sonra cevap verebilen (reactive) bir polisliktir. Polislik işinin ordu tarafından üstlenildiği bir sistem, devletin iktidarı topluma yayamadığı ve gündelik polisliğin “kolektif sorumluluk” temelinde örgütlendiği bir sistemdir. Bu yüzden modern devletin kurulması ile birlikte polisin ordudan ayrılması ve profesyonelleşmesi gerekmiştir (72).

Polislik işinin ordunun elinden alınması, beraberinde yeni kurulan bu kuruma karşı toplum nezdinde yeni talepleri gündeme getirmiştir. Kurumun yüklendiği bu toplumsal görevlerin ise onu faaliyetlerini kısıtlayarak hesap verme zorunluluğunun da ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca polislikle birlikte ortaya çıkan polis yasalarının polise yüklediği her yetki ayrıca devlet üzerine bir sorumluluk olarak dönmüş ve vatandaşların hak taleplerini kolaylaştırmıştır (2012: 73).

Polisliğin ortaya çıkışı ile ilgili genel teorik çerçeveden bahsederken altı çizilmesi gereken bir diğer nokta da, polis kurumlarının ortaya çıkarken her devletin kendine özgü bir deneyim yaşadığı gerçeğidir. Modern devlet ile eş zamanlı ortaya çıkan polislik kurumlarında her devletin yaşadığı modernleşme sürecinin farklılığı ve toplumsal karşılığı polislik biçimlerinin de farklı evrelerden geçişini beraberinde getirmiştir. En

genel anlamda polisliğin, devletin topluma nüfuzunu olanaklı kılan bir mekanizma olarak düşünüldüğünde polislik kurumunun, toplumsal olanla siyasal olanın kesiştiği zeminde durduğunu söylemek olanaklıdır. Bu nedenle, devletin iktidarının gelişimi sürecinde, devlet ve toplumsal güçler arasındaki pazarlıkta polisliğin en önemli alanlardan bir tanesini oluşturması şaşırtıcı değildir. Polislik işinin devlet ve toplumun gündelik yaşamın denetlenmesi üzerinden giriştikleri bir mücadele sürecini biçimlendiriyor oluşu, polisliğin siyasal yanının da bir yansıması olarak görülebilir. Aynı şekilde devlet ve toplumsal güçlerin polislik işi üzerinden yürüttüğü bu pazarlıklar, polisin siyasal süreçlere müdahale biçimlerini ve boyutunu da büyük oranda belirlemekte ve “eğer devleti inşa süreci çok şiddetli toplumsal bir direnişle karşılaşılır ve rejimin meşruiyeti tehlikeye düşerse polislik ister istemez daha ağırlıklı siyasal bir rol üstlenmektedir” (Hughes’ten akt. Ergut, 2012: 68). Bu da polisi daha baskıcı yapıp geniş yetkilerle donatacak ve siyasal görevlerin içine daha çok çekecektir. Devlet ve toplumsal güçler arasında polislik meselesi üzerindeki pazarlığın sonuçları polis kuvvetlerinin siyasal süreç üzerindeki etkisini büyük oranda belirler. Polisin siyasal süreçlere hangi ortamlarda daha fazla müdahil olacağı meselesinde Bayley’in (1995: 265) önerdiği temel değişken, devlet oluşumunun toplumda şiddetli bir direnişle karşılaşp karşılaşmadığıdır. Böylesi bir durumda polis siyasal bir rol üslenecek ve siyasal süreçleri belirleyen öznelerden birisi olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında kıta Avrupası ve Anglo-Sakson polislik sistemleri arasındaki farklılıklara da değinmek yerinde olacaktır. Bu iki sistem arasındaki fark, polisliğin devletle olan yakın ilişkisini kanıtlayacak niteliktedir. Tarihsel açıdan bakıldığında Fransa’da Devrim öncesi mutlak bir kralla yönetilen sistemde birçok bölgenin birbirinden bağımsız doğası dikkate alındığında, düzeni dayatmak ve devamını sağlamaktan sorumlu silahlı bir gücün varlığı kanıksanmış bir olgudur. Yine Prusya’da “İktidar merkezlerinin tahribatı ve ortaya çıkan her bir cumhuriyette merkez ve çevre arasındaki süre giden çatışmalar, devleti inşa sürecini on yıllar boyunca içinden çıkılmaz bir hale getirmiş” ve silahlı merkezi bir gücün varlığını sorgulanmaz boyutta ortaya çıkarmıştır (Ergut, 2012 : 21). Buna karşılık, İngilizler özgür doğduklarına ve mutlak bir kralın isteklerine ve silahlı güçlere tabi olmadıklarına inanıyorlardı (Neocleous, 2000: 45). Gerek Fransa’da gerekse Almanya’da, mutlak krallıkla birlikte yerel güçlerin direnişi o denli zayıflatılmış ve

bunun sonucunda bütün önemli yetkilerin hükümdarın elinde toplanması neticesinde birincil siyasal konular, hükümdarın mutlak gücünün nasıl artırılacağı ve bu artan gücün içeride ve dışarıda nasıl kullanılacağı olmuştur (Poggi, 2007: 96). Aslında Prusya modelinde hükümdarın gücünün kişisellikten çıkarılması ve somutlaştırılmasıyla devletin, hükümdarın kişiliğini aşması sağlanmıştır (2007: 95). İngiliz polisinin kökenlerinin ise kapitalizm ve 18. yüzyılın sonlarında yeni kent proletaryasının yükselişinde bulunması, bağımsızlıktan sonra sınır savaşlarına fazla katılmaması ve çok büyük bölgesel farklılıkların olmaması, İngiltere'deki elitler arasındaki mücadelenin erken kurumsallaşmasına neden olmuştur (Neocleous, 2000: 47). Bu farklılıkla birlikte polislik Anglo-Sakson olarak kategorileştirdiğimiz Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere'de, yasaların ihlal edilme ihtimaline ya da gerçekten ihlaline karşı cevap veren bir kurumken, kıta Avrupası ülkelerde polislik, Anglo-Sakson sisteminden çok daha geniş bir alana tahakküm etmektedir (2000: 134). Kıta Avrupası sisteminde özellikle de Fransa'da polislik, toplumdaki iyi düzenin tesisiyle örtüştürülerek ve kıta Avrupası polisliğinde iç güvenlik böylelikle bürokrasi eliyle gayri şahsi bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Weber (2005)'in de bahsettiği gibi bürokrasinin somut işleyiş biçimi şu şekildedir;

Genellikle kurallar, yani yasalar ya da yönetsel yönetmeliklerce düzenlenmiş belirli bir resmi yetki alanları ilkesi geçerlidir. Bu görevlerin yerine getirmesi için gerekli emirleri verme yetkisi dengeli bir biçimde dağıtılmış ve görevlilerin kullanımına verilen fiziksel ya da dinsel vb. şiddet araçlarına ilişkin kurallarla kesinlikle sınırlanmıştır. Bu görevlerin düzenli ve sürekli yürütülerek yetkilerin kullanılması için, sistematik hükümler altına alınmış nitelikleri taşıyan kişiler istihdam edilmiştir (290).

Osmanlı İmparatorluğu'nun modern devlete geçiş sürecinde polislik kurumunun devlet eliyle modernize edilmesi çabalarında öncelikle kıta Avrupası sisteminin örnek alındığını görmekteyiz. Böylelikle ordudan ayrılarak bürokratik bir model çerçevesinde kurgulanan polislik sistemi, öncelikle devletin egemenliği yayıp stabilize etmenin bir aracı olmakla birlikte devlet egemenliğinin de göstergesi haline gelmiştir. Zira devlet yöneticilerini korkutan şey tek başına suç değil daha çok düzensizlik olmuştur ve Fransız polis sistemi bir korkuya karşı oluşturulabilecek ilk model olarak öne çıkmıştır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş evresi ve Cumhuriyetin ilk kuruluş yılları göz önüne alındığında toplumsal huzursuzluk algısının yoğun yaşandığı bu dönemlerde suç, kendi

anlamında çıkararak siyasal bir anlamı olan devlete isyan anlamına bürünmüştür. Diğer bir deyişle, Türkiye’de polisliğin devlet eliyle oluşturulması, genişletilmesi ve güçlendirilmesinin temel çıkış noktası toplumdaki asayiş suçlarının artan oranı değil, var olan suçların tesis edilen düzene tehdit olarak algılanmaya başlanmasıdır. Bu anlamda Türkiye’de modern polis örgütünün siyasal işlevi, devlet üzerindeki artan baskıya verilen tepki biçimlerinden birisidir. Zira iç güvenliğin düzenin devam ettirilmesi anlamında sağlanması, sadece devletin meşruiyetini belirlemekle kalmamakta; bu durum aynı zamanda devletin bekasını da belirlemektedir. Bir devletin, etkin bir polislik icra edemediği ve diğer devletlerin polislik yapmasına de engel olmadığı bir bölge üzerinde egemenlik iddia edebilmesi mümkün değildir (Neocleous, 2000: 12). Bunun normal bir sonucu olarak kıta Avrupası’ndaki müdahaleci ve düzenleyici devlet biçimleri ile birlikte bunun yansıması olarak ortaya çıkan polislik sisteminin Türkiye’de 19. yüzyıldan itibaren kopyalanmaya çalışıldığını söylemek olanaklıdır (Teschke, 2002: 35-36). Kökenleri kapitalizmin yükselişine dayalı olan Anglo-Sakson polislik sisteminin Türk polis teşkilatına uygulanması çalışmaları ise 1970’li yıllarda belirli iktidarlar tarafından İngiliz Polis sistemi üzerinden incelemeler yaparak teorik olarak düşünülse de asıl pratikleri 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasındaki – özellikle 1983 sonrası- politikalarda önem kazanacaktır.

2.2.2. Bürokrasi - Siyaset İlişkisi

Bürokrasi - siyaset ilişkisinde bürokrasinin ne derece siyasal bir mesele olup olmadığı konusundaki tartışmaların özünde genellikle siyasetin tanımlanma biçiminin bulunduğu söylenebilir. Bürokrasinin siyasetle ilgili bir mesele olarak görülmemesi ancak siyasetin devletin siyasa üretme mekanizmasıyla sınırlı bir tanımlama biçimine hapsedildiği ve kamu yönetimi ile siyasetin ayrıştırıldığı yaklaşımlarda karşılık bulmaktadır. Zira böyle bir yaklaşımda bürokrasiye atfedilen fonksiyon devletin yönetim uzantısı olarak siyasaları tarafsız bir biçimde uygulayan mekanik bir yapılanmadan ibarettir. Oysa bürokrasi seçilmişler tarafından atanmış memurları içine alan ve dolayısıyla iktidar ile güçlü bir bağı bulunan bir mekanizmadır. Bürokrasi kavramını ilk kez kullananlardan Grimm (akt. Nelson, 2003: 57), bu kavramı bürokratin iktidarındaki bir yönetim gücü

olarak tanımlayarak bürokrasinin siyasetle bağının daha ilk var olduğu anda kurulduğuna işaret etmektedir.

Bürokrasi ile siyaset arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik akademik çalışmaların bu ilişkinin ne olduğunu açıklamaktan ziyade ne olması gerektiği yönündeki tartışmalara odaklanması dikkat çekicidir. Her ne kadar 19. yüzyıl sonlarına kadar öncülüğünü Weber ve Wilson'un yaptığı siyaset ile bürokrasinin birbirinden net olarak ayrılması gerektiği ve *siyaset karar alır, bürokrasi uygular* yaklaşımı, günümüzde karşılığını yitirse de ideal tip bürokrasi öz konusu olduğunda bu yaklaşım değer kazanmaktadır. Wilson, "idari meseleler siyasi meseleler değildir (...) siyaset, devlet adamının, idare ise teknik memurun alanıdır" (2011/1913: 63-64) diyerek bürokratların siyasetten özellikle uzak durmalarını salık vermiştir. Diğer taraftan Weber (1986: 23-24) bürokratların özellikle tarafsız, uzmanlık bilgisine sahip ve üstlerine itaatkâr olmalarına önem vererek bürokrasinin siyasetin aldığı kararları uygulamaktan başka bir rolü olmadığını savunmaktadır. Weber'in (2005: 129) tanımladığı bürokratik yapılanma diğer devlet içi yapılanmalar arasında en rasyonel biçim olarak öne çıkmaktadır. Modernizmin temel felsefelerinden biri olan rasyonel düşünceye olan inanç doğrultusunda değer kazanan bu bürokratik yapılanma modern devlet açısından da yönetim işlevini yerine getirecek en önemli örgütlenme biçimi olarak görülebilir. Modern devletin yüklendiği işlevler arttıkça yasalar ve kurallar artmakta, yasa ve kuralların artmasıyla görev ve yetkiler de artmakta ve kesin bir uzmanlaşmaya doğru gidilmektedir. Artan uzmanlaşmayla birlikte merkezi devlet yapısı içerisinde gelişen idari yapılanma giderek bürokratik bir nitelik taşımaya başlamaktadır. Weberci perspektifte bürokrasiye yüklenen bu rasyonel olma özelliği bir anlamda durum tespiti olduğu kadar olması gereken durum yönündedir. Zira rasyonelliğin gerekliliği olarak önceden tahmin edilebilme modern devlete özgü bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla geleneksel kamu yönetimi anlayışıyla da örtüşen bu ilişki biçiminde siyasaları belirleyen ve karar alma mekanizmaları içinde bizzat bulunan siyasetçiler karşısında bürokratlara düşen görev, siyasi liderlerin verdiği görev ve talimatları uygulamaktan ibarettir. Savunucuları arasında genellikle siyaset bilimcilerin bulunduğu bu yaklaşım çerçevesinde bürokrasi-siyaset arasında net bir ayırım olması gerektiği düşüncesi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ulus oluşturma ve ulusal

kalkınma hedeflerinin yerine getirilmesi açısından önemli bir unsur olarak görülmüştür (Eryılmaz, 2010: 95).

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve önemli ölçüde gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenen bürokrasi-siyaset ilişki biçiminde Weberci bakış açısıyla net bir ayrımın olmadığını söylemek olanaklıdır. Siyaset ile bürokrasinin bir bütün haline geldiği siyasetin bürokrasiyi, bürokrasinin ise siyaseti etkilediği, bu karşılıklı ilişki perspektifinde bürokrasinin siyasallaştığı, siyasetin ise bürokratlaştığı iddia edilebilir. Mevcut bürokrasilerin genellikle Weberci ideal tip bürokrasi tipine uymaması, bürokratların siyasal eğilimleri giderek artarken aynı zamanda bürokratik yapı içinde birbirleriyle girdikleri güç mücadelesi neticesinde, bürokrasi ile siyaset arasında net bir ayrıma gidilmesi olanaksız görülmektedir (Şaylan, 1974: 35). Bürokrasi-siyaset arasındaki net ayrımı reddeden yaklaşım da bürokratlarla siyasetçiler arasındaki ilişkinin hiyerarşik değil, “akıcı, interaktif, tamamlayıcı ve iç içe girmiş bir nitelik gösterdiğini iddia etmektedir” (Eryılmaz, 2010: 95). Bürokrasi ile demokrasinin uzlaşısını savunan bu yaklaşımda, bürokratların toplumda ve siyasette aktif rol almalarının adaleti, eşitliği ve kamu yararının geliştirilmesine hizmet edeceği değerlendirilmektedir (2010: 96).

Türk siyasal hayatında 1923-1950 arası tek parti dönemini bir kenara bıraktığımızda Tanzimat'tan başlayan süreç içerisinde siyasetçilerle bürokratlar arasında bir güç savaşının bulunduğu, 1970'lerden itibaren ise bürokratların siyasetçiler karşısında göreceli bir güç kaybı yaşadığı söylenebilir (Çevik, 2001: 72). Ergun ve Polatoğlu (1984: 239) tarafından ifade edildiği üzere, toplumdaki değişmelerin genellikle siyasal sistem üzerinden yönetime geçtiği Türkiye'de bürokratik sistemi etkileyen unsurlar arasında siyasal sistem, ekonomik, toplumsal ve kültürel unsurların önüne çıkmaktadır.

Özellikle üst düzey bürokratların benimsedikleri ideolojik tutumlar, yönetsel yapının anayasal çerçevesi, kamu görevlilerinin siyasal tutumları, akrabalık ilişkileri, mesleki eğitimleri, sosyalizasyonları, kişisel çıkarları bir bütün olarak demokrasi-bürokrasi ilişkisinin niteliğinde belirleyici rol üstlenirler (Smith'den akt. Bayram ve Çınar, 2007: 16).

Bürokrasinin siyasallaşması meselesi, birbiriyle ilintili iki alanda öne çıkmaktadır: bürokrasi üzerinde siyasi elit erkinin sıkı kontrolü ve bu kontrol mekanizmasının aşkın hale geçişiyle birlikte bürokrasinin siyasal elitler gibi davranmaya başlaması (Gordon,

2009: 535). Moe (1989: 24-25), kurumsal siyasallaşmadan farklı olarak davranışsal siyasallaşma olgusunun çok daha önemli ve aşılması zor bir sorun olduğunu iddia etmektedir. Hem bürokratik kurumların siyasallaşması hem de bürokratların siyasal davranış biçimine evrilmesi sosyal yönden birçok sonuçlar meydana getirmektedir. Kamu yönetimi sistemi içinde görev yapan üst düzey yöneticiler, “diğer kamu kurumlarıyla ve yasama organıyla ilişkiler kurup işlerin ussal biçimde yürütülmesinden sorumlu oldukları için yönetim ve siyaset arasında bir ayırım yapmak bu bağlamda zorlaşmaktadır” (Cem, 1976: 26). Kurumsal siyasallaşma perspektifinden bakıldığında siyasetçilerin yönetim mekanizması içinde bürokrasiye etki etme kanallarının varlığı önemlidir. Zira bütçeleme, denetim ve bürokratik kurum çalışanlarının atanması işlevleri siyasetçilere bürokrasiye müdahale imkânı tanımaktadır. Besley ve Coat (2003: 1177), özellikle bürokratların siyasetçiler tarafından atanması olgusunun tarafsız ve otonom bürokratik anlayışla çeliştiğinden ve bu durumun bürokratik kurumların siyasallaşması yönünden sorunlu bir alan teşkil ettiğini iddia etmektedir. Türk polis teşkilatı açısından bakıldığında teşkilatın yönetici kadrosunun İçişleri Bakanı tarafından atanmasının teşkilatın kurumsal yönden siyasallaşma zeminini genişlettiği söylenebilir. Merikoski (1971: 170) bürokrasinin kurumsal yönden siyasallaşma sorununun demokratik sistemle özgü bir sorun olduğundan bahseder. Zira çok partili sistemlerde seçilmişlerin atanmışlara yönelik hiyerarşisi her zaman tartışmaları da beraberinde getirmektedir (Dimack’tan akt. Güven, 1976: 54). Diğer taraftan kurumsal siyasallaşma, her zaman olmasa da beraberinde davranışsal siyasallaşma boyutuna da etki etmektedir. Siyasi atamalarda patronaj ilişkisinin öne çıktığı durumlarda bürokrat kendisini atayan siyasinin taleplerini karşılama yönünde eğilim gösterebilmektedir. Merikoski (1971), bürokratin davranışsal yönden siyasallaşmasını “siyasi atamalar ve kamu görevlilerinin siyasal faaliyetleri şeklinde farklı iki boyutu” (171) olduğunu ileri sürmekte, siyasal atamalarla göreve gelen bürokratin standart uygulamalardan siyasilerin isteği doğrultusunda sapmalara yönelebileceğini belirtmektedir.

Mesele iç güvenlik bürokrasisinin siyasallaşması üzerinden tartışıldığında karşımıza iki temel yapının çıktığı görülmektedir: Polis bürokrasisi ve asker bürokrasisi. Bu iki bürokrasi yapısının birbiriyle ilişkisi bir anlamda devletin iç güvenlik sorunsalı üzerine bakış açısını ve fonksiyonel etkinliğini de belirlediği söylenebilir. Nitekim 27 Mayıs 1960

askeri darbesi polis ve askeri bürokrasi arasındaki ilişkiler açısından bir dönüm noktası olmuş, akabinde “1961 Anayasası ile kurulan Milli Güvenlik Kurumu üzerinden devlet yönetiminde etkisini artıran asker bürokrasisi ile polis bürokrasisinin alanları birbirinden ayrılmıştır” (Eryılmaz, 1995: 223). Ancak görünürde sivil yönetim düzenine tabi olan Türk polis teşkilatı ile askeri idare rejimine tabi ordu arasında birbirinden bağımsız iki ayrı bürokrasi düzeni kurulmuş, ordu askeri bürokrasiyi polis üzerinden genişletmek üzere sık sık polisin sivil alanına müdahale etmiştir; Sıkıyönetim dönemleri bunun en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Keza Koca (2013: 133)’nın da belirttiği üzere polislik bürokrasisi birçok yönden özellikle Weber tipi bakış açısıyla değerlendirildiğinde, kendine özgü özellikleriyle birlikte tam olarak rasyonel ve sivil bir bürokrasi yapısına sahip görünmemektedir. Bunun altında yatan nedenlerden biri olarak yukarıda öne sürülen askeri bürokrasinin etkilerinin sivil bir alan olan/olması gereken polislik alanına tezahürü iç güvenlik alanında yarı-militer bir bürokratik yapıyı da beraberinde getirmiştir. Koca (2013: 141-155), polis bürokrasisinin kendine özgü olan tarafını temel olarak üç özellik üzerinden özetlemektedir: Sokakta, halkın içinde tezahür etmesi, otoritesinin meşruluğu ile ilgili sıkça sorgulanabilmesi, askeri bürokrasisinin işleyiş biçimlerinin etkisinde bulunması. Polis bürokrasisini diğer sivil bürokratik yapılardan ayıran bu üç özellik aynı zamanda bürokrasinin yozlaşması sorunsalına da açık bir davetiye niteliğindedir denilebilir. Keza bürokraside yozlaşma Weber tipi ideal bürokrasi tipolojisinden uzaklaştığı ölçüde artabilmektedir.

Bürokrasi, temelinde değişen siyasal iktidarlara hizmet veren, siyasetçi değişse de bürokratin değişmediği bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmektedir (Caiden, 1971: 84). Lipsky (1969: 1), polisi tıpkı öğretmen, sosyal hizmetler uzmanı, yerel hakimler gibi vatandaşla yüz yüze gelerek devleti temsil eden, sokaktaki (street level) bürokrat olarak tanımlamaktadır. Polis, bu anlamda devletin kamu düzenine ait işlerini yerine getirerek devletin bir uzantısı olarak da adlandırılabilir. Memurlarının büyük bir kısmı, diğer pek çok kamu kuruluşunda olduğu gibi vatandaştan uzakta binaların içinde değil, onların arasında, sokaklarda ve meydanlarda görev yapar. Polisin olaya müdahale şekli, devletin olaya bakışının da bir yansımasıdır (Della Porta ve Reiter, 1997: 1). Siyasal rejimin tutumu olaya yol açabilir veya önleyebilir; devlet kendisine muhalif olanlara karşı

hoşgörölü ya da baskıcı olabilir. Politik sistem, nasıl bir polisliğin öngöröldüğünü de belirler.

Lipsky, polislik bürokrasisi için de kullandığı sokak bürokratı kavramını bürokratik davranışın geçirgenliğini ve halk üzerinde kamu hizmetleri yoluyla devletin politikalarının etkisini tanımlamak maksadıyla kullanmıştır. Lipsky'nin özellikle kriz durumu yaşayan şehirlerde organizasyonel ve personel açısından eksiklikler yaşayan, fiziksel ve psikolojik tehditle karşılaşan ve rol karmaşası içerisinde düşen sokak bürokratı (1969: 2) olarak özetlenen polislik analizinin 1970'li yıllardaki Türk polis teşkilatına da uygulanması mümkün görölmektedir. Lipsky'e (1969: 3-4) göre sokak bürokratinin üç temel özelliği bulunmaktadır: gündelik rutin görevlerinde vatandaşla yüz yüze görev yapar, bürokratik bir yapı içerisinde görev almasına rağmen aldığı kararlar ve uygulamalarında belirli derece inisiyatif kullanabilmektedir ve vatandaş üzerindeki etkisi diğer bürokratik kurum çalışanlarından çok daha fazladır. Polislik bürokrasinin devlet tarafından kontrolü diğer bürokratik kurumlardan çok daha zordur, zira polisler toplumla etkileşimi çok daha öne çıkmaktadır. 1960'larda ABD'deki bazı şehirleri göz öne alarak Lipsky tarafından ortaya konulan sokak bürokratı kavramı, siyasal ve kültürel geçiş dönemlerinde çeşitli krizler yaşanan diğer şehirlerdeki polislik bürokrasisi için de açıklayıcı olmaktadır. Özellikle Lipsky tarafında öne sürölen personel azlığı durumunda çok fazla farklı işle uğraşmak durumunda kalan ve böylelikle standart bir hizmetin dışına çıkarak bir anlamda kişisel inisiyatif kullanmak durumunda kalan polislerin özellikle toplumsal tehditlerin arttığı dönemlerde toplumun belirli kesimleri üzerinde daha otoriter davranışa yöneleceği iddia edilmiştir (1969: 22). Polis tarafından vatandaş bir vaka olarak görölmekte ve hizmet esasında devlet politikalarının dışına çıkılarak rutin ve rasyonel anlayıştan uzaklaşlabilmektedir. Lipsky'nin aşağıdan yukarıya doğru bir bakış açısıyla analiz ettiği bu bürokrasi yapısı, aynı zamanda bürokrasiyi yukarıdan aşağıya doğru bir bakış açısıyla analiz eden teorisyenlerin polisliğe uygulanamayan kuramlarına da açıklık getirmektedir. Örneğin Matland (1985: 148-149), kamu politikası oluşturan üst düzey bürokratların hedeflerinde ve yaptıkları işlerde mümkün mertebe net olmaları gerektiğini bu yüzden sayıca az ve değişime kapalı olacaklarını öne sürmüştür. Matland (1985: 152), aynı zamanda Lipsky'nin de öne sürdüğü aşağıdan yukarıya doğru yayılan bürokratik modelin merkezi kamu politikalarının dışına kolayca çıkabileceğini, kişisel çıkarlar

doğrultusunda evrilebileceğini ve bu yüzden mahzurlu olduğunu iddia etmiştir. Ancak polislik bürokrasisi açısından bakıldığında her polisiye meselenin kendine özgü doğasından dolayı rutin bir rasyonel bürokratik sürecin işletilebilmesinin her zaman mümkün olmadığı söylenebilir. Dahası polislik hizmetlerinin toplumsal etkilerden bağımsız bir şekilde yerine getirilmesi zor görünmektedir. Polisin halkla olan etkileşimi, aynı zamanda yukarıda belirtilen Weber tipi bürokratik modelden de uzaklaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Devlet erkinin toplum içindeki sembolik bir görüngüsü olarak yer alan polis bir tarafta devlet tarafından arzu edilen ortalama bir vatandaş inşasında rol oynarken, aynı zamanda polis üzerinden geliştirilen kamuoyu algısıyla birlikte devletin halk üzerindeki meşruiyetinin de göstergesi konumundadır. Bu anlamda siyasi elitler ile halk arasındaki irtibat noktası olarak polis, hem halkın devlete hem de devletin halka yönelik tutum odaklarının kesişim alanında durmaktadır. Polislik üzerinden devletin iç güvenlik politikaları vatandaşa iletilirken vatandaşla polis arasındaki etkileşim üzerinden de devletin meşruiyeti siyasi elitlere aktarılmaktadır. Vatandaşla yakın etkileşiminden dolayı her daim rasyonel ve rutin bir izlek uygulamakta güçlük çekilen polislik bürokrasisi üzerinde kamu politikası üreten siyasi elitler tarafından da rutin izlekleri uygulamakla mükellef kılınmak suretiyle bu etkileşimleri reddetme gayretinde bulunması beklenmektedir. Halkla devlet arasında uzlaşmaz bir kriz yaşandığı durumlarda ise polislikte halkın polisi olmakla devletin polisi olmak arasında bazen denge kurulması zorlaşmaktadır. Zira bürokratik model dâhilinde devlet erkinin yansıması olan polis halkla etkileşiminde büyük bir dirençle karşılaşabilmektedir. 1970’li yılların özellikle ikinci yarısından itibaren polis içerisindeki anlayış yönünden bölünmenin sebeplerinden birinin de bu paradoksal durum olduğu düşünülmektedir.

Diğer taraftan, ülkemizde polis örgütü, merkezi ve hiyerarşik bir yapılanma çerçevesinde İçişleri Bakanlığı bünyesinde Emniyet Genel Müdürlüğü biçiminde örgütlenmiştir. Türk polis teşkilatının Türk kamu yönetimi içindeki yerini Aydın (2000) şöyle betimlemektedir:

Emniyet Genel Müdürlüğü, genel idare içinde yer alan fakat kendi özel kanunu ve bağımsız bütçesi olan bir kuruluştur. Emniyet personeli de tüm devlet memurları gibi 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na bağlı ancak bu kanunda belirtilen Emniyet

Hizmetleri sınıfını oluşturmaktadır. Genel idarenin merkez teşkilatında birinci derecede emniyet hizmetini sunmakla görevli birim İçişleri Bakanlığı'dır (149).

Bu anlamda siyasallaşmanın aşırıya giden boyutu ve partizanlık, Türk kamu yönetiminin genel karakteristik özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Tutum, 1976; Dodd, 1990). Bürokrasinin özellikle 1970'li yıllarda ve özellikle de koalisyon hükümetlerinin etkisiyle bütünüyle siyasallaştırıldığı ve partizanca atamaların sadece bürokrasinin üst kademeleriyle sınırlı kalmayarak tüm kademelere yayıldığı söylenebilir (Heper, 1980: 23-25). Türk polis teşkilatı da bunun en belirgin örneklerinden birini teşkil etmektedir. Gültekin ve Özcan (1999) Türk polis teşkilatı içinde üst rütbeli amirler arasında, terfi edip il emniyet müdürü olmak için hükümetteki partinin bakan ve milletvekillerinin desteğine ihtiyaç duyma inancının çok yaygın olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum da polisin siyasallaşma durumunun ciddi bir sorun olduğu ve bunun nedenleri üzerinde durmanın gerekliliğine işaret etmektedir.

Türk polis teşkilatı merkeziyetçi bir yönetim yapısına sahip olmakla birlikte bağlı bulunduğu İçişleri Bakanlığı makamının yalnızca polislik politikalarını tespitinde değil aynı zamanda personel atamalar ve terfiler gibi örgütsel işleyiş düzeyinde de etkin bir öneme sahip olması teşkilatın siyasallaşmasına neden olmaktadır. Bu konuda Türk polis teşkilatı içinde siyasal iktidarın teşkilata müdahalesini azaltacak ya da denetleyecek bir mekanizma da bulunmamaktadır. Her ne kadar ülkemizde güvenlik bürokrasisi dış güvenlik bürokrasisi olarak ordu, iç güvenlik bürokrasisi olarak polis teşkilatı dâhilinde teşkil edilse de, iki kurumun bürokratik yapıları oldukça farklıdır. Her ne kadar Türk polis teşkilatı, ordunun içinden çıkmışsa da hemen sivilleşememiştir. Bu durum Türk polis teşkilatının kendine has güçlü bir bürokratik geleneğe sahip olamaması gerçeğini de beraberinde getirmiş, böylece Türk polis teşkilatını siyasal iktidarın müdahalelerine açık hale getirmiştir.

Türkiye'de iç güvenlik bürokrasisinin polis kanadının siyasal etkilere açık oluşunun kuramsal çerçevesini belirlerken Türk siyasal sisteminin de bazı özelliklerinden bahsetmek gerekmektedir. Öncelikle siyasallaşma polis örgütüne yönelik bir özellik olmayıp Türk kamu bürokrasisinin temel bir niteliğidir. Türk siyasal hayatında patronaj ilişkilerinin yaygın bir şekilde varlığı ve literatürde patron-müşteri, yani diğer bir deyişle,

hami-mahmi, şeklinde ifade edilen ilişki biçimi, Türk siyasal kültüründe yaygın olan bir siyasal gelenek olarak mevcudiyetini korumaktadır (Heper, 1980).

Polis, örgütsel yapılanma olarak kamu yönetimi içinde yer alması ve bir kamu hizmeti sunmakla görevli olmasına karşın bu hizmetin niteliği ve hassasiyeti sebebiyle özel bir konuma sahiptir (Sözen, 2002: 61). Meşru güç kullanma yetkisine sahip silahlı bir kolluk kuvveti olan polis teşkilatının görev çeşitliliği ile silah kullanım yetkisi bir araya geldiğinde ortaya militer-bürokratik bir yönetim çeşidi ortaya çıkmaktadır. Poliste katı bir hiyerarşik yapı ve emir-komuta zincirinin bulunması durumu aynı zamanda üniformalı ve bir disiplin mesleği olan polislikte otoritenin rütbeye göre belirlenme durumunu beraberinde getirmiştir bu durum da rütbenin önemini artırarak görevde terfiye polislik kurumu içinde özel bir önem atfedilmesine yol açmıştır. Bu durum da rütbede terfi durumuna etki edecek biçimde siyasal iktidarla herhangi bir zıtlaşmanın olmaması ve siyasal iktidarın onayına duyulan ihtiyaç olgularını da beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak Sözen (2002: 64)'in dediği gibi, polis örgüt ve yönetiminde görülen katı bir merkezîyetçilik ve hiyerarşi, örgütsel büyüme, aşırı politikleşme, partizanlık gibi özellikler ile kamu bürokrasisinin temel karakteristikleri örtüşmektedir.

Kamu bürokrasisinin temel sorunlarından olan partizanlaşma biçiminin Türk polis teşkilatı üzerinden etkisini 12 Mart 1971-12 Eylül 1980 arası dönemde teşkilatta yaşanan siyasal kayırmacılık, işkence uygulamaları ve rüşvet iddiaları gibi görevi kötüye kullanma biçimleri ile kamusal hizmetin yerine getirilmesine etkinliğin yitirilmesi gibi belirli unsurlar üzerinden ölçmek olanaklıdır. Bu amaçla, bundan sonraki bölümlerde öncelikle polis bürokrasisinin biçiminin ortaya konulması amacıyla Türk polis teşkilatının organizasyon biçimi irdelenerek merkezîyetçilik, hiyerarşi ve örgütsel büyüme göstergeleri ortaya konularak, akabinde yukarıda bahsedilen noktalar üzerinden 1971-1980 yılları arasında Türk polis teşkilatında yaşanan partizanlaşma şeklindeki siyasallık emarelerinin analiz edilmesinde fayda görülmektedir. Böylelikle polis- siyaset ilişkisinin en netameli alanı olarak görülen polis bürokrasisinin partizanlaşmasının neden ve sonuçlarının daha görünür kılınması sağlanmıştır.

3. BÖLÜM

12 MART 1971 ÖNCESİ TÜRK POLİS TEŞKİLATI

3.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRK POLİS TEŞKİLATI

İç güvenlik kavramı, tüm medeniyetlerde olduğu üzere Türk medeniyet tarihinde de vazgeçilmez bir unsur olarak binlerce yıldır devlet yönetiminde önemini korumuştur. 1970’li yıllardaki Türk polis teşkilatının yapısal özelliklerinin sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi için öncelikle bu teşkilatın tarihsel gelişim sürecinin ayrıntılı olarak ortaya konulmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Zira Türk polis teşkilatının siyasallaşma boyutunun analizinde tarihsel süreçlerin mirasları da önem taşımaktadır. Araştırmanın bu bölümünde, eski Türklerden başlayarak 1970’lere kadar uzanan binlerce yıllık Türk iç güvenlik yönetimi süreci, geçirdiği değişim evreleriyle birlikte incelenmiş, polis-siyaset ilişkisinin kültürel, geleneksel ve tarihsel bağlantılarının ortaya konulması hedeflenmiştir.

Eski Türklerden başlayarak 1913 tarihli Polis Nizamnamesi’nin yayımlanmasına kadar geçen sürece baktığımızda, iç güvenlik yönetiminin askeri yönetimin bir parçası ya da askeri yönetimin bir benzeri olduğu tezini öne sürmek olanaklıdır. Bu anlamda, polis yapılanmasının devletin modernizasyonu ile eş zamanlı olduğu vurgusuna tekrar değinmek gerekmektedir ki araştırmanın kavramsal çerçevesinde öne sürüldüğü üzere iç güvenlik uygulamaları devletin yönetim anlayışına bağlı olarak ülkeden ülkeye değişmektedir.

Eski Türklerde askerin iç güvenlik gücü olarak kullanımına ilk yazılı kanıt olarak “Oğuz Han’ın Oğuz Töresi, Cengiz Han’ın Uluğ Yasası ve Timur’un Tüzük Katı” (Çufalı, 2002: 19) örnek olarak gösterilebilir. Yazılı kaynaklar neticesinde Türklerin bilinen en eski emniyet işleri yöneticisi ise 8. yüzyıla ait Tonyukuk Kitabeleri’nde ismi geçen İnelkağan’dır (2002: 20). Bu yazılı kaynaklarda eski Türklerde, devletin idari, adli ve kolluk hizmetlerinin tüm devletin veya eyaletin başında bulunan askerlerle yürütüldüğü görülmektedir. Bu konuda yazılı kaynakların sınırlı olması sebebiyle derinlikli bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte, Orhun Kitabesinde yargan olarak geçen ve hakanlara doğrudan bağlı bulunan emniyet ve asayiş sağlayıcı bir kolluğun bulunduğu ve

bu kolluğun ayrı bir askeri birim gibi çalıştığı bilinmektedir. Emniyet hizmetleri diye de tabir edebileceğimiz iç güvenliğin askerler ve askeri sistem dâhilinde sağlanması geleneği, Türkler ‘in Anadolu coğrafyasına göç ederek, akabinde İslamiyet’i kabul etmesinin ardından devam eden bir devlet yönetim şekli olarak varlığını korumuştur. Selçuklular ‘da Surta, Osmanlılarda Subaşı ve akabinde Zaptiye ve Jandarma gibi farklı isimler olsa da temelinde emniyet ve asayiş görevlerinin devlet yönetim geleneğimiz dâhilinde yaklaşık bin yılı geçen süre boyunca doğrudan askerler tarafından ve askeri bir düzen şeklinde yürütüldüğü gözlenmiştir (EGM, 1983: 27).

Türkler ‘de emniyet ve asayiş hizmetlerinin yönetim sisteminin değişim noktalarından biri olarak Türkler ‘in İslamiyet’i kabulünü bir başlangıç noktası olarak ele almak olanaklıdır. Çünkü bu evreden sonra adalet işlerinin iç güvenlik hizmetleriyle bir arada yürütülmesi biçimi, Anadolu Selçuklularından başlayarak kadılık müessesesi üzerinden Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyıl sonuna kadarki döneme kadar sürdürülmüştür. Anadolu Selçuklularından itibaren uzun bir süre boyunca kazalarda kadıların emrindeki subaşılarla, sancaklarda ise Mirliya veya Sancak Beyleri tarafından, eyaletlerde ise Mirmiran veya Bey vasıtasıyla hem askeri hem de mülki birer otorite olarak bu kişilerin emrindeki askerlerle emniyet ve asayiş hizmetleri yürütülmüştür (Toksöz, 1985: 1626-1627). Bu noktada siyaseti yapan kişinin siyasette üstlendiği sorumlulukla doğru orantılı olarak adalet ve iç güvenlik üzerinde de tek söz sahibi olduğu söylenebilir. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesinde “Bir yerde kan dökülse ya da bir ev basılsa Subaşıdan sorulurdu” (EGM, 1983: 26) cümlesi, iç güvenlik hizmetlerinin merkezi yapılanma biçiminin günümüzden çok öncelerine dayandığına işaret etmektedir.

Selçuklular’ın devamında kurulan Osmanlı İmparatorluğu’nun yönetim geleneğinin, günümüz siyasetine de yön veren ve kökü yüzyıllara dayanan bir yönetim tarzı olarak Türk polis teşkilatının da yönetim kültüründe etkisi büyüktür. Osmanlı İmparatorluğu’nda padişahlar, her konu gibi iç güvenlik konusunda da mutlak yetkiye sahip olup, bazen bu yetkilerini sadrazamlar aracılığıyla yürütse dahi, temel olarak kendi siyaset mantığı çerçevesinde ülkenin iç güvenlik teşkilatını şekillendirmektelerdi.

15. yüzyılda İstanbul’un fethinden sonraki dönemde iç güvenlik ve asayiş yönetimi bakımından başka bir değişim göze çarpmaktadır. Bu tarihten itibaren stratejik açıdan

ayrı öneme sahip ve nüfus yönünden oldukça kozmopolit ve kalabalık olan İstanbul için kolluk hizmetleri özel bir statüyle sürdürülmüştür. İstanbul, başlı başına 33 kaza kadılığı, 36 subaşılık, 87 yeniçeri kolları ve mahalle karakollarıyla o dönemin Anadolu illerinin toplamına yakın düzeyde geniş bir asayiş kontrol ağına sahip olmuştur (Akman, 1991: 62). Karakollarda Karakullukçu denilen yeniçeriler görevlendirilmiş ve sistemin başında sorumlu makam yeniçeri ağası olarak belirlenmiştir. Genel olarak değerlendirdiğimizde, 1826¹⁵’ya kadar çeşitli unvanlarla iç güvenlik görev ve hizmetleri, askeri komutanlıklara bağlı “Merkez komutanları” ve “İnzibat kuruluşları” şeklinde yapılanmalar tarafından yürütülmekte olup, bu durum Osmanlı Devleti’nin modernleşme çabaları başlayana kadarki döneme kadar kolluk hizmetlerinin askeri görev ve hizmetler çerçevesinde ele alındığının bir göstergesi konumunda olmuştur.

Türk polis teşkilatının modern yapıya geçiş çalışmalarının başlangıcı, Osmanlı’nın diğer tüm devlet organlarındaki modernleşme çalışmalarının başladığı Tanzimat Dönemi’ne dayanmaktadır. Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılda başlayan modernleşme çalışmalarının bir sonucu olarak öne çıkan sivil ve rasyonel bir bürokrasinin oluşumu süreci, polislik hizmetlerine de yansımış, polisin ilk kez ordudan -yani askeri sistemden- bağımsızlaştırılmasının temelleri 19. yüzyılın ilk yarısında ortaya atılmaya başlanmıştır (Ergut, 2012: 83-85). 1800 tarihli Paris Emniyet Müdürü’nün görevlerini düzenleyen kararnamenin Fransızca’dan Osmanlıca’ya çevrilmesiyle oluşturulan 1845 tarihli ilk Polis Nizamnamesi ile İstanbul’da ilk polis teşkilatı kurulduğu kabul edilir (Toprak, 1985: 1270).¹⁶ Bu anlamda polis teşkilatı, Avrupa demokrasilerinde siyasetin ve sosyo-kültürel

¹⁵ 1826 yılında o zamana kadar aynı zamanda kolluk görevlerini yürüten Yeniçeri Ocağı kaldırılmış, bu tarihten sonra iç güvenlik ve asayiş hizmetleri Polis teşkilatı kurulana kadar farklı askeri teşkilatlar tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Örneğin bu dönemde İstanbul’da kolluk görevlerinin Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu, Üsküdar’da Asakir-i Hassa, Eyüp’te Eyüp’te Asakir-i Muntazama-i Bahriye, Galata ve Beyoğlu civarında ise topçu ocağı tarafından yerine getirildiğini görmekteyiz (Toprak, 1985:1269). Ancak Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasının ardından geçen zaman diliminde polislik hizmetlerinin yönetiminde birçok sistematik sorunlarla karşılaşmıştır. Asayiş hizmetlerinin yürütülmesindeki merkezilik sona erince yaşanan dağınıklık, 1845’te ilk profesyonel polis teşkilatının kurulmasına kadar devam etmiştir (Çufalı, 2002: 22)

¹⁶ İlk Polis Nizamnamesinin yayınlanma tarihi 10 Nisan 1845 kabul edilerek ülkemizde 1962’den itibaren Polis Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır. Oysa Birinci, burada bir tarih hatasına işaret etmektedir: “Polis teşkilatının kuruluşunun 117. senesinden başlanmak üzere günümüze kadar hep aynı günde, yani 10 Nisan’da, Polis Bayramı kutlanmıştır. Ancak hemen ifade edelim ki 10 Nisan gününün emniyet Teşkilatı bakımından hiç bir önemi bulunmamaktadır. Kısaca 10 Nisan emniyet teşkilatı tarihinde yapılmış ilk ve belki de en büyük yanlışın adıdır. ...İlk defa mesleğin tarihini yazan Hikmet Tongur, ilk Polis Nizamnamesinin tarihini 2 Rebiyülevvel 1261 şeklinde yanlış olarak vermiş ise de bu tarihi miladiye çevirmeden bırakmıştır. (...) Halbuki Polis Nizamı 11 Rebiyülevvel 1261 (20 Mart 1845), sefaretlere

şartların gelişimiyle toplumun ve devletin birbirine paralel değişimi bağlamında kendiliğinden evrilen bir kurum olarak doğmuştur. Buna karşılık ülkemizdeki Türk polis teşkilatının, Tanzimat Dönemi'nde başlayan batılılaşma süreci dâhilinde toplumun dinamikleri göz ardı edilerek ve Batı'dan kopyalanarak çok kısa bir sürede teşkilatlandırılmış ve toplum hayatında resmiyet kazanmıştır.

1845 Polis Nizamnamesi ile ilk Polis teşkilatı yapılanması girişiminin ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çalışmaları kapsamında Avrupa'daki örneklerle göre bir polis teşkilatı kurulması girişiminin gerçekleştirilmesi, çok kısa bir sürede tamamlanmıştır.¹⁷ 1845 tarihli bu Nizamnamede özetle polise ilişkin ülke içi seyahatleri kontrol, ikamet belgesi düzenleme, resmi ve umumi yerlerin korunması, sahte dilencilere engel olma, han, otel, lokanta gibi yerlerin kurallara uygunluğunu denetleme, dernekleri

duyuran Müzekkere-i Umumiye ise 21 Rebiyülevvel 1261 (30 Mart 1845) tarihlidir” (Birinci, 1999: 14-15).

¹⁷ 1845 tarihli ilk Polis Nizamnamesi polisleri askerlerden ayrı olarak şu yetkileri vermektedir:

“1- Polis Meclisi memleketin iç güvenlik ve asayişine taalluk eden gerekli kanun ve nizamnameleri ittihaz ve bunların icrasına nezaret etmek.

2- Amme nizam ve asayişinin korunması hususunda karakollarda bulunan nizamiye askerlerini celp ve istihdam etmek.

3- Memleket içinde seyahat eden Osmanlı veyahut yabancıların gidiş ve gelişlerine nezaret ederek, gereken mürur tezkerelerini vermek.

4- Hariçten veya vilayetlerden gelenlerin ellerinde bulunan pasaport veya mürur tezkerelerini saklamak ve yerine birer ikamet tezkeresi vermek.

5- Ateşli silah kullanacak avcılara ruhsatname vermek.

6- Devlet binalarıyla umumi mahal ve mevkilerin korunmasını sağlamak.

7- Çalışabilecek durumda olanların dilenmesine ve halkı rahatsız etmesine mani olmak.

8- Fakir, işsiz ve hastaların memleketlerine dönmelerine yardımcı olmak.

9- Hapis müddetlerini doldurup hapisneden tahliye edilenlerin memleketlerine gitmeleri hususunda kolaylık göstermek.

10- Han, lokanta, otel ve bekar odaları gibi misafir kabul eden yerler için konulan nizamların uygulandığına dikkat etmek.

11- Kötü niyetli kimselerin toplandıkları mahallerle kumarhaneleri teftiş ve taharri etme ve bu gibi yerlerin çoğalmasına mani olmak.

12- Amelenin iş ve gücünü bırakmaya sevk ve amme asayişini ihlal etmek gayesini güden fitne ve fesat cemiyetlerinin kurulmasını önlemeye çalışmak ve ihtilal vukuunun önlenmesi çarelerine bakmak.

13- Ahlak ve umumi edebi ihlal edecek olan yazıların basılmasına veyahut satılmasına mani olmak üzere basın ve kitap evlerine dikkat etmek, hariçten gelen kitap, gazete ve sair basmaların yayınlanmasından evvel gözden geçirilmesi ve gerektiği takdirde toplatılmasını temin etmek.

14- Hususi ruhsatla açılan tiyatro gibi eğlence ve oyun mahallerinde seyircilerin her türlü emniyetinin sağlanmasına ve bu gibi yerlerde asayiş ve intizamın muhafazasına dikkat ve itina etmek.

15- Bayram ve tatil günlerinde uygulanacak kanun ve tembihatı ilgililere ihtar etmek.

16- Tacirlerin iş gördükleri ve görüştükleri borsa tabir olunan mahallerin dâhili nizamına nezaret etmek, simsarlık yapmak isteyenlere mezuniyet tezkeresi vermek ve ruhsatsız olanların çalışmasına mani olmak.

17- Lüzum görülür veya herhangi bir iddia vaki olursa, vefat eden veya hastalanan bir şahsın eceliyle ölüp ölmediğini, ya da hangi sebepten dolayı hastalandığını tespit etmek ve gerekirse bunlar ve benzeri hadiselerde ehli hibe olmak üzere birer kimyager, hekim ve cerrah tayin etmek. “(akt. Çufalı, 2002: 28-29)

denetleme, oyun ve eğlence yerlerinin güvenliğini sağlama gibi çoğu denetleme ve kontrol kelimeleriyle ifade edilebilecek görevler verilmiştir. Bu görevlendirmelerden anlaşılacağı üzere genel anlamda polis teşkilatına yönelik olarak sınırlı bir kamu düzeni sağlama amacı atfedilmiş, suçların engellenmesinden çok, bir istikrar sağlama ve devletin düzenini idame ettirmek temel hedef olarak belirlenmiştir. Genel olarak kamu düzeni adına yürütülen bütün polislik faaliyetlerinin özünde denetleme ve kontrol mekanizmasının olduğu görülmektedir (Ergut, 2012: 123-124). Bu dönemdeki Türk polis teşkilatının padişahın yetkilerinin bir uzantısı olarak halk üzerinde denetleme işlevini üstlenmesi durumu, varlığını uzun yıllar devam ettirmiştir.

Tanzimat Dönemi'nin sonlarına doğru devlet içinde sivil bürokrasinin hızla geliştiği ve bürokraside görev alan personel sayısında çok büyük artış kaydedildiği söylenebilir. Bu dönemde Türk polis teşkilatı da devlet bürokrasinin en gelişmiş bölümü olma özelliğini göstermektedir. Devlet geleneğimize baktığımızda bu durumun önce Cumhuriyet'le birlikte Dâhiliye Nazırlığı ardından da İçişleri Bakanlığı adını alarak devam ettiği de söylenebilir.

Osmanlı'nın son döneminde geniş coğrafyada çıkan ve çoğu kaybedilen büyük savaşlar akabinde kalan Osmanlı topraklarını ve sorunlu sınırları koruma görevine yoğunlaşan askeri güçler, iç güvenlik alanında bir boşluk oluşturmuştur. Askerlerin dış güvenlik işlerine daha yoğun bir şekilde eğilmesinin ardından iç güvenlik işleri için asker gücünden ayrı olarak aynı zamanda da bürokratik yapıda bir kuruma ihtiyaç doğmuştur (2012: 136-137). Bu yüzden 1879'da ordudan ayrı, ancak yine askeri bir sistem dâhilinde bir kuvvet olarak, polis teşkilatının sivilleşmesinin temelleri atılmıştır. I. Meşrutiyet ilanı ile birlikte kurulan hükümet programında yer verilen bu düzenleme ile zaptiye Müşavirliği'nin yerine Zaptiye Nezareti'nin kurulduğu 1879 yılından iki yıl sonra, 1881'de sivil polis teşkilatı fiilen göreve başlamıştır.¹⁸ Başlangıçta İstanbul'un emniyet ve asayişinden

¹⁸ II. Abdülhamid, yönetime geçtikten sonra, Osmanlı tarihinde ilk kez geniş çaplı bir polis ve istihbarat örgütlenmesi çalışmalarını başlatmıştır denilebilir. 1880 yılında Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nın kurulmasıyla birlikte istihbarat örgütünün çoğu yerde dönemin polis teşkilatı ile birlikte çalıştığı görülmektedir. Bu dönemde polisler bir anlamda "Abdülhamid'in polisleri" olarak görev yapmıştır. Çok sayıda istihbaratçıdan oluşan Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nın amacı, Abdülhamit'in siyasi rakipleri hakkında bilgi toplamak ve padişaha karşı hazırlanan darbe veya ayaklanma girişimlerini önlemektir. İstihbaratçılar sadece kendi başlarına bilgi toplamanın yanı sıra halk içinde maaş vererek belirledikleri "jurnalci" denilen kişilerle de birlikte hareket ediyorlardı ve jurnalcilerin aynı zamanda dönemin polisleri ile de ilişki içerisinde olduğu ortaya çıkmıştır (İlter, 2002: 31-33).

sorumlu olmak üzere “İstanbul, Üsküdar, Beyoğlu polis müdürlükleri ve Beşiktaş polis memurluğu olarak dört polis dairesinden oluşan bir merkez kuruluşu, taşrada ise baş komiserlerin idaresinde 15 ilde yapılandırılmıştır” (Toprak, 1985:1272). Zaptiye Nezaretinin lağvedilip, Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin kurulduğu 1909 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu’ndaki illerin çoğunda polis teşkilatlanması tamamlanmıştır (1985: 1273).

1896 tarihli bir nizamname ile polis teşkilatı, görev ve yetkisini tanımlayan hukuki bir metne kavuşmuş görünmektedir. *Görünmektedir* tabirinin kullanılmasındaki neden, 16 maddeden oluşan bu yasal dayanağın o dönemin polis teşkilatı için ihtiyaçları karşılama ve sorunlara yanıt olmaktan oldukça uzak olmasıdır. Bu ihtiyacı daha geniş biçimde karşılayacak olan nizamnamenin yayımlanması 18 Nisan 1907’yi bulmuştur. Bahsi geçen 1907 Nizamnamesi ile polis, ülkenin genel güvenliğini sağlama, asayişin devamı ve istikrarının temini göreviyle sorumlu tutulmuştur. Bu dönemde polisin görevleri idari, mülki, adli olarak üç kısma ayrılmış olup, bahsi geçen Nizamname ile ilk defa kapsamlı bir şekilde polisin asıl görevi, örgütlenme şekli, hiyerarşik yapılanması belirtilmiş, yetki ve sorumluluğu açığa kavuşturulmuştur (Çufalı, 2002: 24). Polisin kurumsallaşmasını oldukça net bir şekilde açıklığa kavuşturan bu kanuni düzenleme ile birlikte eğitim çalışmaları ve buna yönelik düzenlemeler de hız kazanmıştır. Elbette bu dönemde polis teşkilatının yapılanması ve çalışma sisteminin düzenlenmesindeki gelişmeleri, dönemin siyasi iktidarının yetki paylaşımı sürecinden ayırmak pek mümkün görünmemektedir.

II. Abdülhamid dönemindeki Polis teşkilatına baktığımızda genel hatlarıyla emniyet ve asayiş hizmetlerinin siyasi iktidarın halk üzerindeki denetleme ve kontrol aracı olarak öne çıktığı görülmektedir. Ergut’un (2012: 143) da belirttiği gibi II. Abdülhamid’e karşı her türlü siyasal muhalefetin kontrol altında tutulması polisin başlıca görevlerinden biri olarak göze çarpmaktadır. Siyaset-polis ilişkisinde siyasi iktidarın polis teşkilatı aracılığıyla kendisine yönelik siyasal muhalefeti baskı ve sindirme yoluna gitmesi sorunsalı, cumhuriyet tarihimizde de sıklıkla karşılaşılan bir durum olarak devam etmiştir. Diğer taraftan II. Abdülhamid döneminin polis siyaset ilişkisi açısından bir diğer önemi, polis teşkilatının ilk kez ordudan idari, fiili ve çoğu açıdan da zihniyet yönünden ayrılmaya çalıştırılmasına rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde derin bir militarist yapıya kavuşturulmasıdır denilebilir.

II. Abdülhamid, bütün çabalarına rağmen kendisine yönelik siyasi muhalefetle mücadele edemeyerek neticede 1908 yılında ikinci kez meşrutiyeti ilan etmiş, bununla birlikte kendi döneminde kurulan Zaptiye Nezareti de bu dönemde İttihat ve Terakki üyeleri tarafından yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır (2012: 145-147). Neticede İttihat ve Terakki karşıtlarının ayaklanmasıyla gerçekleşen 31 Mart 1909'un ardından bu kurum kapatılmıştır (Toprak, 1985: 1271). Kapatılan Zaptiye Nezareti'nin yerine 1913'de Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti kurularak Dâhiliye Nezareti'ne bağlı şekilde faaliyet göstermiştir (Toksöz, 1983: 622). Tanzimat Dönemi'nde Fransa'nın Osmanlı üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak Fransız kaynağından tercüme edilerek ilk Polis Nizamnamesinin yayınlanmasından yaklaşık yetmiş yıl geçmesinin ardından kurulan ve şimdiki Emniyet Genel Müdürlüğü'nün karşılığı olan bu kurum, Fransız ve Alman polis teşkilatlarının esas alınmasıyla oluşturulmuştur¹⁹ (Metin ve Erarslan, 1985: 1638). Ancak sivil bürokratik bir teşkilat gibi görünmesine rağmen bu kurulan ilk Emniyet Genel Müdürlüğü'nün başına dönemin Hareket Ordusu komutanlarından Jandarma albayı Galip Bey getirilmiştir (Birinci, 1999: 24-25).

Diğer taraftan ilk polis okulu unvanıyla Selanik'te açılan Polis Okulu, bu dönemde siyasi gerekçelerle kapatılmış ve yerine Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak İstanbul'da başka bir polis okulu açılmıştır. Polis okulları "Beyrut, Erzurum, Bağdat, Adana ve Trabzon'da da açılmaya devam etmiş" (Toprak, 1985: 1271), ancak 1. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte İstanbul dışındaki tüm okullar kapatılmıştır.

Bilindiği üzere profesyonelleşmenin önemli göstergelerinden biri olan polis okulları, yetiştirdiği polislerin hem bireysel hem de kurumsal yönden siyasallaşma süreci açısından önem arz etmektedir. Bu önem ilk kez, İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) döneminde hissedilmiş ve okulların artırılması politikasına gidilmiştir. 1. Dünya Savaşı'na kadar Beyrut, Bağdat, Konya, Sivas, Trabzon ve Erzurum'da açılarak yaygınlaştırılan polis okulları, savaş başladığında kapatılarak yalnızca İstanbul'daki Polis Okulu'nun eğitim

¹⁹ Türk polis sistemi profesyonelleştirilirken aslında ilk göz önüne alınan sistem liberal felsefeye sahip İngiliz polis teşkilatı olmuştur. Dönemin İTC hükümetlerinin hayalperest olarak nitelendirilen siyaset biçimlerinin bir yansıması niteliğindeki bu yönelim, İngiliz sisteminin Osmanlı'ya asla uyum sağlayamadığı görülerek terk edilmiş ve nihayetinde örnek alınan polis modeli ağırlıklı olarak Fransız Polis teşkilatı olmuştur (Ergut, 2004: 222)

faaliyeti devam ettirilmiştir. İTC döneminde askerden bağımsız ancak askere itaat üzerine yetiştirilen polislerin eğitiminde derin militarist etkilerin görüldüğü ve bu etkilerin günümüzde bile halen devam ettiği açıktır (Ergut, 2012: 225). Polis eğitim müfredatı, silah dersleri, emir-komuta zincirinin oluşturulması, rütbe-terfi sistemi, kullanılan tekmil ve emir tarzı ve diğer kurumsal kültür unsurları gibi birçok hususla birlikte poliste militaristleşmenin İTC döneminde köklendirildiği söylenebilir.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilişinden sonra kurulan İTC hükümetlerinin temel felsefesi, toplumsal alandaki ilişkilerin merkezden belirlenmesi konusuydu (2012: 169). Tıpkı II. Abdülhamid gibi İTC hükümetleri de toplum tarafından kendilerine yönelik muhalefete engel olma kaygısı gütmüşlerdir. Farklı siyasi görüşlere sahip olsalar da gerek II. Abdülhamid döneminde gerekse İTC hükümetleri döneminde devletin iç güvenlik ve asayiş politikalarının temel kaygısı olaylar olduktan sonra müdahale yerine olaylar meydana gelmeden önce müdahalenin nasıl gerçekleştirilecek olduğu konusundadır. Bu sebeple o döneme kadar uygulanan reaktif polislik (olaylara sonradan yanıt veren) ile bunun gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmış olup, proaktif polislik modeli ²⁰(olayları öngörebilen ve ortaya çıkmalarına imkân vermeden müdahale edebilen model) uygulamalarına geçilmesi zorunluluk arz etmiştir (2012: 172-173).

1914-1918 arasındaki 1. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu için dağılmaya giden yolda en acı tecrübelerin yaşandığı yıllardır. Bu dönemde devletin neredeyse tüm imkân ve koşulları ülkenin iç ve dış güvenliğini temin etmeye adanmış durumdaydı. Bu dönemde polis teşkilatı da ülkenin iç siyaseti paralelinde önem kazanmıştır. Teşkilatın örgütsel yapısı genişletilmiş, bütçesi artırılmış ve personel sayısı fazlaştırılmıştır. Bu savaş döneminde polisin en önemli görevi, şehir ve kasabalardan orduya cephelerde

²⁰ Geleri (2002: 21-26), suçla mücadelede polislik modellerini açıklarken bilgi toplama, yakalama, gözaltına alma, sorgulama ve yargılama çalışmalarının tümünün reaktif (adli / tepkisel) polislik içerisinde yer almasına karşın, proaktif polisliğin suç işlenmeden önce aktif çalışmalar yoluyla suçu önlemeyi ifade ettiğini belirtmektedir. İnsanları suç işlemeye sevk eden sebeplerin ortadan kaldırılmasını savunan proaktif polislik anlayışı, toplumun aktif katılımı, rızası ve desteği ile gerçekleştirilebilirken, İTC döneminde devletin süreç içinde giderek merkezileşmesi, toplumun refah ve güvenliğinin sağlanması için büyük bir sorumluluk alanını üstlenmesi anlamına geliyordu. Böylece polise düşen görev artmakta, devlet yapısında meydana gelen değişikliklere paralel olarak önemli ölçüde takdir yetkisinin genişletildiği ve toplum üzerindeki örgütsel gücün yoğunlaştığı görülmektedir (Ergut, 2004:178). Bu süreçte kamu düzeninin ve güvenliğin sağlanmasına yönelik *merkezi polisin* sorumluluğuna verilen her görev alanı, devletin topluma nüfuzunu sağlaması yanında, polisin toplumsal hizmetler alanında daha fazla sorumluluk sahibi olma gerekliliğini de beraberinde getirmiştir.

savaşacak asker bulma ve toplumsal denetimi sağlama yönünde olmuştur. Zira askerden kaçma olaylarının çok sık yaşandığı, çoğu erkek nüfusunun askere gitmesi ve fakirlik nedeniyle özellikle şehirlerde aile düzeninin bozulması neticesinde meydana gelen asayiş olayları, iç güvenlik alanında görev yapan askerin azalması gibi sebeplerle risk altındaki iç güvenlik yönetimi devlet için de başlıca sorunlardan biriydi. Ayrıca bu dönemde dış güvenlik faaliyetlerinin bütünleyicisi konumundaki iç güvenlik faaliyeti devletin hayati bir önceliği olarak polisin toplumsal denetim faaliyet alanını oldukça artırmıştır. Kamu düzeninin ve emniyetin sağlanması için topluma karşı şiddet ve baskının kullanımı bu dönemde de polis siyaset ilişkisinin bir yansıması olarak öne çıkmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak İTC hükümetleri de kalabalıkların toplandığı alan ve mekânlar, işçi ve diğer toplumsal grup dernekleri, hayat kadınları, etnik ve dini faaliyet yerlerine müdahalede polisin yetkilerini artırmış ve önleyici güvenlik tedbiri almak adına polisi bir anlamda toplumun emniyetini sağlamak yerine devletin emniyetini sağlamak vazifesi noktasına getirmiştir.

1908’de başlayan İTC hükümetleri dönemi, 1918 yılında 1. Dünya Savaşı’nın ardından son bulmuştur. Akabinde Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından Cumhuriyet’in ilanına kadar geçen süre olan Milli Mücadele dönemi, polis siyaset ilişkisi için de önemli bir geçiş dönemi olarak ortaya çıkmıştır. 1918’den sonra ülkede görülen yönetim karmaşası polis teşkilatına da yansımış önce 1920’ye kadar sorumluluk sahaları tam olarak belirlenmeyen dönemin Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve İstanbul Emniyet Genel Müdürlüğü üzerinden ülkenin iç güvenliği üç başlı olarak yürütülmüştür (Metin ve Erarslan, 1985: 1638). 1920 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu merkezinde görev yapan polisler 1920-1923 yılları arasında ikiye bölünmüş; bir kısım polisler Ankara merkezli ve Anadolu’daki küçük çaplı bir teşkilatlanma ile Ulusal Hükümete bağlı olarak, bir kısım polisler ise İstanbul ili ile sınırlı olmak kaydıyla İstanbul Hükümeti’ne bağlı olarak çalışmıştır (Toksöz, 2004: 1628)

Ankara’daki Ulusal Hükümet’in kendi iktidarını ispatlama çabalarıyla birlikte ayrı bir önem kazanan iç güvenlik hizmetlerinin sağlanması yani polis teşkilatlanması siyasal açıdan da büyük önem arz etmektedir. Ergut (2012), bu durumu şöyle özetlemektedir:

(...)1919 ile 1922 arasındaki dönem, savaşa ve milli iktidar yapısına tanıklık etmiştir. Bu dönemde Ankara’daki yeni rejimin iki sorunu vardı: i) yönetimi

altındaki bölgelerde ikili iktidar durumuna son vermek için halkın rızasını kazanmak, ii) işgal ordularına karşı başarılı bir savaş verebilmek için cephe gerisinde iç güvenliği sağlamak (298).

Polis siyaset ilişkisi çerçevesinde devlet egemenliğinin dış güvenlik unsuru kadar önemli bir derecede iç güvenlik hizmetlerindeki başarıyla da doğru orantılı oluşu, özellikle Milli Mücadele dönemi polis teşkilatı yapılanmasında gözler önüne serilmiştir. Zira Avrupa tarihinde de Wesfalya Antlaşması sonrasında devletlerin egemenlik üzerine yaptıkları vurgu ile devletlerin uluslararası sistemde egemenlik sahibi olmalarının en önemli göstergesi kendi içlerinde kamu düzenini başarıyla sağlamış olmalarıdır (Bayley, 1985: 5) . Diğer bir ifadeyle, bir devletin, etkin bir polislik icra edemediği ve diğer devletlerin de polislik yapmasına engel olamadığı bir bölge üzerinde egemenlik iddia edebilmesi mümkün değildir (Poggi, 2007: 90).

I. Dünya Savaşı döneminde işgal kuvvetleri Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı polis teşkilatı içerisindeki değişik kademelere kendi askeri personelini yerleştirmiş ve önemli oranda Ermeni ve Rumları polis teşkilatının yönetim birimlerinde görevlendirmiştir. Bu gerçekten hareketle, gerek dış gerekse iç güvenlik alanında önemli kararların alındığı Sivas Kongresi'nde Ankara Hükümeti'nin aldığı kararların maddelerinden birisi de polisle ilgili olmuştur: “(...) jandarma ve polislik hizmetlerinde Türklerin kullanılması sağlanacaktır” (akt. Ergut, 2012: 303).

Milli Mücadele döneminin önemli sorunlarından biri olan iç güvenlik adına bastırılması gereken isyanlar ve toplumsal olaylar konusunda o dönemdeki Ankara Hükümeti'nin emrinde yeterli personel ve teçhizata sahip bir polis gücünün olmadığı açıktır. Bu sebeple 1920-1923 arası bu hassas dönemde iç güvenlik yönetiminde çoğu zaman askerlerin ve hatta yurdun çeşitli bölgelerinde oluşturulan yerel milislerin de görev aldığı görülmektedir. Cumhuriyet ilan edilene kadar geçen bu sürecin şartlarından dolayı polis teşkilatının modernleşme sürecinin bu dönemde gerilediği görülmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin açılmasıyla birlikte polis teşkilatında ortaya çıkan Ankara'da ayrı, İstanbul'da ayrı iki bağımsız polis teşkilatının bulunması milli mücadelenin kazanılmasının ve İstanbul Hükümeti'nin ortadan kaldırılmasının ardından sona ermiştir. Böylece İstanbul Hükümeti'ni bağlı hareket eden İstanbul Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü 1922 yılında kaldırılarak, merkez

olarak belirlenen Ankara'daki Umum Müdürlüğü'ne bağlı ve il teşkilatı düzeyinde İstanbul Polis Müdürlüğü kurulmuştur (Aydın, 2000:147).

Toplum sorunlarının tepeden bürokrasi vasıtasıyla yasalarla çözülür yaklaşımı, cumhuriyet dönemi iç güvenlik bürokrasisine de sirayet etmiştir. Böylece Türk polis teşkilatı, uzun yıllar boyunca modernize edilerek önemli yetkilerle donatılmış ve toplum karşısında özellikli bir konumda bulunmasına yönelik güçlü merkezîyetçi ve bürokratik bir yapıyla varlığını devam ettirmiştir.

3.2. 1923-1950 ARASI DÖNEMDE TÜRK POLİS TEŞKİLATI

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla başlayan yeni dönemin ilk yılları Türk polis teşkilatı açısından oldukça zorlu bir süreci içermektedir. Zira başta İstanbul olmak üzere birçok il 1922 yılına kadar işgal altında kalmış; bu tarihte gerek merkez, gerekse taşra polis teşkilatları hem personel, hem teçhizat hem de eğitim yönünden oldukça yıpranmış durumdaydı.

Cumhuriyetin ilanından sonraki yeni yönetim, Osmanlı'dan miras alınan güçlü bürokratik gelenekle birlikte aynı zamanda bu yapıyı iktidar aracı olarak kullanan memur anlayışını da beraberinde getirmiştir. Bürokrasi, her alanda olduğu gibi bu dönemde Türk polis teşkilatında da bir yandan modernize edilerek diğer yandan ise merkezîleştirilme suretiyle güçlü bir yapıya bürünmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk polis teşkilatını geliştirmek amacıyla yapılan ilk yeniliklerin 1924'te Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'ne bağlı olarak yeni birimler oluşturulması ve Umum Müdürlüğü'nün yanı sıra, Umum Müdür Muavinliği, üç adet yeni Şube, Evrak Memurluğu ve Polis Mecmuası Müdürlüğü kurulması gibi yeniliklerin oluşu, bu savın kanıtıdır (Metin, 2004: 1639). Kadrosuna bazı ilaveler yapılarak teşkilatın ismi, Emniyet-i Umumiye Umum Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür (Toprak, 2004: 1271). Akabinde teşkilatın ismi 1930 yılında çıkarılan Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun ile Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü olmuş ve nihayetinde 1932 yılında Teşkilat Kanunu çıkarılmıştır (EGM, 1973: 16). Burada altı çizilmesi gereken bir husus da polisin Dâhiliye Vekâleti bünyesinde sivil bir teşkilat olarak örgütlenmesidir. Tarihsel bir süreçte sürekli olarak ordudan ayrışma, tekrar dâhil olma ve bunu izleyen dönemde aynı tekrarın yaşandığı

teşkilatta 1932 yılı itibariyle en azından hukuki ve idari yönden yeni bir dönem açıldığını söylemek olanaklıdır. 1930'ların ilk yarısında polislik işinin artık askerlik işinden ayrı bir meslek olduğundan yola çıkılmış ve teşkilat, bir bakanlığın altında örgütlenmiştir. Bu noktadan sonra siyaset-polis ilişkisi, valiler ve diğer bürokratlar aracılığı ile kurulmuş; polis, mülkiyenin altında örgütlenerek siyasi iktidar merkezine bağlılığı garanti altına alınmak istenmiştir (Ergut, 2012: 344-399).

Ancak 1930 yılına kadar yıldan yıla göreceli bir gelişme kaydetse de yeni dönemde Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü adını alan bu kurum, 1934'e kadarki süreçte iç güvenlik açısından ordunun gölgesinde bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür (Özbay, 1999: 17). Hukuki açıdan bir kuruluş kanunu bulunmadığından, bütçe açısından ülkenin genel şartları ve diğer öncelikleri göz önüne alındığında ve daha önemlisi Milli Mücadele döneminde iç güvenlik hizmetlerini tekeline almış ve üstelik savaşı kazanmış bir ordu karşısında bir süre polis teşkilatının öneminin azalmasının beklenen bir sonuç olduğu değerlendirilebilir. Ancak polis teşkilatı, kısa bir süre içerisinde yeniden toparlanarak devlet yönetimi dâhilinde etki gücünü geri kazanabilmiştir. Bu güç kazanma unsuru ise ancak bürokrasi yoluyla elde edilebilmiştir. Zira Kemalist rejimin toplumu modernleştirme çabaları ekseninde, devletin polis aracılığıyla bu değişiklikleri denetleme yetkisine ihtiyaç giderek artmış ve polis teşkilatını daha güçlü bir şekilde teşkilatlandırma ve etkinleştirme faaliyetlerine önem verilmiştir (Ergut, 2012: 328).

Polis teşkilatının örgütlenmesi genişleyip faaliyet alanları giderek artarken daha önceki 1907 ve 1913 Polis Nizamnameleri bir süre daha yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Nihayetinde 19 Mayıs 1930 tarih ve 1624 sayılı Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun çıkarılarak, Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü adı Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiş, ayrıca beş şube ile müstakil bir evrak kalemi eklenmiştir (Çufalı, 2002: 26). Genel güvenlik işlerinden sorumlu Birinci Şube, idari ve adli işlerle ilgilenen İkinci Şube, personel ve eğitim işleriyle ilgilenen Üçüncü Şube, yabancılarla ilgili ilk kez ayrı bir birim niteliğinde kurulan Dördüncü Şube ve yayın işlerinden sorumlu Beşinci Şube şeklindeki bu yapılanmanın 1970'lere kadar sürdürüldüğü görülmüştür. Türk polis teşkilatının hukuki yönden bütüncül ve köklü bir yaklaşımla yenilenmesi ise 30 Haziran 1932 tarihinde 2049 sayılı Polis Teşkilat

Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle gerçekleştirilmiştir. Ancak yine kısa bir süre sonra gelişmelere ayak uyduramadığı gerekçesiyle bu kanun 4 Haziran 1937 tarihinde kaldırılmış, yerine 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu yürürlüğe konulmuştur. 3201 sayılı Kanun ile Türk polis teşkilatının organizasyon yapısında daire, birim ve personel sayılarının artırılarak bir yandan da bürokratik yapının genişlemesi ve güçlendirilmesi çalışmaları yürütülmüştür. Bu kanun aynı zamanda günümüze kadar birçok değişikliğe uğrasa da bugünkü teşkilatlanmanın temel dayanağı olarak önemini korumuştur.

Mevzuat değişiklikleriyle eş zamanlı olarak 1935 yılında toplanan CHP kongresi ile devlet-parti özdeşliğinin resmen kurulduğu ve İçişleri Bakanı'nın CHP'nin Genel Sekreteri, valilerin ise partinin il başkanı olma kararı Türk polis teşkilatı açısından önemli bir dönüm noktasıdır (Tunaya, 1952:572). Zira doğal olarak bu süreçte Türk polis teşkilatı bir bakıma CHP tarafından yönetilen, yönlendirilen ve personeli seçilen bir teşkilat haline gelmiş, böylelikle Türk polis teşkilatının yönetici kadrosu idari görevlerinin yanı sıra siyasi işlerle de meşgul olmaya başlayan elit bir kadro haline gelmiştir. Bürokrasi ve siyaset arasında fonksiyonel bir ayrımın yapılmadığı bu dönemde Türk polis teşkilatının asli görevlerine CHP'nin parti politikaları ve Atatürk devrimlerinin topluma nüfuzu yönünde bir aracılık misyonu eklenmiştir. Böylece halkın devlet memurlarının sosyal değerleri, mali olanakları, giyim ve kuşamları yönünden elit bir çizgide algılanması aynı zamanda polis-halk ilişkileri arasında da derin bir uçurumun açılmasına da neden olmuştur. Diğer taraftan yine Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk'ün askeri bürokrasi desteğini alarak hareket etmesiyle birlikte Türk polis teşkilatında modernleşme çalışmaları alanında askeri yöntemlerin uygulanmasına sıkça rastlanmıştır.

1923-1938 arası yıllarda Türk polis teşkilatının personel ihtiyacı toplum içinden ilan edilip gönüllülük esasına dayalı kişileri bir araya getirme biçimiyle yapılırken, zaman içerisinde eğitim yetersizliğinden dolayı oluşan çeşitli sıkıntılar neticesinde bu tarihten sonra amir kademesinde çalışacak kişilerin 06 Kasım 1937'de kurulan Polis Enstitüsü mezunu olmaları esas kılınmıştır.²¹ Diğer taraftan 1938'de Atatürk'ün emriyle Polis

²¹Polis Enstitüsü'ndeki eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Kararları ile 1962 yılına kadar iki yıllık sonrasında ise üç yıllık olarak belirlenmiştir. Polis Enstitüsü 1984 yılında 4 yıla çıkartılarak Polis Akademisi'ne dönüştürülmüş; 2001 yılında da Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi'ne, diğer mevcut polis okulları da meslek yüksekokullarına dönüştürülerek, hepsi Polis Akademisi Başkanlığı'na bağlanmıştır. Yine 1938 yılında eğitim amacıyla kurulmuş olan ve 1960 yılında ekspertiz çalışmalarına

Enstitüsü'ne öğrenci yetiştirmek ve lise dengi bir eğitimle polis yetiştirmek amacıyla Polis Koleji kurulmuştur. Bu eğitim sistemi, özünde askeri lise ve sonrasında Harp Okulu mentalitesiyle yakın benzerlikler göstermektedir. Eğitim alanındaki bu gelişmeler bir bakıma polis teşkilatındaki profesyonelliğin bir göstergesi olup, poliste eğitimin okullarda yapılmasının öngörülmesi, bu anlayışın bir sonucudur.

Cumhuriyet, yönetim açısından Osmanlı'dan önemli bürokratik gelenek mirasları devralmıştır. Osmanlı bürokrasisi, devleti son zamanlarda içine düştüğü zor durumdan kurtarmak için Osmanlı siyasal hayatında da önemli roller üstlenmiş, bu rol üstlenmenin alanı gittikçe genişletilerek bürokratik idare geleneğinin doğmasına yol açmıştır (Heper, 1977: 114). Bu zaman içinde bir gelenek haline gelerek Cumhuriyet döneminde de devam etmiş ve bürokrasi kültürel sahadaki devrimlerin yürütülmesinde de önemli bir rol üstlenmiştir (1977: 115). Öncelikle devlet, sonra ve beraberinde de toplum, değişmesi gereken unsurlar olarak görülmüştür. Halkı *öteki* olarak algılama tüm bürokratlarda olduğu gibi polis teşkilatında görülen halka karşı olumsuz davranışlarda bulunuşu karşımıza çıkarmaktadır. Milletten kopuk Osmanlı bürokrasisi, erken Cumhuriyet döneminde millettten kopuk olarak yaşamaya devam etmiş ve polis, asker gibi üniformalı kamu örgütlerinde kendini daha fazla hissettirmiştir (1977: 118-120).

1938 yılında Atatürk'ün vefatının ardından İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçilmiş ve böylece Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Siyasi iktidarın şeklinden bağımsız düşünilemeyen polis teşkilatının değişimi açısından bakıldığında İnönü döneminde de Türk polis teşkilatındaki siyaset-polis ilişkisi biçiminin Atatürk dönemindeki tek partili sistemde var olduğu biçimiyle devam ettiği görülmüştür (Ergut, 2012: 304-313). Bunun en önemli sebeplerinden biri, polisliği de kapsayan bürokratik yapı ile tek parti sistemi arasındaki organik bağıdır. Diğer taraftan diğer bir sebep olarak Dikici, bu dönemde yaşanan sorunların özünde “polisliğe müracaat edenlerin eğitim ve kültür seviyelerinin halkın istek ve taleplerini karşılamaktan uzak bir yapıda” (2009: 54-56) oluşunu göstermektedir. Zira o dönemde polisliğe, “ancak millet mekteplerinde okuyup yazmak öğrenebilen insanlar” (2009: 56) başvurmaktadır. İnönü döneminde

başlayan Polis Kriminal Laboratuvarları, 1977 yılında Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığı altında toplanarak ve buna bağlı şubeler oluşturulmuştur (Kaygısız, 2004: 61-62).

genellikle okuryazar olmak kaydıyla polislik mesleğine girilebildiği için ilkokul mezunları, ancak başka yerde iş bulamadıkları takdirde polis olmak için başvurmakta, ortaokul ve daha üstü derecede eğitim görmüş kişiler ise polis olmayı hiç düşünmemektedir (Alyot, 1947: 655). Bu dönemde zayıf bir çaba olarak sonuçlanmasına rağmen polisin eğitim açısından seviyesinin yükseltilebilmesi adına başlatılan Hukuk ve Mülkiye mezunları ile lise ve ortaokul mezunlarından istekli olanların polisliğe alınması yoluna gidilse de bu çabalar eğitim seviyesi yüksek kişilerin polisliğe girişini motive etmekte yetersiz kalmıştır (1947: 656).

Şüphesiz halk nezdindeki polise güven duyulmayışı ve polisin yetersizliği meselesi sadece Türk polis teşkilatının kendi içinden kaynaklı nitelik ve nicelik olarak istenilen seviyede olmamasından kaynaklanmıyordu. Zira cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte;

Kısa süre içerisinde büyük gelişme gösteren devlet yapısı ile ekonomik ve mali konularda başlayan yeni gelişmeler, iç güvenlik alanında polise yeni birçok vazifeler yüklemeye başlamıştı. Ülkede işçi sayısının artması, ulaşım araçlarının çoğalması, yeni silahların geliştirilmesi, devrim karşıtlarının faaliyetleri polisin görevlerini artırmış ve ağırlaştırmıştı. Daha önceleri, polis, yalnız kanunların emrettiği hususların çerçevesi içinde basit yöntemlerle görevini yaparken, zamanın ve dönemin getirdiği yeni şartlar karşısında kanuna donanımlı, tecrübeli ve uzmanlaşmış unsurlardan oluşan bir polis örgütü kurmak gerekiyordu (Dikici, 2009: 59-60).

1939-1945 yılları arasında Türkiye’de ülke güvenliğini şekillendiren temel unsurlardan biri 2. Dünya Savaşı koşulları olmuştur. 2. Dünya Savaşı döneminde ülkedeki ekonomik yetersizlikler ve siyasetin daha çok dış ilişkilere odaklı gelişmesi neticesinde Türk polis teşkilatında ekonomik ve mevzuat temelli yenilikler ve ihtiyaç duyulan eğitimle ilgili iyileştirme çalışmaları arka planda kalmıştır. (2009: 61).

Polisin en temel kanuni dayanağını oluşturan 1934 tarihli ve 2559 sayılı PVSK’nın bazı maddeleri, İnönü döneminde polise yönelik yapılan eleştirilerin en büyük kaynağı olmuştur. Örneğin bu kanunun 18. maddesinde polise aşağıda belirtilen bir yetki verilmekteydi:

Fevkalade hallerde ve devletin emniyet asayişini ve içtimai nizamı tehdit ve ihlal kabiliyetini haiz vaziyetlerde bu hal ve vaziyetleri ihdas edeceklerinden veya devamına müessir olacaklarından şüphe edilenleri, sebep ortadan kalkıncaya kadar, polis nezaret altına alabilir. Bu hal ve vaziyetlerin ve devamının takdir, en büyük mülkiye amirine ait olup, bu sebeplerden dolayı nezaret altına alınacaklar, en büyük mülkiye amirinin takdir ve emri ile sebep ortadan kalkıncaya kadar, nezaret altında tutabilirler (14 Temmuz 1934 tarih ve 2751 sayılı Resmi Gazete).

Devletin güvenliğini tehdit şüphesine yönelik nesnel bir belirlemenin bulunmaması, takdirin mülke amire bırakılması yetkisiyle birlikte mahkeme kararının aranmayarak şüpheli kişilerin gözaltında tutulabilmesi, oldukça sorunlu durumlara neden olabilecek uygulamaları da beraberinde getirebilmektedir. Zira bu maddenin verdiği yetkiler, bu dönemde sıklıkla uygulanmış ve Anayasal hakların ihlali durumuyla karşılaşmıştır. Zira İnönü yönetimi döneminde 1940'lı yılların başında Türk polis teşkilatı tarafından asayiş ve güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle pek çok muhalif gazeteci, yazar ve siyasetçiler hakkında tutuklama emri çıkarılmıştır (Akandere, 1988: 235). Bu dönemi polis devleti dönemi olarak niteleyen Sertel (1977: 23), bu yıllarda ülkede bir polis devleti sisteminin kurulduğunu, polis teşkilatının yetki sahasının olağandışı bir biçimde genişletildiğini ve ülkede nefes almanın bile zorlaştığını belirtmektedir.

Diğer taraftan bu dönemde bir dünya savaşına girme olasılığı her an bulunan Türkiye'de vuku bulabilecek bir asayiş ya da iç güvenlik zafiyetinin önüne geçilmesine yönelik olarak İnönü yönetiminin polisiye tedbirleri olağanüstü derecede artırdığı söylenebilir. Bu çerçevede tek parti yönetimi dâhilinde polisin siyasallaşma biçimi çok fazla sorgulanmasa da devletle hükümetin yeknesak olduğu İnönü döneminde Türk polis teşkilatının hükümete yönelik görev yapması çok fazla görünür olmamıştır. Hele ki bu dönemde polisin hesap verilebilirlik ve denetim mekanizmalarından yoksun bir şekilde geniş yetkilerle donatılmasının hükümetin baskıcı politikalarıyla birlikte halk üzerinde belirgin bir polis korkusunu da körüklediği söylenebilir. Bu anlamda özellikle Atatürk döneminde başlatılan Türk modernleşme hareketine yönelik politika ve kanunların İnönü döneminde de tavizsiz devam etmesi ve bu modernleşme çabalarının devlet gücüyle halka benimsetilmesi çabaları, Türk polis teşkilatının halkın gündelik hayatına müdahalelerini de meşrulaştıran bir zemin oluşturmuştur. Öyle ki özellikle Türkçe ezan ve ibadet mecburiyetinin denetiminde polis, camilerde, okullarda, evlerde halkın ibadet biçimini denetleyen bir role dahi bürünmüştür.

Türk polis teşkilatının 1923-1950 yılları arasında gerek niteliksel gerekse niceliksel yönden yetersiz oluşu, beraberinde dönemin zorlayıcı ekonomik kısıtlılığıyla birlikte araç gereç ve teknik teçhizat kısıtlılığı neticesinde çoğu illerde iç güvenliğin kontrolünün ordu desteğiyle yerine getirilmesine yol açmıştır. Özellikle sıkıyönetim dönemlerinde polis ve

askerin görev alanlarının ve yetkilerinin iç içe girmesi durumunda ise ordu mensuplarının hemen her yerde polisin yetki alanlarına girdiği ve iç güvenliği sağlamadan polisten daha ön plana çıktığı söylenebilir. Buna rağmen dönemin ekonomik ve sosyal özellikleri değerlendirildiğinde halk arasında geniş çaplı yağmacılık, talan, isyan gibi sivil itaatsizlikle bağlantılı olayların çıkmamasında bu dönemdeki polisin müdahale gücünün etken olduğunu iddia etmek olanaklıdır.

3.3. 1950-1971 ARASI DÖNEMDE TÜRK POLİS TEŞKİLATI

1950-1971 arası dönemde Türk polis teşkilatını incelerken bu dönemi 27 Mayıs 1960 askeri darbesini esas alarak askeri darbenin öncesi ve sonrası olarak iki bölümde ele almanın faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Zira kısaca *Menderes Dönemi* olarak adlandırılabilir 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen ve 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle iktidardan ayrılan Adnan Menderes başkanlığındaki hükümetler döneminde Türk polis teşkilatı ile 1960'lı yıllardaki Türk polis teşkilatı arasında gerek kurumsal gerekse polis alt kültürü açısından farklılıklar görülmektedir. Özellikle 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra asker polis ilişkilerinin Türk polis teşkilatı analizinde önemli bir ölçüt olarak öne çıktığı söylenebilir. 27 Mayıs darbesinin ardından yürürlüğe giren 1961 Anayasası ile parti merkezli gücün dengelenmesi amacıyla bürokrasiye özerklik kazandırılmaya çalışılsa da bu kez askeri bürokrasinin giderek güçlenmesinin önü açılmış ve kısa bir süre sonra da 12 Mart 1971 askeri muhtırası verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında 1950-1971 arası dönemde 27 Mayıs 1960 darbesine kadarki süreçte bürokratik yönetim geleneği, göreceli olarak zayıflatılmaya çalışılmış olsa da 1960 askeri darbesi sonrasında önceki dönemden daha da güçlenerek üstelik askeri bürokrasinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu gelişmelerin özellikle Türk polis teşkilatı üzerindeki etkisinin ise giderek artan militerleşme süreci şeklinde tezahür ettiği söylenebilir.

1950 seçimlerine kadar halk nezdinde bir önceki bölümde özetlendiği haliyle hoşnutsuzluk ve korku hissi duyulan Türk polis teşkilatı halk üzerindeki devletin sert yüzü olma algısı, 1950'li yılların başında da devam etmiştir. Nitekim Türk polis teşkilatına halkın duyduğu güven ve itibar sorununun altında sadece CHP anlayışının değil aynı zamanda polisin 2. Dünya Savaşı ortamında yönetimin aldığı sert tedbirlerin ilk elden uygulayıcısı konumunda oluşunun katkısı da önemli ölçüdedir.

14 Mayıs 1950 seçimlerinde CHP'nin yerini demokrasi vaadiyle alan Demokrat Parti (DP) hükümetinin ilk icraatlarından biri olan genel affın çıkarılması, ülkede sosyal barışı temin etme yerine asayiş eksikliğine neden olmuştur. Afla birlikte topluma yeniden dönen cezaevinden çıkan kişilerin büyük bir bölümü yeniden suça karışarak bir kaos ortamına neden olmuştur. Bu kaos ortamında hükümetin iç güvenlik yaklaşımında istikrarlı bir politika benimsemeyişi, polisi de yetki kullanımı konusunda kaotik bir ortama sürüklemiştir. Lewis (2007) bu dönemdeki asayiş olaylarında polisin orantısız güç kullanımını şöyle ifade eder: “Köylüler, taksi şoförleri ve demokrasiyi yorumlamalarında fazla gayretkeşlik gösteren başkaları, siyasi ilimlerde esaslı bir ders aldılar; polis tekrar canlandı ve copunu yine eskisi gibi şevkle sallamaya başladı” (317). Üstüne üstlük, gerek polislik eğitim sisteminde gerekse ilgili mevzuatlarda profesyonelleşme ve modernizasyona gidilmemesi ekonomik ve lojistik yetersizlikle karşı karşıya kalan Türk polis teşkilatı mensuplarının görevlerini etkin bir biçimde yerine getirememelerine neden olmuştur. Bu dönemde, özellikle şehirleşmenin yaygınlaşmasına rağmen polis halen iç güvenlik hizmetini yerine getirirken görev yaptığı mahaldeki vatandaş yakından tanımanın avantajını kullanabilmiştir. Zira her ekipteki polis memurları görev yaptıkları mahaldeki tanınmış suçlularını ve suç potansiyeline sahip yerleri tanıyarak ve sorumluluk bölgelerinde devriyeye çıkmadan önce bu şahıslara bizzat uyarılarda bulunarak suçun önlenmesi yoluna gitmişlerdir (Aliveren, 2006: 17-20). Şehirleşmenin yavaş yavaş yoğunlaştığı bu yıllarda İstanbul'da bir polisin kendi sorumluluk sahasına hâkimiyeti doğrultusunda asayişi sağlamak için kabadayı tabir edilen şüphelilere ve öncesinde suça karışmış kişilere gerekli nasihatlerde bulunmak ve gözdağı vermek maksadıyla 2. Şubeye gönderildikleri görülmüştür (2006: 18). Geleneksel yöntemler ve teamülen hareket ederek yapılan bu suç önleyici faaliyetlere Aliveren (2006) şu şekilde örnek vermektedir:

Ekipler şikâyet üzere veya bizzat el koydukları olaylardaki sanıkları sözle uyarırlar nasihat ederler, kabadayılık taslayanların ise saçlarının ortasından sıfır numara tıraş makinesi ile kafalarında bir yol açmak suretiyle tıraş ederlerdi. Ayrıca, kabadayılardan bıyıklarının yarısını kestikleri de olurdu. Bu şekilde kafası tıraş edilen veya bıyığının yarısı kesilen kişi önce kendi devamlı gittiği kahvehaneye getirilip serbest bırakılır, kafasını usturayla tıraş ettirir veya bıyığını hepten keserdi. Bu şekilde görüntüsü değişen kabadayı, üzerinde hâkimiyet kurduğu kişilerin alaylarına maruz kalmamak için bir süre evinde oturur ve kimseye görünmemeyi tercih ederdi. Aynı şekilde, sarhoş olup rezalet çıkaran kişiler arabayla alınarak o zamanlar hiç kimsenin oturmadığı, evlerin yapılmadığı bir dönemde Zincirlikuyu Balmumcu sırtlarına

götürülür, orada arabadan indirilip bırakılırdı. Sarhoşlar saatlerce yürüyerek meskûn yerlere gelinceye kadar ayılmış olurdu (18-19).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonomik açıdan henüz toparlanamamış Türkiye’de maddi ve teknolojik imkânsızlıkların Türk polis teşkilatına da yansıdığını görmekteyiz. Personel yetersizliği ile de pekiştirilen bu imkânsızlıklar neticesinde 1950’li yıllarda artan iç güvenlik meselelerine Türk polis teşkilatının yanıt vermesi oldukça güç olmuştur. Keza 1950 yılı genel nüfus sayımında Türkiye’nin nüfusu 20.947.288 iken 1960 yılına gelindiğinde bu sayı 27.754.820 olmuş ve kent nüfusu bu on yıllık zaman dilimi içerisinde %110’luk bir artış göstermiştir (TÜİK, 2012: 5-7). Bu kent nüfustaki artış karşısında Türk polis teşkilatı içinde personel sayısının bu on yıllık dönem içinde sadece %10,3’lük bir artış göstermesi dikkat çekicidir. Bu dönemde belirgin bir biçimde artan köyden kente göç olgusuyla birlikte bu nüfus artışı beraberinde kentlerde asayiş ve güvenlik sorununu önemli kılmış ancak bu artışa paralel olarak Türk polis teşkilatı içinde reformların yapılmaması, bu dönemde ortaya çıkan yeni toplumsal eylem biçimleri, artan gecekondulaşmaya polis müdahale gerekliliği ve diğer farklı suç türleri karşısında polisin bu yeni suç olgularına yanıt verecek eğitim ve donanımın olmayışı Türk polis teşkilatının iç güvenlikte etkinliğini sağlayamamasının nedenlerinden biri olmuştur. Yine aynı biçimde istihbaratın sağlanması, polis halk ilişkilerinin güçlendirilmesi gibi şehirleşme ile birlikte kaçınılmaz hale gelen önleyici polislik hizmetlerinin sağlanamaması neticesinde suç olduktan sonra suçluyu bulmaya yönelik reaktif polislik hizmetlerinin devam etmesine ve böylece halkın polise güveninin daha da azalmasına neden olduğu söylenebilir. Bu duruma örnek olarak dönemin polis müdürlerinden birinin Dikici (2009) tarafından aktarılan şu sözler dikkat çekicidir:

İstanbul Emniyeti’nde kısıtlı sayıda motorlu araç vardı ve telsiz dahi yoktu. Sadece valiliğin makam arabasındaki telsiz, Beyazıt Üniversitesi bahçesindeki kulenin tepesinde bulunan itfaiye kontrol noktası aracılığıyla, Valinin otomobilinde bulunduğu esnada şehirle temasını sağlayabiliyordu (64).

Türk polis teşkilatı açısından yine dönüm noktası olarak görülebilecek gelişmelerden biri olan teşkilatın istihbarat biriminin yapılandırılarak Önemli İşler Müdürlüğü olarak bir birimin kurulması yine 1950’li yıllara rastlar (EGM, 1995: 118). Gerek bu birimin kurulması, gerekse personel eğitimi konusunda Amerika Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA)’nın rolü yadsınamaz bir gerçektir. Bu durum, Özdemir (2009) tarafından sonraları bu birimin başına geçecek olan kişinin ağzından şu şekilde aktarılmaktadır:

(...) aynı dönemde Türkiye'ye, bir taraftan Sovyetler Birliği'nden diğer taraftan da Almanya'dan sosyalizmi savunup sonradan pişman olan ya da sosyalizm rejiminden korkup kaçan sığınmacı komünistler gelmişti. Türkiye'den de eğitim ve benzeri vesilelerle yurtdışına çıkmış, bulunduğu ülkelerde sosyalizmle tanışmış ve bu rejimi benimseyip Türkiye'ye sosyalizm rejimini getirmek hevesiyle tekrar ülkeye dönmüş komünistlerin varlığına da bu dönemde ciddi oranlarda rastlanmaktadır. ABD'li yetkililer müttefikleri Türkiye'deki bu hareketliliği görerek Türk Emniyet Teşkilatı personeline komünizmle mücadele tabanlı "Yeraltı ve Yıkıcı Faaliyetlerle Mücadele Kursu vermeyi teklif etmiştir (30).

1951 yılında faaliyete geçen Önemli İşler Müdürlüğü personeli yukarıda bahsi geçen bu kursu başarıyla bitiren personel arasından atanmış, ilk atamalarda ise kursu veren CIA yetkililerinin inisiyatifiyle gerçekleştirilerek o dönemde ABD açısından önem arz eden illerde öncelikli yapılanmalar sağlanmıştır (2009: 31). 1951-1958 yılları arasında üniforma ve polis kimliği olmaksızın kişiye özel görevle çalışma düzenine sahip Türk polis teşkilatının istihbarat birimi, Ankara, İstanbul, İzmir ve Hatay illerinde İstanbul Ajansı Haber Toplama Bürosu adı altında *maskeli* yapılanma ile çalışmıştır (2009: 31-32). Ancak CIA tarafından büyük iller ve Suriye sınırından geleceği beklenen komünizm tehdidi bir türlü gelmemiş ve akabinde Türkiye'de, 6-7 Eylül 1955 olayları patlak vermiştir.

1955 yılında Kıbrıs Türklerine yapılan baskılar sık sık basın yoluyla gündeme gelirken 6 Eylül 1955 günü saat 13.00'te radyo haberlerinde Selanik'te bir bomba patladığı haberi verilmiştir. Bu radyo haberinin yayınlanmasından birkaç saat sonra DP yanlısı olarak kurulan ve tirajı genelde 20.000'in altında bulunan İstanbul Ekspres adlı gazete, 6 Eylül 1955 günü *Rumlar, Selanik'te Atamızın evini yaktılar* başlıklı haberle o gün 300.000'e yakın tirajla basılarak İstanbul'da dağıtılmıştır (akt. Güven, 2005: 18). Bu haber üzerine aynı günün akşam saatlerinde İstanbul Pangaltı'da sahibi Rum olan Haylayf Pastanesine bir grup gencin saldırısıyla patlak veren olaylar kısa süre içerisinde İstanbul'un çeşitli semtlerine ve akabinde Rum vatandaşların yoğunlukla yaşadığı İzmir'e yayılmıştır. Bu yayılan olaylar neticesinde resmi kayıtlara göre gayrimüslimlerin çoğunlukta bulunduğu mahalle ve semtlerde toplamda 4214 ev, 1004 işyeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır ve çeşitli okulların bulunduğu binlerce bina saldırıya uğramıştır²². Bu olay üzerine İstanbul

²² Ayrıntılı bilgi için: <http://bianet.org/bianet/medya/149698-6-7-eylul-olaylarini-basin-nasil-gordu>

ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edilmiştir. Başbakanlık tarafından tüm ulusal medya organlarıyla halka duyurulan sıkıyönetim tebliğinde şöyle denmektedir:

İstanbul ve İzmir’de Kıbrıs meselesi ve Selanik’te Atatürk’ün doğduğu ev ve Konsoloshanemize karşı vuku bulan tecavüzü vesile ittihaz ederek vatandaşları birbirine tahrik ve memleketin yüksek menfaatlerine aykırı olarak Hükümet kuvvetlerinin tebliğine karşı koymak gibi toplu hareketlerde bulunmak, yağmaya ve yangın çıkarmaya teşebbüs etmek suretiyle girişilen hareket muvacehesinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 86. maddesine tevfikan İstanbul ve İzmir’de Örfi İdare ilan edilmiştir. (Resmi Tebliğ, 1955)

Olayların ilk meydana geldiği gecenin ertesi günü, sadece İstanbul’da 2057 kişi gözaltına alınmış, bu kişilerden 1035’i ise İstanbul İkinci Şube Müdürlüğü geri kalanlar ise bölge karakolları tarafından yakalanmıştır (Dün Geceye Kadar 2057 kişi tevkif edildi, 1955). Ancak sıkıyönetim ilan edilmesiyle birlikte olayların kontrolünde pasif kaldığı gerekçesiyle Türk polis teşkilatı sorumlu tutulmakla birlikte 6 Eylül 1955 gecesi ilk saldırıların gerçekleştiği Gümüşsuyu mevkiinde müdahale için bekleyen 300 kadar polise müdahale emri verilmeyerek bir anlamda polisin bu yağma ve talan olaylarına sessiz kalmaları salık verilmiştir (Özdemir, 2009: 34). Olayların meydana gelmesinden ise dönemin ana akım basını tarafından sol görüşlü halk kesimi sorumlu tutulmuştur:

İstanbul halkının bazı bilgisiz ve saf tabakaları aldatılmış, milli hisleri körüklenmiş, sinsi bir teşkilat halinde çalışan kızıl tahrikçiler ve çeşitli düşman unsurlar bir protesto nümayişini korkunç bir tecavüz hareketine dönüştürmüştür (Birlik, Sükun ve Nizam, 1955).

Diğer bir haberde ise: “Dün gece saat 23.00 sıralarında Fuarda alenen komünizm propagandası yapan iki kişi yakalanmıştır. Mehmet Yılmaz ve Nafiz Çepkez isimlerindeki bu kızıl uşakları Fuar dahilinde ve şehir içinde ayrı ayrı dolaşırlarken ‘yaşasın komünistler’ diye bağırılmışlardır.” denmektedir (İzmir’de İki Kızıl Propagandacı Kendini Ele Verdi, 1955) . Böylelikle 1950’li yılların başından beri Türk polis teşkilatını komünizm tehdidine yönelik eğiten CIA’nin beklediği komünizm tehlikesi senaryosu bu olayla birlikte görünür kılınmıştır. Bu olaylar esnasında İstanbul’da görevli olan ve 27 Mayıs darbesi sonrasında Yassıada’ya gönderilen bir polis memurunun Dikici (2009) tarafından aktarılan ifadesinde şu cümleler yer almaktadır:

(...)Olaylardan üç saat evvel, yani saat dörtte, bize Emniyet Müdürlüğü merkezinden bir emir geldi. Saat beşten sonra hiçbir polis memuru karakolları terk etmeyecekti. Bu haber üzerine biz 5. Şube olarak hepimiz binada kaldık. Saat altıya doğru her taraftan, özellikle Beyoğlu’ndan saldırılarla ilgili haberler geliyordu. Dükkânlar

yağmalanıp kiliseler yakılıyormuş. Polis şefimiz Celal Kosova o zaman Avrupa'daydı. Onun vekili olan Necati Eğinç'e sorduk. Kendisi ikinci bir emre kadar hiçbir müdahalede bulunmamamızı söyledi. Kapıları kilitleyip içerde bekledik. Burnumuzun dibinde adamlar dükkânları ve evleri yerle bir ederken görüyorduk ama hiçbir şey yapamıyorduk (78).

Olayların hemen sonrasında ilan edilen sıkıyönetim ile iç güvenliğin yönetimi, yaklaşık altı ay kadar askere devredilmiştir (Örfi İdare 6 Ay Devam Edecek, 1955). DP Hükümeti, bu dönemde sık sık bu olayların ülkedeki komünistler tarafından tetiklendiğini iddia etmiştir. Olayların büyümesinden sorumlu tutulan Türk polis teşkilatı yönetiminde ise hemen değişime gidilmiş, dönemin İçişleri Bakanı istifa ederken, Emniyet Genel Müdürü ve İstanbul İl Emniyet Müdürü görevden alınmıştır (Dahiliye Vekili Dün İstifa Etti, 1955). Bunun yanı sıra olayla ilgili olarak Türk polis teşkilatının istihbarat biriminin zafiyeti öne sürülerek CIA tarafından 1956'dan 1958'e kadarki dönemde, Türk polis teşkilatına gerek yapısal gerek eğitim gerekse personel yönünden birçok müdahalede bulunulmuştur (Özdemir, 2009: 35-36).

6-7 Eylül olayları gibi Türk polis teşkilatının iç güvenliği sağlama yönünde etkin bir yol izleyemediği bir başka olay ise 28-29 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi Beyazıt kampüsünde gerçekleşen öğrenci olayları olmuştur. Nisan ayının son günlerinde TBMM'de CHP ve DP arasında dış politikayla ilgili anlaşmazlıklar üzerine 28 Nisan 1960 günü hükümeti protesto etmek maksadıyla İstanbul Üniversitesi'ndeki bir grup öğrenci tarafından başlatılan gösteriler, kısa bir süre içinde büyüyerek iki gün içinde İstanbul ve Ankara'ya yayılmış ve çıkan olaylarda bir öğrenci öldürülmüş, 16 öğrenci ve 15 polis yaralanmıştır. Bahsi geçen olaydan dönemin DP hükümeti CHP gençlik örgütünü sorumlu tutarak İçişleri Bakanlığı tarafından şu tebliği yayımlanmış, "bedbahtlar" olarak tanımlanan göstericilere karşı halktan soğukkanlı davranmaları istenmiştir:

İstanbul Hukuk Fakültesinde CHP gençlik örgütünden olduğu iddia edilen bir öğrencinin meclisteki görüşmeleri protesto etmek maksadıyla hoparlör ile duyuru yaptığı, bu davet üzerine fakülte binası ve bahçesinde toplanan göstericilerin polis tarafından dağıtılması ihtarı üzerine öğrencilerden bir kısmı taş ve silahla polise mukavemet göstermiş, 3 polis memuru yaralanmıştır. Gösterinin büyümesi üzerine ordudan takviye istenerek gaz bombası ile göstericiler abluka altına alınmıştır. Kontrol edilemeyen kalabalık Beyazıt'ın çeşitli yönlerine doğru bayrak ve sloganlarla yürüyüşe başlamış yakalanan göstericilerin cebinde CHP amblemlili ilanlar bulunmuş, olaylarda 15 polis yaralanmıştır. Göstericilerden Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz ölmüştür. (Dahiliye Vekaletinin Tebliği, 1960).

Bu olaylar meydana gelir gelmez akabinde 29 Nisan 1960 günü saat 15:00'ten itibaren İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiş ve bir süre sonra olaylarda tutuklanan çok sayıda öğrenci hakkında Cumhuriyet gazetesi manşetinde olay, öğrencilerin işkenceyle öldürüldüğü ve kıyma makinelerinden geçirilerek hayvan yemi yapıldığı şeklinde yansıtılmış ve bu toplumun önemli bir kesimi tarafından inandırıcı bulunmuştur (Buzhane ve Çukurlarda Bulunan Cesetler, 1960). Böylece hakkında dönem hükümetinin tetikçisi ve silahlı gücü konumunda bir algı oluşturulan Türk polis teşkilatı büyük bir psikolojik baskı altına alınarak, polisi halk gözünde küçük düşürücü ve karalayıcı, orduyu ise yücelten haberler giderek sıklaştırmıştır.²³

Demokrat Parti açısından bakıldığında ise kendisine yönelik en önemli eleştirilerin kendi hükümetine yönelik bir ordu mantığıyla Türk polis teşkilatını kullanma iddiaları önemlidir (Toker, 1991: 5). Bu iddiaları iki ayrı dönemde: 1950-1955 arası dönem ve 1955 sonrası dönem olarak, ele almak olanaklıdır. Zira 1950-1955 arası dönemde iç güvenlik konusunda yaklaşımların Menderes hükümetleri tarafından şehirlerdeki basit asayiş suçları etrafında ele alınarak önemsenmemesi beraberinde bu dönemde Türk polis teşkilatı ile hükümet arasında birebir ilişkiyi düşündürmemektedir. Asıl önemli dönem 1955 sonrası kabul edilebilir ki bu dönemde Menderes'in dış politikada Sovyetler Birliği'ne yakınlaşması ile birlikte Türk polis teşkilatı üzerinden Türkiye'nin iç güvenlik meselelerine ABD tarafından doğrudan Önemli İşler Müdürlüğü üzerinden müdahale edilişi ve iç güvenlik tehditlerinin ABD yanlısı politikalar ekseninde yönetildiği söylenebilir. Bu noktadan sonra iç güvenlik meselelerinde ordunun da müdahil olmasıyla birlikte DP, ordunun gücüne karşı Türk polis teşkilatının silahlı gücünü bir korunma mekanizması olarak kullanmaya başlamıştır denilebilir.

²³ Bu iddiaları dile getirenlerin en başında İstanbul Üniversitesi Rektörü S. Sami Onar geliyordu. Onar öğrenci olaylarında yüzlerce gencin öldürüldüğünü ve bu gençlerin muhtelif mezarlara gömüldüğü yönünde demeçler verdi. Özellikle darbe sonrası bu konu uzun süre gündemde kaldı. Örneğin, yurt gezisine çıkan Milli Birlik Komitesi üyelerinden Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, Aydın'da vatandaşlara yaptığı konuşmada "11 gencin öldürüldüğünü gözlerimle gördüm. Ama bunlardan iki tanesinin cesetlerini bulduk. Diğerlerini muhtelif yerlere gömmüşler ve üzerlerinden yol geçirmişlerdir." beyanatında bulunmuştur (Hürriyet Şehidi Gençlerimiz Hakkında Dün Milli Birlik Komitesi açıklama yaptı, 1960; Cesetlerin Makinelerde Kıyılıp Toz Haline Getirildiği İhbar Edildi, 1960; İstanbul'da 9 ceset Bulundu, 1960). Ancak tüm bu haberlere ve ortaya atılan iddialara karşın herhangi bir mezar, gömülmüş ceset veya kıyma makinesine atılmış öğrenci cesedi bulunamamıştır.

27 Mayıs 1960 askeri darbesi, Türkiye’de siyasal ve toplumsal yapıya ilişkin etkileri açısından önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte Türk polis teşkilatı açısından da önem arz etmektedir. Askeri bürokrasinin polis bürokrasisi ile giriştiği güç mücadelesinin Türk polis teşkilatı aleyhine adeta bir zaferi niteliğinde olan 27 Mayıs darbesinin hemen öncesinde asker karşısında polisin etkisizleştirilmesine yönelik gelişmeler, sonraki askeri müdahaleler açısından da uygulanacak bir pratik niteliği taşımaktadır. Örneğin 27 Mayıs darbesine giden süreci hızlandıran gelişmelerin başında sayılabilecek 28 Nisan 1959’da İstanbul Üniversitesi’nde başlayan hareketle birlikte Ankara’ya sıçrayan gösteriler bunun önemli bir göstergesidir (Alatlı, 2002: 7). Aynı zamanda kısaca 555 K²⁴ olarak anılan Ankara’daki gösteriye ilk kez Kara Harp Okulu öğrencileri de diğer üniversite öğrencilerinin yanında yer almıştır (Ulay, 1960: 77-81). Ankara Kızılay’da devam eden bu gösteri olayları esnasında olayları bastırmak adına atlı polis birliklerinin kalabalıklar içine gönderilmesi, görevlendirilen polis sayısının gösterici grubu kalabalığı karşısında çok azınlıkta kalarak panikleyerek aşırı güç kullanımına gitmesi beraberinde pek çok eleştiriyi de getirmiştir (Landau, 1979: 10-12). Diğer taraftan gösterilerin devam ettiği Kızılay Meydanı’nın protokol yolu üzerinde olması ve aynı süre zarfında Ulus tarafından Çankaya’ya gitmekte olan dönemin başbakanı Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın makam araçlarının gösteri grubunun içine girmesi sonrasında kalabalık gösterici grubu tarafından etrafının sarılarak istifa sloganları ve tartaklama olaylarının yaşanması²⁵ sonrasında Türk polis teşkilatının iç güvenliği sağlamada etkinliğinin ciddi bir biçimde tartışılmasına neden olmuştur. Zira hata hatayı beraberinde getirmiş, kontrol altına alınmakta güçlük çekilen bu olaylarını daha da büyümesine fırsat oluşturacağı düşünüldüğü için o yıl 19 Mayıs Gençlik ve Spor bayramı kutlamaları ülke çapında yasaklanmıştır (Ulay, 1960: 63). Ancak 19 Mayıs törenleri kapsamında Anıtkabir’i ziyaret etmek isteyenlerle polis arasında şiddetli çatışmaların yaşandığı ve bu olaylarda sivil giysili Kara Harp Okulu öğrencilerinin polis tarafından şiddet görerek tutuklandığı haberleri kısa süre içerisinde yayılmıştır (1960: 64). Bunun üzerine 21 Mayıs 1960 günü

²⁴ Göstericiler arasında *Beşinci ayın Beşinci günü saat Beşte Kızılay’da* buluşma anlamına gelen parolanın kısaltılmışı.

²⁵ Rivayete göre, o zamanlar öğrenci olan, CHP eski lideri Deniz Baykal, şair Cemal Süreya’nın aktardığına göre ise Vedat Dalokay, Menderes’in “Ne istiyorsunuz” sorusu üzerine başbakanın yakasına yapışıp “Hürriyet istiyoruz” demişti. Menderes ise şu soruyla cevap vermişti: “Başbakanın yakasına yapışıyorsun, bundan büyük hürriyet olur mu? Ancak bu rivayetin gerçekliğine dair kesin bir belge bulunmamaktadır. (<http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/TahaKivanc/tarih-tekerrur-eder-mi/9179> Erişim tarihi: 5 Nisan 2014).

binlerce Kara Harp Okulu öğrencisinin – ki “içlerinde albay rütbesine kadar birçok muvazzaf subayın da bulunduğu” iddia edilmektedir- Ankara Atatürk Bulvarı’nda polisi protesto eden bir yürüyüş tertip etmesiyle darbenin en önemli sinyali verilmiştir (Landau, 1979: 12). Türk polis teşkilatının iç güvenliği sağlamada başarısızlığı üzerinden şekillenen ve artan bu olaylar tüm ülkede kaotik bir biçim aldığı anda ise beraberinde 27 Mayıs 1960 günü ordu yönetime el koymuştur (Keyder, 1992: 61).

27 Mayıs 1960 askeri darbesi, gerek 12 Mart 1971 askeri müdahalesi gerekse 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi açısından yeni bir yönetime de yol açmıştır: Türk polis teşkilatının iç güvenliği sağlamada başarısızlığı üzerinden ordunun iç güvenliği eline alma pratiği. Zira ilk kurulduğu tarihten itibaren Türk polis teşkilatı üzerinden sivil bürokrasinin askeri bürokrasi ile girdiği örtülü bir güç mücadelesi, çoğu zaman da dönemin hükümetleri tarafından önemsenmeyerek polislik görevinin etkinliğini artırmaya yönelik tedbirlerin alınması göz ardı edilmiştir. Aynı zamanda halk ile polis arasında karşılıklı güvenin bir türlü tesis edilememesi ve Türk polis teşkilatının itibarsızlaştırılmasına neden olan olaylarla birlikte iktidar paylaşımında hak talebi bulunan muhalif gruplar tarafından Türk polis teşkilatı hedef gösterilmiştir. Böylelikle, Türkiye’de askerin yönetime müdahalesinde Türk polis teşkilatının başarısızlığı hem bir sebep hem de bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Ülkeyi yönetme sevdasının kurbanı durumunda bulunan polis, darbeci generallerin gözünde bekçi Murtaza rolünün ötesine geçememiştir.²⁶ 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında da iç güvenliği sağlamakla sorumlu temel kurumlar olan Jandarma Genel Komutanlığı, Milli İstihbarat Teşkilatı gibi Türk polis teşkilatı da ordunun bir anlamda ikinci plana aldığı bir yedek güç konumuna getirilmiştir. Bu anlamda 27 Mayıs darbesi ile özellikle güçlü bir konuma dönüşen Jandarma Genel Komutanlığı, asker bürokrasisiyle sivil bürokrasi arasındaki güç mücadelesinin en iyi gözlenebileceği bir örnektir. Zira görünürde sivil yönetimin bir parçası İçişleri Bakanlığı’na bağlı Jandarma Genel Komutanlığı’nın fiiliyatta asker olarak Genelkurmay Başkanlığı’nın bir uzantısı olması, kırsal alan polisi olarak görev yapması gerekirken sıkıyönetim dönemlerinde kentsel alanlarda aktif görevler yüklenmesi, 27 Mayıs’tan sonra uzun süre kendi içinden bile bir komutan çıkarılmasına izin verilmeyerek Kara

²⁶ <http://www.aktifhaber.com/tskdan-polis-ve-jandarmaya-da-darbe-472929h.htm> Erişim tarihi: 12 Nisan 2014

Kuvvetleri generalleri tarafından yönetilmesi polis üzerinde ordunun kurduğu hakimiyetin önemli göstergelerindendir (Landau, 1979: 18-21; Keyder, 1992: 68). Silahlı bir güç olarak ordu tarafından bir tehdit olarak görülen Türk polis teşkilatının yönetimi, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra uzun bir dönem ordunun ilgi odağı olarak kalmış ve Emniyet Genel Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Polis okulları müdürlüğü gibi kritik yönetim görevlerine ya ordudan emekli subaylar getirilmiş ya da Genelkurmay tarafından onaylanan sivillerin atanması sağlanmıştır (Oktay, 2013: 2, 75, 113).

Netice itibariyle 27 Mayıs Darbesi'ne zemin hazırlayan süreçte halkın düşmanı olarak algılanan polis, 27 Mayıs darbesi sonrasında yönetime el koyan halkın kurtarıcısı ordu yöneticileri tarafından büyük bir baskı altına alınmıştır. 1960 Askeri Darbesi sonrasında askerler tarafından başta Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan olmak üzere polis teşkilatının yöneticileri tek tek sorguya alınmış, bir kısmı işkenceye maruz kalmış ve teşkilatla ilişkileri kesilmiştir. Bu dönemde sorgu esnasında askerler tarafından işkencede öldürülen dönemin İstanbul İl Emniyet Müdürü Faruk Oktay, bu dönemin vahametine ilişkin önemli bir tarihi göstergedir.²⁷

27 Mayıs 1960 Darbesinin hemen ardından Emniyet Genel Müdürlüğü'ne atanan Albay Necip San tarafından önemli noktalardaki polis yöneticileri de görevden alınarak yerlerine askerler atanmıştır. Örneğin önce Ankara İl Emniyet Müdürü olarak görevlendirilen Albay Cemal Alkan daha sonra Polis Enstitüsü ve Polis Koleji Müdürü olarak atanmıştır. Polis eğitiminde askeri ritüel ve eğitim tarzını yerleştiren Alkan'ın icraatları arasında ilk defa 10 Nisan 1962 tarihinden itibaren Polis Bayramı kutlanması ritüeli gibi militer geleneklerin uygulanması bulunmaktadır (Birinci, 1999:17).

Daha önceleri de sıkıyönetim ilanı ile birlikte ordunun emrine giren Türk polis teşkilatı için 27 Mayıs Darbesi militerleşmenin kanıksanması açısından önemli bir köşe taşı

²⁷ Faruk Oktay, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Adnan Menderes, Celal Bayar, dönemin DP hükümeti kabine üyeleri ile DP'li milletvekilleri dahil Yassıada'ya gönderilen 500'ün üzerindeki kişiden biridir. Yassıada'da tutuklandıktan yaklaşık dört ay sonra Faruk Oktay'ın geçirdiği bir kalp krizi sonucu öldüğü ve cenazenin Kasımpaşa Deniz Hastanesi morgundan teslim alınabileceği eşine bildirilmiştir ancak cenazeyi teslim almaya giden Oktay'ın abisi cesedin üzerinde yoğun darp izlerinin bulunduğunu teşhis etmiştir. (Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için http://www.aksiyon.com.tr/yakin-tarih/27-mayis-oncesinin-istanbul-emniyet-muduru-faruk-oktay-in-oglu-h-emre-oktay-babam-iskencede-oldu_530465 ve <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/41700.aspx>)

olmuştur. Yine 1960'lı yıllarda 27 Mayıs hareketi üzerine gelişen öğrenci olayları karşısında İstanbul ve Ankara'da 28 Nisan 1960 - 1 Aralık 1961 tarihleri arasında, akabinde 20-21 Mayıs olayları üzerine İstanbul, Ankara ve İzmir'de 21 Mayıs 1963 - 20 Temmuz 1964 tarihleri arasında ilan edilen sıkıyönetim dönemlerinde polis teşkilatı ülkenin en büyük şehir merkezlerinde uzun süre ordunun emrinde görev yapmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde polis içerisinde yerleşen “orduya karşı gelinemeyeceği algısı”, uzun yıllar boyunca süregiden askeri müdahaleler karşısında pasif konumunun kurumsal bir hafıza kaynağı olarak polisin alt kültüründe yer etmiştir denilebilir.

27 Mayıs cunta yönetiminin yerini göreceli olarak sivil yönetime devretmesinin ardından 1960'lı yıllarda Türk polis teşkilatında önemli olan bir gelişme de Toplum Zabıtası biriminin kurulmuş olmasıdır.²⁸ Onun öncesinde başta atlı polis birlikleri olmak üzere farklı birimlerden bir araya getirilen polislerden oluşan toplumsal olaylara müdahale birimleri yerini Toplum Zabıtası'na bırakarak bir anlamda bu konuda uzmanlaşmış bir birim teşkil edilmiştir. Zira Toplum Zabıtası²⁹, 1960 sonrası artan toplantı, gösteri yürüyüşü, grev ve lokavt gibi toplumsal olaylara müdahale etmek üzere 1965 yılında Adana, İstanbul, Ankara, Zonguldak ve İzmir'de kurulmuştur. Toplum Zabıtası, 17 yıl boyunca pek çok gençlik ve işçi gösterisine müdahale etmiş ve 31 Aralık 1982 tarihinde kaldırılarak yerine yine aynı amaçlı Çevik Kuvvet birimi kurulmuştur (EGM, 1995: 13).

²⁸ 14 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilerek 20 Temmuz 1965'te 12053 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Toplum Zabıtası Kurulması Hakkındaki Kanun'un bazı maddeleri Toplum Zabıtası'nın görev ve yetkilerini şöyle açıklamaktadır;

Madde 1: Cumhuriyet ve hürriyet düzenini demokratik usullerle korumak, kanun dışı sokak ve meydan hareketlerini önlemek, toplumun ve kişinin maddi ve manevi varlıklarının kanunlara aykırı grev ve lokavtlar yüzünden kısmen ya da tamamen tahribe uğramasının önüne geçmek, toplumun kendisi veya kaderi üzerinde büyük ölçüde olumsuz etkisi olabilecek her çeşit kanunsuz toplumsal olayların meydana gelmemesini sağlamak ve geldiğinde gerekirse zor kullanarak etkisiz hale getirmek amacı ile Adana, Ankara, İstanbul, İzmir ve Zonguldak illeri ile lüzum görülecek diğer illerde özel şekilde yetiştirilmiş ve gerekli silâh, malzeme ve araçlarla donatılmış birer toplum zabıtası kurulur.

Madde 2: Toplum zabıtası, kurulduğu il emniyet teşkilâtı içinde özel bir teşekkül olup yapacağı görev, kullanacağı yetki ve taşıyacağı sorumluluk bakımından aynı zamanda bu teşkilât için uygulanan mevzuat hükümlerine tabidir.

Madde 3: Toplum zabıtası personeli, yetersizlik veya başarısızlık sebebiyle bu kuruluşla olan ilişkinin kesilmesi halleri dışında, velev geçici bir süre için de olsa, her hangi bir sebep veya suretle Emniyet Teşkilâtının diğer görev, ödev veya hizmetlerinde çalıştırılmaz.

²⁹ 1965-1982 yılları arasında görev yapan Toplum Polisi üniformalarında kullandıkları başlıkların gazoz kapağına ve kullandıkları araçların Fruko gazoz dağıtım araçlarına benzemesi sebebiyle 1960'larda halkın önemli bir kesimi ve özellikle öğrenciler arasında *Frukolar* olarak bilinmektedir.

Netice itibariyle 1950-1971 arası dönem Türk polis teşkilatı açısından gerek kurumsal kültür, gerek mevzuat gerekse topluma bakış ve suça müdahale açısından gelgitlerle dolu bir dönem olma özelliği göstermektedir. Çok partili hayata geçişle birlikte toplumda demokrasi kültürünün içselleştirilmemiş olmasıyla iç güvenlik alanında özellikle asayiş suçlarının artış kaydettiği ortamda polis henüz iç güvenlik politikasını tam olarak belirleyememiş siyasetçiler tarafından tabir yerindeyse kendi haline bırakılmıştır. Bu dönemde başta askeri bürokrasi olmak üzere statükonun değişiminden rahatsız olan tüm kesimler hükümete yönelik eleştirilerinin çoğunu polislik kurumu üzerinden yıpratma çabasıyla sürdürmüşlerdir. Böyle bir ortamda iç güvenlik hizmetlerini yürütmede baskı ve şiddet kullanımının artışı aynı zamanda polise yönelik eleştirileri artırmış, eleştirilerin odağında bulunan polis de etkinliğini ispat etmek üzere daha çok baskı ve şiddet kullanma yoluna gitmiştir. Türk polis teşkilatı açısından dönüm noktalarından biri olan 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ve 1961 Anayasası'nın kabulünden sonraki dönemde ise askeri bürokrasinin siyasetin tüm yönetim mekanizmaları gibi polislik biçimine de hakimiyet kurma çabası öne çıkmıştır. Bu dönemde yine liyakat esasının göz ardı edilerek polisin ideolojik biçimde işe alınma ve eğitilme alışkanlığı 1970'li yıllarda yaşanacak olan ideolojik kutuplaşma ve partizanlaşmanın parke taşlarını oluşturmuştur demek yanlış olmayacaktır.

4. BÖLÜM

12 MART 1971- 12 EYLÜL 1980 ARASI DÖNEM

TÜRK POLİS TEŞKİLATI

4.1. 1971-1980 ARASI DÖNEMDE TÜRKİYE’NİN GENEL DURUMU

4.1.1. İç ve Dış Siyasal Durum

Türk siyasal yaşamının en çalkantılı yılları olarak kabul edilebilecek 1970’li yıllara genel olarak bakıldığında, siyasi iktidarın çok sık aralıklarla el değiştirdiği, sendikal hareketlerin yaygınlaştığı, diğer taraftan radikal toplumsal eylemlerin de kaotik bir biçimde şiddet ve terör çerçevesinde giderek arttığı, siyasal ideolojilerle birlikte toplumun tüm kesimlerinin keskin bir şekilde politize olduğu bir dönem olduğu söylenebilir. 1970’li yıllara siyasi yönden şekil veren temel unsurların altında 1960’lı yılların siyasal ortamının etkisi büyüktür. O yüzden 12 Mart 1971 askeri muhtırası ile başlayan 1970’li yılların askeri vesayetini kendini ülke yönetiminde en baskın biçimde hissettirdiği 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle birlikte askerin idareye el koyma geleneği, toplumsal huzursuzlukların, şiddet olaylarının önemli artış gösterdiği ve de bunun faturasının Anayasa’ya kesildiği evrelerde sürekli gündeme gelmiştir. Bu evrelerin biri de 12 Mart 1971’de hükümete verilen muhtıradır.

12 Mart 1971 günü radyoda yayınlanan muhtıra üç temel nokta üzerinde durmaktaydı.

Bu noktalar şunlardır:

1. Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa’nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içerisine düşürülmüştür.
2. Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri’nin bu vahim ortam hakkında, duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partilerüstü bir anlayışla Meclisimizde değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa’nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kuralları içinde teşkili zaruri görülmektedir.
3. Bu husus, süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak

görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya almaya karardır (Muhtıranın Tam Metni, 1971).

Muhtıra, Türk toplumunun 1960’larda hızlanan toplumsal gelişim seyrinin yarattığı özgürlük ortamından duyulan rahatsızlıkların bir sonucu olarak da görüldüğü sık sık dillendirilse de aslolan asıl unsurun sosyal sorunların giderek belirginleştiği, toplumun sanayileşme sürecinde hız aldığı 1960 sonrası dönemde yaşananların toplumdaki bir bilinç patlaması olduğu öne sürülebilir. Diğer bir deyişle 12 Mart Muhtırası döneminde Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç’ın dediği üzere “sosyal uyanış, ekonomik gelişmeyi aşmıştır” (Komutanların Ültimatomu Üzerine Başbakan Demirel İstifa Etti, 1971).

12 Mart 1971 Muhtırası’na genel hatlarıyla bakıldığında, muhtıra öncesi siyasal istikrarsızlık ve artan şiddet olaylarının sebebi olarak temel hedefte Demirel Hükümeti yer almıştır. Ancak muhtıranın verilmesiyle AP iktidarı arasındaki bağlantı şüphesiz tek taraflı ve tek nedenli bir ilişki olarak sınırlandırılmayacak kadar çok yönlüdür. Nitekim 1971 Türkiye’sinin toplum yapısı hayli farklıydı, sınıf çelişkileri açıkça ortaya çıkmıştı. Üstelik sanayi burjuvazisinin hayli güçlü ve egemen olduğu bu dönemde, yapılan müdahalenin, bu kesimin isteklerine aykırı bir yön alması olanaksızdı ve nitekim ara rejimde, Türk siyasal hayatında bir süre etkili olan da sermaye kesimi olmuştur. Böylece, AP çoğunluğunun, daha önce tek başına gerçekleştiremediği Anayasa değişiklikleriyle, demokratik özgürlüklerin kısıtlanması yoluna gidilmiştir.

1961 Anayasası, 1969-1974 tarihleri arasında yedi defa değişiklik geçirmiştir. Asıl önemli olanları 1971-1973 ara rejim döneminde yapılan değişikliklerdir. 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlük rejimi, yapılan değişikliklerin hedefi konumundaydı. 12 Mart ara rejimi ve bu dönemde kurulan partiler üstü hükümetlerin politikaları ve uygulamalarının ekseni de doğal olarak özgürlüklerdi. Anayasa değişikliklerinin en görünür yüzü özgürlüklerin kısıtlanmasını getiren düzenlemelerdir. Özgürlükler, özellikle 1971-1973 değişiklikleri ile önemli ölçüde daraltılmıştır. Ancak özgürlükler rejimine darbeyi vuran asıl etken 1982 Anayasası olacaktır.

1961 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetlerin Özü, Sınırlanması ve Kötüye Kullanılamaması ile ilgili olarak, 11. Madde de Temel hak ve hürriyetler, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir. Öncesinde kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulamayacağına yönelik ibare, 12 Mart Muhtırasından sonra 1971'de şu şekli almıştır:

Temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir... Bu Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini ve Türk devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrımına dayanarak, nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kastı ile kullanılamaz (20 Temmuz 1971 Tarih ve 10859 no.lu Resmi Gazete).

Bu maddelerdeki değişiklik hak ve özgürlükler ile ilgili yaklaşımın çok açık bir şekilde farklılaştığını gösterir. 1961 Anayasası daha özgürlükçü bir yaklaşım ortaya koyarken, 1971'deki değişiklik daha katı ve sınırlandırıcı bir anlayış getirmiştir.

Anayasa'daki kişi hak ve özgürlükleri alanında değişikliğin olduğu maddelerden biri de kişi güvenliğidir. 1961 Anayasası'nda yakalanan veya tutuklanan kimse, en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç, 24 saat içinde hâkim önüne çıkarılırken, 1971'de 24 saat esası bozularak, 48 saate, toplu suçlarda ise 7 güne çıkarılmıştır. 1973'te ise kişi güvenliği biraz daha zedelenmiş, kişiler için süre, suç Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görev ve yetkilerine sokuluyorsa 15 güne, toplu suçlarda yine 15 güne çıkarılmıştır (Parla, 1991: 40). Özel hayatın gizliliğine dokunulmazlık konusunda, kanunda açıklık ve usulüne göre verilmiş hâkim kararı dışında, 1961'in kamu düzeni çekincesine 1971'de milli güvenlik de eklenmiştir (1991: 41).

1961'de yer alan dernek kurma hakkının ancak kamu düzenini veya genel ahlakı korumak için kanunla sınırlanabileceği yer alırken, 1971'de derneklerle ilgili ek sınırlamalar getirilmiştir:

Dernekler, kanunun gösterdiği hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir. Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de, hâkim kararına

kadar kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle faaliyetten alıkonulabilir (20 Temmuz 1971 Tarih ve 10859 no.lu Resmi Gazete).

Ayrıca, işçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin yani genellikle memurların sendika kurma hakları da Anayasa'dan çıkarılmış, ayrıca toplantı ve gösteri yürüyüş hakkı aşırı ölçüde sınırlandırılmıştır (Fincancıoğlu, 2000: 124). Emniyet Genel Müdürlüğü'nün tespitlerine göre 1972'de 45.989 olan dernek sayısı, 1973'te 18.915'e inmiştir (akt. Toksöz, 1985: 376). Böylece 1961 Anayasası'nın özgürlüklere getirdiği geniş düzenlemeler önemli bir değişime uğrayarak 1961 Anayasası'ndaki değişikliklerle sendika hakkı çalışanlara değil, sadece işçilere tanınmak suretiyle memurların sendika kurabilmeleri imkânsız hale getirilmiştir. Ayrıca 120. Maddede yapılan değişikliklerle üniversite öğretim üyelerinin ve yardımcılarının siyasal partilere üye olabilmeleri de ortadan kaldırılmıştır (Tanör, 2010: 417).

Bu dönemde Anayasa değişikliklerinin önemli bir kısmının ordu baskısıyla gerçekleştirilmesi dikkat çekici olup, bu değişikliklerin temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasını sınırlandıran ve yürütme organının gücünü yasama ve yargı aleyhine arttıran değişiklikler oluşu önemlidir (Keyder, 1992: 65). AP, 1970'li yılların ilk evresinde özgürlüklerin sınırlandırılmasını benimserken, CHP özgürlüklerin tehdit ediliyor olması ve de siyasal özgürlüklerin kısıtlanması konularında daha hassas bir görüntü sergilemiştir; buna örnek olarak CHP'nin 1972'de Dernekler Kanunu'nun kabulünden sonra Anayasa Mahkemesi'ne dava açarak, kanunun pek çok maddesinin iptalini sağlaması gösterilebilir (Toksöz, 1985: 376).

1971-1973 arasındaki ara rejim sürecinde, özgürlükleri daraltan hukuksal değişikliklere gidilmesi sonucu Ecevit'in liderliğindeki CHP bu dönemde, askeri muhtıranın getirdiği anayasadaki değişiklikler karşısında muhalif bir tavır ortaya koymuştur. 12 Mart Muhtırası sonrasındaki genel seçimi, muhtıranın getirdiği baskıcı düzene karşı çıkan Ecevit'in liderliğindeki CHP'nin kazanması, siyasal rejimin normal seyrine girmesini hızlandırmıştır. Ecevit, askeri muhtıranın getirdiği Anayasa'daki değişiklikler karşısında da muhalif bir tavır ortaya koymuştur.

Anayasal düzende bu değişiklikler söz konusuysen Türkiye’de 1970’lerin ikinci yarısı sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmeler açısından da son derece dinamik bir özellik göstermektedir. Zira bu dönemde toplumdaki örgütlü kesimler uzun mücadele sonucunda elde ettikleri hak ve özgürlükleri korumak ve daha da geliştirmek çabasına girmişlerdir. Nitekim ekonomik yaşamın 1976’dan itibaren kriz içinde olması ve yaşam koşullarının gittikçe güçleşmeye başlaması, işçilerin, çiftçilerin, memurların daha da örgütlü halde sosyo-ekonomik özgürlük talepleri artırmıştır. Bu dönemin önemli bir özelliği de özellikle gençlik arasındaki siyasal kutuplaşmanın, şiddet eylemlerine ve cinayetlere dönüşmesidir. Söz konusu eylemlerin yoğunlaştığı devrede, bu durumu yaratan etkenlerin başında 1961 Anayasası görülmüş, toplumdaki kaos ortamının sebebi olarak görülen Anayasa ile ilgili düzenlemeler, AP’nin içinde yer aldığı hükümetlerce 1980’e kadar sıkça gündeme getirilmiştir.

12 Mart 1971 Muhtırası, toplumu sıkıyönetimler, baskılar ve yasaklamalarla dolu bir sürece sokmuş ve muhtıranın etkileri 1973’e kadar devam etmiştir. 12 Mart’ın hedefinde, toplumsal huzursuzlukların kaynağı olarak görülen sol düşünce ve örgütlenmeler önemli yer tutmuştur. Muhtıra sonrasında Başbakan olan Nihat Erim, Türkiye’nin tarihinde ilk kez halkın siyasete katılmasına ve çoğulcu bir düzene izin veren haklar ve özgürlüklerin genişliğinden duyduğu rahatsızlıkları dışa vurmuş olup Erim döneminde özgürlükler Devletin bütünlüğünü ve ulusu, Cumhuriyeti, ulusal güvenliği ve kamu düzenini koruyabilmek (Ahmad, 1976: 214) adına engellenmiştir.

12 Mart’ın öncelikli hedeflerinden birisinin 1960 sonrası sosyal, ekonomik ve de siyasal dönüşümlere katkısı olan Anayasa’yı değiştirmek olduğu söylenebilir. Yukarıda da bahsedildiği üzere özellikle 1971-1973 değişiklikleri ile 1961 Anayasası’nın hak ve özgürlükler düzeni önemli bir kırılmaya uğramış, 1971-1973 yılları arasında Türk siyasetinde olağanüstü bir dönem yaşanmıştır. Zira bu evrede ülke partiler üstü hükümetlerce yönetilmiştir. Asker vesayetinin sivil irade üzerindeki baskısının arttığı bu dönemde, özgürlükler alanında önemli geri adımlar atılmıştır. AP bu evrede özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda bir tepki ortaya koymamıştır. Cizre’nin (2002: 117) belirttiği gibi AP, devlet otoritesini kişi ve örgüt hak ve özgürlükleri karşısında güçlendirmeyi amaçlayan 12 Mart ara rejiminin en büyük sivil destekçilerinden biri olmuştur.

Başbakan Erim, temel hak ve özgürlükler bakımından 1961 Anayasası'nı Türkiye için lüks bir Anayasa (Kongar, 1987: 76) olarak görmüş ve anarşik hareketler, ülkenin huzurunu bozucu nitelik almaya başladığı zaman, özgürlüklerin üzerine şal örtmek zorunluluğu doğar (Bila, 1999: 247) görüşünü ifade etmiştir.

CHP, Erim hükümetini destekleme kararı alınca, ortanın solu akımının önderi ve partinin genel sekreteri olan Bülent Ecevit görevinden ayrılmıştır. Ecevit, Silahlı Kuvvetlerin siyasete karışmasına şiddetle karşı çıkarken, CHP'nin muhtıraya karşı bu farklı yaklaşımı, Silahlı Kuvvetlerle olan ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Nitekim Ecevit'in görevden ayrılışı, bu yaklaşımın bir simgesi sayılabilir. Ecevit ekibi, ordunun siyasete karışmasını, halk egemenliğine karşı bir hareket olarak yorumlamış ve bu bağlamda Ecevit ekibi, CHP'yi elitist ve devletçi bir yaklaşımdan sıyırmaya çabaladıkları için, ordunun tepeden inmece yaklaşımı ile işbirliğine girmemiştir. 1961 Anayasası'nın getirdiği temel hak ve özgürlükler, özerklikler ve kişi haklarıyla ilgili bölümleri başta olmak üzere dernekleşme ve sendikalaşma özgürlüklerini değiştirip kısıtlayan öneriler, parlamentolarda AP ve CHP arasındaki uzun çekişmelerden sonra 20 Eylül 1971'de tümüyle kesinleşmiştir (Gevgilili, 1987: 533). Ayrıca Kongar'ın (1987: 174-175) belirttiği gibi, komünizmle özdeş kabul edilen her türlü sol görüşe karşı düşmanlık muhtıra sonrasında doruğa çıkmıştır. Bu duruma bağlı olarak da özgürlükler ile ilgili önemli sınırlamalara gidilmiştir. Bu baskılar 1973'e kadar sürmüş ve siyasetin normalleşmesiyle toplumdaki sınıfsal farklılaşmadan kaynaklı olarak toplumsal taban bulan sol düşünce yeniden toparlanmaya ve siyasete ağırlığını koymaya başlamıştır.

Türkiye'de 1971-1973 ara rejiminin ardından yeniden sivil yönetime ve olağan siyasete geçilmiştir. Muhtıra sonrasında CHP'de lider değişimi yaşanmış, ortanın solu ve düzen değişikliği yaklaşımının düşünsel çerçevesini oluşturan Bülent Ecevit, Genel Başkanlığa gelmiştir. Böylece 1970'lerin Türk siyasetine Demirel-Ecevit çekişmesi damgasını vuracaktır. Özellikle özgürlükler ve demokrasi düşüncesi arasındaki farklılıklar bu çekişmede üzerinde en çok durulması gereken konuların başında gelmiştir.

1973 Seçimi sonrasında hiçbir parti, tek başına iktidar olmaya yetecek milletvekili sayısına ulaşamamış ve bu durumda koalisyon hükümeti seçeneğine gidilmiştir. Seçimde en yüksek oyu alan CHP, diğer partilerden sonra MSP ile yaptığı görüşmelerin ardından 26 Ocak 1974 tarihinde I. Ecevit Hükümeti kurulmuştur. 17 Kasım 1974 tarihine kadar süren yaklaşık on aylık bu kısa koalisyon döneminde iki önemli siyasal gelişme yaşanmıştır: Kıbrıs adasındaki Türklerin haklarını korumak için gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı ile ülke genelinde genel af ilan edilmesi. Ancak özellikle genel af ilanı sürecinde CHP ile MSP arasındaki farklı görüşler daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Zira siyasi suçlardan hüküm giyenlerin genel af kapsamı dışında tutulmasını isteyen MSP, bu konuda AP'den de destek almış, ancak CHP'nin bu konudaki ısrarı ve Anayasa Mahkemesi'ne itirazı üzerine MSP'nin bu girişimi sonuçsuz kalmıştır (Çavdar, 1996: 239).

Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtıyla öne çıkan toplumsal desteği erken bir seçimde lehine dönüştürme amacı, CHP-MSP koalisyonunu sonlandırmıştır. CHP-MSP Koalisyonu sona erdikten sonra hükümet bunalımı ortaya çıkmıştır. Sağ partilerin Kıbrıs konusu ile güçlenen Ecevit'in erken seçim önerisine yanaşmamaları bu hükümet bunalımında önemli bir etkidir. Bu boşluktan çıkmak amacıyla Cumhurbaşkanı kontenjan senatörü Sadi Irmak hükümeti kurmakla görevlendirilmiş, Irmak'ın kurduğu hükümet güvenoyu almamasına rağmen, dönemin koşullarının bir gereği olarak iktidarda kalmıştır. Bu iktidar karşısında yeni bir seçenek ise sağ partilerin birleşmesi ile ortaya çıkmıştır. "Milliyetçi Cephe Hükümeti" olarak adlandırılan hükümet yapılanması içinde Adalet Partisi (AP), Milli Selamet Partisi (MSP), Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Bağımsızlar yer almıştır. Kongar (1987:184), Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni, solun ciddi biçimde ilk kez iktidar seçeneği durumuna gelişine karşı, sağın verdiği yanıt olarak değerlendirmektedir. Milliyetçi Cephe adı verilen hükümet döneminde koalisyonu oluşturan partiler elde ettikleri bakanlıklarda kadrolaşmaya hız vermişlerdir.

Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminin bir başka özelliği de siyasal yaşamda şiddet ve terörün artması olmuştur. Gittikçe kutuplaşan ve siyasal ideolojik yönden keskinleşen toplumsal güçler bu hükümet döneminde iki büyük gösteri yapmışlardır. Bunlardan ilki

1 Mayıs 1976 Taksim kutlaması, diğeri ise 32 kişinin ölümüne yol açan 1 Mayıs 1977 Taksim olayıdır. Böylece Türkiye 1977 Seçimine Milliyetçi Cephe Hükümetleri zamanından başlayarak tırmanışa geçen şiddet olayları ve çatışmalar gölgesinde girmiştir. Seçimler AP ve CHP arasında geçen çekişmelere sahne olmuştur. 1977 seçimi öncesinde CHP'ye olan ilginin önem kazandığı görülmektedir. Bunda MC Hükümetinden duyulan hoşnutsuzlukların payı büyüktür (Keleş ve Ünsal, 1982: 35). 1977 Seçiminde CHP önemli bir oy desteğine ulaşmış, ancak bu oy desteği tek başına iktidara gelmesine yetmemiştir. Seçim sonuçlarının ardından azınlık hükümeti kurma girişimlerine başlanmıştır. CHP'nin dışardan 13 milletvekilinin desteğine ihtiyacı vardı. Parti bu destekle güvenoyu alma umudunu taşımıştır. 21 Haziran 1977'de azınlık hükümeti açıklanmış ve 3 Temmuz 1977'de ise Hükümet Programı okunarak meclisin güvenine sunulmuştur. Ecevit oylamada güvenoyu alamayınca, istifasını Cumhurbaşkanıya vermiştir.

Ecevit'in kurduğu hükümetin güvenoyu alamamasının ardından yeniden AP öncülüğünde, yeni bir MC hükümetinin kurulması gündeme gelmiştir. Bu hükümet, koalisyon ortakları arasındaki anlaşmazlık, gittikçe artan şiddet olayları ve ekonomideki olumsuzlukların etkisiyle uzun ömürlü olmayan bir deneyimdir. II. MC Hükümeti'nin güven oylamasıyla düşürülmesinin ardından, Ocak 1978'de Ecevit, AP'den ayrılıp bağımsız kalan milletvekilleri ile birlikte yeni bir hükümet kurmuştur.

CHP, iktidara Milliyetçi Cephe hükümetlerinin bıraktığı olumsuz ülke koşullarını düzeltme vaadiyle gelmiştir. Ancak ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal koşulları bu hedefin gerçekleşmesine olanak vermeyecek, silahlı çatışmalar günlük yaşamın parçası haline gelerek özellikle Maraş'ta Alevi ve sol görüşlülere yönelik toplu katliamlara girişilmesi, önemli bir dönüm noktası olacaktır (Kongar, 1987: 323). Kitlesele bu katliamlar ve tırmanan şiddet olayları, hükümeti önemle kaçındığı sıkıyönetimi ilan etmeye zorlamıştır. Böylece CHP gittikçe olumsuzlaşan ve kontrolünde yetersiz kaldığı bu süreç karşısında *umut* olma konumunu yitirmeye başlamıştır. 14 Ekim 1979 Senato seçimlerindeki yenilgi de bunun en açık işareti olarak hükümetin de sonunu getirmiştir.

Ecevit hükümetinin istifasının ardından, 12 Kasım 1979’ da bağımsızların desteğiyle Demirel yeni bir hükümet kurmuş, bu dönemde piyasanın ihtiyaç duyduğu malların temin edilmesi noktasında bir rahatlama yaşanmıştır. Ancak önceki hükümet döneminde de görülen, cinayetler ve şiddet olayları gittikçe artmıştır. Çavdar’ın (1996: 252) tespitine göre 1980’nin ilk yarısında 50’ye yakın CHP’li yönetici öldürülmüştür. 1980’de de önlenemeyen siyasi cinayetler, dozu gittikçe artan şiddet olayları ve de Cumhurbaşkanlığı seçme konusundaki anlaşmazlığın yarattığı belirsizlik, askerin yeniden yönetime el koymasına uygun bir zemin yaratmıştır.

Türkiye’de 1970’li yılların çerçevesini belirleyen önemli gelişmeler arasında dış siyasetteki gelişmeler de etkili olmuştur. Örneğin 1968 yılında ABD’nin Vietnam müdahalesi sonrasında ABD’de başlayarak diğer ülkelere yayılan protesto hareketleri, diğer taraftan aynı yıl Fransa’da yükselen işçi ve öğrenci hareketleri, akabinde Türkiye’de de 1968-1970 yılları arasındaki öğrenci olaylarının ve işçi hareketlerinin tırmanışına yol açmıştır (Ahmad, 1976: 175). Dünya ölçeğinde yaşanan bu hareketlilikle paralel olarak, 15 Temmuz 1968’de 6. Filo’nun İstanbul’a gelmesiyle yeniden hareketlenen gençlik, genel anlamda emperyalizme, özelde ABD politikalarına karşı sürdürdükleri eylemlerini, ülke sorunlarının çözülmesi yönündeki taleplerle birleştirmiş, bu isteklerini öğrencisi oldukları üniversitelerde çeşitli biçimlerde dile getirmişlerdir (Toprak, 1998: 190-192). 60’lı yılların başlarında üniversitelerde Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMFT), Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ve Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) gibi oluşumlar söz konusuysa, 1965’te Türkiye İşçi Partisi’ne bağlı olarak kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF), 1969’daki yönetim değişikliğinin ardından Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev Genç) adını almıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye’de kültürel ve sanatsal ortam hareketinin siyasallaşma süreci daha etkin bir biçimde gözlenmiştir. Aynı tarihlerde kendilerini *milliyetçi-toplumcu* olarak tanımlayan sağ görüşlü öğrencilerin Genç Ülkücüler Teşkilatı (GÜT), Ülkü Ocakları Dernekleri (ÜOD) ve Ülkü Ocakları Birliği (ÜOB) gibi örgütlenmeler içinde bir araya geldikleri ve 70’li yıllarda *komando* olarak adlandırılan kesimi oluşturdukları bilinmektedir (Bakındı, 2001: 27-31). Sözü edilen bu gruplar ve fraksiyonlarının yönlendirmesiyle aşırı uçlarda odaklaşan gençlik hareketleri, 1970’li yılların başından itibaren banka soygunları, adam kaçırmaya gibi eylemleri de içeren silahlı bir mücadeleye ve propagandaya dönüşmüş, 15-16

Haziran 1970 tarihlerinde, CHP ve AP'nin hazırladığı, sendikaların faaliyetlerini kısıtlayan yasa tasarısının protesto edildiği olaylar, devletle işçiler arasındaki gerilimi tırmandırmıştır (Ahmad, 1976: 175; Zürcher, 2008: 372).

1971-1980 döneminde Türkiye'yi etkileyen dış dünyadaki değişmeler ile ilgili en önemli gelişme, dünya piyasalarında yaşanan ekonomik kriz ve sosyal refah devleti anlayışı üzerinden yürütülen tartışmalardır. 1945'te başlayan yaklaşık 30 yıl süren sosyal refah devlet anlayışına dayalı politikalar, ekonomik ve sosyal alanlarda önemli bir ivme yakalamıştır. Toplumsal sınıfların ciddi bir örgütlülüğe sahip olduğu bu dönemde, gelirin görece daha adil paylaşılarak, sınıfların taleplerinin karşılanmaya çalışıldığı görülmüştür. 1970'lerin ortasına kadar süren sosyal devletçi anlayış, yeni bir ekonomik yapılanmayla aşınmaya başlamıştır. Bu dönemde kapitalizmin uluslararası pazarda dış rekabet gücünü arttırma isteği ve petrol fiyatlarındaki artış sosyal refah harcamalarının kısılmasını gündeme getirmiştir. Ayrıca talepte daralmanın ortaya çıkması, kitle üretiminin de olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Refah devletinin 1970'lerin ortasından başlayarak terk edilmesi ile devlet ve ekonomi ilişkisi yeniden ele alınmıştır. Devlete bu süreçte esas olarak sermaye birikimine katkı sağlama, adil bölüşüm taleplerini bastırma ve uluslararası hale gelen sermayenin önündeki coğrafi ve politik engelleri temizleme görevi verilmiştir (Şaylan, 1974: 141). Sermayenin koruculuğunu ve krizden güçlenerek çıkmasını üstlenen neoliberal devletin önündeki en büyük engel ise, toplumda örgütlü emek hareketini temsil eden sendikalar, dernekler ve diğer muhalif güçlerdir. Sendikaların ve diğer toplumsal güçlerin sosyo-ekonomik hak ve özgürlükler ile gelişmesine olanak veren sosyal devlet, etkisiz hale getirilmesi gereken diğer bir yapılanmadır. Kısacası, neoliberal politika, sermayenin hareket alanının daralttığı ve sosyal haklar açısından bir takım yükler getirdiği için sosyal devlet anlayışını geriletmeye yönelmiştir. Bununla birlikte sosyal refah devleti sürecinde güçlenen sendikacılığı da rekabeti zayıflattığı ve emek girdilerini arttırdığı gerekçesiyle yeni yapılanmanın dışına itmeye çabalamıştır.

12 Mart dönemine ait önemli bir konu da elbette haşhaş meselesidir. ABD Adalet Bakanı John Mittchill, 21 Temmuz 1970 günü, bir senato alt komite toplantısında şöyle demiştir: Türkiye'nin uyuşturucu maddelerin kaçakçılığının önlenmesi amacıyla ekim sahasının

kısıtlanması kararını almaması halinde, bu ülkenin cezalandırılmasını destekleyeceğim (akt. Cem, 1976: 296). Bu beyanattan kısa bir süre öncesinde ise bir Washington yetkilisinin şimdiki halde bütün mesele Türk hükümetine ya da Türk hükümetinin değişmesine bağlı (akt. 1976: 298) ifadesi de Türkiye’de hükümet sorununun ABD’de yüksek seviyedeki görüşmelerde sık sık dile getirildiği iddialarını destekler niteliktedir. ABD’nin istemediği hükümet, 12 Mart muhtırası ile çekilmek zorunda bırakılan Demirel hükümetiydi. Buna ek olarak belirtmekte fayda görülen bir diğer husus da 12 Mart 1971 ile gelen partiler üstü hükümetin aldığı ilk karar, 400 yıldan beri ekilen, Türk köylüsünün büyük bir kesiminin gıdası, yağı, hayvan yemi ve gelir kaynağı olan haşhaşın yasaklanması olmuştur. 12 Mart’a giden bu denklem, 1970’li yıllarda yeni bir şekil alarak aynı denklem içinde Türkiye’yi 12 Eylül darbesine götüren süreci hazırlamıştır.

Genel olarak dış politikaya bakıldığında ise 12 Mart sürecine gelmeden önce meydana gelen gençlik hareketlerinin hedefi hiç şüphesiz Amerikan emperyalizminin ve uzantılarının sona erdirilmesi olduğu söylenebilir. Ancak gençlik hareketlerinin 12 Mart 1971 öncesi yaptıkları eylemler sonucu veya bu silahlı eylemlere dayanak gösterilerek askeri bir muhtıra ile kurulan yeni hükümetin de anti-Amerikan politikalar izlediğini söylemek mümkün değildir. Sonuç olarak 1971 öncesi Amerikan aleyhtarı olarak girişilen eylemler, Türkiye’de daha fazla Amerikan yanlısı politikaların uygulanması için gerekli zemini oluşturmuştur. Aynı olaylar 1970’li yılların sonlarına doğru da yaşanmış ve neticede 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile neticelenerek yine Amerikan yanlısı politikaların uygulanması için bir zemin oluşturmuştur.

4.1.2. Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durum

1971 sonrası toplumsal, kültürel ve ekonomik olayların kronolojik dökümünü vermek yerine nesnel bir bakış açısıyla analitik bir yorumun yapılması yerinde olacaktır. Çünkü yalnızca kronolojik sıralama yapmak, kronolojik tekrarı önleyememektedir. Bu çerçevede, 1971-1980 yılları arası dönemin Türkiye’nin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden ciddi sıkıntılar yaşadığı bir dönem olduğu söylenebilir. 12 Mart 1971 Muhtırası ile başlayan 1970’li yıllarda dönemde siyaset dışında tutulmaya çalışılan toplum kesimleri sokağa çıkmıştır. 1973 yılı itibariyle yapılan seçimler sonucuyla başlayan

partiler içi bölünmeler ve yeni kurulan siyasi partilerle siyasal halatta parti enflasyonu yaşanmış ve bunun sonucunda ne koalisyon ortaklıkları ne de kurulan azınlık hükümetleri siyasal istikrarı sağlayamamıştır. Diğer taraftan “toplumsal ve kültürel yapıdaki köklü dönüşümler, sanayileşme olgusunun ortaya çıkardığı sorunlar, köylerden kentlere ve yerleşme birimlerine göçler, teknoloji ve iletişim alanındaki hızlı gelişmeler, bunlara bağlı yan etkenler” (Berk-Özsezgin, 1983: 118), kökeni çok daha önceye dayanan bir oluşumun devamı niteliğindedir. Yine bu dönemde Türkiye’de toplum, *sağ/sol*, *İslâmcı/Milliyetçi/Komünist/Sosyalist* gibi ideolojik kutuplara ayrılmıştır. Dönemin siyasi partiler nezdinde de gözlenen bu çeşitlilik ve bölünmüşlüğü, gündelik hayata da yansımış, aynı düşüncede olanlar kendi kültür derneklerini, yayın organlarını ve ortak giyim biçimlerini oluşturmuşlardır (Belge, 2002:846). Toplumdaki kutuplaşmanın boyutlarını göstermesi bakımından, 70’lerin sonlarına doğru her ilde, her mahallede sağcı/solcu örgütlerin elinde bulunan kurtarılmış bölgelerin oluşturulması, insanların siyasi tercihlerinden dolayı kolaylıkla hedef haline gelmesi sıklıkla karşılaşılan durumlar olmuştur. Sokaklarda yaşanan çatışmalar, protesto gösterileri, boykotlar, ölümler, sıkıyönetim uygulamaları, basına, ifadeye getirilen yasaklamalar kitlelerde huzursuzluğa yol açmış, üniversiteler başta olmak üzere toplumun her katında siyasallaşmanın etkileri yoğun bir biçimde hissedilmiştir. Devrim ve proletarya sözcükleri, işçi marşları, eşitlik, sosyal adalet, sınıf savaşımları, milli-demokratik devrim/sosyalist devrim, ulusal sanayi, yeniden planlama ve devletçilik, ulusal kurtuluş ve devrimci romantizm dönemin moda söylemleri haline gelmiş, vatan uğruna, inançları uğruna ölmek, kendini halkların kardeşliğine adanmak, enternasyonalizm ve militanlık yükselen değerler olmuştur (Baydar, 1999: 25).

Diğer yandan 1970’li yıllar, Türkiye’nin teknolojik gelişimi açısından da bir geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir. Özellikle otomotiv sanayinde, takım tezgâhları, makine imalatı, fabrika donanımı gibi alanlarda yerli üretime geçilmesi, tesislerin artırılması gibi önemli atılımları görmek mümkündür (Sayın, 2002: 2486-2487). 1970’lerde teknolojik gelişmelerin toplumsal yaşama etki ettiği bir diğer unsur, televizyonun bu dönemde hızla yaygınlaşmaya başlamasıdır. Televizyonun toplumsal yaşama katılmasının en önemli etkisi, iletişim olanaklarının artması ve taraflı yayıncılık nedeniyle devletin kültür politikalarının kitlelere en kısa yoldan ulaştırılması olmuştur. Televizyon, her şeyden

önce toplumun eğitilmesinde bir araç olarak görülmüş, halkı kendi sorunlarından, dünya sorunlarından haberdar etmesi, devlet-halk ilişkilerini sağlamlaştırması, kalkınma bilincini kazandırması beklenmiş, özellikle, köylerin ve köylülerin bilgi ve görgü ufuklarını genişletmesi için televizyon alıcılarının yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştırılması amaçlanmıştır (Toprak, 1998: 378). Öte yandan televizyon, toplumun eğlence anlayışına, yaşam tarzına ve dünya algısına da etki etmiş, örneğin TRT’de yayınlanan yerli ve çoğu Amerika kaynaklı yabancı diziler, ailece izlenmenin ötesinde komşuların da dâhil olduğu sosyal ortamlar oluşturmuş, başka dünyalar, başka yaşam biçimleri bu diziler aracılığıyla görünür olmuştur (Tunç, 2001: 85-122). Televizyon, reklam tarihinde de yeni bir dönem başlatmış, o güne kadar gazetelerin tekelinde olan reklamcılık, televizyon aracılığıyla çok daha hızlı bir biçimde kitlelere etki etmeye başlamıştır (Toprak, 1998: 378). Televizyon sinema sektörü açısından da önemli bir gelişmedir. 1970’li yılların başat sorunlarından biri olan sansürle mücadele eden sinema sektörünün, bir yandan ekonomik sıkıntıları aşmaya çalıştığı bir yandan da kitleler üzerinde etkili olmaya başlayan televizyonla rekabet etmenin yollarını aradığı görülmüştür. Bu durum sinemada seks furçasının başlamasına, niteliksiz filmlerin salonlarda gösterime sunulmasına neden olmuştur. Sinema, edebiyat ve diğer sanat alanlarında politik söylemlerin öne çıkmasında 1970’lerin ortalarına doğru artan terör olayları ve giderek yükselen toplumsal muhalefet önemli bir rol oynamış, bu dönemin sinemasında ağırlık kazanan diğer temalar politika ve İslâm olmuştur (Toprak, 1998: 244).

Bu dönemi değerlendiren Mardin (2004: 272), Türkiye’de geçiş toplumu özelliklerinin altını çizmiştir. Şehirlere göçün yüksek düzeyde gerçekleşmesi, geleneksel ve yöresel törelerin çabuk dönüşmesi, gerçek yaşamda birçok sorunla karşılaşılması toplumun çözülüşünü hızlandırıcı bir etmen olarak 1950’lerden 1970’lere uzanan bir toplumsal gerçek olarak varlığını korumuştur. Şehirlerde üniversitelerdeki gençlerin çeşitli coğrafya ve kültür çevrelerinden gelmeleri, yeni yaşam koşullarına uyum sağlamalarını etkilemiştir. Merkez-çevre ilişkilerinin yoğunlaştırdığı kişilik yapıları gençlere yeni bir dayanışma çerçevesi kazandırmış, böylece gençler baba ya da aile otoritesinden uzaklaşmaya başlamıştır. Türk toplumunun geçişli düzeni, gençlerde protesto eğiliminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Türkdoğan, 1999: 279). Protestonun karşılıklı iki

varlığı ve varlık alanını içerdiği açıktır. Nitekim Landau'nun (1979: 28-35) belirttiği üzere, sol akımlarla yeşermeye başlayan sağ akımlar, sol akımlarla şiddet ortak paydasında karşılıklı eylemlere 1970'li yıllardan itibaren hız vermişlerdir. Herhangi bir şiddet olayında tüm düşünceler, *İlk hareket kimden geldi?* sorusunda yoğunlaşmış, bu soruya verilen yanıt neticesinde tüm eylemler ilkesel olarak haklılık ahlakına sahip olabilmışlerdir. Şiddet her zaman ideolojinin aracı olarak görülmüştür. Böylelikle şiddet, ideolojiyi dönüştürmüş, kendi kurallarını oluşturmuş ve 1980'e kadar giderek artan şiddet, kendi ideoloji ve ahlakını üretmiştir.

1970'li yıllardan bahsedilirken aynı siyasal, toplumsal, kültürel alanda olduğu gibi ekonomide de 1950 sonrası gelişmelerin belirleyici bir rol oynadığını söylemek olanaklıdır. Tek Parti döneminde sanayileşme büyük ölçüde devlet tarafından yürütülürken, 1950'lerle birlikte kapitalizme yönelik politikalar doğrultusunda özel teşebbüs güç kazanmaya başlamış ve sanayileşmenin, planlı ekonominin hız kazandığı 1960'larda özel teşebbüsün yatırımları daha da artmıştır (Belge, 2002:846). Türkiye ekonomisi tarihinde planlı ekonomi süreci, ilk kez 1939 sonrası ortaya konulmaya başlanmış olsa da etkin bir şekilde 27 Mayıs darbesi sonrası askeri yönetim tarafından 1960'lı yıllarda başlatıldığı söylenebilir (Zürcher, 2008: 385; Çavdar, 1996: 108). Nitekim 1950'lerin ikinci yarısında yaşanan sorunlar keyfi ekonomik kararlara bağlanmış; bu nedenle, ekonomide planlı ve eşgüdümlü kalkınma düşüncesi, 1961 Anayasası'nda 129. madde olarak yer alarak Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla işlerlik kazanmıştır (Ergün, 1992: 262; Zürcher, 2008: 385). Devlet Planlama Teşkilatı ile yönetilen ve 1963 yılında başlayan birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ikincisiyle birlikte istikrarlı bir şekilde yürütülmüş ve yıllık fiyat artışları 1970'lere kadar % 6'larda gerçekleşmiştir (Ergün, 1992: 262). Ancak 1960'ların sonlarına doğru yeniden açık finans yollarına başvurulması sonucunda fiyatlar yeniden artmaya başlamış ve ödemeler dengesinde sıkıntı yaşanmıştır. Devreye sokulan istikrar paketiyle, finansman kanunu altında kaynak artırıcı yöntemler geliştirilmiş ve bu yöntemler, 1970'li yılların başlarında olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır (1992: 262).

1950'lerden itibaren başlayan ve 1970'lerin sonuna kadar devam eden dönemde kentte yaşayan üst gelir grubundakilerle, işçi ve gecekondu sahiplerinin oluşturduğu kitleler,

tüketim mallarının alıcısı olarak sermaye için verimli bir pazar oluşturmuştur. Özellikle tüketim kültürünün oluşması ve insanın tükettiği kadar var olma anlayışı, sanayileşmenin etkisiyle 1960-1970 yılları arasında belirginleşmiştir. 1960'larda artış gösteren köyden kente göç hareketi, 1970'lerde hızını artırmış, gecekondulaşma olgusu önemli bir sorun haline gelmiştir. İlk kez 1961'de Türk-İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından başlatılan yurtdışına işçi gönderme uygulaması, 1970'li yılların başlarında da yoğun talep görmeye devam etmiş, ancak Avrupa ülkelerinin işçi alımını durdurması üzerine bu süreç, 1974-1980 arasındaki dönemde eski hızını kaybetmiştir (Apak vd.; 2002: 187).

1970'lerin başlarında olumlu yönde gelişme gösteren ekonomik durum, 1974'ten itibaren ters yönde bir ivme sergilemeye başlamış, ancak yaşanan bazı olumsuzluklara karşın büyük değişimler de gerçekleşmiştir. Örneğin imalat sanayinde yeni kapasiteler yaratılmış, özel imalat sanayisi hızla gelişmiş, özel banka sayısı artmış, tarım önemli bir sıçrama yapmıştır. Öte yandan 1970'li yılların sermaye ithalini kolaylaştırıcı nitelikteki serbestleştirme hareketi, işçiler, müteahhitler ve bankacılık hizmetleriyle dışa açılımı sağlamış, 1980'lerin *dışa açılma* politikalarını belirgin bir şekilde etkilemiştir (Kazgan, 2002: 118).

Türkiye'de 1960'larda plana dayalı kalkınma anlayışına bağlı olarak ortaya çıkan sanayi ve hizmet sektörlerindeki büyüme, 1971'den sonra da sürdürülmeye çalışılmıştır. Ancak ekonominin dışa açık ve bağımlı bir büyüme özelliği göstermesi, dış dünyadaki ekonomik durgunluktan Türkiye'nin de etkilenmesini getirmiştir. Türkiye ekonomisi popülist politikalar ve seçim ekonomileriyle 1973 Petrol Krizi'ni ertelemiştir. Ekonomik krizin dünya piyasalarını etkilediği dönemde, Türkiye'de 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Plan, özel birikimi yaygın teşvik ve sübvansiyonlarla öne çıkarmaya çalışarak sosyal hedefleri giderek arka plana kaydırıyordu (Boratav, 1997: 331).

1970'lerin ortalarına kadar Türkiye'nin büyüme oranları, bir önceki döneme benzemektedir. 1970'lerde imalat sanayinde giderek teknolojinin yerli üretimine geçilmeye başlanmıştır. Gecekondu semtleri ile bazı işçi ve köylü evlerine yerli sanayinin ürünü olan dayanıklı tüketim malları girmeye başlamıştır. İmalat sanayi 1970'lerin ilk

yarısında talebe karşı büyümeye devam etmiştir (Boratav, 1997: 327). Ancak ertelenen 1973 Petrol Krizi'nin ekonomiye etkileri, özellikle imalat sanayi alanında 1976'da daha belirgin bir biçimde görülmeye başlamıştır. Türkiye ekonomisinde 1976'dan itibaren ön plana çıkan kriz hali, aslında ertelenmiş bir krizden başka bir şey değildi. 1974 yılında dünyada görülen petrol fiyatlarındaki artışın getirdiği sorunlar, Demirel hükümetince borçlanma politikası ve destekleme politikaları ve seçim ekonomisi gibi popülist önlemlerle ertelenmeye çalışılmıştır (Boratav, 2007: 128-129). Bütün bu erteleme çabalarına rağmen 1976 yılına gelindiğinde enflasyon yüzde 20-30'lara, 1977'de ise yüzde 40-50'lere yükselmiştir (Özdemir, 1997: 242). Krizin etkileri ülkemizde, 1977'den itibaren ise tüm sektörlerde önemli bir gerilemeye yol açmıştır.

1970'lerin sonuna doğru “ekonomide daralma yaşanırken, sendikalar bu evrede daha güçlenmiş ve 1970'de 737 olan sendika sayısı, 1978'de 879'a çıkmıştır (Işıklı, 1992: 351). Giderek artan sendika sayısı aynı zamanda 1970'li yıllarda Türkiye'de toplumsal değişim dinamiğine de işaret etmektedir. Diğer taraftan artan sendika sayılarının yanı sıra artan üyelerle birlikte güçlenin “sendikaların taleplerinde daha fazla siyasileşmeleri, sanayicilerin yüksek kar olanaklarının engellenmesine yol açarak, 1970'lerin ikinci yarısında sanayide üretimin düşmesi ve ücretlerin sanayi katma değer içindeki payının artmasına” (Keyder, 1992: 232) neden olmuştur.

1978'de hükümeti kuran Ecevit olumsuz bir ekonomik mirasla karşı karşıya kalmıştır. Kıbrıs'a müdahale nedeniyle ABD ambargosu ve uzantısı olarak dış kredi imkânlarının kısılması, dış ödeme zorlukları da bu mirasın diğer boyutları olmuştur (Çavdar, 1996: 253). 1978'de başa geçen CHP hükümeti pek çok temel ithal girdisinin tahsisini merkezi olarak saptamaya kalkışarak piyasada tam bir kargaşaya yol açmış, bunu da darlıklar ve kaçakçılıktan elde edilen aşırı karlar izlemiştir (Keyder, 1992: 322).

Son olarak Demirel Hükümeti, 24 Ocak 1980 tarihinden itibaren yeni bir ekonomi politikası uygulamaya karar vermiştir. *24 Ocak Kararları* olarak da adlandırılan yeni ekonomi politikasının belirleyici özelliği, piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların yol göstericiliğinin benimsenmesi ve özel girişimciliğin daha fazla ön plana çıkartılmasıdır (Kepenek ve Yentürk, 2007: 199). Böylece 1970'lerin sonunda sosyal

refah devleti anlayışına dayalı politikalar terk edilmeye ve yeniden liberal piyasa uygulamalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu durum sosyo-ekonomik hak ve özgürlükler alanında yeni kazanımlar edinilmesinin güçleşeceği anlamına gelmekle birlikte, mevcut kazanımların da tehdit edilmesi sonucunu doğurmuştur. Ancak Türkiye’de 1960’dan bu yana toplum nüfusunun nicel ve nitel yönden ulaştığı birikim, yeni ekonomik politikalara geçişin önündeki en büyük engeli oluşturmuştur.

4.2. 1971-1980 ARASI DÖNEMDE TÜRK POLİS TEŞKİLATI’NIN GENEL DURUMU

4.2.1. Teşkilat Yapısı ve Yönetim

1934 tarihli Emniyet Teşkilatı Kanunu gereğince teşkilatlandırılmış olan Türk polis teşkilatı, PVSK’da belirtildiği üzere asayiş, kamu ve şahıs tasarruf emniyetini ve mesken güvenliğini korumak, halkın ırz, can, malını muhafaza ve temin etmek ve yardıma muhtaç olanlara yardımla görevlendirilmiştir. 1934 tarihli bu kanunun 1970’li yıllarda da Türk polis teşkilatında köklü bir değişikliğe uğramaksızın yürürlükte olduğu görülmektedir. Ancak, 1970’li yıllarda Türk polis teşkilatı görevlerini ifa ederken bu temel kanunun yanı sıra 271 kanun, 51 tüzük, 168 yönetmelik, 87 bakanlar kurulu kararnamesi ve 62 yönerge ile tespit edilen hükümleri uygulamakla yükümlü kamu güvenliği hizmetinin en karmaşık ve değişken bir kurum olarak teşkil edilmesi de teşkilat yapısı ve yönetim açısından önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir (EGM, 1983: 19). Bu dönemde Türk polis teşkilatının görevini etkin olarak yerine getirmesinde önemli bir engel teşkil eden sorun olarak dönemin Jandarma Genel Komutanlığı ile birlikte iç güvenlik teşkilatlarına yüklenen asli görevler harici çok fazla görev yükü sayılabilir. Bu çok sayıdaki görevin olumsuz etkisini AP Zonguldak Senatörü Ahmet Demir Yüce, 1980 yılında Cumhuriyet Senatosu’nda yaptığı bir konuşmada şöyle açıklamıştır:

Bir polisin nöbet tutmak, hadiselerin üzerine gitmek, hadiselerin vuku bulmuş olduğu yerde zabıt tutmak, zabıt tuttuktan sonra mercilerine göre muhtelif kademelerde ve mahkemelerde sürünmek, bir trafik kazası olmuşsa, kazaya uğramış olanları hastanelere götürmek gibi vazifelerinin olduğunu ve o vazifelerini ifa ederken de zavallıların üstelik ellerinde bir kirli evrak oradan oraya kovalandıklarını, hakarete uğradıklarını herhalde hepiniz müşahade ediyorsunuzdur. (...) Kanunlar eğer bir tetkik edilecek olursa polise ve jandarmaya verilmiş olan vazifelerin, Posta

Kanunu'nda bile acayip vazifelerin olduğunu göreceksiniz. Bunların en aşağı %50'sini temizlemek gerekmektedir. (TBMM, 1980: 443-44)

1971 yılı başında Türk polis teşkilatı, ülke genelindeki 67 il ve 379 ilçede teşkilatlanmıştır (TBMM, 1971:449). 1970 yılı Genel Nüfus sayımları neticesinde Türkiye'nin toplam nüfusu 35.605.176³⁰ olmakla birlikte 1971 yılı itibariyle Emniyet Genel Müdürlüğü'nde görevli polis sayısı 21.478'dir (EGM, 1973: 23). Bu durum il dağılımı gözetmeksizin 1971 yılı başında 1658 kişi başına ortalama 1 polis görevlisinin bulunduğu işaret etmektedir. Belirtilen bu oran şöyle önemlidir ki; 1965 yılı itibariyle tüm ülkedeki 10.699 polis memuru kadrosu 5 yıl içinde yaklaşık iki katına çıkarılarak 1970 yılında 20.230'a ulaşmış, özellikle 12 Mart 1971 askeri muhtırası sonrası yönetimde yer alan polis sayısının göreceli olarak bir düşüşe uğradığı ve yönetim mercilerine özellikle muvazzaf ve emekli askerlerin yerleştirildiği gözlenmiştir. 1971 yılında yapılan İçişleri Bakanlığı bütçe görüşmelerinde acil olarak ihtiyaç duyulan polis kadrosunun 29.000 polis memuru, 8.900 polis amiri, 6.000 toplum polisi ve 600 toplum polisi amiri olduğundan bahsedilmesi, teşkilat yapısının genişlemesiyle birlikte aynı zamanda kadrolara alınan polis sayısının aynı oranda olmadığına işaret etmektedir (TBMM, 1971: 450).

Türkiye'de polis hizmetlerinin artmasına etki eden faktörlerin başında hızlı nüfus artışı ve şehirleşme hareketleri gelmektedir. 1970 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 35,7 milyondur. Bu rakamlar, 1955 - 1970 döneminde yurt içi nüfusun yılda ortalama binde 25,6 oranında arttığını göstermektedir.³¹ Türkiye'de özellikle 1950'lerden itibaren oldukça hızlı bir şehirleşme hareketi görülmüştür. Nüfusu 10.000 den fazla olan yerleşim yerlerinin sayısı, 1960'ta 148, 1965'te 199 iken, 1970 te 262 olmuş; 1960 yılında Türkiye nüfusunun yüzde 26,3'ü şehirlerde yaşarken, bu oran 1965 te yüzde 29,9'a, 1970'te ise yüzde 35,9'a yükselmiştir. Polisin hizmet ettiği alandaki nüfus sayısı da bu gelişmelere uygun olarak, 1960'ta 8.000.000 iken, 1965'te 9.795.472 ye, 1970'te 13.066.631'e yükselmiştir. Buna göre, 1960 - 1965 döneminde polisin hizmet ettiği nüfus oranındaki artış yüzde 21 iken 1965 - 1970 döneminde bu artış yüzde 26,9 oranına ulaşmıştır. 1973 yılında polisin görev yaptığı yerleşim yerlerinde nüfus sayısının 15 milyonu bulduğu tahmin edilmektedir. Hızlı nüfus artışı ve şehirleşme dışında,

³⁰ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>, Erişim tarihi: 16 Mayıs 2014

³¹ Bu oran, 1965 - 1970 dönemi itibariyle, Danimarka'da binde 4,6, İngiltere'de binde 6, Bulgaristan'da 7,2, Yunanistan'da binde 9,3, ortak pazar ülkelerinde ortalama binde 5-6 civarındadır

turizmin gelişmesi, trafiğin yoğunlaşması, kanunsuz toplumsal olaylar ve terör eylemlerinde artış gibi faktörler de polise büyük sorumluluklar yüklemiş ve hizmetini ağırlaştırmıştır.

Polisin kamu güvenliği ve düzeninin sağlanmasında ve iç güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesi konusunda 1934 yılına kadar çeşitli kanunlarda yer alan görev ve yetkilerin tek bir kanunda ve bir sistem içinde düzenlenmesi amacıyla 4 Temmuz 1934 tarihli ve 2559 sayılı PVSK yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun uygulanma şeklini gösteren tüzük de Bakanlar Kurulu'nun 7 Nisan 1938 tarihli ve 2/6501 sayılı kararnamesiyle yürürlüğe konulmuştur. 1935 ve 1948 yıllarında bu kanun üzerinde farklı değişiklikler yapılmış ve 1970'li yıllara gelinmeden en son değişiklik ise 1965 yılında yapılmıştır. 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girişinden sonra yürürlükteki PVSK üzerinde yeni Anayasa'ya uymayan hükümler iptal edilmiş ve 16 Temmuz 1965 tarihli ve 594 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Böylece PVSK'nın 2nci maddesi uyarınca polisin görevlerini yerine getirdiği sırada hangi hallerde yazılı ve sözlü emirlere bağlı olacağı açıklık kazanmıştır.

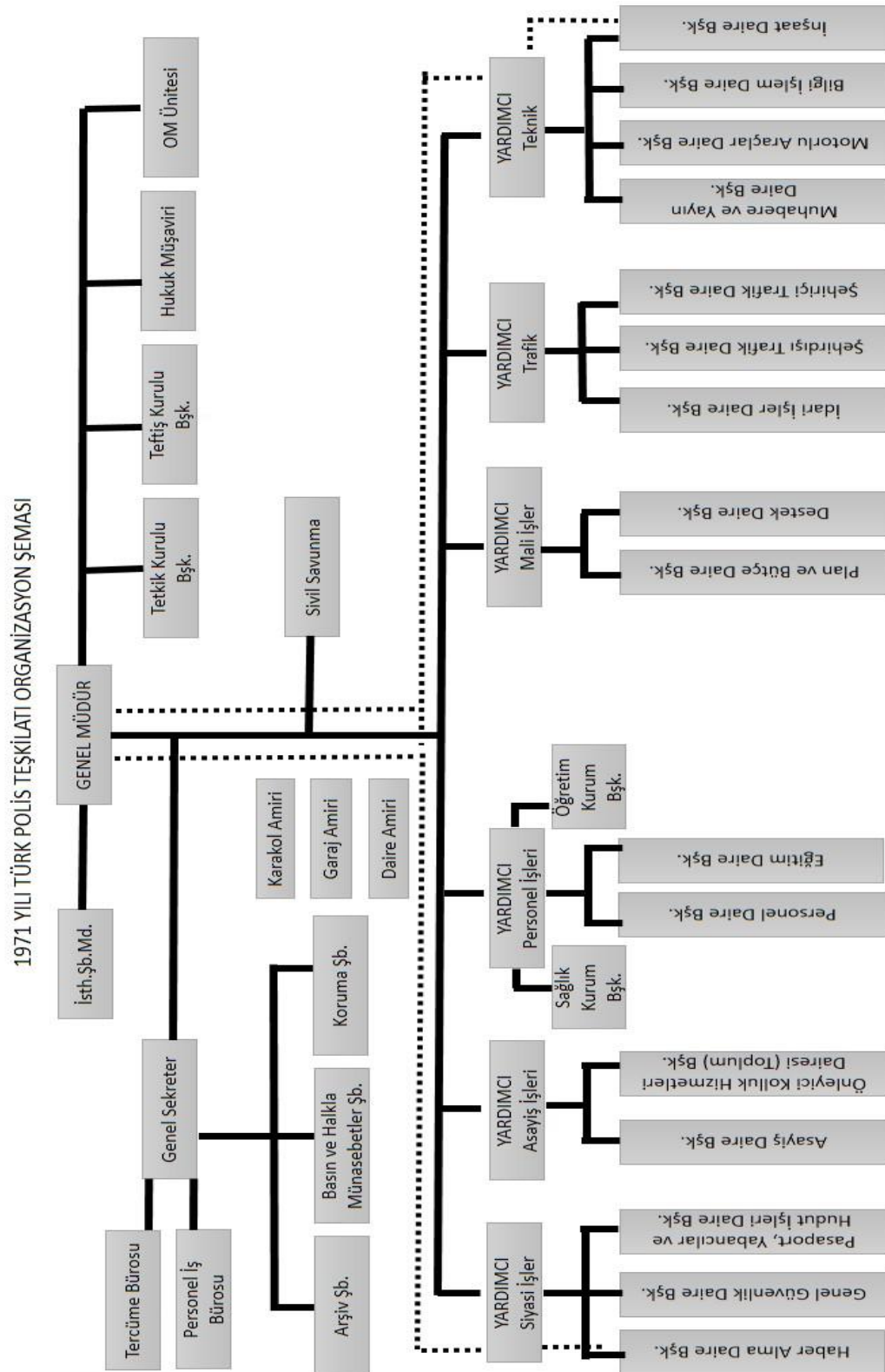
1970'li yılların başından itibaren polisin hizmet ettiği alandaki hızlı nüfus artışı, yoğun iç göç, hızlı şehirleşme ve sanayileşme hareketleri, trafiğin yoğun bir hal alması, turizmin gelişmesi, kanunsuz toplumsal olaylar ve terör eylemleri gibi faktörlerin etkisiyle 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu'nun öngördüğü merkez ve taşra kuruluşlarının yetersiz kalmıştır. Ortaya çıkan yeni hizmet ve görevleri etkin bir şekilde yürütebilmek için çeşitli kuruluşların genişletilmesi ve güçlendirilmesi öngörülmüştür. Örneğin 1971 yılında uyuşturucu madde kaçakçılığının önlenmesi için hazırlanan bir proje gereğince gerek merkezde gerekse taşrada narkotik şube ve büroları teşkil edilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan çeşitli kişi ve kuruluşlara karşı girişilen sabotaj hareketleri göz önüne alınarak Hava Meydanlarını koruma ekipleri geliştirilmiş ve 1972 yılında İstanbul'da Boğaziçi Köprüsü ve Çevre Yolları Koruma Müdürlüğü kurulmuştur (EGM, 1973: 63).

12 Mart 1971 tarihinden sonraki dönemde Türk polis teşkilatının yeniden yapılanmasına ilişkin çeşitli çalışmalar da yapılmıştır. 1971 yılı itibariyle Emniyet Genel Müdürlüğü'nün teşkilat yapısı Tablo-1'de görüldüğü gibidir. Ancak kuruluş şeması böyle tasarlanmış olmasına rağmen bazı birimlerin kurulamadığı görülmektedir (1973: 66-67).

Türk polis teşkilatı, 12 Mart 1971 tarihi itibarıyla Türkiye’de 67 il, 395 ilçe ve 14 bucakta teşkilatlanmışken, 12 Eylül 1980 tarihine gelindiğinde ülke çapında 67 il, 452 ilçe ve 27 bucakta hizmet verir duruma gelmiştir (EGM, 1973: 46; EGM, 1983: 34). 1970’li yıllarda merkezde kurulu bulunan birimlerin yöneticileri ve yöneticilerin kendi içindeki protokol düzenine göre hiyerarşik yapısı ise şöyledir:

1. Genel Müdür
2. Siyasi İşler Genel Müdür Yardımcısı
3. Asayiş İşleri Genel Müdür Yardımcısı
4. Personel ve Eğitim İşleri Genel Müdür Yardımcısı
5. Bütçe ve Mali İşler Genel Müdür Yardımcısı
6. Trafik İşleri Genel Müdür Yardımcısı
7. Teknik İşler Genel Müdür Yardımcısı
8. Teftiş Kurulu Başkanı
9. Tetkik Kurulu Başkanı
10. Daire Başkanları (Haberalma Dairesi Başkanı, Genel Güvenlik Dairesi Başkanı, Pasaport-Yabancılar ve Hudut İşleri Dairesi Başkanı, Asayiş Dairesi Başkanı, Önleyici Kolluk Kuvvetleri Dairesi Başkanı, Personel Dairesi Başkanı, Eğitim Dairesi Başkanı, Bütçe ve Plan Dairesi Başkanı, Destek Dairesi Başkanı, Trafik Dairesi Başkanı, Teknik Dairesi Başkanı, Hukuk İşleri Dairesi Başkanı)
11. Genel Sekreter
12. Başhekim
13. Daire Başkanları ve Genel Sekretere bağlı 37 Şube Müdürü
14. İrtibat Şube Müdürü

Tablo 1: 1971 Yılı Türk Polis Teşkilatı Organizasyon Şeması ³²

³² Tablonun verileri, EGM,1973; EGM,1983 kaynaklarından derlenmiştir.

1970’li yıllar boyunca Türk polis teşkilatının dönemin hızlı sosyal ve siyasal gelişmelerine ayak uyduramadığı, dönemin yöneticileri tarafından neredeyse her yıl olağan TBMM tartışmalarında PVSK’nın ve teşkilat yapısının değiştirilme ihtiyacı yönünden gündeme getirildiği gözlenmiştir (TBMM, 1971: 437; TBMM, 1973: 416; TBMM, 1973: 430; TBMM, 1975: 439; TBMM, 1976: 447). 12 Mart 1971 sonrası yeniden düzenlenen Anayasa uyarınca İçişleri Bakanlığı İç-Düzen çalışmaları sonunda hazırlanan Zabıta hizmetlerine ilişkin raporlarda geçen görüşleri göz önüne alarak uygulamadaki aksaklıkları gidermek amacıyla 26 Temmuz 1973 tarihinde 1775 sayılı kanunla aşağıda belirtilen değişiklikler yapılmıştır:

- a. Polisin suç işlenen veya suç işlendiğine dair kuvvetli karineler bulunan yerleri, mahalli Mülkiye Amirinin emriyle kapatmasına dair yetkisini düzenleyen 8inci maddesinde değişiklik yapılarak, bu hallerde o yerin yeniden açılabilme koşulları açık ve kesin hükümlere bağlanmıştır,
- b. 9uncu maddeye bir fıkra eklenerek adli görevleri arasında ilgili Kanunlara göre yaptığı aramalar dışında polise, Mülkiye Amiri tarafından verilecek emir ve kişilerin üstünü ve eşyasını arama yetkisi verilmiştir,
- c. Mütcevaz sarhoşluktan sanık kişilerin sarhoşluk durumlarının saptanma yöntemini düzenleyen bir fıkra 13’üncü maddeye eklenmiş ve
- d. Polisin evlere girebilme koşullarını gösteren 20’nci madde Anayasa’nın 120’nci maddesine uygunluk sağlaması için yeniden düzenlenmiş bulunmaktadır (EGM, 1973:19).

2559 sayılı PVSK’nın 1970’li yıllardaki uygulama biçimiyle polisin görev ve yetkileri genel hükümler halinde saptanmış olmakla birlikte kanunun birinci maddesinde geçen Kanun ve Nizamnamelerin kendisine verdiği vazifeleri yapar hükmü düşündürücüdür. Zira bu hüküm uyarınca yürürlükteki kanunlar dikkate alındığında polisin uygulanması güç genişlikte bir görev ve sorumluluk alanı mevcuttur. Diğer bir deyişle, asıl görevi güvenlik ve emniyetin sağlanması olan Türk polis teşkilatının o dönemde fuhuş yüzünden bulaşan hastalıklarla mücadelede, izinsiz açılan bar, pavyon, plajların denetimi ve kapatılmasına kadar, sinemalarda gösterilen yabancı filmlerin içerik denetiminden yardıma muhtaç çocuk ve acizlere yardım etmeye kadar yaklaşık 367 görev ve sorumluluğu (Çağlar, 1994: 187) mevcuttur. Oysa teşkilatın o dönemde ne personel sayısı ne de teçhizat durumu tüm bu görevlerin tam anlamıyla yerine getirilmesi için yeterli değildir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte Türkiye'de yatırımların ve nüfus artışının etkisiyle mevcut karayolları üzerinde trafik yoğunluğu artmış ve trafik sorunu 1970'li yıllarda Türkiye'de önemli bir gündem halini almaya başlamıştır. 1950'li yılların başına kadar Belediyelerin Seyrüsefer Talimatnamesi ve PVSK'nın dar çerçeveli hükümleriyle baş edilmeye çalışılan trafik sorunlarını çözümü için ilk önemli adım 11 Mayıs 1953 tarih ve 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanunu ile karayolları üzerinde trafiğin düzen ve denetimini sağlamak üzere bir Trafik Zabıtası kurulmasına karar verilmiştir (EGM, 1973: 20). Beş yıllık bir süreç içerisinde EGM merkez ve taşra kuruluşlarında, bu hizmeti yürütecek birimler oluşturulmuştur (1973: 21). 1960'lı yıllarda da üzerinde değişiklikler yapılmasına rağmen 6085 sayılı kanun uyarınca karayollarında giderek artan trafik kazası sayısını önleme yolunda girişimler etkin olamamıştır. Bu sebeple EGM tarafından görüş alınarak birçok defa Trafik Kanunu tasarıları hazırlanmasına rağmen dönemin hükümetlerinin etkinliği, bu düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde imkân yaratamamıştır.

1970'li yıllar, bir yandan Türkiye çapında sanayileşmenin ve kentlere göçün hız kazandığı, işçi sınıfının örgütlendiği ve kitle hareketlerinin yaygınlaştığı, diğer yandan da 1960 ve 1971 darbelerinin izini taşıyan bir dönemdir. Tüm bu değişimler, devlette hâkim aktörlerin belirlediği devlet güvenliği, kamu düzeni ve tehdit tanımlarını etkilemiş, dolayısıyla polise ilişkin mevzuatı da dönüştürmüştür. İncelenen mevzuata bakıldığında bu dönemin en önemli özelliği, polis görev ve yetkilerinin bu toplumsal değişimler karşısında yeniden yapılandırılmasıdır. Bu bağlamda, PVSK'da yapılan değişikliklerin yanı sıra, Toplum Zabıtası birimlerinin kurulması ve Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun'un kabulü önemlidir. Bu kanunlar sayesinde, dönem içerisinde polise, tehditkâr toplumsal hareketlerin kontrolü ve bastırılması yolunda önemli görevler verilmiş, polisin toplumsal alana müdahale kapasitesi hem yetki artırımı, hem de yetki alanının genişletilmesi yoluyla güçlendirilmiştir. Örneğin, üniversitelerin polis gözetimine açılması bu dönemde gerçekleşen değişikliklerle mümkün olmuştur. Buna ek olarak 1970'lerde, devletin değişen toplumsal tehdit algısı bağlamında polis teşkilatının genişlemesi ve militerleşmesi yolunda ilk adımların atıldığı da gözlemlenmiştir. Son olarak bu dönemde, devletin çıkarları çerçevesinde polisin müdahalelerinin ödüllendirilerek teşvik edildiği görülmüştür. Bu dönemde polis

mevzuatında gerçekleşen değişim ve dönüşümlerin kişisel hak ve özgürlükler açısından daha da sınırlayıcı olduğu da, diğer bir gelişmedir.

7 Ağustos 1971 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan değişiklikler ile mevcut Toplum Zabıtası’nda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 1970’li yıllardaki toplumsal olaylara müdahale esaslarını da belirleyecek olan bu düzenlemelerin 3. maddesinde zor kullanma, şu şekilde tanımlanmıştır:

Kanunsuz toplu hareket haline gelen herhangi bir toplumsal olayın etkisiz hale getirilmesi veya bertaraf edilmesi veya dağıtılması için toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında vuku bulan cebir ve şiddet veya tehdit veya taarruz veya mukavemetin derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan nispette, bedenî kuvvet, maddi güç ve silah kullanılması (7 Ağustos 1971 Tarih ve 13919 sayılı Resmi Gazete).

Ayrıca aynı düzenlemenin 4. maddesinde polisin toplumsal olaylara müdahalede kullanacağı silah ve araçlar, cop, sis ve gaz bombaları, tabanca, makinalı tabanca, makinalı tüfek ve benzeri vurucu, önleyici, etkisiz hale getirici savunmaya elverişli aletler, gaz, boyalı veya boyasız tazyikli su püskürten veya personeli ve malzemelerini taşıyan zırhlı ve zırhsız otolar, helikopterler ve uçaklar olarak belirtilmiştir. Diğer yandan aynı tüzük uyarınca valilerin gerekli gördüğü durumlarda kendi illerine ek kuvvet olarak diğer illerden toplum zabıtası görevlendirme istekleri, İçişleri Bakanı’nca uygun görüldüğü takdirde, bu konudaki Bakanlık emrine tabi kılınmıştır. Bu durum aynı zamanda herhangi bir toplumsal olayda hızlı müdahale etmek zorunda olan toplum zabıtasının hareket hızını da kısıtlayıcı bir uygulamadır. Zira herhangi bir olay yerine başka ilden ek kuvvet olarak gönderilecek toplum zabıtası miktarı ve hareket zamanı tayin edilirken bu süreç, önce İl Emniyet Müdürü tarafından Vali’nin, Vali tarafından Emniyet Genel Müdürü’nün ve Emniyet Genel Müdürü tarafından İçişleri Bakanı’nın görüş ve onayını alması gibi uzun bir bürokratik işleme tabi tabi kılınmıştır. Olay yerine gönderilen toplum zabıtası olay yerinde, yalnız Bakanlık emri uyarınca o ilin valisi emrine girmekte ve sonuç alınır alınmaz esas yerine dönmektedir. Bu Tüzükle birlikte toplumsal olaylarda görev almak üzere özel olarak yetiştirilen, gerekli silah araç ve gereçlerle donatılmış olan Toplum Zabıtasının görevleri genişletilerek, aynı zamanda devlet büyüklerini koruma, genel hayatı etkileyen afetlerde ve yangınlarda can ve mal güvenliğine ilişkin tedbirleri alma, kurtarma çalışmalarına katılma, her türlü tören ve gösterilerde güvenliği sağlama

gibi görevler de tevdi edilmiştir (md. 14). Bu düzenleme ile toplumsal olayların meydana gelmediği ya da meydana gelme ihtimalinin bulunmadığı zamanlarda İçişleri Bakanlığı'nın izni alınmak suretiyle toplum zabıtası, geçici olarak Trafik ve Önleyici Zabıta Hizmetlerinde de kullanılması mümkün hale getirilmiştir.

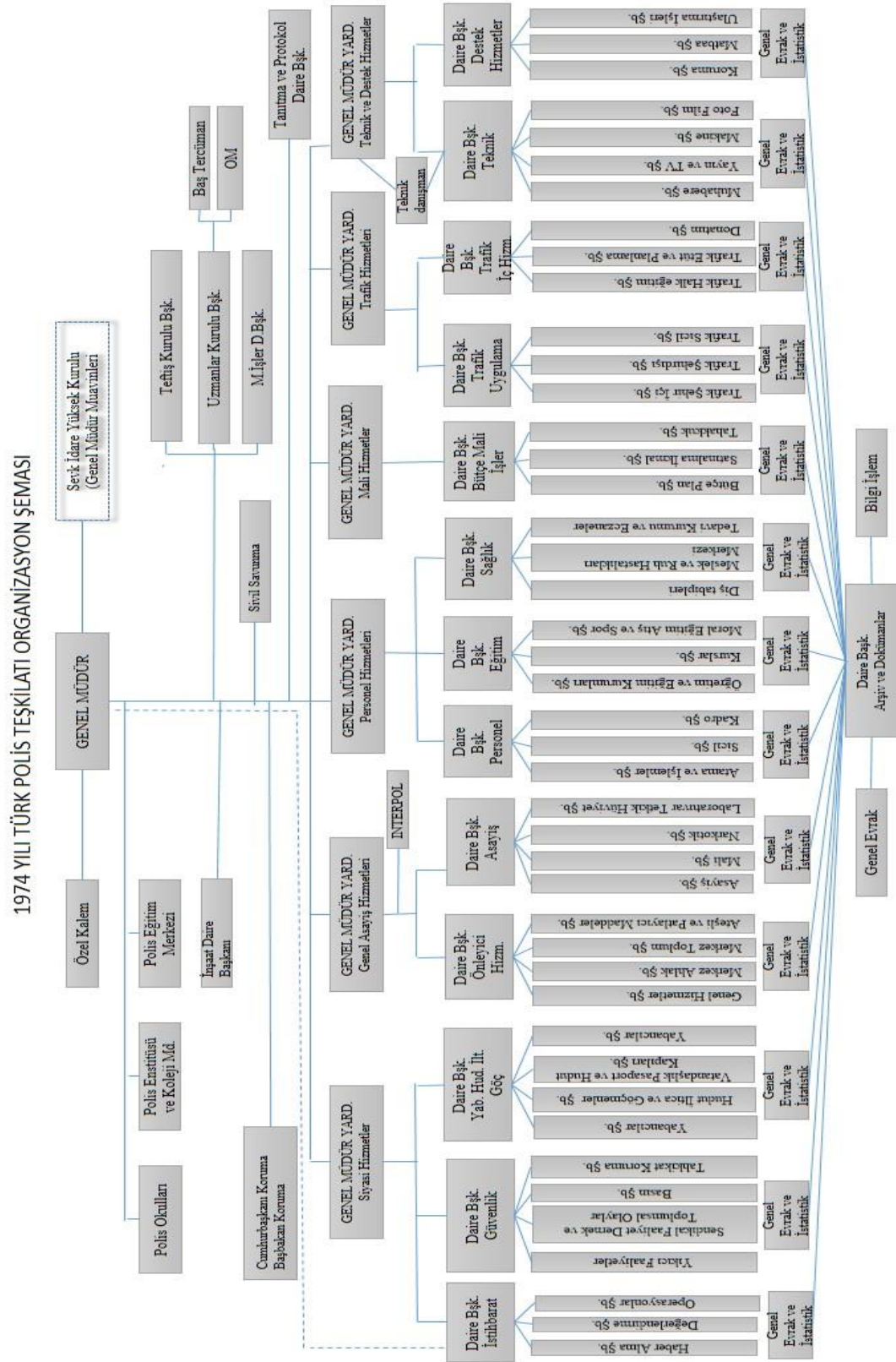
1934 tarihinde çıkarılan 2559 sayılı PVSK³³ üzerinde 1971-1980 arası dönemde uygulamada görülen aksaklıkları gidermek amacıyla de aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır:

1. 28 Aralık 1972 tarihli değişiklik ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun getirdiği sınıflandırma sisteminin teşkilattaki bazı personel bakımından ortaya çıkardığı sakıncalı durumların giderilmesi ve hizmette bütünlük sağlanması için ilgili maddesi değiştirilmiştir. Böylece Türk polis teşkilatında çalışan sivil personel de emniyet hizmetleri sınıfında görev yapma hakkına kavuşmuştur. Ayrıca aynı düzenleme ile Polis Enstitüsü Yüksek Eğitim kısmında görevli öğretim üyelerinin de emniyet hizmeti sınıfından ek ödeme alarak mali durumlarının güvenceye alınması sağlanmıştır.
2. 26 Haziran 1973 tarihli değişiklik ile bu tarihten itibaren polis, üniversite binaları veya ekleri içinde, kurumun imkânlarıyla önlenmesi mümkün görülmeyen olayların çıkması ihtimali karşısında rektör, acele hallerde de dekan veya bağlı kuruluş yetkililerinin zabıtabadan yardım talep etmeleri halinde herhangi bir davet veya izne bağlı olmaksızın suç ve suçluların kovuşturulması için her zaman, üniversite, bağımsız fakülte veya üniversiteye bağlı kurumların binalarına veya bunların eklerine girebilme yetkisine kavuşmuştur.
3. Yine 26 Temmuz 1973 tarihli değişiklikler ile Kanunda öngörülen görev ve yetkilerin Bucak Jandarma Kumandanları ve Jandarma Karakol Kumandanları tarafından yerine getirilmesi ve kullanılması olanağı sağlanmıştır. Polisin suç işlenen veya suç işlendiğine dair kuvvetli karineler bulunan yerleri mahalli Mülkiye amirinin emriyle kapatmasına dair yetkisini düzenleyen 8inci maddesinde değişiklik yapılarak belirli hallerde kapatılan yerin yeniden polis tarafından açılabilme koşullarına netlik

³³ Detaylı bilgi için bkz. 14 Temmuz 1934 tarih ve 2751 sayılı Resmi Gazete Cilt : 15, Sayfa : 575

kazandırılmıştır. 9. maddeye eklenen fıkra ile adli görevleri sırasında ilgili kanunlara göre yaptığı aramalar dışında polise Mülkiye Amiri tarafından verilecek emir ile kişilerin üstünü ve eşyasını arama yetkisi de verilmiştir. Mütecaviz sarhoşluktan sanık kişilerin sarhoşluk derecesinin polis tarafından saptanma yöntemini düzenlemek üzere adı geçen kanuna bir fıkra eklenmiş ve polisin evlere girebilme koşullarını gösteren 20'nci madde, Anayasa'nın 120. maddesine uygunluk sağlanması için yeniden düzenlenmiştir.

1970'li yılların başında bu değişiklikler yapılmasına karşın uygulamada çeşitli güçlüklerle karşılaşıldığı görülmüştür. Örneğin Türk polis teşkilatının katı merkeziyetçi bir emir ve komuta zincirine bağlı olarak konumlandırılmasına rağmen merkeze bağlı taşra birimlerinde günlük ihtiyaçlar sonucu merkezin bilgisi ve kontrolü dışında faaliyetlerde bulunulmuştur. Bunun en belirgin örneği ise özellikle toplumsal olaylara müdahalede yaşanmıştır. Kanun gereği herhangi bir yerleşim yerinde meydana gelen toplumsal olaya müdahale için o yerde görevli polis gücü yetmediğinde en yakın yerleşim merkezinden ek kuvvet olarak polis istenmesi durumunda birçok yazışma ve onay süreci mecburiyeti çoğu taşra polis teşkilatı tarafından uygulanmamıştır (EGM, 1983: 32). Ayrıca Türk polis teşkilatındaki taşra birimlerinin görevlerinin kesin sınırlar içinde tanımlanmaması, birimler arasında görev ve yetki karmaşasına neden olmuş ve trafik, asayiş gibi bazı hizmetler çoğu zaman sahipsiz kalmıştır (1983: 33). Teşkilat yapısında 1971-1973 yılları arasında yapılan değişikliklerin bir kısmının uygulanamayışı ve ayrıca ihtiyaçlara cevap verememesi nedeniyle 1974 yılında yeniden değişiklikler yapılarak teşkilatın kuruluşu Tablo-2'de gösterildiği şekilde geliştirilmiş olup Türk polis teşkilatı 12 Eylül 1980 tarihine bu yapıyla gelmiştir (1983: 34). Ancak teşkilatlanma açısından şematik bir düzenleme bulunsa da fiili yönden bu şemanın uygulandığını söylemek güçtür. Özellikle illerin teşkilat yapılanmasında da genel müdürlük tarafından oluşturulan bu merkezi şablonun uygulanmasından farklılıklar görülmüştür. Örneğin büyük illerde değişik unvanlarda personel istihdam edilirken şube müdürlükleri yerine daha küçük illerde şube şefliği, büro amirliği gibi birimler bulunmaktadır (1983: 35). Bu durum her ne kadar merkezi bir yapılanmanın kâğıt üzerinde bulunduğunu gösterse de uygulamada bu disiplinin var olmadığına işaret etmektedir.

Tablo 2: 1974 Yılı Türk polis teşkilatı Organizasyon Şeması³⁴³⁴ Tablonun verileri, EGM,1973 ve EGM,1983 kaynaklarından derlenmiştir.

1970’li yıllardaki Türk polis teşkilatının yapısal durumunu tespit ederken önemli bir husus da Teşkilatın görev ve sorumluluklarını analiz etmek olacaktır. Zira bir kurumun görev tanımı, aynı zamanda o kurumun teşkilatlanması ve yönetim biçimini de etkileyen bir faktör olarak kabul edilebilir. Bu çerçevede 1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatının görevlerini genel olarak dört başlık altında toplamak olanaklıdır:

a. Adli Görevler: 1970’li yıllarda yürürlükte bulunduğu haliyle 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu uyarınca adli işlerle ilgili soruşturmalar, yetkili adli otoritelerin direktifleri altında ve kanunlarda belirtilen esaslara göre adli polis tarafından yürütülmektedir. Adli polislikten kasıt, kamu düzenini bozan bir suç işlenmesi durumunda faaliyete geçerek, suç delillerinin toplanması, suç faillerinin tespit edilmesi ve savcıların bilgisi dâhiline onların yerine soruşturmanın gerçekleştirilerek sanık ve delilleri mahkemeye teslim edilmesini içermektedir. 1970’li yıllarda Türk polis teşkilatının adli görevleri, hazırlık soruşturmasını yürütmek, suçüstü işlemleri yapmak, gözaltına alma ve yakalamaları gerçekleştirmek, arama yapmak, kanunun suç saydığı fiiller hakkında ihbarları değerlendirmek, şüpheli ve kimliği meçhul ölümleri adli makamlara bildirmek, hâkim ve savcılar tarafından talep edilen adli işlerle ilgili görevleri yerine getirmek şeklinde sıralanabilir.

b. Siyasi Görevler: Polisin siyasi görevleri, siyasi nitelikli suçların işlenmesinin önlemleri niteliğinde yapılan tüm çalışmaları içermektedir. Suçun vuku bulması durumunda ise siyasi polis hizmetleri, adli polis hizmeti şeklinde yürütülmektedir. 1970’li yıllarda yürürlükte olan kanunlarda siyasi suç olarak herhangi bir ayırım bulunmamakla birlikte bir suçun siyasi suç sayılabilmesi için temelde iki ölçüt gözetilmiştir: Devletin iç ve dış siyasetini kuran ve sağlayan asli unsurlardan birini ya da birkaçını yok etmek/değiştirmek amacıyla işlenen suç ya da siyasi suç olmamakla birlikte kasıt itibarıyla siyasi suç sayılan fiiller.

1970’li yıllarda Türk polis teşkilatının siyasi polis faaliyetleri özetle, devletin varlığını koruyucu tedbirleri almak, Anayasa ile belirlenmiş devlet nizamını, Cumhuriyeti korumak, hürriyetleri ve kişi dokunulmazlığını korumak, devlet büyüklerini korumak, Türkiye’ye gelen yabancı devlet başkanları ve Türkiye’deki misyonlarını korumak,

pasaport, vatandaşlık, ilticalar ile ilgili işlemleri yapmak, yabancıların Türkiye’de ikamet ve seyahatleri ile ilgili işlemleri yürütmek, siyasi partiler, sendikalar ve derneklerin faaliyetleri ile ilgili işlemleri yürütmek ve basın yayın film ve senaryolarla ilgili sansür işlemlerini yerine getirmekti.

Yukarıda da bahsedildiği üzere kanunlarda siyasi suç diye bir kavram bulunmamakla birlikte suça yüklenen siyasi anlam, siyasi polislik görevlerinin yerine getirilmesine imkân vermiştir. Örneğin, adam öldürmek siyasi bir suç olmamakla birlikte hükümeti devirmek üzere hükümet mensuplarından birisini öldürmek, siyasi suç sayılmaktadır. 1970’li yılların ikinci yarısında artan siyasi kutuplaşmanın meydana getirdiği kaos ortamında işlenen suçlar önemli bir oranda siyasi suç niteliğine bürünmüş adli polislik ile siyasi polislik hizmeti arasında neredeyse bir ayrım kalmamıştır. Diğer taraftan ilginç olan husus, siyasi polisin görevlerinden biri de derneklerin faaliyetlerinin denetimi olmakla birlikte bu dönemdeki polis derneklerinin kuruluşu ve faaliyetleri göz önüne alındığında, bir anlamda polisin kendi kendini denetlemesi gibi bir durum söz konusu olmuştur. Özellikle derneklerin siyasallaşması arttıkça polis kendi siyasi görüşüne uymayan polis dernekleri hakkında denetim ve polisiye hizmetlerini yerine getirmekte nesnel davranamamış ve bu durum da ileriki bölümlerde değinileceği üzere hukuk dışı fiillerin meydana gelmesine yol açmıştır.

c. İdari Görevler: Genel anlamda, kamu düzenine uygun olmayan eylemlerin işlenmesini önlemek üzere Türk polis teşkilatı, önleyici, koruyucu ve yardım edici nitelikte idari görevlerin yerine getirilmesiyle de sorumludur. Önleyici görevler kapsamında, genel asayişin ve sosyal düzenin sürekliliğinin sağlanması için alınan bir mahallede karakol açılması, polis denetim noktasının tesis edilmesi, devriye görevinin yapılması, toplumsal bir olayda önceden tedbirlerin alınması gibi faaliyetler sayılabilir. Koruyucu görevler ise kamu düzenini tesis ve korunması bakımından kamuya, özel kişilere ve tüzel kişilere ait bina, tesis ve eşyaların korunması için alınan tedbirleri kapsamaktadır. Yardım edici görevler ise polisin yardıma muhtaç kimselere, yaşlılara, sakatlara, hastalara ve çocuklara karşı yerine getirmekle yükümlü bulunduğu görevlerdir.

Türk polis teşkilatının 1970’li yıllarda üstlendiği özellikle idari görevlerin kapsamının genişliği, personel yetersizliği durumu da göz önüne alındığında teşkilatın görevlerini

etkin bir biçimde yerine getirmesi önünde önemli bir engel olarak görülmektedir. Zira bu dönemde Türk polis teşkilatının, sivil savunma, seferberlik işleri, 7201 sayılı kanuna göre yapılan tebligat işleri, doğal afetler ve büyük yangınlarda alınan önlemler, askerlik kanunu, askeri bölgelerle ilgili işlemler, insan sağlığı ve sosyal yardımlara ilişkin hizmetler, ilköğretim kanununa ilişkin hizmetler, gecekondü kanunu ve imar yasasına ilişkin hizmetler, toprak komisyonu çalışmalarına ilişkin işlemler, korunmaya muhtaç çocuklar hakkında hükümlerin yerine getirilmesi, Hıfzıssıhha Kanunu ile verilen görevler gibi sayısız görevlerden sorumlu tutulan polisin bunların hepsini o dönemin şartlarında yerine getirebilmesi mümkün görünmemektedir (EGM, 1983: 54-59). Bu anlayış çerçevesinde bir ilde bir ilçede neredeyse kuş uçsa bundan valinin ya da kaymakamın sorumlu tutulması ve polisin müdahil olmasının beklenmesi gibi bir durum bir bakıma devletin katı merkeziyetçi tutumunun da bir göstergesi olmuştur. Diğer taraftan merkeziyetçi yapının beklentisi doğrultusunda olması gereken tek çözüm görev sorumluluk alanına hâkim, görev yaptığı alanı yakından tanıyan ve deneyim sahibi polis yöneticilerinin bulunması iken 1970'li yıllarda çok sık atama değişikliği yapılan polis yöneticileri ve ekipleri ile böyle bir hedefin yerine getirilmesi neredeyse olanaksızdır. Özellikle asayiş ve terör suçlarının tepe noktasına ulaştığı 1975 sonrası dönemde en fazla birkaç ay görev yaptıktan sonra görev yeri değiştirilen polis yöneticilerinin görevli oldukları coğrafyaya yönelik olarak suç önleyici tedbirleri etkin bir şekilde uygulayabilmelerinin söz konusu olamayacağı açıktır.

d. Trafik Görevleri: 1950'li yıllarla birlikte dünyada olduğu gibi Türkiye'de de karayolu ağı gelişmiş ve buna bağlı olarak motorlu araç sayısı giderek artmış, şehir nüfusunun da fazlalaşmasıyla yaya ve sürücü trafiği, giderek artan bir sorun haline dönüşmüştür. 1950'li yıllardan sonra polis hizmetlerinde yeni bir görev türü olarak gelişen trafik hizmetleri, 1970'li yıllarda da büyük önem taşımıştır. 18 Mayıs 1953 tarihinde yürürlüğe giren 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 3. maddesi ile karayolları üzerinde trafiğin düzenleme ve denetimini sağlamak üzere Bölge ve İl Trafik Zabıtası kurulmuştur. Trafik görevleri kapsamında araçlar ve sürücülerde bulundurulması gerekli belgelerin denetimini sağlamak, duran ve akan trafiği düzenlemek, trafik eğitimini vermek, sürücü sınavlarını yapmak, sürücü ve araç tescil belgelerini vermek, sürücülerin sicillerini tutmak, trafik suçları hakkında işlem yapmak ve trafik kazalarında yaralananlara yardım etmek, kazaya ilişkin gerekli işlemleri yapmak gibi günümüzde farklı devlet ve özel

kurumları arasında paylaştırılmış birçok görev, 1970’li yıllarda Türk polis teşkilatının sorumluluğu altındadır.

Trafik görevlerinin yerine getirilmesi amacıyla pek çok sayıda personel görevlendirilmesi gerekmektedir ki örneğin, 1970’li yıllarda tüm Türk polis teşkilatı personelinin %15,83’lük kesimi, sadece trafik zabıtası olarak görevlendirilmiştir (EGM, 1983: 23). Tablo 3’te yer alan veriler, 1971-1980 arası dönemde Türkiye’de her yıl artan motorlu araç sayısı ve ehliyet sahibi sürücü sayısı itibariyle trafik probleminin önemi konusunda bir fikir vermektedir. Ancak Türk polis teşkilatında artan trafik personel sayısı 1970’li yıllarda yoğun bir şekilde artan Türkiye’deki trafik probleminin çözümünde etkin bir rol üstlenmesine rağmen kesin bir çözüm olmamıştır. Özellikle 1975 yılından sonraki dönemde gazete haberlerine bakıldığında, birinci gündem maddesi olarak siyasal şiddet haberlerinin hemen arkasından neredeyse her gün ölümlü ve yaralanmalı trafik kazalarının rutin bir gündem teşkil ettiği söylenebilir.

Diğer taraftan trafik görevleriyle ilgili olarak 1970’li yıllarda Türk polis teşkilatında önemli projelerin de gerçekleştirildiği gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin, o yıllar itibariyle Türkiye’de gerek yük, gerekse yolcu taşımacılığı bakımından Türkiye’nin en yoğun trafiğinin olduğu Edirne-Hatay arası E5 Devlet Karayolu aynı zamanda en yoğun trafik problemlerine de sahne olan bir karayoludur. 1971 yılında Türk polis teşkilatı tarafından uygulamaya konulan Edirne-Ankara arası birinci etap E5 Projesi ile söz konusu karayolunda kurulan 8 Kontrol İstasyonu sayesinde kaza sayısında önemli oranda bir azalma gözlemlenmiş ve 1972 yılında projenin ikinci etabı olan Ankara-Hatay Karayolu’nda da 6 Kontrol İstasyonu faaliyete sokularak E5 Karayolunun tamamının kontrol altına alınması sağlanmıştır (1983: 85). 1980’e kadar 20 kontrol istasyonu daha kurularak 1980 yılına gelindiğinde toplam 34 noktada Karayolu Kontrol İstasyonları faaliyete geçirilmiştir (1983: 86).

Tablo 3: 1971-1980 Arası Dönem Türkiye’de Trafik Yoğunluğu Şeması ³⁵

YILI	Yıl İtibariyle Trafığe İlk Kez Çıkan Motorlu Araç Sayısı	Ülkedeki Toplam Motorlu Araç Sayısı	Yıl İtibariyle Trafığe İlk Kez Çıkan Ehliyetli Sürücü Sayısı	Ülkedeki Toplam Ehliyetli Sürücü Sayısı
1971	40.817	530.408	104.286	947.137
1972	68.369	598.777	103.930	1.051.067
1973	102.020	700.799	105.075	1.156.142
1974	121.633	822.480	159.762	1.315.904
1975	121.633	969.789	212.427	1.528.331
1976	147.309	1.140.658	288.261	1.816.592
1977	170.869	1.299.474	265.442	2.082.034
1978	158.816	1.439.350	204.123	2.286.157
1979	139.876	1.573.441	180.557	2.466.714
1980	110.574	1.684.029	152.840	2.619.554

Son olarak Türk polis teşkilatının yönetimini daha belirgin bir şekilde gözler önüne serme açısından 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 arası dönemde siyasi iktidara gelen hükümetler ve başbakanlar ile eşzamanlı olarak görev yapan emniyet müdürleri ve içişleri bakanları Tablo-4’te bir şema halinde sunulmuştur.

³⁵ Tablonun verileri, EGM,1973 ve EGM,1983 kaynaklarından derlenmiştir.

Tablo 4: 1971-1980 Arası Dönem Türk Polis Teşkilatı Yöneticileri Şeması ³⁶

EMNİYET MÜDÜRÜ	TARİH	İÇİŞLERİ BAKANI	BAŞBAKAN	HÜKÜMET
Ömer Naci Bozkurt 20.05.1970-28.04.1971	12 Mart 1971 Muhtırası	Haldun Menteşoğlu (AP) 03.11.1969-26.03.1971	Süleyman Demirel 06.03.1970-26.03.1971	Adalet Partisi İktidarı
Ekrem Sedat Kırıtepe 28.04.1971-18.01.1972	1971	Hamdi Ömeroğlu (Bağımsız) 26.03.1971-11.12.1971	Nihat Erim 26.03.1971-11.12.1971	Millî Birlik Hükümetleri
Orhan Alaaddin Erbuğ 18.01.1972-22.06.1974	1972	Ferit Kubaat (Bağımsız) 11.12.1971-15.04.1973	Nihat Erim 11.12.1971-22.05.1972	Geçici Hükümetler
	1973	Mukadder Öztekin (Bağımsız) 15.04.1973-26.01.1974	Naim Talu 15.04.1973-26.01.1974	
	1974	Oğuzhan Asiltürk (MSP) 26.01.1974-17.11.1974	Bülent Ecevit 26.01.1974-17.11.1974	1. Ecevit Hükümeti (CHP-MSP Koalisyonu)
	1975	Mukadder Öztekin (Bağımsız) 17.11.1974-31.03.1975	Sadi İrmak 17.11.1974-31.03.1975	Geçici Hükümet
Celalettin Türekcî 13.08.1974-25.02.1976	1975			
A.Metin Dirimtekin 09.04.1976-03.10.1977	1976	Oğuzhan Asiltürk (MSP) 31.03.1975-11.04.1977	Süleyman Demirel 31.03.1975-21.06.1977	I. Milliyetçi Cephe Hükümeti (AP-MSP-MNP-CGP)
Veddi Gönül 22.09.1977-08.02.1978	1977	A.Salahattin Özбек (AP) 11.04.1977-21.06.1977	Bülent Ecevit 21.06.1977-21.07.1977	CHP Azınlık Hükümeti
Gürbüz Atabek 08.02.1978-06.06.1978		M.Neşdet Uğur (CHP) 21.06.1977-21.07.1977	Süleyman Demirel 21.07.1977-05.01.1978	II. Milliyetçi Cephe Hükümeti
A. Haydar Özkan 19.07.1978-03.12.1979	1978	Korkut Özal (MSP) 21.07.1977-05.01.1978		
Renat Küçükıryalı 03.12.1979-22.03.1980	1979	İrfan Özyayın (CHP) 05.01.1978-02.01.1979	Bülent Ecevit 05.01.1978-12.11.1979	3. Ecevit Hükümeti
İsmail Dokuzoğlu 22.03.1980-12.09.1980	1980	Hasan Fehmi Güneş (CHP) 16.01.1979-05.10.1979		
		Veddi İhan (CHP) 05.10.1979-12.11.1979		
		Mustafa Gülcüğü (AP) 12.11.1979-21.07.1980		
		Orhan Eren (AP) 04.08.1980-12.09.1980	Süleyman Demirel 12.11.1979-12.09.1980	Azınlık Hükümeti
Korg. Hayrettin Tolunay 12.09.1980-02.01.1981	12 Eylül 1980 Darbesi	Em. Korg. Selahattin Çiğner 20.09.1980-13.12.1983	Bülent Ulusu 12.09.1980-13.12.1983	Askerî Hükümet
	1981			

³⁶ Tablonun verileri, EGM,1973; EGM,1983, TBMM,1980 kaynaklarından derlenmiştir.

Bahsi geçen şemadan da görüleceği üzere, Türkiye’de 1970’li yıllarda yaşanan hızlı hükümet değişimleriyle birlikte göreve gelen her yeni İçişleri Bakanı, beraberinde kendi siyasi görüşü çerçevesinde bir Emniyet Genel Müdürü ataması gerçekleştirmiştir. Bu durumun özellikle 1975 sonrası dönemde daha belirgin hale geldiği görülmüştür. Her ne kadar bu tabloda daha alt kademede meydana gelen değişiklikler yer almasa da hükümet değişikliklerinin Türk polis teşkilatının yönetim kadrosuna daha alt kademelerde de yansıdığını söylemek olanaklıdır.

1975 sonrası sağ siyasi görüşü temsil eden AP-MHP-MSP ile sol görüşü temsil eden CHP, birbirini takip eden hükümetler kurmuştur. Kısa sürelerle değişen ve art arda gelen bu sağ hükümet-sol hükümet yönetim sırası, görev kadrolarında da köklü yönetim biçimi değişikliği ve kadrolaşmayı da beraberinde getirmiştir. Özellikle her göreve gelen İçişleri Bakanı’nın öncelikli icraatının siyasi yönden kendisini destekleyen valileri göreve getirmesi, yeni gelen valilerin de beraberinde kendi siyasi düşüncelerine yakın İl Emniyet Müdürlerinin atanmasına aracı olması, İl Emniyet müdürlerinin de ilçe emniyet ve en alt birimdeki polis memurlarına uzanan bir kadro değişim hareketinde bulunmaları bu dönemde teşkilat bünyesinde yaşanan önemli bir soruna neden olmuştur. Zira siyasi atamalarla yapılan her kadro değişimi öncelikli olarak bulundukları görevden alınarak başka yerlere gönderilen emniyet mensuplarının ötekileştirilmesine, böylelikle teşkilat bünyesinde ayrılıkçı yapının desteklenmesine ve uyum içinde çalışılmasına engel olunmasına yol açmıştır denilebilir.

4.2.2. Bütçe ve Lojistik Durumu

1970’li yıllarda Türk polis teşkilatının lojistik hizmetleri, 1971 yılına kadar merkezde Şube Müdürlüğü tarafından yürütülmekte iken 1975 yılından itibaren Bütçe-Mali İşler Daire Başkanlığı tarafından yürütülmeye başlanmıştır (EGM, 1983:159). Ancak 1970’li yıllarda ülke genelinde yaşanan genel ekonomik kriz, devlet bütçesi harcamalarına da yansımış ve o dönemdeki Emniyet Genel Müdürlüğü’nün devlet bütçesi içindeki payının da yetersizliğiyle birlikte lojistik yönden Türk polis teşkilatı, önemli sorunlar yaşamıştır.

1971-1980 arası dönemde Emniyet Genel Müdürlüğü'ne yıllar bazında ayrılan bütçe, ülkenin o dönemlerdeki genel bütçesi ile EGM'nin genel bütçe içindeki yıllara göre pay oranı yüzdesi, Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: 1971-1980 Arası Dönemde Türk Polis Teşkilatının Yıllık Bazda Bütçesi ³⁷			
Yıl	Türkiye Genel Bütçesi (TL)	Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçesi (TL)	Genel Bütçe İçindeki Yüzdelik Oran
1971	37.092.900.305,00	145.133.219,00	% 0,4
1972	50.312.079.043,00	1.021.784.690,00	% 2,03
1973	60.953.023.020,00	1.249.424.569,00	% 2,04
1974	82.411.411.359,00	1.847.320.369,00	% 2,24
1975	107.680.514.782,00	2.110.639.100,00	% 1,96
1976	151.159.980.124,00	3.802.519.000,00	% 2,50
1977	222.949.003.512,00	4.938.500.000,00	% 2,21
1978	276.148.529.050,00	6.169.540.000,00	% 2,23
1979	397.309.378.950,00	9.975.992.000,00	% 2,51
1980	756.687.182.000,00	19.670.292.000,00	% 2,59

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere her ne kadar 12 Mart 1971 muhtırası sonrası Emniyet Genel Müdürlüğü'nün genel bütçeden aldığı pay oranı önemli bir artış kaydetse de Türkiye'nin genel bütçesinin az oluşu, dönemin iç güvenlik ihtiyaçları da göz önüne alındığında bu ayrılan pay, yetersiz kalmıştır.³⁸ Her ne kadar 1970'li yıllarda Türk polis teşkilatına ayrılan bütçe pay oranının %2 - %2,5 aralığında seyrettiği görülse de o dönemde yaşanan 1974 ve 1980 ekonomik krizleri ve dönemsel devalüasyonlar göz önüne alındığında bu bütçenin oldukça kısıtlı olduğu söylenebilir.

³⁷ Tablonun verileri, EGM,1973; EGM,1983, TBMM,1971; TBMM,1980 kaynaklarından derlenmiştir.

³⁸ Bu değerlendirmenin daha net ortaya konması amacıyla şu karşılaştırmayı göz önüne almak olanaklıdır: 1980 yılında Türkiye'de 1 USD'nin karşılığı 77 Türk Lirası'dır ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün %2,59'luk pay bütçesinin dolar karşılığı yaklaşık 256 milyon USD'dir. 2014 yılına geldiğimizde Türkiye bütçesinin dolar karşılığı 436 milyar dolar olup Emniyet Genel Müdürlüğü'ne ayrılan %4,05'lik bütçe payının USD karşılığı yaklaşık 17,5 milyar USD'dir. Yani geçtiğimiz 35 yıl dahilinde Türk polis teşkilatının bütçesinde USD bazında yaklaşık 72 kat artış kaydedilmiştir.

Rasyonel kamu yönetimi esasında bir ülkede genel bütçe hazırlıkları öncesinde kurumların merkez ve taşra birimlerinin öncelikli ihtiyaç, talep ve tekliflerinin dikkatle incelenerek değerlendirilmesi ve mevcut imkânların yurt sathına yayılmasının sağlanması şeklinde genel bir prensip uygulanmaktadır. Ancak 1970’li yıllarda Emniyet Genel Müdürlüğü bütçe plan hazırlıkları döneminde teşkilatın ihtiyaçlarının teşkilat yöneticileri açısından belirlendiğini söylemek zordur. Çünkü bütçe kısıtlılığıyla birlikte bütçenin teşkilatın elzem ihtiyaçları doğrultusunda yönetilememesi sorunu, beraberinde lojistik yönden yetersizliği ve lojistik yönden yetersizlik de iç güvenlik görevlerinin etkin bir biçimde yerine getirilememesi sorununa neden olmuştur. Örneğin, Türk polis teşkilatında 1970’li yıllarda içlerinde 1900 yılında imal edilenlerin de bulunduğu 55 çeşit silah mevcudiyetinden söz edilmektedir. (EGM, 1983: 163). Bu silahların %65’lik bir bölümünün ise Kırıkkale tipi tabancalardan oluştuğu ve bunların da önemli kısmının arızalı olduğu ifade edilmiştir (1983: 164). Özellikle devletin silahlı gücü işlevine sahip bir kurumun silah teçhizatı yönünden eksikliği, düşündürücü olmakla birlikte o dönemde ülkedeki silah kaçakçılığının boyutu ve içeriği göz önünde alındığında polisin silahla mücadelesinde önemli bir eksikliğin söz konusu olduğu söylenebilir. Silah yönünden Türk polis teşkilatının tüm hizmet birimlerinin özelliklerinin göz önüne alınarak silahların standart hale getirilmesi ve silah çeşidinin üst teknolojik modeller doğrultusunda tek tipleştirilerek sayının altıya düşürülmesi, ancak 12 Eylül 1980 sonrası dönemde gerçekleşmiştir.³⁹

Diğer taraftan Türk polis teşkilatının silah araç ve gereç durumu da polis teşkilatı açısından yetersizliğine ilişkin olarak Bölügiray (1989: 54) bir anısında, denetleme amacıyla Adana’nın kenar sokaklarından birinde gezerken karanlık bir gece kapısı açılmış duran polis aracının yanında elinde sigarayla bekleyen bir polis memuru gördüğünden ve polise neden beklediğini sorduğundan bahseder. Polis memuru benzininin bittiğini söyler. Polise araca benzini doldurmadan neden göreve çıktığı sorulduğunda ise polisin verdiği yanıt şöyledir: Efendim beş litreden fazla verilmiyor ki (1989: 54). Bu olay karşısında Bölügiray’ın yanında bulunan Adana İl Emniyet Müdürü şöyle bir açıklama getirmiştir:

³⁹ Türk polis teşkilatının standart silah ihtiyacının karşılanması için 1980 yılında on yıllık Silah Tedarik Planı hazırlanarak 1980 yılında %26 olan standart silah oranı 1983’te %80’in üzerine çıkmıştır (EGM,1983:165).

Bakanlıktan bize çok az akaryakıt veriyorlar. Gördüğünüz gibi olaylar çok yoğun. Yirmi dört saat çalışan araçlar var. Araç sayımız da çok az. Onların da yarıya yakını arızalı zaten. Bize verilen akaryakıt çabucak bitiyor. Bizde petrol bayilerinden ödünç alıyoruz. Zaten Adana'daki tüm petrol bayilerinin hepsine şu an borcumuz var. Neredeyse borcumuz 250 milyon TL'yi bulmuş durumda. Artık haklı olarak onların da çoğu bize benzin vermiyorlar. Böyle idare etmeye çalışıyoruz. Yakında tümüyle yaya kalacağız. Arızalı araçlarımızı da piyasadaki sivil ustalara rica minnet ücretsiz onartmaya çalışıyoruz ama yedek parça alımı gerektiğinde de yapacak bir şey yok mecburen aracı parka çekiyoruz öylece kalıyor (Bölügeray,1989: 54-55).

1970'li yılların başında Türk polis teşkilatının silah yetersizliğinin yanı sıra önemli oranda diğer araç, gereç ve teçhizat eksikliği sorunu, sık sık Meclis gündemine de taşınmıştır. Örneğin 1971 yılı bütçe görüşme tutanaklarında bu konuyla ilgili dönemin senatörlerinden Cahit Ortaç tarafından yapılan aşağıdaki konuşma durumu açıkça gözler önüne sermektedir:

Şimdi, bir hâdise oluyor, telefon ediyorsunuz polis Akdere'nin Samanlık bağlarına bir saat sonra, 45 dakika sonra gelebiliyor. Neden? Elinde imkânları yok, arabası yok cihazı yok. Arabası olmayan bir polis gelebilir mi arkadaşlar? Cihazı olmayan bir polis duyabilir mi? İngiltere'de her polisin cebinde telsizi var. Öyle bizimkiler gibi elinde değil. Cebinde. Cızır cızır işliyor mütemadiyen. Nerede ne hâdise varsa duyuyor. Samanlık bağlarında bir cinayet oluyor, o cinayete polis bir buçuk saat sonra gelebiliyor. Soruyorum, "Araba yok beyefendi" diyor, "kadro yok, nasıl geleyim, ancak dolmuşla gelirim" diyor. Doğrudur arkadaşlar, doğrudur. Ben hakikatleri söylüyorum. Ne bir telsiz cihazı var, ne de altında bir arabası var. (TBMM, 1971: 438)

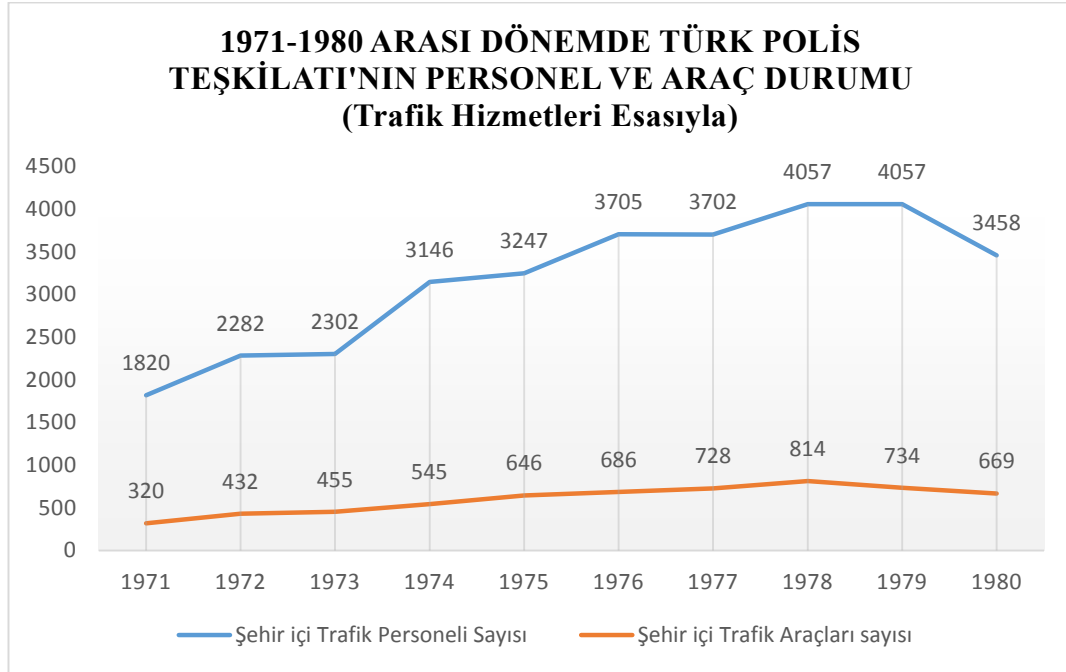
1970'li yıllarda araç gereç azlığının yanı sıra mevcut araç gereçlerin bakım onarım ve etkin kullanımına ilişkin olarak da Türk polis teşkilatının bir zafiyet içerisinde olduğu söylenebilir. Örneğin 1979 yılında Adana İl Emniyet Müdürlüğü'nde toplumsal olaylara müdahale amacıyla alınmış olan iki adet panzerli araç kullanılamamakta ve bu araçların kullanılmama gerekçesi ise eylemcilerin üzerine su sıkıp dağıtmak üzere tasarlanan bu araç alınırken su hortumu ve ilgili ekipmanın satın alınmaması olarak gösterilmektedir (1989: 152). Bu trajikomik gibi görünen durumlar neticesinde artan toplumsal olaylar, asayiş ve terör olaylarına müdahale eden polislerin görev esnasında ölümleri bazen kaçınılmaz olmuştur.

Diğer taraftan polisin halk karşısındaki disiplin ve profesyonelliğinin simgesel göstergelerinden biri olan üniforma konusunda dahi sorunlar yaşanmıştır. Genel Müdürlük tarafından İl Emniyet müdürlüklerine ve oradan diğer taşra teşkilatlarına dağıtılan üniformalar merkeze uzak polis birimlerine ulaşana kadar bazen aylar geçmiştir. A2 tarafından döneme ilişkin aktarılan bir bilgide 1970 sonlarında doğu illerinde kış aylarında görev yaparken çoğu polise kışlık üniforma gönderilmediği için yazlık üniforma giyip üstlerine eşlerini ördüğü süveter kazak gibi giysileri giyerek görev yaptıkları, kendi şahıslarına ait çeşitli bot ve çizmelerle işe gittikleri öğrenilmiştir.

1971-1980 arası dönemde Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir Bakım Onarım Merkezi bulunmaması sebebiyle Türk polis teşkilatının mevcut motorlu araçların piyasada ve diğer kamu kuruluşlarında onarılması farklı sorunlara yol açmıştır. Bir çok il emniyet müdürlüklerinin kendi araçlarını kendi imkanları ile onarmaya çalıştığı, bunun zaman ve para kaybına neden olmakla birlikte Türk polis teşkilatının prestij kaybına da sebebiyet verdiği açıktır (EGM, 1983: 86).

1971-1980 yılları arası dönemdeki Türk polis teşkilatının tüm Türkiye'de hizmet veren trafik birimlerinde kayıtlı araç sayısı ve görev yapan personel sayısını yıllar bazında karşılaştıran Tablo-6'daki göstergeler yukarıda belirtilen sorunlara bir gösterge olması açısından önemlidir. Zira bu tabloda görüleceği üzere araç sayısının önem arz ettiği trafik hizmetleri gibi bir birimde giderek artması beklenen personel ve araç sayısı 1977 yılına kadar belirli bir artış kaydetmesine rağmen 1978 yılından itibaren azalma kaydetmiştir. Bunun sebebi olarak 1978 yılından itibaren Türkiye'de artan siyasal şiddet ve asayiş olayları karşısında ihtiyaç duyulan polis araçlarının satın alma yerine trafik hizmetlerinde kayıtlı araçlardan diğer birimlere transfer edilışıdır. Trafik hizmetlerinde araç sayısının azalmasıyla birlikte beraberinde bu hizmetlerde görevli personel sayısı da ihtiyaç duyulan asayiş birimlerine aktarılmıştır.

Tablo 6: 1971-1980 Arası Dönem Türk Polis Teşkilatının Trafik Hizmetleri Personel ve Araç Durumu ⁴⁰

Araç ve teçhizat kısıtlılığı, 70'li yıllardaki polis için iç güvenlik görevini etkin yapma konusunda önemli bir engel teşkil etmekle birlikte çoğu zaman polisin kendi güvenliğini sağlama konusunda da yetersizliğe sahip olduğundan bahsetmek mümkündür. Özellikle 1977 sonrası, giderek artan terör ve asayiş olayları karşısında ihbar alınan her olaya hızlı müdahale etme gücü ön koşul iken, araç ve yakıt sıkıntısı içinde bulunan Türk polis teşkilatı bu yetersizliğine kendi güvenliğini sağlama konusundaki tedbirsizlikler de eklenince bu durumun bedelini büyük acılarla ödemiştir. Örneğin 21 Kasım 1979'da Gaziantep'te bir iplik fabrikası servis aracındaki işçilere bildiri dağıtmaya çalışan sol örgüt üyesi bir kişi ihbar üzerine olay yerine gelen polisler tarafından servis aracından aşağıya indirilmiş, bu esnada şahıs üzerindeki tabancayla polisler ateş ederek iki polisi öldürmüştür (7 İldeki Saldırılarda 2'si Polis 9 Kişi Öldürüldü, 1979).

⁴⁰ Tablonun verileri, EGM,1973 ve EGM,1983 kaynaklarından derlenmiştir.

Diğer taraftan polis hizmetlerinin özelliği itibariyle polis araçlarının her zaman harekete hazır, bakımları ve ikmallerinin yapılmış olması gerektiği elzem bir durum olmakla birlikte, 1980 yılına kadarki dönemde bakım-onarım hizmetlerinin yerine getirilemeyişi yanında ikmal hizmetleri de büyük sorun yaratmıştır. Ödeneklerin zamanında temin edilerek illere gönderilemeyişi polis araçlarının hizmetten kalkmasına neden olmuştur. Yakıtlar değişik akaryakıt istasyonlarından alındığından sarfiyat yeterince kontrol edilememiştir. Bölügiray'n anılarında da belirttiği üzere A2 de 1970'lerin sonunda Ankara gibi merkez teşkilata en yakın görev alanında, polis karakolundaki her araç için günlük 5 litre kadar bir yakıt istihkakının verildiğinden bahsetmiştir. Neredeyse her dakika gelen suç ihbarlarına yetişmenin zor olduğu bir dönemde bakım ve onarımları yapılmış araç bulsalar dahi suçluların peşinden giderken yakıtları bittiği için araçtan inip mecburen karakola yürüyerek dönmeleri, A2 ve arkadaşları için sık karşılaşılan bir durum olarak dile getirilmiştir.

Lojistik yetersizlikle ilgili olarak A6'nın aktardığına göre, şüpheli bir şahıs olay yerinde üzerinde silahla yakalansa dahi o dönemde silahın suç fiilinde kullanılıp kullanılmadığının tespiti için gerekli olan balistik kontrol, belirli il merkezlerinde yapılabilmekteydi. Ancak Ankara dışındaki illerde bulunan kriminal dairelerinde gerekli teçhizatın bulunmaması, bulunsa dahi bu çalışmayı yapacak uzmanın olmayışı neticesinde, neredeyse tüm ülkedeki balistik incelemeler posta yoluyla Ankara'ya gönderilmekteydi. Yoğunluk nedeniyle her olay, en erken üç dört ay içerisinde sonuçlanmaktaydı. A6'ya göre bu durum, tutukluluk süresinin uzaması, işkence yöntemlerine dayalı zorla kabul gibi yasal olmayan sorgulama süreçlerinin sıklıkla yaşanmasına yol açıyordu.

Bununla birlikte, Türk polis teşkilatının bina konusundaki yetersizliği de başka bir sorun olarak öne çıkmıştır. Özellikle 1970'li yılların sonuna doğru personel artışı kaydedilirken artan personel sayısına paralel olarak karakol ve diğer teşkilat binalarının kapasitesinin genişletilememesi sonucu, aynı masada çalışan birden fazla polis memuru, sorgu ve gözaltı odalarının kötü şartlar içerisinde bulunuşu, dosyaların giderek artması ancak arşiv odalarının olmayışı ile birlikte bulunamayan ya da tahrif olan suç dosyaları, polisin görevini etkin yapmasına fiziki imkân bırakmamıştır. Bu durum, 1980'e yaklaşırken öyle

içinden çıkılmaz bir durum halini almıştır ki özellikle Sıkıyönetim Komutanlıkları sorumluluk sahalarında bölgedeki çoğu spor salonu, okul gibi kurumlar toplu gözaltı binalarına dönüştürülmüştür.

4.2.3. Personel ve Eğitim Durumu

Personel ve eğitim durumu, bir kurumun profesyonellik ve etkinlik düzeyini göstermesi bakımından önemli bir veri özelliğine sahiptir. Polis teşkilatları açısından bakıldığında ise ölçüt, iç güvenliğin sağlanacağı bölgelerin nüfusuyla orantılı sayıda ve mesleki eğitimi yüksek personelin görevlendirilmesi gerekliliğidir. Yapılacak iş ve bu işi yapacak personelin hesaplanması, hiç şüphesiz kurumsal etkinliğin yerine getirilmesinde elzem olan planlama sistemiyle mümkün olabilir. Nitekim 1971-1980 yılları arasındaki dönemde gerek ülke genelinde gerekse il ve bölge bazında yapılmış herhangi bir personel planlama sisteminin uygulanmadığı görülmüştür.

1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatının personel sayısını gösteren istatistikler incelendiğinde personel sayısında her yıl bir artış olduğu görülmekle birlikte bu sayıların belirlenmesinin bir dayanağı olan herhangi bir planlamaya arşivlerde rastlanmamıştır. Merkez ve taşra teşkilatı açısından personel alım ve görevlendirmelerinde herhangi bir plana bakılmaksızın bir yıl içerisinde Türk polis teşkilatına alınan polislerin sayısı tamamen bütçe bazında hükümlere göre tespit edilmiştir. Bu nedenle teşkilata alınan personel sayısının bazı yıllarda teşkilattan ayrılan personel sayısını karşılamayacak düzeyde kaldığı gözlenmiştir. Örneğin 1973 yılı verilerinde Emniyet Genel Müdürlüğü kadro sayısı 38.861 iken görevde bulunan personel sayısı itibarıyla yaklaşık %25’lik bir noksanlık söz konusudur (EGM, 1973: 60).

Her ne kadar dönemin içişleri politikalarında zaman zaman kırsal bölgelerde 500 kişiye bir polis, kentlerde ise 300 kişiye bir polis formülü dile getirilse de bu rakamın gerçekçi olmadığı ve uygulanamayacak bir hedef olduğu değerlendirilmiştir (TBMM, 1973: 239, TBMM, 1975: 563, TBMM, 1978: 345). Bu sebeple 1971-1980 arası dönemde polis-vatandaş nüfus oranları, Ankara’da 1/215 iken Konya’da 1/965 oluşu; 31328 nüfuslu Artvin’de 116 polis varken, 251693 nüfuslu İçel’de 215 polisin oluşu, birbirinden

bağımsız ve plan gözetilmeyen oranlarda bir polis istihdamı olduğunu göstermektedir (EGM, 1980: 36).

Personel yönetimi konusunda strateji ve plansızlık aynı zamanda mevcut kadronun insan gücü kaynaklarının etkin olmayan biçimde kullanılmasına neden olmuştur. Örneğin Türk polis teşkilatı, 1971-1980 arası dönemde de polislerin yanı sıra çok sayıda sivil memurun da görevlendirildiği bir kurumdur. Teşkilat içinde yazı, hesap, levazım vb. işleri yerine getiren fakat polisin sahip olduğu hak ve yetkilere sahip olmayan sivil memurlar da görev yapmaktadır. Emniyet Teşkilat Kanunu'nun 14. maddesi ile sivil memurlar beş dereceye ayrılmıştı. Bu sayede sivil memurlar, 5. dereceden başlayıp, 1. dereceye kadar yükselebiliyorlardı. Anılan maddenin 28 Aralık 1972 tarih ve 1649 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılması ile sivil memurlar arasındaki kıdem ortadan kalkmış oldu (Akkaya, 2013: 70). Ancak buradaki sorun, özel polislik bilgisi ve eğitimi gerektirmeyen sekreteryaya hizmetlerinde bu dönemde sivil memurlar yerine polis memurlarının görevlendirilmesi gibi sivil ve üniformalı görevliler arasında iş bölümü açısından plansızlık ve sivil memurların yapacağı görevleri de üniformalı ve fiziki yeterliliği yüksek eğitilmiş polislerin yapıyor oluşu dikkat çekicidir. Örneğin 1972 yılında İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü Trafik Dairesi'nde çalışan 412 polisin 110'unun sadece ehliyet verilmesiyle ilgili idari işlerde çalışıyor oluşu, diğer taraftan sokaktaki trafik hizmetlerinde yaşanan polis sayısının azlığı göz önüne alındığında personel idaresindeki plansızlık açıkça görülebilmektedir (EGM, 1973: 19). Yine 1970'li yılların başında Ankara'da bulunan Emniyet Genel Müdürlüğü'nde çalışan personel sayısı yaklaşık 3000 kişidir (EGM, 1973: 56). Yapılan mülakatlardan edinilen bilgilerde bu dönemde Genel Müdürlük binasında rütbeli herkese tahsisli bir odacının görevli oluşu ve bu odacının görevinin rütbeli personelin çalıştığı dairenin temizliği, çay kahve servisi ve posta getirip götürmekten ibaret oluşu ve günün diğer tüm saatlerinde kapıda beklemesi, hem polislik bürokrasisi anlayışının hem de personele yönelik etkin bir planlama yapılmayışının göstergelerinden biridir. Odacılar kadar makam şoförleri istihdamı da Türk polis teşkilatının personel sisteminin problemleri alanlarından biri olmuştur. Gerek merkez gerekse taşra teşkilatında yönetim kademesinde bulunan her bir polis yöneticisinin bir şoförü bulunmakta, bu şoförün tek görevi gün boyunca amiri sabah evden işe getirmek, öğle arasında işten eve yemeğe götürüp getirmek (o dönemde öğle yemekleri kurumda yenmiyordu) ve akabinde akşam iş çıkışında evine bırakmaktan ibaretti. Böyle olduğunda

her bir polis amirinin daimi en az bir koruması, bir odacısı, bir sekreteri ve bir şoförü bulunmakta ve bu personel devlet memuru statüsüyle istihdam edilmekteydi. Merkezi bir evrak dağıtımı ve ulaştırma birimi bulunmayan teşkilattaki personel sayısı yüksek olmasına rağmen etkin görev yapan polis sayısının yetersizliğinin ana sebebinin bu dengesiz personel dağılımı olduğu değerlendirilmektedir.

Katı merkezi yapı sayesinde orta ve düşük kademe yöneticilerin karar alma mekanizmasında sorumluluk alamaması, personele gün içinde saatlik izin verme gibi önemsiz işlerde dahi üst makama bildirmeden karar almanın mümkün olmadığı 1970'li yılların Türk polis teşkilatında aynı zamanda kurum içinde teşebbüs ve inisiyatif kullanımında önemli tikanıklıklar oluşturmuştur. Diğer taraftan tüm sorumluluğu üzerine alan en üst rütbedeki yöneticinin de çok sıklıkla yer değiştirmesi yenileyici ve dinamik yönetim biçimlerinin teşkilatta uygulanmasının önünde temel bir sorun oluşturmuştur. Katı merkeziyetçi yapının yanı sıra aynı zamanda polislik sisteminde katı ihtisaslaşma tutumu özellikle 1970'lerin ikinci yarısında büyük ölçüde artan polisiye olaylara müdahalede gecikmelere neden olmuştur. Örneğin hassas korumayla görevli bir toplum polisi bulunduğu yerde bir trafik kazasına tanık olduğunda herhangi bir işlem yapamayarak bölgeye trafik polisi gelene kadar izleyici durumda kalabiliyordu (A1 ve A3 mülakat notlarından aktarılan). 1970'li yıllarda tüm Türk polis teşkilatı mensuplarının yaklaşık dörtte birine tekabül eden oranda polisin toplum polisi olarak istihdam edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra toplum polisinin görevinin hassas bölgeleri koruma ve olabilecek toplumsal eylemleri önlemek için rezerv bir güç olarak tutulduğu düşünüldüğünde personelin sayıca yetersizliği değil görev dağılımı yönünden etkisizliğinden bahsetmek olanaklıdır (EGM, 1972: 19, EGM, 1980: 23).

Polisin emniyet ve asayişin normal ölçülerde sağlanmasında hem profesyonel nitelik, hem de kadro yönünden yeterli olması öncelikli bir şarttır. 12 Mart öncesi meydana gelen asayiş olaylarında, özellikle toplu halde işlenen suçlarda, polisin eğitim, teçhizat ve sayı bakımından yetersiz kaldığı görüldüğünden, 12 Mart 1971'den itibaren alınan tedbirlerle bir ölçüde personel sayısı artışları sağlanmıştır. Örneğin 1969 yılında Türk polis teşkilatının amir sınıfında 2787 personel varken, 1973'e gelindiğinde bu sayının 3778'e; aynı süre içinde memur sayısının da 19.903'ten 26.807'ye ulaştığı görülmüştür (TBMM,

1973: 438). Ancak personel sayısına işaret eden nicelik kadar personelin eğitim ve beceri seviyesine işaret eden nitelik boyutu da önem arz etmiştir. Bu sebeple 1971-1980 arası dönemdeki Türk polis teşkilatının eğitim durumundan bahsetmekte fayda görülmüştür.

Türk polis teşkilatı 1971-1980 arası dönemde personel eğitim çalışmalarını hizmet öncesi ve hizmet içi öğretim kurumları olmak üzere iki ana bölüm çerçevesinde gerçekleştirmekteydi. Hizmet öncesi öğretim kurumları (EGM, 1983: 96);

- a. Polis stajyeri olarak mesleğe alınanların Polis Okulları ve Polis Eğitim Merkezi'nde tabi tutuldukları Mesleki İlköğretim,
- b. Polis Enstitüsü'nün yüksek kısmına eleman yetiştirmek amacıyla, 18 yaşını geçmeyen ortaokul mezunlarının alınarak öğretime tabi tutuldukları, lise derecesindeki Polis Koleji ve
- c. Polis Koleji'ni bitirenlerle meslekte bulunan lise mezunlarının yüksek kademedeki amir yetiştirmek amacıyla öğrenime tabi tutuldukları Polis Enstitüsü Yüksek Tahsil öğretimidir.

İkinci başlıkta hizmet içi öğretim çalışmaları da polis yetiştirmede amaç bakımından da ikiye ayrılmaktadır (EGM, 1983: 98):

- a. Mesleğe alınır alınmaz hizmet öncesinde mesleki ilköğretime tabi tutulmaları gerekirken, çeşitli nedenlerden dolayı bu tür bir öğrenim görmeden hizmete başlamış olanların sonradan çağrılarak tabi tutuldukları en az altı ay süreli mesleki ilköğretim,
- b. Mesleki ilk öğretimi görmüş iyi sicil almış ve çalışmalarında başarılı olmuş personel arasında yapılan seçme sınavını kazananların komiser sınıfına eleman yetiştirilmek amacıyla Polis Okullarından tabi tutuldukları, yine en az altı ay süreli *ORTA(K)* adı verilen, mesleki ortaöğretim. Bu eğitimde başarılı olanlar komiser yardımcılığına yükseltilmekteydi.

12 Mart 1971 askeri muhtırası sonrasında kısa bir dönem polislik eğitimine ilişkin bir duraklama dönemi yaşanmış olsa da sorasındaki süreçte hizmet öncesi ve hizmet içi

eğitimin eksikliğini gidermek adına Ağustos 1971 ayı içerisinde Ankara ve İstanbul'da iki polis okulu açılmıştır. Ancak bu polis okullarının toplam öğrenci kapasitesinin 140 oluşu diğer yandan da yeterlilik seviyesinin sorgulanmasına yol açmıştır (TBMM, 1972: 398). Bu yıllarda şimdiki Anıttepe/Ankara'da bulunan Polis Akademisi binasının bulunduğu mevkide yer alan Polis Enstitüsü'nün eğitim ve öğretim kadrosunun güçlendirilmesi adına o dönemki Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlerinden ve gönüllü polis müdürlerinden bir ekip göreve alınmıştır⁴¹ (1972: 399). Aynı şekilde Enstitü'nün bünyesinde yine aynı yerleşke içerisinde orta kademe polis amirlerinin yetiştirilmesi bakımından yukarıda açıklaması yer alan ORTA(K) bölümü faaliyete geçirilmiştir. Bahsedilen öğretim çalışmalarıyla eşgüdümlü olarak aynı zamanda personelin görev yaptığı hizmet dalında daha başarılı olmasını sağlamak amacıyla çeşitli olgunluk eğitimleri, seminerler ve kurslar düzenlenerek daha nitelikli eleman yetiştirilmesine yönelik faaliyetleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (TBMM, 1971: 433-434). Bu faaliyetler kapsamında örneğin 1971'de düzenlenen trafik kurslarından 258 polis memurunun, siyasi polis kursundan 38 polis memurunun, teknik büro kursundan ise 27 polis memurunu faydalandığı rapor edilmektedir (EGM, 1973: 64). Ancak bu eğitim faaliyetlerinin raporlarından farklı olarak pratikte Türk polis teşkilatı personelinin eğitim ve mesleki bilgi ve becerilerine ne kadar katkı sağladığı bir tartışma konusudur. Bu duruma ilişkin bir örneği Bölügiray (1989)'ın anılarında rastlamak olanaklıdır:

1970'lerde kolluk personelinin en büyük ve anlamsız merakı ya da alışkanlıklarından birisiydi kitap toplamak. (...) Bir gece gizlice dolaştığım bölgede yapımı yarım kalmış ve gözaltı yeri şekline sokulmuş bir okula uğradım. Koridorda sakallı bir genç ve genç bir kadın ürkek gözlerle bakıyorlardı.
 -Ne yapmış bu çocuklar?
 -Yasak yayın bulundurmaktan yakalandılar efendim.
 -kim dedi yasak yayın diye?
 -Beethoven adında bir kitap mı ne varmış?
 -Kimdir peki bu adam sen biliyor musun?
 -Çalgıcı sanırım komünistmiş kendisi (269).

Gelişen emniyet hizmetlerinin etkili bir biçimde yürütülebilmesi için, polisliğe alınan personelin önceden gerekli beceri ve teknikleri kazanması ve gerekli bilgilerle teçhiz edildikten sonra göreve sevk edilmesi zorunlu bulunduğundan, polis eğitim ve öğretim kurumları özellikle 1975'e kadarki dönemde takviye edilmeye çalışılmıştır. Böylece

⁴¹ Bu bilgi, dönemin İçişleri Bakanı Ferit Kubat tarafından aktarılmaktadır.

mevcut yıllık 900 eğitim kapasiteli iki polis okuluna ek olarak üç yeni polis okulu daha açılmış ve yıllık ortalama mezun kapasitesi 2861'e çıkarılmıştır. Örneğin, bu dönemde Ankara'da yeniden açılan okullardan birisi, aynı zamanda Polis Eğitim Merkezi olarak da teşkilatlandırılmıştır. Bu okulun amacı araştırmalar yapılması, değişik konularda hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi ve eğitici personel yetiştirilmesidir. Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığıyla anlaşmak suretiyle, Ankara, Adana, Bursa ve Konya illerindeki yatılı okullardan yararlanılarak tatil aylarında dört geçici polis okulu daha hizmete açılmış ve bu okullarda 2000 kişi meslekî temel öğrenime tabi tutulmuştur. Bütün illerde eğitim görmemiş polis bırakmamak için de, illerde mevcut eğitim üniteleri ilaveten faaliyete geçirilmiştir. Bu temel eğitim ve öğretim çalışmaları yanında, emniyet personelinin görevleriyle ilgili çeşitli alanlarda uzmanlaşmaları amacıyla narkotik, siyasî hizmet, istihbarat, teknik hizmetler, motosiklet, trafik, organizasyon ve metot, silâh bilgisi, toplum polisliği, telsiz, komando ve gerilla eğitimi gibi değişik konularda açılan kurslardan 1972 yılında 1917 personel yararlanmıştır (EGM, 1973: 36). 1000 kişilik polis eğitim yerleşkesinin 1973 yılında faaliyete geçmesiyle, bütün eğitim ve öğretim faaliyetlerine daha büyük bir hızla devam edilmesi sağlanmıştır. Bu eğitim biriminde emniyet personelinin modern silâhları kullanmadaki bilgi ve yeteneğini artırmak amacıyla kurulan modern atış poligonu, faaliyete geçirilmiştir. Yine 1973 yılında toplum polisi, asayiş, trafik, teknik ve eğitim hizmetleri için 5 proje hazırlanmış ve bu projelerin toplam maliyeti 715 milyon TL olarak hesaplanmıştır. Bu projelerin uygulamaya konulmasıyla, belirtilen hizmetlerle ilgili personel, bina, araç, gereç, silah ve teçhizat ihtiyaçlarının karşılanması ve geliştirilmesi hedeflenmiştir (TBMM, 1973: 438-439). Ancak geliştirilen bu projelerin özellikle de bir yıldan fazla süren projelerin akıbetinin bu dönemde sık yaşanan polis yöneticilerinin çok sık değişiminden dolayı etkin bir şekilde uygulanamadığı söylenebilir. Özellikle 1975 sonrası dönemde polisler arasında giderek artan partizanlık yaklaşımları yüzünden bir hükümet döneminde yönetime gelen polis yöneticisinin plan ve projelerinin kısa bir süre içinde değişen hükümetle göreve gelen muhalif ideolojideki polis yöneticilere tarafından rafa kaldırıldığı mülakatlarda sıklıkla dile getirilmiştir.

Diğer taraftan, tamamlandığında 5000 kişilik eğitim kapasitesine sahip olması planlanan Gölbaşı eğitim yerleşkesi, 1980'lere kadar etkin bir biçimde kullanılamadığı görülmüştür.

Büyük umutlarla inşaatına başlanan bu yerleşkenin tam anlamıyla hizmete girememesinde Türk polis teşkilatının 1970’li yıllarda çok sık değişen yönetici kadrosunun etkisinin olduğu düşünülmektedir. Zira 1972’den itibaren 1978’e kadar geçen her yılın bütçe görüşmelerinde söz alan dönemin İçişleri Bakanları o yıl içinde Gölbaşı Eğitim Yerleşkesinin mutlaka eğitime açılacağından bahsetmiş, ancak bu bir türlü gerçekleşmemiştir. Bugünkü Gölbaşı Polis Akademisi’nin bulunduğu binanın bütün tesisleri ile faal bir biçimde eğitime açılması, ancak 1980’den sonraki dönemde gerçekleşmiştir.

Türk polis teşkilatı personelinin aynı zamanda mesleki disiplin yönünden yaşadığı sorunlar karşısında aylık olarak İl Disiplin Kurulu’na dosya gönderme suretiyle çözümler bulunmaya çalışılmıştır. 1977 yılından itibaren 12 Eylül 1980 tarihine kadarki süreç içerisinde hiçbir ilde İl Disiplin Kurulu toplanmamış oluşu, aynı zamanda personelin iç denetim mekanizmalarının da önünü tıkamıştır. Özellikle sıkıyönetim ilan edilen illerde polisin ordudaki komutanların emrine girmesiyle birlikte polisler disiplin konusunda yeni bir anlayışla karşılaşmışlardır. Örneğin Bölügiray (1989) anılarında polisin mesleki disiplinine askerin bakış açısını işaret eden bir anekdotu şöyle aktarmaktadır:

Denetlediğim bazı karakollarda bazen polisleri toplar, görevleri ve sıkıyönetim emirleriyle ilgili sorular yöneltirdim. Bunlar genellikle Polis Kıyafet Kararnamesi vb. ile ilgili sorulardı. Örneğin:

-Pantolon paçası kaç santimdir?

-30-32 santim kadar.

Çünkü bazı polisler pantolon paçalarına “kama” denilen ekler yaptırarak paçalarını kovboy pantolonları gibi genişletirlerdi. Doğrusu ise 24 santim falandı.

- Kaç günde bir tıraş oluyorsun?

- Üç günde bir falan.

-Yaka numaran nerde?

-Düştü (Numarası düşen ne de çok polis vardı, hayret!)

-Neden gömleğinin düğmeleri göbeğine kadar açık? (Yazın)

- Çok sıcak da...

Bu tür sorular çok. Sonuçta saç sakalı birbirine karışmış, boyasız ayakkabıları, soba borusuna dönmüş ütüsüz pantolonları, göğsü bağı açık gömlekleri ile bir kısım polislerin teröristlerle karıştırılması o kadar olasıydı ki (50).

Bu anıdan hareketle esas itibariyle mesleki disiplin anlayışından bahseden bir askerin gözünden disiplin anlayışının kılık kıyafete indirgenmiş olması, üstelik bu anlayışın 12

Eylül askeri darbesinden sonra polis alt kültürüne de içselleştirilerek sirayet edecek olması 1970'lerin personel yapısı açısından önemli göstergelerden biridir. Diğer taraftan 1978 yılı ve 12 Eylül 1980 askeri darbesine doğru yaklaşılan dönemlerde iç güvenliğinin sağlanmasında polisin etkinliğinin beklenen şekilde olmaması, çoğu illerde Sıkıyönetim ilan edilmesi durumlarında askerin Türk polis teşkilatının yönetimini ele alması hem polisin kendine olan güvenini hem de halkın algısındaki polis imajını önemli ölçüde zayıflatmıştır. Örneğin mülakat gerçekleştirilen A9'un aktardığı bir anıda kendisini o dönemde Ankara Ulus kavşağında trafik görevinde bulunan bir polis memuru arkadaşı kırmızı ışıktaki durmaksızın geçen yaya bir subaya uyarıda bulunmuştur. Bu uyarı üzerine subay, polise herkesin önünde bağırarak hakaret etmiş ve sicil numarasını alarak Ankara İl Emniyet Müdürlüğü'ne şikâyet etmiştir. Bir süre sonra subayı trafik kurallarına uymadığı için uyarı veren polis memurunun görev yerinin değiştirilerek Ankara'nın Polatlı ilçesine tayin edilmesinin altında bu şikâyetin etkisinin olduğu A9 tarafından ifade edilmiştir.

Sıkıyönetim dönemleri ve bölgelerinin giderek artması 12 Eylül 1980 askeri darbesine yaklaşıldığı yıllarda polisin bir asker gibi eğitilmesi ve personel hiyerarşisinin askeri düzende olması sivil siyasetin de dillendirdiği bir talep haline gelmiştir. Örneğin AP Erzincan Senatörü Orhan Özen, 1980 yılında Türk polis teşkilatının eğitim konusundaki eksikliklerinin giderilmesi konusunda getirdiği bir öneride Silahlı Kuvvetler bünyesindeki komando ve gerilla kurslarından belli ölçüde polis ve jandarmanın müştereken yararlanması ve aynı görevi ifa eden bu iki teşkilatın yakınlaşması gerektiğini dile getirmiştir (TBMM, 1980: 440).

Netice itibarıyla, 1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatının personel sayısı yönünden yetersiz olduğu iddialarının geçerliliğine 1977 sonrası artan suç oranları açısından bakıldığında bir nebze katılmak mümkün olsa da asıl önemli sorunun personelin plansız istihdamı olduğu söylenebilir. Diğer taraftan personel sayısı konusunda amir-memur sayısı oranına bakıldığında o dönemdeki mevcut terfi politikaları gereği orta ve alt tabaka yönetici sayısının az, üst düzey rütbeli polis sayısının fazla oluşu ve üst düzey rütbeli personelin yönetici görevlerindeki sirkülasyonunun ise çok hızlı olması bu dönemde ciddi bir personel yönetimi sorununu da beraberinde getirmiştir.

Personel yönetimi konusundaki bu strateji eksikliği ve oluşturulan stratejilere süreklilik kazandırılmaması sorunu eğitim alanında da kendini göstermiş yapılan eğitim ve kursların niteliğinden ziyade nicelik esasıyla yerine getirilmesine çalışılmıştır. Diğer taraftan bütçe konusunda sıkıntılar yaşayan Türk polis teşkilatı uzmanlık gerektiren parmak izi alma, bomba imha ya da silah kullanımı gibi alanlarda teknik ve donanımlı eğitim alanlarına sahip olamamıştır. Personel yönetim politikalarının rasyonel ve gerçekçi yaklaşımlardan ziyade siyasi iktidarın menfaatlerine hizmet edecek biçimde partizanca hareket ederek gerçekleşmesi bu dönemin personel ve eğitim durumuna ilişkin en önemli sorunu teşkil etmiştir.

4.2.4. 1970’li Yıllarda Türk Polis Teşkilatında İngiliz Uzmanlar ve Gözlemleri

1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatının yeniden yapılandırılması ile ilgili girişimler arasında belirli dönemlerde yurtdışından uzmanlar getirilmesi suretiyle teknik açıdan desteklenmesi çabaları önem taşımaktadır. Her ne kadar Japonya, ABD ve Almanya’dan teknik teçhizat desteği alınmış olsa da reform politikaları açısından İngiltere’den özellikle strateji geliştirme, eğitim reformları ve belirli siyasi şiddet olaylarının çözüme kavuşturulması yönünde destek alınması sık sık gündeme gelmiştir (TBMM, 1978: 526). Bu dönemde polis teşkilatlarının deneyimlerinden yararlanmak amacıyla polis teşkilatının yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak 1972-1973 ve 1977-1979 yılları arasındaki iki farklı dönemde Türk polis teşkilatında incelemelerde bulunmak amacıyla özellikle İngiltere’den çağrılan uzman heyetlerin gözlemleri, bize aynı zamanda bu dönemdeki Türk polis teşkilatının durumu hakkında da nesnel değerlendirmeler sunmaktadır. Araştırma kapsamında 1972-1973 döneminde Türkiye’ye gelen B. N .Pain ve A. A. Clarke başkanlığındaki Scotland Yard heyetinin raporuna ulaşılmış ancak 1977-1979 tarihleri arasında gelen heyetin raporuna Emniyet Genel Müdürlüğü arşivinde rastlanmamıştır. EGM’de erişilemeyen bu rapora ilişkin bilgiler ve raporun kendisine mülakat yapılan kişiler üzerinden ulaşılmıştır. Aynı zamanda Ecevit’e yakınlığıyla da bilinen A6 ile yapılan mülakatlarda elde edilen veriler, çalışmaya bu açıdan önemli katkılar sağlamıştır.

Türkiye ve İngiltere devletleri arasında 1970 yılında yapılan ikili bir anlaşma uyarınca 1971 yılında ülkemize iki kişilik bir polis müdürleri heyeti gelerek, üç ay zarfında Genel

Müdürlük başta olmak üzere seçilen bazı il emniyet müdürlüklerinde inceleme ziyaretinde bulunmuşlardır (EGM, 1978: 2). Bu ziyaretler sonucunda ortaya üç cilt halinde toplam 800 sayfalık Türk Polis Teşkilatı Hakkında Rapor adında bir çalışma ortaya çıkmıştır (EGM, 1978). Bu raporun yazıldığı dönemde, İngilizce'ye çevrilip 1972 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü'ne teslim edilmesi sonrasında herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulup tutulmadığı bilinmemekle birlikte raporun tercümesinin ilkyazım tarihi olan 1972'den tam altı yıl sonra, 1978 yılında, Türk polis teşkilatının Eğitim Daire Başkanı Fethullah Parlakgüneş tarafından keşfedilerek oldukça ilgi gördüğü söylenebilir. Zira Parlakgüneş tarafından bu raporun Türkçe basımı sağlanarak ayrıca bu yayın Eğitim Daire Başkanlığı Yayın No:1 olarak da etiketlenerek kurum içi ilk yayın statüsüne sahip olmuştur. Bu rapor, öncelikle içinde geçen pek çok önerinin bugün ilginç bir şekilde halen güncelliğini koruması açısından özel bir önem içermekle birlikte ayrıca pek çok açıdan idari, kurumsal, eğitsel tavsiye ve nesnel değerlendirmeleri içermesinden dolayı önemli bir veri kaynağını oluşturmaktadır.

İngiliz uzman heyetinin 1972 tarihli hazırladığı raporlarda tespit edilen hususlar iki ana sorun odağı üzerinde yoğunlaşmaktadır: Hizmetlerde verimsizlik ve standartlaşmanın sağlanamaması. Öncelikle polis hizmetlerinde kullanılan idari, karakol, okul, laboratuvar binalarının etkin hizmet sunamaması, personel planlamasının yapılmayışı, bürokratik işlemlerin hizmet esasının önüne geçmesi, araçların kullanım ve dağılımında verimlilik esasının belirlenmeyişi raporda geçen verimsizlik tespitinin temel gerekçeleridir. Diğer taraftan lojistik anlamda silah, araç gereç, bina ve üniforma konusunda da incelenen iller arasında farklılıkların oluşu, verilen eğitimlerin içerik ve stratejisi yönünden müfredat farklılıkları ise standartlaşma konusunda görülen önemli eksiklikler olarak rapor edilmiştir. Bahsi geçen raporda tespit edilen sorunlar ve çözüm önerilerini şu şekilde özetlemek olanaklıdır (EGM, 1978: 263-312);

a. Polis Eğitim Sistemi: Raporda önemli bir inceleme başlığı Türk polis teşkilatının özellikle meslek içi eğitim faaliyetlerine ilişkin gözlem ve önerilerden oluşmaktadır. Mesleğe alınmadan önceki eğitimden ziyade polislerin özellikle görev başı eğitim tabir edilen eğitimlerinin yetersiz olduğu ve bu eğitimlerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Esasen bu eğitimlere Avrupa ve ABD de büyük bir önem

verilmekte olduğu ve bu işi yapanlara genel olarak alan eğitimi memurları (Field training officers) adı verildiği bu modelin etkin uygulanabilmesi için de teşkilatın mesai düzeninde bir takım değişikliklerin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca karakol personel sayısının azlığına dikkat çekilerek hassas bölge korumasında görevli çok sayıda personelin karakollara aktarılarak bu sayede noktaların denetlenmesi ve ihtiyaçlarının giderilmesinin kolaylaşacağı değerlendirilmektedir. Sonuç olarak karakollardaki personel sayısının artırılması sayesinde ilave edilecek grup bir ay boyunca gündüz takviye grup olacak ve bu zaman zarfında eğitime ağırlık verilecek eğer acil müdahale gücüne ihtiyaç duyulması halinde bu personel acil müdahale gücü olarak olaylara müdahale edecektir. Bu grup gündüze geçtiği süreç zarfında bugün çevik kuvvetin giydiği kıyafeti eğitim kıyafeti olarak giyecektir. Ayrıca Türk polis teşkilatının ihtiyaç duyduğu eğitim ve araştırma konularının her yıl tespit edilmesi ve emniyet teşkilatı akademisyenlerine de bir yol haritası sunulması gerektiği raporda yer alan bir diğer başlıktır. Raporda eğitim ihtiyacı konularının tespitinde tecrübeli akademisyenlerin görüşleri ve yurt dışında eğitim görmüş ya da uzun görevlerde bulunmuş teşkilat mensuplarının görüşlerinin ayrıca dikkate alınması, karakol amirleri için güncel polis taktik ve teknikleri konusunda bilgilenecekleri bir eğitim müfredatı hazırlanması tavsiye edilmiştir.

b. Gereksiz Uzmanlaşma ve Yeni Bir Personel Yönetim Politikası: İncelemelerde bulunan İngiliz uzmanlar tarafından 1970’li yıllarda incelemeye konu Türk polis teşkilatı merkez ve taşra birimlerinde daire başkanlıkları altında çok fazla sayıda eğitim şube müdürlükleri olduğu tespit edilmiştir. Bu şubelerin hemen hepsinin personel ve araç gereç yetersizliğinden şikâyet ettikleri oysa bu şubeler eğitim daire başkanlığı altında toplanabilseydi büyük önem arz eden projelerin bu şubelerden gelecek ilave personel ile desteklenerek bu projelerin daha hızlı şekilde tamamlanabileceği değerlendirilmektedir. Böyle bir birleştirmenin hem kaynakların daha verimli kullanımını getireceği, hem de eğitim alanında bir yeknesaklığı da beraberinde sağlayacağı önerilmiştir. Ayrıca raporda ilk etapta bilgi işlem, haberleşme ve asayiş daire başkanlığı, eğitim şube müdürlükleri, trafik eğitim daire başkanlıklarının eğitim daire başkanlığı bünyesine alınması tavsiye edilmiştir. Trafik alanında aşırı uzmanlaşmanın olumsuz sonuçları en son bu daire tarafından 1970 yılında yürütülen trafik bilgi sistemi projesinde görülmüş, söz konusu

dairenin başlangıçta projeleri yeterli finansman ve personel ile destekleyebilmiş olmasına rağmen sonrasında proje yönetilemediği için bilgi işlem daire başkanlığına devredilmek zorunda kalınmıştır. Rapora göre trafik yetkileri tüm devriye hizmeti yapan polisler verilmesi ve tüm teşkilat personeli görev dâhilinde veya haricinde şahit oldukları trafik ihlallerini rapor etmelidir.

c. Kurum içi Koordinasyon Eksikliği: Rapora göre Türk polis teşkilatı bünyesinde yakın ilişkiler kurulması icap eden kurum ve pozisyonlar tespit edilerek bu kişilerle irtibatı sağlayacak yol ve yöntemler belirlenmelidir. Örneğin, cinayet masasında çalışan bir kişinin adli pataloglarla güçlü irtibatının bulunmadığı tespit edilmiş bu koordinasyon eksikliğinin teşkilat bünyesinde bulunan eğitim kurumlarına bu kişilerin gerek kursiyer gerekse eğitici olarak katılımları sağlanarak temin edilebileceği değerlendirilmiştir.

d. Toplumdaki Suç Korkusuna Polisin Katkısı: İngiliz uzmanlar tarafından 1970’li yılların başında hiçbir pratik yararı olmadığı düşünülen ve sadece polisin toplum nezdinde görünürlüğünü arttırarak halkta suç korkusunu üst düzeye çıkaran polis araçlarının sürekli tepe lambalarını açması uygulaması eleştirilerek buna son verilmesi tavsiye edilmiştir. Zira polisin tepe lambalarını sadece suça müdahale ettiği esnada yakması gerektiği ve bunun da halkın seyreden polis aracına karşı daha duyarlı olması sonucunu vereceği değerlendirilmiştir. Aynı şekilde şayet polis aracı takip halinde ise sirenlerini ve tepe lambalarını açar ve halkın hem kendini kollamasını hem de polise yol vererek işini kolaylaştırmasını sağlanması düşünülmüştür. Eğer polis bir suça ilişkin bir aracı ya da şahsı durdurmuş ise sirenlerini kapatır ancak tepe lambalarını açık tutarak işlemini yapar. Halk tepe lambası açık olduğu için müdahale esnasında oluşabilecek mukavemet ve saldırılara karşı duyarlı olur ve böyle bir durumu görürse 155 telefonuna bildirebilir ve böylece destek gelmesi sağlanarak görevli polisin hayatta kalması sağlanır önerisi geliştirilmiştir. Ancak mevcut uygulamalarda polis araçlarının tepe lambalarının sürekli yanması halktaki duyarlılığın azalmasına neden olmuştur. Bu uygulamanın düzenlenecek bir genelge ile sonlandırılması ayrıca polis, itfaiye ve acil tıbbi müdahale araçlarının güvenliğine yönelik bir kanuni düzenleme ihtiyacının da söz konusu olduğu raporda özellikle belirtilmiştir.

e. Rütbe, Terfi ve Personel Politikaları: Rapora göre, Türk polis teşkilatında disiplin kurallarına aykırı davranışlar o yıllarda öyle çok sıklıkla görülmüştür ki bazı konularda teşkilat içinde neredeyse disiplinsizlik bir kural haline gelmiştir. Örneğin, 1971 yılındaki gözlemlerde açık alanlarda şapka takmayan, resmi elbiseyle sigara içen, çerez yiyen personelin oldukça fazla olduğuna dikkat çekilmiştir. Disiplinsizlik ve kurallara riayet etmemenin bu kadar yaygın oluşu idari bir takım sorunlara işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, o günkü görünümünden hareketle, Türk polis teşkilatı yönetilebilir ve denetlenebilir değildir. Bir kurumun yönetilebilir ve denetlenebilir olması için her rütbeye düşen personel sayısı rütbelerin seviyesi yukarıdan aşağıya inildikçe artmalıdır. Diğer bir deyişle rütbeli personel sayısı dağılımı piramit biçiminde olmalıdır. 1971 yılında Türk polis teşkilatında yaklaşık 160.000 polis memuru 2.000 komiser yardımcısı ve komiser tarafından yönetilmektedir. Bu dağılımda, bir ilk kademe amirin 80 polis memurunu yönettiği var sayılmaktadır. Rapora göre akıl, mantık ve yönetim bilimi tarafından izah edilmesi mümkün görünmeyen bu durum, teşkilatta gayri resmi amirlerin⁴² ortaya çıkmasına neden olmuştur. Karakollarda bazı polis memurları diğer memurların üstünde mevzuatın kendisine vermediği bir yetkiyi kullanmış ancak bu yetki çok şüpheli bir zemin üstünde olduğundan sıklıkla sorgulamaya tabi olmuş ve bu nedenle muhatap olunan vatandaş tarafından da hak ettiği saygıyı görememiştir. Sorunun ortadan kaldırılabilmesi için komiser yardımcısının altında dört yeni ilk derece rütbe ihdas edilmesi gerektiği tavsiye edilen raporda bu rütbelere terfinin polis memurlarının tamamına açık olarak yükseköğrenim şartına tabi olmaması gerektiği değerlendirilmiştir. Böylece tüm mensupları terfi umudunu taşıyan bir teşkilatın yönetimi çok daha kolay olacak ve anlamsız disiplin kuralı ihlalleri de ortadan kalkacaktır. Terfilerde en azından ilk iki rütbede herhangi bir sınav dahi yapılmaması, sicili temiz olan herkesin bir üst rütbeye terfi ettirilebilmesi önerilmiştir. Bu sayede tüm yasa ve disiplin kurallarına riayet net bir şekilde ödüllendirilmiş olacak ve personel en azından bu iki rütbede geçirdikleri sürede disiplin kurallarını içselleştirme imkânı bulabilecektir.

⁴² Raporda gayri resmi amir tabirinden kasıt, birimde rütbeli personel olmadığında yaşça büyük ve deneyimli bazı polis memurlarının yetkisi olmamasına rağmen çeşitli evrakları düzenlemek, imzalamak, yaşça küçük polis memurlarının göreve sevkini, izinlerini planlamak gibi yetkisiz yönetim işlerini yapmak zorunda kalmalarıdır.

1971 yılında Türkiye'ye gelen Scotland Yard ekibinden B. N. Pain ve A. A. Clarke'ın incelemelerinin yer aldığı bu raporun düzenlenmesinden sonra bu kez 1978'de yeniden Türk polis teşkilatını modernleştirme amacıyla Scotland Yard'dan uzman bir ekip talep edilmiştir. Mülakat yaptığımız A6, o dönemde Türkiye'ye gelen üç uzmandan biri ve o dönemde Scotland Yard İstihbarat Servisi'nde görevli baş komiser olarak görev yapmaktadır. A6, Londra'da Scotland Yard İstihbarat Servisi'nde Türk, Rum ve Kıbrıs masası baş sorumlusu olarak uzun yıllar hizmet vermiş, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Londra'da başlayan Türkiye aleyhtarı gösterilerde görevli istihbarat koordinatörü olarak çalışmış ve aynı zamanda bu dönemde Londra'ya yapılan Türk heyeti ziyaretlerinde ziyaretlerdeki diplomatik koruma görevlisidir. Bu dönemde Bülent Ecevit ile tanışmasını ve kurduğu dostluğun ilk kez 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin ardından Londra'da başlayan gösteriler esnasında Ecevit'in Londra'ya geldiğinde kendisinin yakın koruma görevini üstlenmesiyle başladığını belirtmiştir. A6 Ecevit'i havaalanından aldıktan sonra İngiliz Başbakanlık binasına gittiklerinde bina önünde Rum, Ermeni ve Maocu sol grubun eylem yaptığını gördüklerini ifade etmiştir. Bu esnada göstericiler Ecevit'in bulunduğu arabayı yumruklamaya başlamışlardır. Ecevit, bu göstericilerin kim oldukları A6'ya sormuş, çünkü bu göstericiler hem makam aracını yumruklayıp hem de araçtaki A6'ya gülümsemekte olduklarından bu durum Ecevit'i çok şaşırtmıştır. A6, göstericilerin hepsini tek tek tanıdığını o yüzden kendisine gülümsediklerini ifade ettikten sonra Ecevit bu göstericilerle görüşüp görüşemeyeceğini A6'ya sormuştur. A6 grubun zarar vermeyeceğinden emin olduğu için gözetimi altındaki Ecevit'i göstericilerle görüştürmüş, bunun üzerine A6, Ecevit'in kendisine "Eğer bir gün Başbakan seçilsem gelip bizim polis teşkilatına yardım eder misin?" diye sorduğunu ifade etmiştir. Bu olaydan yaklaşık iki yıl sonra, 1978 yılı başlarında, A6, Türkiye'nin Londra Büyükelçisi tarafından Türkiye'de görevlendirildiğini belirtmiştir.

Scotland Yard uzmanlarının o dönemde Türkiye'ye davetiyle ilgili dönemin İçişleri Bakanlarından A4 ise yapılan mülakatta, 1 Mayıs 1977 olaylarının ardından Haziran 1977 seçimlerinde CHP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Taksim olaylarının arkasında farklı güçlerin bulunduğuna ilişkin önemli şüpheleri bulunan Ecevit tarafından olayların bağımsız bir uzman ekip tarafından incelenmesine yönelik olarak bu ekibin çağrıldığını ifade etmiştir. Gelen ekiple birlikte yakın bir çalışma içerisinde bulunduklarını belirten

A4, karşılıklı olarak her iki ülkenin istihbarat birimlerinin bilgilendirme toplantılarıyla birbirine tanıtıldığını, bu ilişki çerçevesinde o dönemde pek çok üst düzey Türk polis teşkilatı mensubunun İngiltere'ye gönderilerek eğitim gördüklerini kaydetmiştir. Scotland Yard ile yaptıkları çalışmalar neticesinde istihbarat anlayışının Türkiye'de o dönemde olduğu üzer döverek anlatma tekniğinden çok haber toplamada teknik ve stratejik unsurların yerleştirilmeye çalışıldığını söyleyen A4, aynı zamanda o dönemde Scotland Yard'ın IRA ile mücadelesinden örnek aldıklarının altını çizmiştir. Örneğin bomba yapımının tespitinde Scotland Yard tarafından geliştirilen sinyal almaya dayalı bir sistemle bombanın imhasına yönelik teknolojiyi bu işbirliği ile Türkiye'de yaygınlaştırmaya başladıklarını onun öncesinde Türkiye'de ilkel yöntemlerle çalışan bomba imha uzmanlarının çoğunun ölümüyle sonuçlanan çabalara böylelikle son verildiğini ifade etmiştir. Yine istihbarat toplama tekniklerinden su şişesini dinleme cihazı olarak kullanma gibi teknik teçhizat yönünden Türk polis teşkilatının güçlendirilme çalışmalarına başladığını belirten A4, bu işbirliği sayesinde 1979 yılı başında teşkilatta sadece bir tane Ankara'da bulunan laboratuvar sayısının 1979 yılı sonlarından yediye çıkarıldığını aktarmıştır. Bu laboratuvarların teknik donanım ihtiyacı için Maliye Bakanlığı'nın bütçe ayırmadığını bunun maliyetinin İçişleri bakanlığı örtülü ödeneğinden diğer eğitim ve teçhizat unsurlarının ise İngiltere İçişleri Bakanlığı'ndan karşılandığı da elde edilen diğer bilgiler arasındadır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesine kadarki dönemde Türkiye'nin en karmaşık yıllarında Ankara İl Emniyet Müdürlüğü içinde ve Başbakan Ecevit'in yanı başında bulunan A6, kendisiyle yapılan görüşmede istihbarat polisi olması nedeniyle anlattıklarını çoğunun kayıt dışı kalmasını istemiş olmakla birlikte o döneme dair de önemli bilgiler aktarmıştır. A6'nın Ankara'ya geldiği ilk günlerde Ankara İl Emniyet Müdürlüğü merkezinde bir odaya çağırılmış ve masada duran üç kargo paketi kendisine gösterilmiştir. Bu paketler o dönemde Başbakan Ecevit'e gönderilen hediye paketlerinden bazılarıdır. A6 beraberinde İngiltere'den getirdiği mobil röntgen cihazlarıyla bu paketlerden birinin içinde nitrogliserin bağlanmış cam bir balık halinde bir patlayıcı tespit eder. O dönemde Türkiye'de Scotland Yard standartlarına göre herhangi bir bomba imha ve parmak izi alma teknolojisi bulunmadığı için paketler İl Emniyet Müdürlüğü'ndeki bodrum katındaki özel bir odaya kaldırılır ve A6 hemen Başbakanlık binasına gider. Çünkü

A6'nın aktardığına göre o dönem Başbakan Ecevit herhangi bir durumda kimseyle muhatap olmamalarını ve doğrudan kendisine haber verilmesini emretmiştir. Ecevit'e makamında durumu anlatan A6, olay üzerine Ecevit'in İçişleri Bakanı'nı çağırdığını ve bakanın bu durum hakkında bilgisi olmadığını ve paketin bomba olamayacağını söylediğini belirtir. Akabinde uygun şekilde imha edilen kutudan gerçekten bombanın çıkmasının ardından A6 Ecevit'in derhal aletli bomba imha programı eğitimine başlanmasını ve Türk polis teşkilatında modern adli tıp çalışmalarının başlatılması emrini verdiğini aktarmıştır.

O dönemde Ecevit'in yanına çağırdığı İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'tir. Güneş'in Bakanlık yaptığı dönem Türkiye'nin asayiş ve terör olayları açısından en kaotik dönemlerinde biri olmasına rağmen kendisinin içişleri ve güvenlik alanında deneyim ve bilgi sahibi olmadığına dair fikirler ileri sürülmüştür. Bu fikirleri kanıtlayan nitelikte bir belge de İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği İkinci Müsteşarı Tom Young'ın bir beyanıdır. Young, İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'in İngiltere Büyükelçisi'nin yemek davetini kabul ederek yine kendisi gibi göreve yeni tayin edilen İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Orhan Erbuğ ve Emniyet Genel Müdürü Haydar Özkın'la birlikte Büyükelçilik'teki yemeğe geldiğini belirterek kendisi hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Yemekte Türk polisini eğitmek amacıyla Ankara'da bulunan Scotland Yard ekibi de vardı. Hiç İngilizce bilmeyen Güneş çok az konuştu, sadece Scotland Yard'ın Türkiye'deki desteğinin öneminden söz etti. Bize göre 'ağır top' değil, çok gevşek görünüyor. Sanırım Ecevit, kendi partisiyle sıkı bağlantısı olan birini tayin etmek istediği için Güneş'i seçti. Yardımcısı Sivashlı Orhan Erbuğ ise Büyükelçi Dodson'un 'Sivas'ta sıkıyönetim nasıl gidiyor?' sorusunu 'Sivas sıkıyönetim bölgesinde değil' şeklinde yanıtladı. Benim müdahale etmem üzerine Emniyet Genel Müdürü Haydar Özkın'a danıştı ve hatasını düzeltti. Her halükarda büyükelçilikte kimse ilk tanışmada İçişleri Bakanlığı'nın en tepesindeki yeni ekipten iyi bir izlenim edinmedi. Şüphesiz, zamanla alışır ve iyi hizmet verebilirler (akt. Devletoğlu, 2010: 181).

1970'lerin sonunda İngiltere'nin yanı sıra Japonya, ABD ve Almanya gibi birçok ülkenin Türk polis teşkilatına bomba imha cihazları, robotlar vs. gibi birçok teknik teçhizat yardımında bulunduğu ancak diğer ülkeler bu malzemeleri göndermekle yetinirken sadece İngiltere'nin verilen bu malzemelerin nasıl kullanılacağına ilişkin uzun kurslar verdiği de A6 tarafından aktarılan bilgilerdendir. Hatta A6, bir gün Gölbaşı Polis

Merkezi'ne, günümüzde Polis Akademisi Başkanlığı Yerleşkesinin bulunduğu binaya, gizlice bir ziyaret gerçekleştirdiğini, tüm bu yerleşke binasını korumakla görevli tek bir polisin bulunduğunu ve yaptığı ziyarette Japonya'dan ve ABD'den gelen tüm malzemelerin ilk gün gönderildiği gibi depoda kilitlenmiş durumda bekletildiğini gördüğünü mülakatta aktarmıştır.

Aynı zamanda Türkiye'de bulunduğu zaman diliminde en şiddetli terör olaylarının bizzat içinde bulunduğunu ifade eden A6 şunları söylemiştir:

Londra'da IRA bombalarına alıştık. Üstelik terörün en şiddetlisini yakından tanıyan bir polistim. Ama Türkiye'de terör polisin bizzat içindeydi. Her yere sızmıştı. Kimin ne zaman ve kimden kuşkulacağını, patlayan bir bombaya nerede hedef olacağını bilmesi imkânsızdı. Bu durum gerçekten endişe vericiydi. O günlerde Adana il Emniyet Müdürü bombalı bir saldırı sonucu öldürüldü. Olay yerine ilk ulaşan polislerden biri bendim. Feci bir manzara vardı. Benim korumalarım bile kendi aralarında o an sağ sol kavgasına tutuşmuştu. Çevremizdekiler başbakanlık adına görevli olmamızdan dolayı bizi Ecevit yandaşı, solcu grubu olarak kabul ettiler. Gerçekte Ecevit'e yakın da olsanız uzak da olsanız size düşman olacak bir grup illa ki vardı. Bırakın benim korumalarımı Ecevit'in korumaları bile iki kutba bölünmüştü. Londra'daki merkez bizim hayatımızdan endişe etmeye başlamıştı.

1979 yılının sonlarına doğru İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'in istifası ile birlikte Scotland Yard ekibi başkanlığında sürdürülen birçok modernizasyon projesinin yanı sıra polis eğitimine de son verilmiştir. Zira Türkiye'deki siyasi karmaşıklığı gören Scotland Yard polis ekibi, o andaki koşullar içinde Türkiye'de daha fazla kalmanın bir yarar sağlamayacağını düşünerek ayrılmaya karar vermiş ve zaten Dışişleri Güney Avrupa Dairesi polisleri de Türkiye'den çekilme kararı almış ve böylece bakanın istifasını fırsat bilerek bu kararlarını uygulamışlardır. Büyükelçi Derek Dodson'un Dışişleri Güney Avrupa Dairesi'ne yolladığı konuyla ilgili 5 Ekim 1979 tarihli raporda şunlar yazmaktaydı:

Türk polisini eğitmek amacıyla Ankara'da bulunan İngiliz polis grubu başkanı Byford'un bildirdiğine göre İçişleri bakanı istifa etti. Güneş'in istifasında kişisel ve siyasi nedenler rol oynadı. Ülke genelinde asayiş sağlamaması siyasi nedeni teşkil ederken, mesai saatleri içerisinde bir dansözle birlikte çekilmiş fotoğraflarının yayınlanması da kişisel neden oldu. Güneş'in istifası, Ecevit Hükümeti'nin yetki ve güvenilirliğine ciddi bir darbe oldu. Öyle ki istifadan önce Ecevit'in hükümet kadrosunu 14 Ekim'de Erbakan'la koalisyonu giderek veya AP'den ayrılan milletvekilleriyle takviye edeceğini söyleyenler bile şimdi buna ihtimal vermiyorlar.

İstifa olayı, Scotland Yard ekibinin seyahat programına engel teşkil etti. Ecevit'in polisler seyahatlerini bir gün daha erteleyerek yeni İçişleri Bakanı'na polis eğitimi konusunda brifing verme önerisini kabul etmediler. Aynı zamanda öldürülen Adana Emniyet müdürü soruşturmasına İngiliz polisinin yardım ettiği dedikoduları üzerine orada daha fazla kalmaları doğru olmaz (akt. Devletoglu, 2010: 221).

Aynı tarihlerde ise İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği'nden McPherson imzalı İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen ve 14 Ekim 1979 tarihli Cumhuriyet Senatosu 1/3 yenileme seçimleri ve milletvekili ara seçimi nedeniyle kaleme alınan 3 Ekim 1979 tarihli raporda, Türkiye genelinde karamsar bir ortamda seçimlerin gerçekleştirileceği belirtilerek o dönemki Türk polis teşkilatı ile ilgili şunlar yazılmaktaydı:

Polis de ülkeyi saran şiddet olaylarına kendini kaptırmış, halk gibi onlar da bölünmüş ve siyasi kaosa sürüklenmiş durumdadır Öldürülen sol eğilimli Adana Emniyet Müdürü'nün cenazesinde POL-DER'li polisler sol ellerini havaya kaldırarak yumruklarını sıktilar ve 'Faşizme ölüm, katil Türkeş' sloganları attılar. Bu gösterici, sağcı POL-BİR grubuna ait polisler tarafından yanıtlandı. İki grup arasında her an çatışma çıkabilir. Halka korunacakları garantisi verecek tarafsız bir polis teşkilatı yok (akt. 2010: 233)

Netice itibariyle 1970'li yıllarda aralıklı iki dönem boyunca Türkiye'ye Türk polis teşkilatının modernizasyonu amacıyla incelemelerde bulunmak amacıyla gelen İngiliz uzmanların tespitleri ve önerileri bize o dönemdeki teşkilatın durumuyla ilgili nesnel veriler sağlamaktadır. Bu veriler doğrultusunda bu çalışmada da ortaya koyduğumuz Türk polis teşkilatının personel, eğitim, lojistik ve disiplin konusundaki yetersizliği ve teşkilatın partizanlaşma süreci açıkça görülebilmektedir.

5. BÖLÜM

12 MART 1971- 12 EYLÜL 1980 TARİHLERİ ARASINDA TÜRK POLİS TEŞKİLATI'NIN SİYASALLAŞMA SÜRECİ

5.1. POLİS DERNEKLERİ ÜZERİNDEN TÜRK POLİS TEŞKİLATI'NIN İDEOLOJİK KUTUPLAŞMASI

Pek çok kamu kuruluşunda olduğu üzere Türk polis teşkilatı içerisinde de meslek mensuplarını ve ailelerinin sosyal hakları da yasalara göre devletin teminatı altında bulunmakta ve çalışanların insanca yaşamasını ve yaşantısını ruh ve beden sağlığı içinde geçirmesine olanak sağlayacak çeşitli sosyal hizmet kuruluşlarını da bünyesinde barındırmaktaydı. 1970'li yıllara gelindiğinde sosyal hizmetlere yönelmiş mesleki kuruluşlar poliste de mevcut olup, bunlar genellikle Türk polis teşkilatı mensuplarının ve emeklilerinin özel teşebbüsleriyle kurulmuş bulunan dernek ve sandıklardı. Bu bölümde, ilk önce tarihsel sıraya göre kurulmuş olan bu sandık ve dernekler kısaca ana hatlarıyla tanıtılarak özellikle polisin siyasallaşmasının en önemli göstergesi olan POL-DER ve POL-BİR yapılanmaları üzerinden konu daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir.

12 Mart 1971 tarihi itibarıyla faal bulunan ve Türk polis teşkilatı mensuplarına yönelik kurulan dernek ve sandıklar kuruluş sırasına göre şu şekildeydi:

a. Genel Menfaatlere Yararlı Türkiye Polis Emeklileri ve Mensupları Derneği: 28 Şubat 1948 yılında üyeleri arasında dayanışmayı ve mevcut bağların güçlendirilmesini sağlamak, meslek onuru, birlik ve beraberlik ruhunu ve hizmet anlayışını korumak ve geliştirmek amacıyla kurulan bu dernek 1970'li yıllarda da varlığını korumuştur. Polis Dergisi adında bir de yayın organına sahip olan bu derneğin faaliyetleri arasında dernek mensuplarının tedavileri için hastane açmak, cenaze hizmetlerinin yerine getirilmesi, doğal afet ve kazalardan zarar görmüş üyelere yardım etmek gibi sosyal amaçlar bulunmaktaydı.

b. Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenci Mezunları Derneği (POLENS): 1961 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Yüksek Öğretim Kurumu statüsüne kavuşturulan Polis

Enstitüsü'nün ilk mezunları tarafından 1968 yılında kurulmuştur. POLENS'in kuruluşunun resmi amacı, dernek kuruluş tüzüğünde üyelerinin Polis Koleji ve Enstitüsü'nde edindikleri birlik ve beraberlik ruhunu dayanışmayı devam ettirmek, güçlendirmek ve üyeler arasında iletişimi sürdürmek olduğu belirtilmiştir (1973: 176). Ancak POLENS'in asıl kuruluş hedefi, o dönemde polislik mesleğine Enstitü mezunları dışından alınan personelin siyasal kayırmacılıkla birlikte üst rütbelere terfi ederek asıl polislik eğitimi içinden mesleğe kazandırılan personelin haklarının korunması maksadını güttüğü, yapılan mülakatlardan edinilen bilgiler olmuştur (A2 ve A8 mülakatlarından aktarılmıştır). Diğer taraftan Türkiye'de 1968 öğrenci hareketleri paralelinde bir örgütlenme faaliyeti olarak kuruluş tarihinden itibaren Türk polis teşkilatı içinde dernek üyelerinin genellikle sol ideolojiye sahip olduklarına yönelik bir görüş hâkimdir (akt. A5).

c. Türkiye Polis Derneği: Uluslararası bir polis kuruluşu olan International Police Association'ın Türkiye üyesi sıfatıyla 1973 yılında kurulmuş olan Türkiye Polis Derneği'nin kuruluş amacı polis hüviyetine haiz, Türk polis mesleği mensuplarının hukuki haklarının tanınmasını, korunmasını ve dernek mensupları arasında maddi ve manevi dayanışmayı sağlamak (1973: 177) olduğu belirtilmiştir. Yine derneğin diğer kuruluş amaçları, üyelerinin sosyal, kültürel ve sportif ihtiyaçlarını karşılamak ve üyeleri ile diğer devletlerin polisleri arasında mesleki bilgi alışverişi ve dostluk ilişkileri kurmak şeklinde sıralanmıştır (1973: 178). Derneğin o dönemdeki faaliyetleri arasında amacını gerçekleştirmek için yayınlar yapmak, konferanslar, toplantılar, gösteriler, balolar, konserler gibi faaliyetler de bulunmaktadır.

1970'li yılların başında Türk polis teşkilatı bünyesinde yer alan yukarıda sayılan bu dört derneğin 1975'e kadar olan süreç dâhilinde faaliyetlerine bakıldığında siyasal amaçtan ziyade ağırlık olarak sosyal amaçlarla hareket ettiği gözlenmiştir. 1970'li yılların ikinci yarısından sonra, özellikle 1. MC Hükümetinin kurulduğu tarihten itibaren yaşanan siyasi gelişmelerle birlikte özellikle Türkiye Polis Derneği yönetim değiştirerek bambaşka bir siyasal işleve sahip olmuştur. Türkiye Polis Derneği'nin POL-DER'e dönüşme hikâyesini bizzat o sürecin yakın tanıklarından A1, 1. MC Hükümeti dönemine kadar gittikçe artan bir biçimde dönemin MHP yanlısı polislerin teşkilatın önemli görev noktalarına

yerleştirildiğini ve Ülkü Ocakları referansı ile polislerin kadrolaştığını belirtmekte diğer taraftan küçük bir grup da olsa radikal dinci olarak tabir edilen polis grubunun da arttığı ve bu durumun özellikle CHP sempatisi olan polisler arasında gerginliklere neden olduğunu belirtmiştir. Zira yine A1'in ifadesiyle 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra polis-asker ve polis-halk ilişkilerini düzeltme amacıyla askeri yönetim tarafından çoğu CHP'li ailelerin çocukları Türk polis teşkilatına alınmış ve bu sol ideolojiye sahip polisler 1970'lere gelindiğinde teşkilat içinde sol eğilimli bir kitle haline gelmiş, POL-DER'in de fikir ve eylem öncülüğünü üstlenmişlerdir. Örgütlenme anlamında siyasi bilinci yüksek olan sol ideolojiye sahip polisler A1'in de içinde olduğu bir grup haline gelerek o dönemde Türkiye Polis Derneği'nin Başkanı ve Önemli İşler Dairesi'nde (şimdiki İstihbarat Daire Başkanlığı) baş komiser olarak görev yapan K.B. ile görüşürler. K.B. görüşmede A1'e 1975 yılı Mayıs ayında Derneğin Genel Kongre'sini yapacaklarını ve kendisinin artık başkanlıktan çekileceğini belirtir. A1 kendisinin sürekli Cumhuriyet gazetesi okuyan⁴³ ve polisler arasında solcu olarak göze batan biri olduğu için kendisi kadar çok fazla tepki çekmeyecek bir isim olarak dönemin emniyet amiri arkadaşı K.U.'nun başkanlığında bir yönetim kurulu listesi oluşturarak bu derneğin yönetimini devralmaya karar verdiklerini belirtmiştir. A1, nihayetinde 17 Mayıs 1975 günü yapılan Türkiye Polis Derneği'nin Genel Kurul toplantısında U.'nun başkanlığında bir listeyle katılarak derneğin yönetimini devraldıklarını ve derneğin adını da Polis Derneği (POL-DER) olarak değiştirdiklerini ifade etmiştir. POL-DER Başkanı K.U., POL-DER'in yayın organı POL-DER Gazetesinde derneğin amacını şu şekilde iletmiştir:

(...) Peki, bunca örgütün Türk halkının bir parçası olarak giriştikleri faaliyetler yanında bir polisler aynı kalkınmaya katkıda bulunamaz mıyız? Biz polisler Türk halkının dışında mıyız? Türk halkı her türlü kalkınma yönünde bilinçlenirken daha yararlıyı ararken polis geçmiş asırları mı yaşamalı? Toplumumuzla birlikte kalkınamaz mıyız? Ne engel var bunda? Halk bütününde olduğumuza göre toplumumuzla birlikte kalkınma zorunluluğumuz vardır. Aksi halde polis örgütü olarak ve bu örgütün bireyleri olarak toplum içinde yaşama hakkı tanınmaz bize. Bu hakkı o topluma layık olarak o topluma hizmet ederek bizler hak etmeliyiz (Sessiz Kalmadık, 1975) .

⁴³ 1970'li yıllarda toplumun diğer kesimi gibi polisler arasında da siyasi ideolojinin belirli simgelerle görünür kılınmaya çalışılması yaygın idi. Yapılan mülakatlarda edinilen bilgiler çerçevesinde bıyık bırakma şeklinin, okunan gazetelerin hatta giyim biçimleri üzerinden sağ ya da sol ideolojiye sahip olmanın görünür kılındığı belirtilmektedir. O dönemde de solcular pos bıyık bırakarak, Cumhuriyet gazetesini görünür biçimde cebinde ya da elinde taşıyarak, diğer taraftan ülkücüler ise aşağıya doğru uzanan bıyık bırakarak, Devlet, Ortadoğu, Tercüman gibi gazeteleri üzerlerinde taşıyarak bu simgeler üzerinden ideolojilerini karşıya yansıtmaya çalışmışlardır.

POL-DER kurulduktan hemen sonra bu dernek tarafından yürütülen faaliyetlere baktığımızda ilk girişimlerinin polisin o dönemdeki özlük haklarının iyileştirilmesi, çalışma saatlerinin ve fazla mesai ücretlerinin düzenlenmesi ve giyim kuşam yardımıyla ilgili düzenlemeler önceliğinde olduğunu söylemek olanaklıdır (Polis İçin İnsanca Yaşam, 1975). Zira o dönemde polisin çalışma saatlerinin 12 saat çalışma 12 saat dinlenme şeklinde olduğu, çoğu zaman ek mesaiyle birlikte 24 saat görevde kalan polislerin karakollarda yatıp kalktığı, fazla mesai karşılıklarının ise ya hiç ödenmediği ya da geç ve az miktarda ödendiği, daha öncesinde kumaş ve dikiş parası verilen kıyafet sisteminin 1974'ten sonra hazır giyim olarak dağıtıldığı için polislerin bedenine uymadığı ve düzensiz bir görüntü oluşturduğuna ilişkin olumsuz şartların bulunduğu bilinmektedir (EGM, 1983: 12-18; A1 ve A2'den aktarılan). POL-DER'in bu şartların düzeltilmesine yönelik tedbirler doğrultusunda kendi toplantılarında kararlar aldığı ve bu sorunların sık sık POL-DER tarafından yayınlanan gazetede değinildiğini görmekteyiz.⁴⁴ Neticesinde 1976 yılı bütçe görüşmeleri öncesinde POL-DER yönetimi, dönemin siyasi parti temsilcileriyle bu konuları görüşmek üzere TBMM'ye birkaç kez gitmiş ve CHP grup başkanvekilinden destek sözü almışlardır. O döneme kadar polisin kendi sorunları ve ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemeler yapılırken Türk polis teşkilatından görüş alınmadığı ve bu yüzden sahada çalışan polislerin sorunlarının çözümüne yönelik politikaların yetersiz şekilde yürütüldüğünü söylemek olanaklıdır. Bu anlamda o dönemde POL-DER, ilk kez alt kademe polislerle siyasetçiler arasında bir iletişim köprüsü oluşturmak suretiyle önemli bir misyonu da yerine getirmiştir. Bu süreci A1 şu şekilde aktarmıştır:

AP grubunu temsilen Plan-Bütçe komisyonu Başkanı Ankara milletvekili Yiğit Köker'e ulaştık ve makamına girdik. Kendimizi tanıtır, polis olduğumuzu söyledikten sonra polisin özlük haklarını düzenleyen bir yasa değişikliği tasarısıyla geldiğimizi ve verilen fazla mesainin çok az olduğunu söyledik. (...) Bütçe Komisyonu başkanı yanında oturanlara dönerek 'Arkadaşlar polisi iyice dinlediniz mi?' diye sordu, sonra bana hitaben devam etti: 'Oğlum bana neden bağıırıyorsun? Biz her bütçe görüşmelerinde sizin yetkililerinize 'Ne istiyorsunuz?' diye sorarız. Onlarda ellerini ovuşturarak 'Siz bilirsiniz' derler. Şimdiye kadar senin gibi birisi gelip bizi aydınlattı da biz yapmadık mı? Diyerek bizi destekleyeceğine dair söz verdi.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. POL-DER Gazetesi'nin 13 Ekim 1975, 20 Kasım 1975 ve 3 Ocak 1976 tarihli sayıları

Başta Dernek mensupları olmak üzere tüm Türk polis teşkilatı mensuplarının özlük haklarının korunması, mesleki sorunlarının çözümü ve genel çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapan POL-DER 1. MC Hükümeti'nin kurulmasıyla birlikte hükümetle olan ilişkisinde muhalif konuma düşmüştür. Bu dönüşümün temel kırılma noktası, MC Hükümeti'nin POL-DER'e göre kayırmacı tutumu ve Türk polis teşkilatı içindeki partizanca atamalarıdır. Özellikle 1. MC Hükümeti tarafından 1976 yılı başlarında çıkarılan bir kararname ile askerliğini tamamlamamış İmam Hatip Okulu mezunlarının polislik mesleğine alınabilmesi kararı POL-DER ile 1. MC Hükümeti'ni karşı karşıya getiren ilk gelişme olmuştur. Zira bu karara şiddetle karşı çıkan POL-DER Yönetimi kararın iptaline ilişkin Danıştay'a dava açmış ve yürütmeyi durdurma kararı almıştır. Böylece polis içerisinde var olan bir yapılanma, ilk kez Hükümete yönelik bir muhalif politik tutum takınarak politika belirlemede bir etki mekanizması oluşturmuştur. Bu durum ise beraberinde POL-DER karşısında POL-BİR'in kurulmasının ilk tetikleyicisi olmuştur.

Elbette POL-BİR, bir anda ortaya çıkan ve Türk polis teşkilatı içerisinde karşılığı olmayan bir yapılanma değildir. Zira POL-BİR'in oluşumunda üyelerini bir araya getiren asıl ülkücü hareket, zaten öncesinde yükselişe geçen bir siyasi hareketti. 1. MC Hükümeti'nin göreve başlaması öncesinde 23 Aralık 1973'te kurulan, Ülkü Ocakları Derneği ile birlikte üniversite gençliği içinde komando olarak adlandırılan kesimin 1975 yılı sonlarına doğru özellikle solcu öğrencilere yönelik siyasal şiddet olaylarında başlıca aktör olduğu göze çarpmaktadır. Bu şiddet olaylarında MC Hükümeti'nin sessiz kalışı ve polisi bu olaylarda etkin bir şekilde kullanmayışı uzun yıllardır öne sürülen bir iddia niteliğindedir. Hatta bu konuda Süleyman Demirel tarafından söylenen “Bana sağcılar cinayet işliyor dedirtemezsiniz”⁴⁵ demeci, bu iddianın bir göstergesi olarak mesnet

⁴⁵ Süleyman Demirel bu sözü ifade etme nedenini yıllar sonra 2012 yılında TBMM tarafından kurulan Darbe Komisyonu'na şu şekilde açıklamıştır: “Basın toplantısı yapıyorum, 75 senesi. Daha anarşi öyle, kızgın mızgın değil. Basın toplantısı yapıyorum ama ufak tefek cinayetler işleniyor, her gün de rapor alıyorum bunları kim işliyor, kim ölüyor diye. Çok huylanırım ondan. Sonra, toplantı yaptım, bir muhabir karşıma dikildi basın toplantısının masasının karşısında; Özdemir Kalpakçıoğlu, iyi de bir gazeteci. Karşıma dikildi dedi ki: “Cinayetler işleniyor. “İşleniyor kardeşim. “Ben de sordum, fevkalade müteessirim bu cinayetlerin işlenmesinden, sordum, bugün sabahleyin bana verilen bilgilerin hepsi elimde, bu cinayetleri şimdilik solcular işliyor.” İsrar etti. “Sağcılar da işliyor, solcular da işliyor.” O zaman sağcı cinayeti yok, daha çok başlangıçtı, solcular işliyor. Özdemir ısrar ediyor “Sağcılar işlemiyor mu?” “Kardeşim, elimdeki kayıta yok. Elimdeki kayıta sağcı yok. Solcular işliyor görünüyor.” Sonunda, dedim

tutulmaktadır (Cumhuriyet, 2 Aralık 1975). Toplumun her kesimi gibi Türk polis teşkilatı içinde de karşılığını bulan ülkücü hareketin temel eylem noktası genellikle sol ideolojiye yönelik mücadele biçiminde var olmuştur. Bu sebeple nasıl ki dönemin Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)’in yükselişiyle birlikte Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK)’in kuruluşu, Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER)’in yükselişine karşı Ülkücü Öğretmenler Birliği Derneği (ÜLKÜ-BİR)’in örgütlenmesi gibi POL-DER’in yükselişi karşısında POL-BİR bir tepki hareketi olarak doğmuştur. Netice itibariyle yukarıda bahsedildiği üzere POL-DER’in Danıştay’a açtığı dava neticesinde İmam Hatip Okulu mezunlarının polislik mesleğine alınmamasına ilişkin girişimleri Türk polis teşkilatı içindeki ülkücü polisleri hareket geçirmiştir. POL-BİR’in kuruluş aşamasında yönetici kadrosunda yer alan A2, o dönemi şöyle aktarmıştır:

74 sonrasındaki dönemde POL-DER’liler aynı komünist dernekler gibi faaliyet gösteriyordu. Giyim kuşamları, afişleri söyledikleri aynı Sovyet kuruluşu bir yer gibiydi. Stalin gibi bıyıklar bırakır, milli ve dini değerlere hakaret eden şeyler söylerlerdi. Kızıl bayraklar oraklı çekiçli afişler asarlardı. Polisler yani düşün. Biz milliyetçiler bundan çok rahatsızdık. O dönemde Pol-Zar vardı. Maltepe’de: Polis Pazarı. O pazar binasının altındaki bir yerde neredeyse bir ay toplantılar yaptık; bir dernek kuralım mı kurmayalım mı diye tartıştık. Çünkü birşeyler yapmamız gerekiyordu bu hareket karşısında ve sessiz kalamazdık.

Yine aynı şekilde POL-BİR’in POL-DER’e tepki olarak yapılandırıldığı savını destekleyen A9 da o döneme ilişkin gelişmeleri şu şekilde ifade etmiştir:

Ne olduysa 1975’ten sonra oldu. Polisler de askerler de millet de ikiye bölündü 1975’ten sonra. Ben polisi millettten ayrı tutmuyorum. Polis Derneği ile bizim en başta bir sorunumuz yoktu zaten etliye sütlüye karışmazlardı. Ama Ecevit döneminde POL-DER’li polisler komünizm propagandası yapmaya başlayınca bizim ülkücüler de buna sessiz kalamazdı. Biz tek şey biliriz ablacım: vatan, millet, Kur’an, Allah.. Bu mukaddeslere küfür eden kimse karşısında bizi bulur. 1970’li yıllarda 2500 ülkücü kardeşimiz öldürüldü bunların için de polis de vardı. Solculardan da 1500 e yakın kişi öldürüldü ama onların çoğu da fraksiyon farkından birbirini öldürenlerdi. Ülkücüler, - polisi olsun milleti olsun- hep soldan gelen saldırılara karşı kendini korumak için teşkilatlanmıştır hep. Diyorlar ki “milleti birbirine kırdırma politikası” güdülyordu. Buna katılmıyorum. Yani bu ancak 1980’den sonra oldu. Hükümet böyle istedi. 70’lerde biz sadece kendimizi savunmak

ki “Özdemir, beni sıkıştırma, yani seni susturmam için benim ‘Sağcılar cinayet işliyor dedirtemezsin bana’ demem mi lazım. “ “Dedin de...” dedi. Ondan sonra, üç gün sonra, suallere “Kardeşim, ben böyle dedim, yoksa cinayeti kim işliyorsan o canidir.” Yüz elli defa beyanat verdim. (TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon : Darbe Kom. Giriş :14.45 Tarih : 7/6/2012 Grup : Uyan-Selim Sf:41)

için teşkilatlandık. Eğer ülkücüler olmasaydı o dönemde Türkiye Rusya'nın arka bahçesi olurdu. Afganistan'dan farkı olmazdı.

1970'lerin ikinci yarısından itibaren halkın önemli kesimi sağcı ve solcu olarak tamamen bölünmüştür. Toplumdaki bu keskin kutuplaşma Türk polis teşkilatına da sirayet etmiş ve teşkilat içerisinde belirli birimler, karakollar ve daireler sağ ve sol arasında neredeyse paylaştırılmış durumdaydı. Bunlardan biri de Ankara İl Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Toplum Polisi Birimi idi. Bu birimde 1976 yılında görev yapan 2600 polisin içinde yaklaşık 2000'e yakın ülkücü polisin bulunduğu (aktaran A9) ve bu yüzden Ankara Toplum Polisi'nin sağın kurtarılmış birimi olarak bilindiği ifade edilmiştir. POL-BİR'i kuran ekip de bahsi geçen Ankara Toplum Polisi içinden çıkmıştır.

CHP iktidarı döneminde sürgün edilen ya da meslekten uzaklaştırılan emniyet müdürlerinin de desteğiyle birlikte Ankara Toplum Polisi'nde görevli polis memurları bir araya gelerek 12 Mayıs 1976'da POL-BİR'i kurmuşlardır. POL-BİR'in Genel Merkezi Ankara Demirtepe'dedir. Demirtepe'nin o dönemki siyasi yapı açısından stratejik bir önemi vardır, keza genellikle merkezleri burada olan solcu dernek ve örgütlenmeler burada toplanarak Kızılay'a eylem yapmak üzere gidiyorlardı. POL-BİR'in dernek merkezinin bulunduğu bina, hemen girişinde Devrimci Belediyeler Derneği, karşısında Devrimci Doğu Kültür Ocakları ve hemen sokağın başında TÖB-DER'in, arkasında ise Ülkü Ocakları Genel Merkezi'nin bulunduğu bir binadır. Bu durumu A5 "POL-BİR'in burayı seçmesiyle bir anlamda ülkücüler için karakol vazifesi yaptılar. Çünkü ülkücüler, Kızılay'a inmekte zorlanıyor, inince de kavga çıkıyordu, biz o dönemde Kızılay'a hâkim olmak istedik" şeklinde ifade etmiştir.

POL-BİR'in herhangi bir siyasi partiyle bağlantısının bulunmadığı sık sık dile getirilse de yaptığımız mülakatlarda MHP ve Alpaslan Türkeş'in POL-BİR'e örtülü bir destek verdiği tespit edilmiştir. Aktarılan anılar doğrultusunda POL-BİR'in kuruluşunda önder olan polis memurlarının o dönemde Türkeş'in yakinen tanıdığı, Ülkü Ocakları ve MHP toplantılarına katıldığı ve dernek gelişmeleri hakkında Alpaslan Türkeş'i bilgilendirdikleri belirtilmiştir. Ancak derneğin ilk kuruluş aşamasında Alpaslan Türkeş'le görüşen dernek kurucuları, Türkeş'in buna başta temkinli yaklaştığını, böyle bir örgütlenme biçiminin getirisi ve götürüsünün çok iyi hesaplanması gerektiğini ifade

ettiğini belirtmiştir. Netice itibariyle POL-BİR kurulduktan sonra ise dernek kurucularının ilk ziyaret ettiği kişi yine Türkeş olmuş ve bu görüşmede Türkeş'in İnşallah hayırlısı olur dediği aktarılmıştır. Ancak POL-BİR'in başlarda MHP'den herhangi bir maddi destek görmediği, dernek kuruluş ve faaliyet masraflarının kendi üye aidatları tarafından karşılandığını bir süre sonra kurulan Milliyetçi İşçi Sendikası (MİSK) üzerinden kendilerine maddi destekte bulunulduğu yine mülakatlarda aktarılmıştır.

POL-BİR tarafından kuruluşu itibariyle yapılan ilk faaliyetler, POL-DER'in siyasi propaganda faaliyetlerine engel olmak üzere kurgulanmıştır. Özellikle POL-DER'in afiş asmasının engellenmesi, yapılan gösteri ve yürüyüşlerin ablukaya alınması, POL-BİR'in tepkisel bir örgütlenme biçimi olduğu tezini destekler niteliktedir. Bir süre sonra bu karşılıklı misilleme eylemleri her iki derneğin de temel faaliyetlerinden biri olmuştur. Örneğin A2 tarafından aktarılan bir anıda 10 Nisan 1977 tarihinde, Ankara'da Polis Bayramı kutlamalarına yönelik olarak üzerinde orak ve çekiç simgeleri bulunan bir afişle toplantı duyurusunun asılması için POL-DER yetkililerinin dönemin Ankara İl Emniyet Müdürü'nden izin istediklerinden bahsetmiştir. Bundan haberdar olan POL-BİR üyelerinin ise aynı gün için POL-DER'in toplantı düzenleyeceği yerin hemen yanında başka bir toplantı düzenlemeye karar verdikleri ifade eden A2, bunun üzerine dönemin İl Emniyet Müdürünün kendisini POL-BİR'in toplantısının iptali için yanına çağırdığını aktarmıştır. A2, bu görüşmede İl Emniyet Müdürü'ne "Tamam biz toplantımızdan vazgeçelim ama siz de POL-DER'e afiş asma izni vermeyin, onlar da toplanmasın" demesi üzerine sinirlenen İl Emniyet müdürü "Sen kimsin bir polis memuru olarak bana emir veriyorsun" demiştir. Bir süre sonra POL-DER sorumlusu polis memuru da makama çağırılmış ve nihayetinde kendi aralarında bir uzlaşmaya varmaları istenmiştir. Kısacası bu anı bile o dönemde bir polis memurunun üye olduğu derneğin tüzel kişiliğinin gücüyle bir il emniyet müdürü karşısında koyduğu tavrı sergilemek açısından önemlidir. Zira A2'nin ifadesiyle "Bir talimatla binlerce polisi sokağa dökcek" bir güce sahip polis memurunun üye olduğu dernek üzerinden elde ettiği bu güç, hiyerarşik açıdan kendisinin üst düzey amirine karşı gelebilmesinin bir aracı haline gelebilmiştir. Üye olunan dernekler üzerinden polislerin sahip olduğu kitlesel güç, 1970'li yıllarda o denli önemlidir ki bir anlamda POL-BİR ve POL-DER hükümet politikalarının iç güvenlik alanında

işlevini yitirdiği, vatandaşın hakkının savunulması fonksiyonunu da kendi yandaşları açısından yerine getirmiştir. A1'in aktardığı şu anı da bu savı destekler niteliktedir:

Bir gün POL-DER merkez binasında otururken bir vatandaş geldi ve elinde bir polisin yaka ve sicil sayısını göstererek 'Bu polis sizin derneğinizin üyesi mi?' diye sordu. 'Hayrola bir suç mu işledi' dediğimde ise bana 'Siz dernek üyesi olup olmadığınızı söyleyin ona göre söyleyeceğim ben de' dedi. Kayıtlarımıza baktım belirtilen sicil numaralı polis bizim derneğimizin üyesi. Bu durumu kendisine söylediğimde bana bir öğrenci velisi olduğunu, çocuğunun da içinde olduğu bir grup Cumhuriyet liseli gencin yürüyüşünde bazı polislerin öğrencilere copla vurmaya başladığını ve bu sicil numaralı polisin de cop vuran polislerle tartışarak öğrencilere siper olduğunu söyledi. Meğerse bu vatandaşımız bu polisin POL-DER'li olabileceğini düşünerek derneğe teşekkür etmeye gelmiş. Bu da POL-DER'in ne kadar güvenilir bir örgüt olarak algılandığını gösteriyordu.

1978 siyasal şiddeti tırmanırken bu yıl içinde POL-DER'in 4. Olağan Kongresi gerçekleştirilerek genel başkanlığa M.Ö., genel sekreterliğe ise K.B. seçilmiştir. 1977 kongresindeki dernek idarecileri yeni yönetimden tamamen çekilmiştir. Yeni yönetime çok temkinli bakan A1'in yorumu şöyledir: Yeni seçilen yönetim dernek içinde belirli bir siyasal eğilimi hâkim kılmaya çalışıyorlardı. Bu nedenle yeni seçilen POL-DER yönetimine kırgındım, dargındım. M. Ö.'nün provokatör olduğunu düşünüyordum ve bunu daha önceki tartışmalarda defalarca söylemiştim. O dönemde de CHP Hükümeti İçişleri Bakanı'nın sık sık kamuoyuna "Polisin derneği olur muymuş?" diye açıklama yaptığı dönemin gazetelerinde sık sık yer almıştır. Nihayetinde o sıralarda yapılan Milli Güvenlik Kurulu'nda TÖB-DER ve POL-DER'in kapatılması gündeme alınmıştır. Ecevit, bir basın toplantısında gazetecilerin sorularını yanıtlarken "Polis derneklerinin kapatılması ideolojik ayrımı önleme amacı güdüyor" demiştir. POL-DER yönetimi bu açıklamaya karşı "POL-DER kapatılamaz" sloganıyla bir kampanya başlatmıştır. Ancak bu kampanyanın yürütülüş şekli hem kamuoyundaki konumumuzu zedeleyen hem de hükümete POL-DER'e karşı bir hukuki girişime fırsat veren sonuçlara yol açmıştır.

Diğer taraftan POL-DER ve POL-BİR'in üye sayıları konusunda da çeşitli spekülasyonlar yapılmıştır. Özellikle dönemin POL-DER yöneticileri, derneğin Türk polis teşkilatı üzerindeki gücünü dile getirmek amacıyla sık sık en fazla üyeye sahip olan derneğin POL-DER olduğu POL-BİR'in faşist polislerden ibaret olduğunu öne sürmüştür (Bir Avuç Faşist Polis, 1978). A1'de mülakatta 1978 yılına gelindiğinde teşkilattaki her üç

polisten birinin POL-DER üyesi olduğunu ileri sürmüştür. Diğer taraftan bu iddialara karşı A2'nin aşağıdaki mülakat notu konuya farklı bir bakış kazandırmıştır:

POL-DER'in üye sayısının çok fazla olup da bizim POL-BİR'in üye sayısının 300-500 kişi olduğu söylentisi palavra. Düşünsene 300-500 kişiyle dayanabilir misin o ortamda? Mesela solcular oradan bir çıkardı Kızılay'a doğru yürüyüşe nerden baksan 5000 kişi. Biz fazla olmasak bizi bir solukta bitirirlerdi. Biz kurulduktan sonra kısa süre içinde 36 ilde teşkilatlandık. Çünkü karşılığımız vardı dedim ya hem toplumda hem de poliste. Dernek kayıtlarını 80 döneminde elimizden aldılar kurtaramadık ama Dernekler masasında vardır. Üye sayımız POL-DER'in çok üzerindeydi. Bundan adım kadar eminim.

1978 yılında Türk polis teşkilatında inceleme ziyaretlerinde bulunmak amacıyla Scotland Yard'dan gelen ekibin başında olan A6, POL-DER ve POL-BİR arasında tanık olduğu bu çekişmeyi şu şekilde aktarmıştır:

Ankara'da ikinci günümüzdü. Gözlerime inanamayacağım bir olaylar karşılaştım. Bir sabah başbakanlığa gidiyordum. Dar bir sokakta iki üniformalı polisin ellerinde silah birbirlerini kovaladıklarını gördüm. Bu polisler sokakta asayiş sağlamaya çalışıyorlardı. Türkiye'ye gelmeden POL-DER ve POL-BİR konusunu duymuştum. Polis de halk gibi sağ ve sol olarak ikiye ayrılmıştı. Ankara'da 22 ayrı polis derneği vardı. Ama her gün yeni olaylar görmeye başlayınca durumun ciddiyeti kavradım. Bu olaydan birkaç gün sonra Ankara'da İçişleri Bakanlığı önünde gün ortasında iki polis grubu silahlı çatışmaya girdi. Ölenler, ağır yaralananlar oldu. Başka bir gün İzmir'de benzincide önümde araba patladı. Yalnız sokaktaki polis değil polisin yönetim kadrosu devletin tüm kurumları ikiye ayrılmıştı. Bu olayları gördükten sonra asayiş düzelmezse askerin geleceği belliydi ve asayiş de polisteki bu yapıyla düzelemezdi.

1977 yılı sonlarına doğru dönemin Tercüman gazetesinde yoğun olarak POL-DER aleyhine bir karalama kampanyası başlatılmıştır. Tercüman Gazetesinin genellikle politik dedikodularının yer aldığı *Anahtar Deliğinden* isimli köşede Suna San takma adıyla yazan gazeteci, sık sık POL-DER üyelerinin dönemin komünist ülkeleriyle ilişkisinden, Türk polis teşkilatı içinde dernek üyeleri tarafından gerçekleştirilen görevi suiistimal gibi iddialardan bahsetmiştir (San, 1977: 5). A1 bununla ilgili olarak o dönemde Suna San'ı POL-DER merkezine davet edip yüz yüze görüşme talebinde bulunduklarını ancak gazetede aslında öyle isimli birinin bulunmadığını ve bu kişinin MC hükümeti tarafından göreve getirilmiş bir devlet memuru olduğunu aktarmıştır. POL-DER yöneticilerinin bu olayı mahkemeye taşımasından kısa bir süre sonra Tercüman Gazetesi *Anahtar Deliğinden* isimli köşeyi yayından kaldırmıştır.

POL-DER'in teşkilatlanma ağı artarak adından çokça söz ettiren etkili bir dernek haline gelmesi üzerine birçok dernek üyesinin görev yeri değiştirildiği aynı zamanda fiziki saldırılara uğradığı mülakatlarda ifade edilmiştir. Örneğin dernek başkanı K.U'nun tayini Ankara'dan Niğde'ye çıkarılmış, U., bunun üzerine Danıştay'a dava açarak yürütmenin durdurulması kararı almıştır ancak bu kez idare, Danıştay kararını uygulamadığı gibi görev yerine gitmeyen Ulusoy'un maaşını keserek daha önceki ödemeleri de geri istemiştir. O dönemde orta düzey bir polis amiri olan K.U. bağlı bulunduğu Türk polis teşkilatının Genel Müdürü Metin Dirimtekin ve MSP'li İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk hakkında dava açmıştır. Bu durum, bugünün gözünden bakıldığında cesaret isteyen hukuksal bir hak arayışı olarak görülebilmektedir. Diğer taraftan birçok POL-DER üyesi de görev esnasında ilginç baskılara maruz kaldığından bahsetmek mümkündür. Yine mülakatlardan aktarılan bir ifadede 1978 yılının başlarında POL-DER üyesi A.D. isimli bir komiserin Gümüşhane iline bağlı bir ilçede görev yaparken bir eve ziyarete gittiğinden ve burada üzerine oturması için kendisine bir minder verildiğinden bahsedilmiştir. Ancak üzerinde cami resmi bulunan bu minder incelemeden üzerine oturan A.D. hakkında görev yaptığı ilçede olaya tanık olan birkaç vatandaş tarafından POL-DER'li polisin biri Allah'tan korkmadan caminin üzerine oturdu şeklinde dedikodu yayılarak dini değerlere hakaretten suç duyurusunda bulunulmuştur. Bunun üzerinden dönemin MSP Gümüşhane il yönetiminin Gümüşhane İl Emniyet Müdürlüğü'ne baskısıyla A.D. açığa alınmıştır. A.D. bu olay üzerine Danıştay'a dava açmış ve sonrasında da emniyet müdürlüğü rütbesine kadar her terfi için mahkeme kararına ihtiyaç duymuştur.

Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin polise yönelik politikaları, POL-DER'in en rahatsız olduğu konulardan biri olmuştur. Poliste partizanlık ve kayırmacılığın bu hükümet tarafından inanılmaz boyutlara ulaştığından bahsedilmiştir. Dernek üyesi bir polis memuru POL-DER gazetesine gönderdiği bir mektupta şunları yazmıştır:

Üzerinde bıçak bulunan ve beraberinden bayrak dolayısıyla Türkeş'in telgrafı. Lüleburgaz MHP ilçe başkanının telgrafı bulunan bir şahsı yakalayan memura Toplum Polisi Müdür Yardımcısı 'Niye yakaladın?' diyor. Talebe olaylarında tarafsız davranan Cumhuriyet gazetesi okuyan polisler sürgün ediliyor. Bunun yanında Hergün, Ortadoğu gazeteleri okuyanlar ise Toplum zabıtasından daha rahat yerlerde çalışıyor... Demokrasiden bahseden Bakanlar sizlere sesleniyorum: Bir memur Cumhuriyet Gazetesi alıp okumaktan korkarsa, okuyanlar sürgün edilirse, demokrasi bu mudur? (Okuyucu Mektupları, 1977).

Diğer taraftan bu şikayetlerin ayyuka çıktığı tarihten bir yıl geçmeden bu kez hükümete gelen CHP tarafından POL-BİR’li polislerin sürgüne gönderilerek POL-DER’li polislerin yönetimde önemli noktalara getirilişi, AP Grup Başkanvekilliği tarafından TBMM gündemine şöyle taşınmıştır:

Emniyet Genel Müdürü iken, 5 aylık icraattan sonra merkez valiliğine atanan G.A., POL-DER'in baş destekçisidir, aşın solcu militandır; İçişlerindeki tasfiyenin planlayıcısı, bu nedenle Bakanın gözde adamıdır. İstanbul'da Mali Şube Müdürü iken, çeşitli suiistimallerden takibat geçirmiş, İzmir Emniyet Müdürü iken kanunsuz genel grev uygulamasını teşvik ve himaye etmiş, bu sebeple emekliye ayrılmak zorunda kalmıştır. Avukatlık yaparken de kaçakçıların adamı, gayri meşru mali davaların takipçisi olmuştur. Polis teşkilatını, ‘ilerici-gerici’, ‘sağcı – solcu’ olarak bölmüş ve bunun ayrımcılığını ve propagandasını yapmıştır. Bakanlık makamına gelir gelmez, böyle bir maceraperesti emniyet teşkilatının başına getirmek gibi bir garabeti, Sayın Bakan kendi başına mı istemiştir, yoksa bu işlem ve emsalleri, emniyetin POL-DER'e teslimi için bu derneğin ve ilgililerin ağırlık koymasından mıdır? (...) Emniyet Genel Müdür Yardımcılarından dördü de POL-DER ve POLENS üyesi ve aşırı partizandırlar. Bunlardan H.Ö., POL-DER ve POLENS işbirliğiyle emniyetteki kısımları yürütmüştür. POL-DER üyesi, aşın solcu, Marksist, Leninist, ve aynı zamanda emniyetteki aşın sol plancıların başı F. K.'ı İstihbarat Dairesi Başkanlığı'na; yine poliste, ayrımcılığı ve dernekçiliği kışkırtan, POLENS Genel Başkanlığı'nı da yürüten ve POL-DER ile de ilişkili İ. M.'yi, genç, kıdemsiz ve henüz yeni şube müdürü olmuşken, Personel Dairesi Başkanlığına; polis teşkilatını bölmek, siyasi demeçler vermek ve siyasi faaliyette bulunmaktan üç defa ceza almış bulunan, bölücü, mezhepçi, Maoist fraksiyonda aşın solcu, POL-DER ve POLENS üyesi M.Ö.'nün cezalarını kaldırıp emniyet amiri rütbesiyle Atama İşlemler Şubesi Müdürlüğüne, POLENS Merkez Yürütme Kurulu Başkam, aşın solcu, Marksist, Leninist İbrahim Sucu'yu Kadro Şubesi Müdürlüğüne; POL-DER eski Genel Başkanı, Marksist, Leninist Kâzım Ulusoy'u, Asayiş Şubesi Müdürlüğü'ne ve diğer aşın solcu, bölücü, bölgeci, şaibeli kişileri merkezde ve taşra teşkilatında, özellikle ve öncelikle işbaşına getirmesi ve devletine bağlı, vakarlı, onurlu emniyet mensuplarının kitle halinde görevden alınmaları, yer değiştirmeleri hep birer tesadüf müdür? Bu atamalar, Bakanın şahsi irade ve inisiyatifiyle midir; yoksa malum derneklerin ve yöneticilerinin tesiri altında emniyetin POL-DER'e teslimi ile midir? (TBMM, 1978: 462-464)

24 Mart 1978'de Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz'ün öldürülmesi olayının üzerine POL-DER şu resmi açıklamayı yapar: “POL-DER olarak azgınlaşan faşizm karşısında tüm namusluları, halkın dostlarını, yüreği insanlar ve insanlık için çarpanları birliğe ve dayanışmaya, demokratik yoldan mücadeleye çağırıyoruz” (POL-DER'den Çağrı, 1978). POL-DER de 1978 siyasi şiddetinden payını almıştır.

Nihayetinde 11 Haziran 1978 yılında Ankara POL-DER şubesi kundaklanmış, 16 Haziran 1978’de ve tekrar 5 Temmuz 1978’de 20 gün arayla iki kez POL-DER’in Ankara Ulus’taki genel merkezi bombalı saldırıya uğramıştır. POL-DER yönetiminde bulunmuş A1 o dönemle ilgili olarak “MC hükümeti döneminde bile CHP hükümeti dönemindeki kadar çok saldırıya uğramadıklarını” ifade etmiştir.

CHP yönetimi tarafından 1978’in ortalarında sık sık dile getirilen POL-DER’in kapatılacağı yönündeki açıklamalar karşısında dernek içinde “POL-DER kapatılamaz” yazılı afişlerin mümkün olan her yere asılması dile getirilmiştir. A1 mülakatı bu afişlerin asılmasına karşı çıkmadıklarını ancak POL-DER üyesi polislerce izinsiz afiş asılmaması gerektiğini hatta gerekirse belediyelere belirli bir ücret karşılığı bu afişlerin asılmasının sağlanması gerektiği dile getirdiklerini söylese de POL-DER’in yeni yönetiminin ısrarla bu afişlemeyi POL-DER’li polislerin yapması konusunda uygulamaya gittiklerini ifade etmiştir. A1 POL-DER’in kapatılmaması yönündeki dernek kampanyasının gelişimini şu şekilde aktarmıştır:

Ankara’da afişlemeyi POL-DER üyeleriyle başlattılar. Ertesi gün bir ses çıkmadı. Ama asıl İstanbul afişlemesi önemliydi. Afişleme yapılırken Ülkü Ocakları’nın destekleriyle POL-BİR’li polisin müdahale edeceği ve olay çıkaracakları istihbaratını almıştık. Bu istihbaratı ve kaygılarımızı o sırada İstanbul’da olan dernek Genel başkanı Özgen’e iletmek istedik ama ona bir türlü ulaşamıyorduk. Kendisi bir süre dernek şubesinde bulunmadı. Nitekim 3 Temmuz 1978’de korkulan oldu İstanbul’da başlayan afişleme sırasında ülkü ocakları militanları ve POL-BİR’li polisler POL-DER’li polislerle saldırdılar, olay çıktı. Dernek başkanı hala kayıplardaydı. O gün İstanbul POL-DER yöneticileri sabaha karşı evlerinden toplandı İstanbul Dernek Başkanı şu açıklamayı yaptı :“Polis örgütü içindeki faşistler, hırsızlar ve cinayet şebekelerinin yandaşlarıyla uğraşmayan, onların üstüne gitmeyen hükümet, bütün gücüyle demokratik derneklere saldırıyor. Polisler can güvenlikleri kalmadığı için, ailelerini güvenlik içinde olacakları yerlere gönderiyorlar. Hükümet POL-DER’e karşı MHP’lileri kullanıyor.

Nitekim bu olayın üzerine İstanbul’da *POL-DER Kapatılamaz* yazılı afiş asan POL-DER’li polislerin MHP yanlısı polislerce soruşturularak tespit edilenler hakkında görevden uzaklaştırma kararı alındığından bahsedilmiştir. Dönemin İçişleri Bakanı bu olay üzerine POL-DER ve POL-BİR’i kapatma kararı almıştır. 7 Temmuz 1978’de POL-DER Genel Merkezi Ankara Valiliği tarafından derneğin tüzüğünde yazılı amaçlar dışında faaliyetler gösterdiği saptandığı gerekçesiyle 1630 sayılı Dernekler Yasası’nın 45.maddesi uyarınca kapatılmıştır. 43 şube ve temsilciliklerin faaliyetleri böylece

durdurulmuştur. Bu olay üzerine POL-DER'e yakınlığıyla bilinen dönemin Emniyet Genel Müdür vekili G.A. da görevinden istifa etmiştir. Ancak kapatma kararı sadece POL-DER için değil tüm polis dernekleri için geçerli olmuştur. Bu dönemde A1, POL-BİR'lilerin kapatıldıktan sonra değişik bir kadrolaşma ile hemen Tüm Emniyet Mensupları Birliği (TEM-BİR)'i kurduklarını ve dönemin İçişleri Bakanlığı'nın bu oluşuma müdahale etmediğinden bahsetmiştir. Ancak A2, yapılan mülakatta POL-BİR ile TEM-BİR arasındaki organik bağı tamamıyla reddetmiştir:

Tem-Bir ile birlikte hareket ettiğimiz savı külliye yalan. Nereden uyduruyorlar bunları? Tem-Bir dediğiniz polis teşkilatı akıncıların kurduğu bir dernek. Sayısı üçü beşi geçmeyen insan. Hatta bunlar POL-BİR kurulduktan sonra bize geldiler üye olalım diye kapıdan kovdum hepsini. Bu dinciler, bildiğin hamamböceği gibidir. Yerin altında karanlıkta ürerler fırsat bulunca açığa çıkıp ortalığı pisleyip yemeğini yer sonra hemen yerin dibine geri dönerler. Dinciler cami önlerinde Cuma namazına giden milliyetçi arkadaşlarımıza olmadık hakaretler ederlerdi 'sizin gibi köpeklerin namazı kabul olmaz' 'siz kafirsiniz dinsizsiniz bilmemnesiniz' diye. A.U. bunların başındaydı. Erbakancı tayfa yani.. Güçleri azdı. Ama ne oldu sonradan nerelere geldiler bakın.

POL-DER Yönetimi kapatma kararının hemen ardından Danıştay'a itirazda bulunmuş çok kısa bir süre sonra 16 Temmuz'da Danıştay'da bire dört oyla POL-DER ve POL-BİR derneklerinin kapatma kararı yürürlüğü durdurulmuştur.

1978 yılına gelindiğinde POL-DER'in gerek basın açıklamaları gerekse yayın organları üzerinden yaptığı bildirilerde açık olarak sosyalist terminoloji ve ideolojiye sahip oldukları görülmektedir. Bu yayın organlarında milliyetçilik ideolojisini güden toplum kesimleri, örgütlenmeler ve siyasi partiler açık bir biçimde faşist olarak nitelendirilmekte, sık sık sosyalist devrimin gerçekleştirileceği vurgulanmakta ve POL-BİR'li polisler üniformalı eşkiya olarak tanımlanmaktadır (Üniformalı Eşkiyalar, 1978). Yine aynı tarihli POL-DER İstanbul Şubesi'nin bildirisinde faşist saldırganların polis örgütü içindeki yandaşlarından cesaret bularak bankalar ve diğer maddi imkanlarını kullanarak Türk polis teşkilatı yöneticileri kanalıyla bekçileri de kendi amaçlarına alet ettiklerinden bahsedilmektedir.

POL-DER yayın organının 3 Şubat 1978 tarihli sayısında POL-DER üyesi bir polisin gazetede yayınlanan şu şiiri de derneğin o dönemki siyasi duruşuna yönelik önemli fikirler vermektedir:

Yetişir yıllardır verilen emek!
 Sen çalış, o yesin, söyle ne demek!
 Eğer zalimlerin hakkıysa ölmek,
 Üzülme yoldaşım uzak değildir.

Bu düzen çarkım böyle kim kurdu?
 Hakkım soranın başını vurdu.
 Pek yakındır kovman, yamyamı, kurdu,
 Üzülme yoldaşım uzak değildir.

Birkaç göbeklinin⁴⁶ elinde kader,
 Kutsal alınteri oluyor keder,
 Köleliği reddet, sen iste yeter,
 Üzülme yoldaşım uzak değildir. (Üyelerimizden Gelenler, 1978)

1979-1980 arası dönemde Polis Başmüfettişi olarak görev yapan A4, dönemle ilgili aktardığı anılarından birinde 1979 başlarında Ankara Tuzluçayır bölgesinde iki grup arasında meydana gelen bir çatışmada bir gencin öldürüldüğünü ve o bölgede bulunan ve POL-DER’li olduğu bilinen bir polis ekibinin katil zanlısını yakaladığını ifade etmiştir. Ancak A4’ün ifadesine göre yakalanan katil zanlısı ekip arabasına alındıktan sonra bunu haber alan bölgedeki POL-BİR üyesi başka bir polis olay yerine gelerek bu zanlının serbest bırakılması talimatını verir. Zanlıyı yakalayan polisin şahsı serbest bırakmayacaklarını ifade etmesinin ardından POL-BİR’li polis, POL-DER’li polisi silahla ateş ederek öldürür ve bu arbede sırasında katil zanlısı olay yerinden kaçır.⁴⁷ Buna benzer olarak A2 de anılarında bir şüpheli şahıs araması esnasında görevli polisler işlerini bitirdikten sonra tutanak tutulacağı sırada evin sahibi kişi tarafından yatağının altında parası olduğu, aramadan sonra eksik çıktığını söyler. Evi aranan adama hangi polis memuru evinizi aradı diye sorulduğunda adam hiç tereddütsüz görevlilerden birini gösterir. Ancak ekip başındaki baş komiser işaret edilen polis memurunun ekibin şoföre olup eve hiç girmediğini söylediğinde olayın POL-DER üyesi memurlar tarafından POL-BİR üyesi şoförü karalamak amacıyla bir tertibat olduğu anlaşılır. Yine aynı dönemde Solcu eylemlere POL-BİR’li sağcı eylemlere ise POL-DER’li polislerin görevlendirilmesi olayı toplumsal şiddeti artırıcı bir unsur olmuştur denilebilir. Bu durumun bu şekilde gerçekleşmemesi halinde o dönemdeki bazı şiddet olaylarının büyümeyeceğine dair bir kanıt hatırayı A1 kendi anılarında da doğrulamıştır. Örneğin

⁴⁶ Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel kastediliyor.

⁴⁷ Bkz. TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon : Darbe (12 Eylül) Giriş : 15.30 Tarih: 03/10/2012 Grup : Gökhan Sayfa : 2.

1977 yılında Nevşehir’de Hacıbektaş Veli’yi anma törenleri düzenlendiğinde bu görevde istihbaratçı olmamasına ve çalıştığı şubenin sorumluluk alanına girmemesine rağmen ekip şefi olarak A1 görevlendirilmiştir. Görev emri Emniyet Genel Müdürü tarafından imzalı gelmiş ve ekipteki görevli diğer polisler de POL-DER üyelerinden seçilmiştir. Nevşehir’e çevre illerden getirilen toplum polislerinin tamamının da POL-DER üyesi olması A1’i şaşırtmıştır. Hacıbektaş Derneği başkanı A1’i sevinçle karşılamış aynı zamanda ilçedeki kendisini karşılayan görevli komando birliği komutanı A1’e kendisinin de Cumhuriyet Gazetesi okuduğundan bahsetmiştir. Sonuç olarak eylem yapması beklenen toplum kesimi de olası eyleme müdahale edecek kolluk gücü de bir anlamda aynı ideolojiye sahip oldukları mesajını birbirlerine örtülü olarak da olsa vermişlerdir. Kaymakam başkanlığında düzenlenen asayiş plan toplantısında tüm polisiye plan hakkında hem jandarma hem de polis tarafından görüş birliğine varılmış ve üç gün süren etkinliklerde hiçbir olay çıkmadan esenlik içinde törenler tamamlanmıştır. Bu durumu A1 şöyle yorumlamıştır: “Hacıbektaş Veli’yi anma törenleri için o dönemde hep böyle demokrat ve Atatürk devrim ve ilkelerine inanan güvenlik görevlilerinin görevlendirilmesi ister istemez bizi düşündürmüştü. Sonuçta vardığımız kanaate göre o yıl genel seçimlerin yapılacağı yıl olduğu için devlet Hacıbektaş Veli’yi anma törenlerinde olay çıkmasını istemiyordu”. A1’in bu yorumu, bir anlamda o dönemde siyasi karmaşanın azaltılması ya da tetiklenmesi gibi manipulatif olaylarda Türk polis teşkilatının içindeki ideolojik ayrışmanın kullanılmış olduğuna kanıt niteliğindedir.

Türk polis teşkilatı içinde CHP yanlısı olarak görülen POL-DER üyelerinin görevden uzaklaştırılması gerektiği, dönemin Adalet Partisi milletvekilleri ve senatörleri tarafından sık sık dile getirilmiştir. Örneğin 1978 yılındaki bir TBMM konuşmasında AP Grubu adına söz alan Haldun Mentешеoğlu, POL-DER’in Türk polis teşkilatı’nı kendi kurumsal geleneklerinden uzaklaştırarak fikir ve inanç ayrılıklarının en önemli sebeplerinden biri olduğu ifade etmiştir (TBMM, 1978: 409). 1979 yılı bütçe görüşmelerinde söz alan AP milletvekili Kazık Karaağaçlıoğlu ise POL-DER’in siyasi emellere, siyasi maksatlara, ideolojilere alet edilişini ve hala da emniyet kadroları içerisinde, bunun halledilememiş olmasını, devleti temsil eden ve devlet demek olan emniyet anlayışı içerisinde en büyük zaaf ve anarşinin devamındaki sebeplerden birisi olarak nitelendirmiştir (TBMM, 1979: 524).

Nihayetinde 11 Temmuz 1979 tarihinde dönemin Cumhuriyet Senatörü Adalet Partisi üyesi Ömer Ucuzal, Elazığ Adalet Partisi Üyesi Cahit Dalokay, TBMM Adalet Partisi Nevşehir Milletvekili Esat Kıratlıoğlu ve TBMM Adalet Partisi Ankara Milletvekili Hayrettin Turgut Toker tarafından bir meclis soruşturması önergesi verilmiştir (1979: 568). Bu önerge, POL-DER, TÖB-DER ve Halkevleri derneklerinin Anayasa ve kanun dışı faaliyetlerine göz yumarak görevlerini kötüye kullandıkları ve bu eylemlerinin TCK 240'ıncı maddesine uyduğu iddiasıyla Başbakan Bülent Ecevit ve İçişleri eski Bakanı Hasan Fehmi Güneş hakkında açılması istenen bir Meclis soruşturması önergesidir. Önerge metni şöyledir:

Yukarıda arz edilen hususlar sebebiyle POL-DER, TÖB-DER ve Halk Evleri derneklerinin Anayasa ve kanun dışı faaliyetlerine göz yuman, bu faaliyetleri ört-bas etmeye çalışan, himaye eden, maddi ve manevi destek olan Hükümetin Başkanı Ecevit ile 7 aydan beri İçişleri Bakanlığı görevini yapan Hasan Fehmi Güneş'in siyasi sorumluluklarının yanında cezai sorumluluklarının bulunduğu da açıktır. Bu sebeplerle fiilleri Türk Ceza Kanununun 240'ıncı maddesine uyan Başbakan Bülent Ecevit ve İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş haklarında Anayasanın 90'ıncı ve TBMM Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün 12nci maddeleri uyarınca Meclis Soruşturması açılmasını arz ve teklif ederiz (TBMM, 1979 : 368-371).

Önergenin okunmasının ardından yapılan oylama neticesinde meclis çoğunluğu ile soruşturma önergesi kabul edilmiş, ancak soruşturma hazırlık komisyonu için belirlenen üyelerin kısa bir süre sonra yapılan seçim sonrası milletvekili olarak kalmadıkları için soruşturma neticelenememiştir. Netice itibarıyla tüm polis dernekleri fiili olarak 12 Eylül 1980 darbesi akabinde kapatılmış, çoğu üye meslekten ihraç edilmiş çoğu üye ise kendi talepleriyle meslekten istifa etmiştir.

Üzerinden yaklaşık kırk yılı geçen bir zaman diliminin ardından 1970'lerde Türk polis teşkilatı içinde yaşanan bu en üst düzey ideolojik kutuplaşma ortamında “devlet egemenliğine karşı halkın polisi” şeklinde ezber bozan çıkışıyla POL-DER deneyimi, Türk siyasal hayatında da Türk polis teşkilatı tarihinde de kendine özgü olarak biricikliğini korumuştur. Hatta Robert Reiner'ın 1970'lerde İngiltere'deki polis içindeki sendika hareketleriyle siyaset ilişkisini kaleme aldığı yazı üzerine yayınlanan isimsiz bir yazıda POL-DER'in tarihi açıdan önemi şu şekilde belirtilmiştir:

Yalnızca devlet egemen sınıfın baskı aracıdır tezinin düz yorumundan hareket eden ve teoriyi bu sığlığa indirgeyen birçok eğilim POL-DER gibi bir olgunun varlığında çoğu kez, teoriye aykırı bir durumla karşılaştığı duygusuna kapılmaktadır. Gerçekten de bünyesinde 15 bine yakın polisi barındıran ve kongrelerinde sosyalist eğilimlerin yönetim mücadelesi yapabildikleri, yayın organında herhangi bir sosyalist eğilimli derneğin yayını aratmayacak yazıların yayımlandığı bir polis derneğinin varlığı ile devlet egemen sınıfın baskı aracıdır tezini birlikte düşünmek ilk bakışta hayli güçlük yaratmaktadır (Birikim, Aralık 1978: 38) .

A1, o döneme ilişkin olarak yine aynı şeyleri yaşasa yine aynı hareketleri yapacağını bundan pişmanlık duymadığını ama 12 Eylül 1980 darbesinin ise başta yola çıktıkları amaçlar doğrultusunda kendi mücadelelerinin ne denli haklı olduğunu ama bu kez POL-DER'in yönetimini başka sol gruplara bırakmayacağını belirtirken ifade ettiği şu sözleri düşündürücüdür:

Polis kendi kendine bırakılırsa hiçbir sorun yok. Zaten başta da dedim ya polis sorunların sebebi değil, sonucu sadece. Polisin içindeki sorun hep siyasetçilerden kaynaklı. Ne zamanki siyasetçiler, hükümetler, polisi kendi menfaatleri için kullandılar işte o zaman polis yıprandı. Bakın bugün bile adli kolluk kurulabiliyor mu? Hayır. Çünkü polis yakalayacak, delili toplayacak ama bir şekilde siyasetçinin işine gelmezse mahkemede o suçlu serbest kalacak. Böyle polislik olmaz.. olsa da etkin olmaz, başarılı olamaz. Ancak böyle siyasetçilerin elinde malzeme olur. Ya cemaat ordusu olur ya da hükümet yalakası olur. Benim söyleyeceğim bundan ibaret.

A2 ise yapılan mülakatta “şimdiki aklım olsa değil POL-BİR'i kurmak, polis bile olmazdım” demiştir. A2 sözlerine şöyle devam etmiştir:

Biz çok şey yitirdik kendimizden, hayatımızdan... Diğerlerini bilmem ama bizim milliyetçiler hayatı kaçırdı. Hiçbirimizin mutlu evliliği olmadı mesela. Ne aşk yaşadık, ne gezip tozma gençliğimizde. 12 Eylül'de darbe bir oldu: biz şok. Şok geçince bir de baktık ki biz boşu boşuna kardeş kavgası yaşamışız. Ben şimdi Doğu Perinçek'le sık sık görüşüyorum. Ali Dinçer⁴⁸ yakın arkadaşım. Şimdiki gözle baktığımda mesela Ecevit'i çok severim benim için milliyetçi bir başbakandı o. Gerçi çevresi onu yanlış yönlendirdi işte. Ama hepsi 70'ler bittikten sonra böyle göründü gözüme. Şimdi ben seninle konuşmayı niye kabul ettim. Çünkü bunlardan bir ders çıkarılsın gençlerimiz çocuklarımız o günleri bir daha yaşamamın isterim.(...)Ben sonradan o dönemle kendi içimde çok yüzleştim. Yıllarca oturup düşündüm ne yaptık ne yapmaya çalıştık biz diye. Açık söylemek gerekirse bugünün gözüyle baktığımda yanlış yaptık. Ama POL-DER de yanlış yaptı. Hani derler ya hata hatayı doğurur diye. Bir de o zamanlar serde gençlik var, delikanlılık var.

⁴⁸ 1977-1980 arası dönem CHP'li Ankara Belediye Başkanı

Olayların içindeyken tarafsız olarak yorumlayamıyorsun ki. O kadar genç o kadar güzel insanın hayatı karardı. Ne için? Bakın şimdi CHP-MHP bir araya gelip uzlaşıp bir cumhurbaşkanı adayı gösterdi. O kadar insanın canını vermesine değer miydi partililik uğruna? Ben de polislikten atıldım, maddi manevi çok sıkıntılar çektim. Benim emekliliğim BAĞ-KUR'dan ... 1000 TL emekli maaşım var. Devletin bekası için mücadele edenler şimdi devletten bir emekli maaşı bile alamıyor düşün. Kenan Evren 80 darbesi sonrasında 1983'te Çorum'da bir konuşma yaptı "içimizde hala POL-DER li POL-BİR li polisler var" falan dedi... İşte o konuşmadan sonra sağcısı solcusu hepimizi 83'te görevden uzaklaştırdılar.

A1 de dönemin ardından bugün şu cümleleri sarf etmiştir:

12 Eylül darbesi öncesi polislerin yüzde 70'i ülkücüydü sağcıydı. Biz aslında onlara göre azınlıktaydık ama iyi örgütlüydük. O dönem bir de polisin içinde İslamcılar vardı. Göreve gideceğimiz zaman onlar namaza giderdi. Kimse de onlara bir şey demezdi. Bunlara 'Allah'ın adamı' denilip, kimse pek dokunmuyordu. Onlar da böyle 3 iken 5 oldular. Öyle derinden geldiler. Bugün polisin içerisinde hatırı sayılır bir sayıları var o dönemdekilerin. Polis teşkilatına ilk girdiği dönemlerde polisler çoğu, okumuş insanlara düşman gibi bakıyorlardı. POL-DER olarak o dönemki tek amacımız işkenceye karşı olmaktı. Biz POL-DER'li polisleri gördükleri zaman bize biraz işkence yapmaktan çekiniyorlardı. Bizi de Komünist olarak görüyorlardı. Biraz işkenceyi engelliyorduk diyebilirim ama önlemek mümkün değildi. Poliste olan işkence hiçbir yerde yoktur. Polisin yaptığı şeyin ne delili ne de görgü tanığı vardır, görev yaptığım dönemde polis seni evinden akşam 'ifaden var' diye alır, götürür dağın arkasına iki tane sıkar kafana. Ondan sonra gelir, senin ne kadar arkadaşın varsa toplar gelin İbrahim'i hanginiz öldürdünüz diye onları da işkenceden geçirir. Birisi mecbur kalır ve 'tamam ben öldürdüm' der. Bunları yapabiliirdi o zaman da.

Netice itibarıyla 1971-1980 arası dönem Türk polis teşkilatının incelenmesinde önemli bir köşe taşı niteliğinde bulunan dönemin polis dernekleri üzerinden teşkilat mensuplarının partizan eğilimi ve kutuplaşma sürecinin bu döneme ilişkin olarak öne sürülen Türk polis teşkilatı içindeki sorunların hem bir sebebi hem de sonucu olduğu ileri sürülebilir. Bu dönemde faaliyet gösteren yaklaşık 21 polis derneği içinde ise sağcı ideolojiyi temsil eden POL-BİR ve TEM-BİR ile sol ideolojiyi temsil eden POL-DER ve POLENS öne çıkmaktadır. İncelendiği dönemin toplumsal gelişmelerden ayrı tutulamayacak Türk polis teşkilatı, özellikle 1975'ten sonraki dönemde toplumdaki ideolojik kutuplaşmaya paralel bir bölünme ve kutuplaşma örneği gösterdiği açıktır. Ancak toplumsal etkilerin yanı sıra önemli bir diğer etkenin ise Türk siyasal hayatında Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasıyla birlikte 1975 sonrası Türk siyasal hayatında sağ ve sol partiler arasındaki demokratik olmayan mücadele yöntemlerinde Türk polis teşkilatının araçsallaştırılmasıdır. 1975 sonrası polis dernekleri üzerinden polisler

arasındaki ideolojik kutuplaşma deneyimi ise siyasal doğaya sahip olan polislik işinin partizanlaşma biçimine dönüştüğü ve teşkilat içinde de birbirine zıt ve cepheleşme biçiminde bir partizanlaşma hareketine evrildiği durumda ise nelere yol açabileceğine dair önemli veriler sunmaktadır. Zira teşkilat içinde sistemin yozlaşmasının hem sebebi hem de sonucu olarak polislerin partizanca hareket etmesi örnek verilebilir. Elbette bu dönemde herhangi bir partizan eğilime sahip olmayan polis görevlilerinin de varlığından söz etmek mümkün olsa da bu kişilerin bir süre sonra kutuplaşan sistem içinde kendilerini öteki hissederek etkinliklerinin bulunmadığını iddia etmek olanaklıdır. Türk polis teşkilatının bu şekilde ideolojik kutuplaşmaya maruz kalarak partizanca hareket eden polis görevlilerinin sayısının artması ve bu kişilerin karar alma mekanizmaları içinde önemli görevler üstlenmesi, dönemin artan iç güvenlik olaylarına müdahalede etkinliğini yitirmesine, halkın kendisine duyulan güveni kaybetmesine, kanun dışı uygulamaların artmasına ve nihayetinde teşkilatın zafiyete uğramasına neden olmuştur. Türk polis teşkilatının zafiyet içinde bulunması ise bilindiği üzere 12 Eylül 1980 askeri darbesinin en önemli zeminlerinden birini oluşturmuş ve askeri darbeden sonra ise başta POL-DER ve POL-BİR olmak üzere teşkilatın tüm partizanlaşma eğiliminde bulunan görevlileri emekli edilerek sistemin dışına atılmıştır.

5.2. PERSONEL ATAMA VE GÖREVLENDİRMELERİNDE SİYASAL KAYIRMACILIK

Siyasal kayırmacılık, siyasal yozlaşmanın bir türevi olarak ortaya çıkan ve anlamı itibariyle siyasal karar alma süreci dahilinde haksız yere ve kanundışı fiil olarak kendini destekleyen kişilere kariyer anlamında bir çıkar sağlama olarak tanımlanabilir (Aktan, 1999:19). Türk polis teşkilatının yapısal yönden daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere merkeziyetçi bir yapıya sahip olması ve doğrudan İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak hükümetin iç güvenlik politikalarını uygulamakla yükümlü bir kurum oluşundan dolayı siyasal etkilere açık yönü öne çıkmaktadır. Türk polis teşkilatının tamamen hükümette İçişleri Bakanlığı'nı yürüten siyasal partinin kontrolünde oluşu ile hükümet görevi esnasında İçişleri Bakanı'nın ülkenin iç güvenlik politikalarını yönlendiren merkezi bir otorite oluşu sebebiyle polislikle ilgili meselelerde İçişleri Bakanı tüm yetkileri elinde bulundurmaktadır (Aydın, 1976: 79). Demokrasi kültürünün tam olarak yerleştiği yönetim sistemlerinde devletlerin iç ve dış güvenlik politikaları hükümetlerle birlikte

köklü değişiklikler arz etmemesine rağmen demokrasi konusunda sistematik zaafılar içeren yönetim sistemlerinde iç güvenlik politikalarının da hükümetler değişikçe farklılaştığı ve istikrarsızlaştığı söylenebilir. Bu durum iç güvenlik alanında polislik üzerinden sorunlu bir durumu da beraberinde getirmektedir. Başka bir deyişle bu durum, “Demokrasi prensiplerinin tam olarak yerleşmediği bir ülkede değişik politik menfaatlerini polis teşkilatı vasıtasıyla icra etmek isteyen hükümet partisinin politikacılarına bir davetiyedir” (Gültekin ve Özcan, 1999: 71).

Türk polis teşkilatı içerisinde gerek yöneticilerin gerekse polis memurlarının 1970’li yıllarda yapılan atamalarına baktığımızda siyasal kayırmacılığın açık bir biçimde uygulandığını söylemek olanaklıdır. Bu durum, hükümet eden parti tarafından normal karşılanmakla birlikte genellikle muhalif partilerin rahatsız olduğu ve dile getirdiği bir durum olarak ortaya konulmaktadır. Örneğin 1971 yılında Cumhuriyet Senatosu Toplantısı’nda CHP Grubu adına söz alan Adana Senatörü Mukadder Öztekin⁴⁹ o dönemki duruma yönelik olarak Türk polis teşkilatına İçişleri Bakanı otoritesinde yapılan merkezi müdahalelere yönelik eleştirilerini dile getirirken polisin görev yapma biçimi ve anlayışına Bakan kademesine kadar müdahaleler olduğunu İçişleri Bakanı’nın bir emniyet görevlisi gibi olayların içinde ve başında bulunduğunu ifade etmiştir. (TBMM, 1971: 434). Ancak Öztekin, bu konuşmayı yaptığı tarihten iki yıl sonra kurulan Naim Talu başbakanlığındaki Geçici Hükümetin 15 Nisan 1973- 26 Ocak 1974 tarihleri arasında görev yapan bağımsız İçişleri Bakanı ve ardından Sadi Irmak geçici hükümetinin belirlediği İçişleri Bakanı olarak 11 Nisan 1974-31 Mart 1975 tarihleri arasında kendisinden önceki İçişleri Bakanı’nın eleştirdiği uygulamaları yapacaktır. Zira 12 Mart 1971- 12 Eylül 1980 arası dönemde dokuz kez bakan değiştiren İçişleri Bakanlığı, hükümetin teşkil edilmesinden kısa bir süre sonra ilk icraatlarının arasında Emniyet Genel Müdürlerini değiştirerek siyasi görüş bakımından kendilerine yakın kişileri atamışlardır. Emniyet Genel Müdürü’nün değişmesiyle birlikte Türk polis teşkilatı içinde önce emniyet genel müdür yardımcılarının ve akabinde önemli daire başkanlarının el değiştirdiği ve bu

⁴⁹ Mukadder Öztekin, bu konuşmayı yaptığı tarihte Adana Senatörü olmakla birlikte bu tarihten yaklaşık iki yıl sonra kurulan Naim Talu başbakanlığındaki Geçici Hükümet’in 15 Nisan 1973- 26 Ocak 1974 tarihleri arasında görev yapan bağımsız İçişleri Bakanı olarak atanacaktır. Ayrıca Naim Talu hükümetinin ardından CHP-MSP Koalisyonu ile kurulan 1. Ecevit Hükümeti döneminde görevden alınarak bir sonraki Sadi Irmak geçici hükümetinin belirlediği İçişleri Bakanı olarak 11 Nisan 1974-31 Mart 1975 tarihleri arasında ikinci kez İçişleri Bakanı olarak kendisinden önceki İçişleri Bakanı’nın atadığı Emniyet Genel Müdürü’nü görevden almayarak bu sözleriyle çelişmeyen icraatlar yapacaktır.

atamalar silsilesinin teşkilatın en alt mertebesi olan polis memurlarının yerlerinin değiştirilmesine kadar gittiği söylenebilir. Her ne kadar bu durum en belirgin olarak 1976 yılından sonra gözlenmiş olsa da 70’li yılların başlarında Ankara Senatörü Mansur Ulusoy tarafından 1972 yılındaki Cumhuriyet Senatosu toplantısında ise net olarak şu şekilde gündeme getirilmiştir:

Ne gariptir ki, bugüne kadar İçişleri Bakanlığı’na ve Emniyet Genel Müdürlüğü’ne gelenlerin ilk yaptıkları faaliyet birçok vali, müdür ve memurları yerlerinden oynatmak olmuştur. (...). Herhangi bir bakan bir vazifeye geldiği zaman, biraz evvel arz ettiğim hususları yapınca, bakanlık içerisinde yahut umum müdürlük içerisinde bir tedirginlik başlamakta; şube müdürleri olsun, diğer memurlar olsun ‘Acaba benim emrim ne zaman çıkacak, ben ne zaman yerimden oynayacağım’ diye bir telâş içine girmektedir. Buna engel olunması lâzımdır. Hayat tecrübemiz de bize şunu göstermiştir: Şahısları hakkında hiçbir fikir sahibi olmadığınız insanları, yakın zannettiklerinizin sözlerine inanarak yerlerinden oynatmanız huzur yerine huzursuzluğu, disiplin yerine disiplinsizliği yaratacağına şüpheniz olmasın (TBMM, 1972: 374).

Ulusoy’un 1972 yılında durumu bu şekilde ifade etmesinin sebeplerinin başında Türk polis teşkilatından çok hükümetlerin vali atamalarındaki partizanca tutumlarının eleştirisi yatmaktadır. Zira herhangi bir partiye bağlı olmayan dönemin İçişleri Bakanı Ferit Melen göreve geldiği tarihte toplamda 46 vali merkeze alınmıştır (TBMM, 1972: 376, 378, 402).

1970’li yıllarda hükümet değişikliklerine rağmen yerini en uzun süre koruyarak 18 Ocak 1972 – 22 Haziran 1974 tarihleri arasında görevini sürdüren Emniyet Genel Müdürü, Orhan Alaaddin Erbuğ olmuştur. Erbuğ, üçü Geçici hükümet dönemi olmak üzere toplamda dört hükümet değişikliği boyunca görev yerini korumuş ve iki buçuk yıllık görev süresiyle 1970’li yılların en uzun görev yapan Emniyet Müdürü olmuştur. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olarak kaymakamlık görevi akabinde yaptığı valilik görevinden Emniyet Genel Müdürlüğü’ne getirilen Erbuğ’un en uzun süreli Emniyet Genel Müdürü olmasının başlıca sebebinin bu dönemde Türkiye’de İçişleri Bakanlığı’nı yürüten kişilerin – dokuz ay süreyle bakanlık yapan Oğuzhan Asiltürk hariç- bağımsız sıfatı taşımaları olduğu düşünülmektedir.

Türk polis teşkilatı dahilinde yöneticilerin atanmasında partizanca tutuma işaret eden atamalarda siyasi yanlılığın en belirgin olduğu dönem, 1970’li yılların ikinci yarısıdır ki bu dönemi de Süleyman Demirel Başbakanlığında 1. MC Hükümeti’nin göreve gelme

tarihi olan 31 Mart 1975'ten başlatmak doğru olacaktır. Zira bu tarihten sonra sık sık değiştiğimiz üzere 12 Eylül 1980 tarihli askeri müdahaleye kadar uzanan dönemde Türkiye'de siyasal kutuplaşmayla birlikte devlet yönetiminde bürokrasinin partizanca siyasallaşmasının giderek tırmandığı deneyimler yaşanmıştır. Reiner (1985: 175), bu duruma ilişkin olarak “Polis teşkilatı taşıdığı kurum kültürü nedeniyle halkın genel ahlakından farklı değildir” diyerek aslında polis teşkilatlarında yaşanan deneyimlerin toplumda yaşanan gelişmelerin paralelinde seyrettiği görüşünü öne sürmektedir. Gerçekten de 1. MC Hükümeti döneminde İçişleri Bakanı olarak atanan MSP'li Oğuzhan Asiltürk de göreve başlamasından yaklaşık dört ay sonra Emniyet Genel Müdürü'nü değiştirerek Celalettin Tüfekçi'yi genel müdür olarak atamıştır. Celalettin Tüfekçi görevi esnasında Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı'nın kuruluşu da dahil olmak üzere Türk polis teşkilatı bünyesinde önemli yenilikleri yerine getirmiş denebilir. Ancak Tüfekçi'nin görev yaptığı süreç içerisinde POL-DER'in CHP'yi destekler nitelikte partizanlaşması ve 1. MC Hükümeti'nden CHP'nin duyduğu rahatsızlıklar genel müdürlüğü yaptığı döneme damgasını vurmuştur. Polisin içinde partizanca ayrılmanın ilk sinyallerinin verildiği bu dönemde “solcu” şeklinde damgalanan polis görevlilerinin bağlı bulundukları İl Emniyet Müdürlükleri ve Valilikleri tarafından görev yerlerinin değiştirilmesine de karar verilmiştir. Örneğin 8 Temmuz 1975 tarihinde TBMM Başkanlığı'na dönemin CHP Çanakkale Milletvekili Osman Orhan Çaneri tarafından verilen bir soru önergesinde Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğrenciler arasında geçen bir olayda görevlerini yapan Komiser M. D., Komiser Yardımcısı Ö. Ç. ve polis memuru S. Y.'nin görevden alınması ve ardından da tayinlerini çıkarılmasıyla ilgili olarak bunun gerekçesi dönemin İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk'e sorulmuştur (TBMM, 1975: 69). Ayrıca aynı soru önergesinde hükümetin POL-DER, POLENS ve IPA gibi polis derneklerine karşı tutumlarının huzursuzluk yarattığı bildirilerek baş komiserlikte yasal sürelerini doldurmuş olup emniyet amirliklerine yükselmeyi bekleyen Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenim mezunu POLENS üyelerinin yükselmelerinin geciktirilmesi gündeme getirilmiştir (1975: 70). Bunun üzerine 18 Ağustos 1975 tarihinde Emniyet Genel Müdürlüğü Personel Atama ve İşlemleri Dairesi tarafından soru önergesine yönelik olarak TBMM kayıtlarına giren yanıtta kendilerinin tutum ve davranışlarının Valilik tarafından bulundukları yerde göreve devam etmelerine sakınca oluşturduğu için başka illere atandıkları, aynı kişilerin POLENS ve POL-DER'e ilişkin kanunlara aykırı görülen

bildiriler dağıttıkları gerekçesiyle haklarında soruşturma açıldığı bildirilmiştir (1975: 136). Her ne kadar bu yanıt yazısında atama, yer değiştirme ve terfilerin usulüne uygun olarak gerçekleştirildiği belirtilse de özellikle CHP'yi desteklediği belirtilen POL-DER'li polisler hakkında yapılan bu görevden alma ve görev yeri değişikliği kararları dönemin muhalefet partisi CHP'yi rahatsız etmiştir. Özellikle bu dönemde İmam Hatip Okulu mezunlarının polislik mesleğine alınmaları yönündeki İçişleri Bakanlığı Yönetmeliği CHP'de büyük bir kaygı yaratmıştır akabinde bu yönetmelik hakkında bazı POL-DER üyesi polislerin Danıştay'a müracaatları neticesinde Yönetmelik iptal edilmiştir (TBMM, 1976: 505). Danıştay'a itiraz dilekçesinde imzası bulunan polislerin kısa bir süre sonra görev yerlerinin değiştirilmesi tesadüfle açıklanamayacak bir durum niteliğinde düşünülmektedir (Yeni Sürgünler, 1976). Dönemin Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir yazıda MC Hükümeti'nin Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararından sonra İmam Hatip mezunlarının polis olmasının önündeki engel kaldırılncaya kadar yeni atamaların ertelendiğini hatta polislik sınavını kazanan 1900 polisin atamalarının bu yüzden yapılamadığı belirtilmiştir (Polis Derneği Yöneticileri Kısıma Uğradı, 1976).

1976 yılında yapılan Cumhuriyet Senatosu toplantısında CHP Grubu adına söz alan dönemin Ankara Senatörü İbrahim Öztürk konuyla ilgili görüşlerini en sert dille şu şekilde ifade edilmiştir:

Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde örneğine rastlanmayan keyfî tasarruflar, partizanca nakil ve atamalar, şerefli Türk memurunun moralini ve hizmet aşkını kırmıştır. Bundan kamu hizmeti ağır yaralar almıştır. Memurların elinden sendikal hak ve özgürlükler alınmış ve Devlet dairelerinde parti kulu bir personel kadrosu yaratılma çabalarına girişilmiştir. Hiçbir hükümet döneminde (27 Mayıs İhtilalinin tasarrufları hariç ki o bir ihtilâl dönemi idi ve elbette kendine özgü karakteri, tabiatı, kanunları vardı) bu derece geniş vali ataması yapılmamıştır arkadaşlarım. Bunu rakamla tespit etmek istiyorum; son kararnameyle 41 vali atanmış, 23'ünün yeri değiştirilmiş, ancak 3 vali yerini koruyabilmiştir ve bunlardan bir tanesi de daha sonra merkeze alınmıştır. Arkadaşlar, bu normal tasarruf değildir, normal bir idarenin koşulları içinde yapılacak bir tasarruf gözüyle buna bakmak mümkün değildir. Bir siyasî iktidar geliyor, memleketin 67 vilâyetinin valisini bir kararnameyle değiştiriyor. Açıkça bunun adına idarî ihtilâl denir (TBMM, 1976: 503).

İbrahim Öztürk konuşmasının devamında İmam Hatip mezunlarının polisliğe alınmasıyla ilgili CHP'nin duyduğu kaygıları da şöyle dile getirmiştir:

İmam Hatip mezunları üniversiteye, harp ve polis okullarına alınarak öğretim birliği laiklik ilkesi bozulacak, Atatürk devrimlerini ve pozitif düşünceyi aşıl原因 kitaplar toplatıl原因, yerine şeriatı ve faşizmi amaçlayan kitaplar konulacak. Böylelikle ilk ve ortaöğretim kurumlarının başına komando yapı的原因 yöneticiler getirilecek, Atatürkçü öğretmenler oradan oraya sürülecektir. Kanunsuz emirleri yerine getirmeyen veya dürüst görev yapan polisler ve jandarmalar cezalandırıl原因dır. Ülke yönetimine sömürü düzenini korumak ve sürdürmek isteyen bir anlayış egemen olursa, hiç kuşkusuz yukarıda sayılanların da üstünde acı manzaralar görmek bizi beklemektedir. Bilindiği gibi, Sayın Asiltürk, Ecevit Hükümetinin de İçişleri Bakanıydı. O dönemin Asiltürk'ü ile Demirel Hükümetinin Asiltürk'ü arasında büyük farklar vardır. Bugün olayların altında ezilen İçişleri Bakanı da bilmektedir ki; bozulan güvenliği sağlamak, polise panzerler almakla, yeni silâhlar ve araçlar sağlamakla mümkün değildir. Güvenlik, ancak ulusun her kesimine verilecek güvenle olanaklıdır. Kendi kendine ‘Milliyetçi’ sıfatı veren ve buna bir de ‘Cephe’ adını ekleyen bir hükümette güvenlik işlerinden sorumlu Başbakan, yardımcısı, kendi partisine, hatta doğrudan doğruya şahsına bağlı ülkücü komando örgütünün yurt çapında yarattığı silahlı eylemlerle ilişkisi olduğunu beyanlarıyla ortaya koymuştur (TBMM, 1976: 507).

Polis siyaset ilişkisi çerçevesinde siyasetçilerin polis teşkilatlarının yönetim ve önemli uygulama kademelerine ideolojik yönden kendine yakın kişileri atayarak gerçekleştirdikleri siyasal kayırmacılık hususunda siyasetin zorlayıcı gücü kullanmak üzere devlet tarafından tayin edilen polisi kontrol etmekten doymak bilmeyen bir haz aldığı (Gültekin ve Özcan, 1999: 72) söylenebilir. Bu araştırmada üzerinde defalarca vurgulandığı üzere polisin iç güvenlik politikası üreten bir kurum olarak siyasal fonksiyonunda bir problem bulunmamaktadır, ancak asıl sorun “polisin politik olması değil, politize olmasıdır” (Reiner, 1985: 3). Polisin devlet üzerinden siyasetle kurduğu ilişkinin doğal sürecini partizanlaşma faaliyetiyle yapay ve sorunlu bir hale getirmenin göstergelerinden biri de yöneticilerin atamalarındaki siyasal kayırmacılık faktörüdür. 11 Şubat 1976 tarihinde CHP tarafından yukarıdaki şekilde dile getirilen polis atamalarında MC Hükümetinin kayırmacı politikası aynı Senato toplantısında AP Grubu adına söz alan dönemin Manisa Senatörü Oral Karaosmanoğlu tarafından şöyle savunulmaktadır:

Muhterem arkadaşlarım geniş vali atamalarından bahsettiler. Elbette ki, Meclislerden güvenoyu almış olarak çalışmaya başlayan hükümetlerin, kendi icraatlarını yürütebilmek için, icraatlarının isteyerek veya istemeyerek sabote edilmesine mani olabilmek için, valiliklerde, bazı kilit noktalarla ilgili genel müdürlüklerde tasarruflar yapmaları kadar tabii bir şey olamaz. Yalnız burada mühim olan nokta, tasarrufun yapılmasından ziyade tasarrufun yapılmasına amil olan zihniyettir arkadaşlar. Sayın Ecevit Hükümeti kurulduğu zaman da geniş çapta tayin ve nakil tasarrufları yapılmış idi; yine hatırlarsam, zaman zaman kürsülere çıkmıştık, bazı eleştirilerde

bulunmuştuk; ‘(...) Ama bununla beraber, Adalet Partisi İktidarı zamanında (isim vermeyeyim, şahsiyet yapmış olmayalım; çünkü bu çatı altında bulunmayan kişilerle ilgili şahsiyat yapmak doğru değildir) senelerce vali tayinlerinde hiç bir zaman partizan bir anlayışın zebunu olmadık arkadaşlar. Ve üzüntüyle beyan etmek isterim ki, CHP İktidarlari daima partizanca bir zihniyetin zebunu olmuşlardır (TBMM, 1976: 515).

Türkiye’nin yasa koyucuları arasında bu tartışmalar devam ederken 1. MC Hükümeti’nin göreve geldiği 1975 yılı içerisinde ülkede meydana gelen siyasi şiddet olaylarında çoğunluğu sol görüşle olduğu iddia edilen yirmisi öğrenci olmak üzere otuz dört öldürülmüş, yüzlerce kişi yaralanmış ve polis siyasi taraf tuttuğu gerekçesiyle bu cinayet faillerini yakalayamamıştır (1975 Yılıının Önemli İç Olayları, 1976). 1974 yılı içerisinde tespit edilen siyasal şiddet olaylarında ölü sayısı hiç yokken 1975 yılında 34 kişi, 1976 yılı sonuna gelindiğinde ise 554 siyasal şiddet olayında 104 kişi öldürülmüştür (1976 İç Olayları, 1976). Üstelik bu olaylara karışanlar hakkında da polis tarafından bir müdahalede bulunulmadığı iddia edilmiştir (TBMM, 1976: 512). Aynı tarihlerde MHP’nin yayın organı olarak bilinen Devlet Gazetesi’nde siyasal şiddeti körükleyen haberler ardı ardına yayınlanmakta ve adeta toplumdaki ülkücü ideolojiye sahip kişiler karşıt görüşlü kesime yönelik düşmanca saldırılara davetiye çıkarmaktadır:

Artık Türkiye’de sağ-sol çatışması değil, Türk olanla Türk olmayanın çatışması vardır. Barış ne demektir, kardeşlik ne demektir? Milliyetçilik, millî kin, millî ülkü üzerine kurulmuştur. Tekrar ediyoruz; öğretmen, yalnız milliyetçi olabilir. Öğretmen hariciyeci de değildir. O, “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” tan anlamaz. Onun millî kinleri, millî düşmanları ve millî ülküleri vardır. Çocuklara millî kin ve millî kültür vermeyen eğitim ve öğretim sistemi milliyetçi yetiştiremez (Milliyetçi Öğretmen Kimdir, 1976).

1. MC Hükümeti döneminde Türk polis teşkilatı içinde ülkücü polislerin kadrolaştığı iddialarına mülakat yaptığımız A8, şu şekilde yanıt vermiştir:

Yok öyle bir şey.. tam tersi Ecevit hükümeti ülkücüler üzerinde bir kıyım yaptı. Nerede ülkücü öğretmen ülkücü polis varsa hepsi iki ile sürülürdü: Tunceli ve Diyarbakır. O dönemde bir ülkücünün Diyarbakır ya da Tunceli’ye gitmesi intiharla aynı anlama gelirdi. O dönemde 1200’e yakın ülkücüye tayin edilmesin diye sağlık raporu düzenlediğimi bilirim. En az 400 ülkücü öğretmen ya da polis arkadaşımız oralarda gitmiş öldürülmüştü zira.

Aslında A8’in bu ifadesi o dönemdeki siyasetçilerin de beyanlarında işaret ettiği bir gerçeği vurgulamaktadır ki siyasi iktidara gelen hükümetler kendi ideolojilerine karşıt

olan kişilerin görev yeri değişikliğini doğal bir bürokratik müdahale olarak değerlendirip siyasal kayırmacılık olarak addetmemişlerdir. Buna karşın, yapılanların siyasal kayırmacılık olduğuna yönelik muhalif görüşlerin iddialarını ise “Asıl siz bunu yaptınız” şeklinde karşı bir saldırıyla kendilerini meşru göstermeye çalışmışlardır. Örneğin, 1. MC Hükümetini polis atamalarında siyasal kayırmacılık suçlamasıyla sık sık eleştiren CHP, 1978 seçimleri sonrası kurduğu hükümet süresince MC Hükümetleri döneminde önemli görev yerlerine getirilen vali, emniyet müdürü ve polis memurlarını görevden alarak muhalefetteyken eleştirdiği icraatı kendisi bizzat uygulamıştır.

1. MC Hükümeti döneminde CHP tarafından Türk polis teşkilatı bünyesindeki siyasal kayırmacılık iddialarında sıklıkla dile getirilen bir husus da dönemin Başbakan Yardımcısı Alparslan Türkeş’in polis yapılanmaları üzerinde etkin bir rol oynayarak Türk polis teşkilatı içinde ülkücü kadrolaşmayı yönlendirdiği ve üniversitelerdeki siyasal şiddet olaylarını yönettiği iddiasıdır. Dönemin İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk tarafından bu iddialara meclis kürsüsünden şöyle bir yanıt sunulmuştur:

Değerli arkadaşlarım; hiç bir başbakan yardımcısı emniyet hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu değildir. Ancak, hepinizin bildiği gibi, burada belki yanlış ifade edildi. Başbakan yardımcıları muhtelif görevlerle görevlendirilmişlerdir. Sayın Başbakan Yardımcısı Türkeş’in görevi de, bu mevzuda tedbirlerin bulunması ve Bakanlar Kuruluna tavsiyelerin hazırlanması bakımından bir görevdir. Emniyet ve asayiş kuvvetleri, yeniden ifade ediyorum, İçişleri Bakanı’nın dışında değil herhangi bir bakanın emrinde, hatta Cumhurbaşkanı’nın bile emrinde değildir; vermem, ben kendi yetkimi kullanırım. Hiç kimsenin emrinde değildir. Bu bakımdan, eğer değerli arkadaşlarımın işaret ettiği gibi, bazen nahoş hadiseler oluyorsa, rektör dövüldü, memnun mu oldum değerli arkadaşlarım; memnun mu oldum rektör dövüldü de?.. Derhal Sayın Rektörü buldum, kendisinden özür diledik ve derhal iki müfettiş arkadaşımızı görevlendirdik. Orada hatası, suçu, kusuru, eksikliği ve ihmali bulunan kişileri cezalandırmak üzere bu kadar gayret gösteriyoruz (TBMM, 1977: 671).

1977 Seçimleri süreci, Ecevit için iktidara yönelik umut vaat eden ama aynı zamanda da olaylı geçen bir süreç olmuştur. Bu seçim döneminde MC Hükümeti’nin seçim gününde sandık güvenliğinden sorumlu noktalara POL-DER’li polislerin özellikle görevlendirildiği, böylelikle Türk polis teşkilatı içinde CHP’yi desteklediğini düşündüğü POL-DER’li polislerin oy kullanmalarına engel olunduğu, A1 ile yaptığımız mülakatta bize aktarılan verilerden biri olmuştur. Nihayetinde seçim sonunda hükümeti kurma görevi, CHP’ye verilmiş olsa da Ecevit’in kurduğu azınlık hükümeti sadece bir ay

görevde kalmış ve ardından Süleyman Demirel Başbakanlığında 2. MC Hükümeti kurulmuştur. 2. MC Hükümeti'nin göreve geldiği 21 Temmuz 1977 tarihinden kısa bir sonra dönemin Emniyet Genel Müdürü Metin Dirimtekin birkaç kez istifa dilekçesi vermiş olmasına rağmen istifa dilekçesi dönemin İçişleri Bakanı Korkut Özal tarafından kabul edilmeyerek ancak iki ay sonra görevinden istifa edebilmiştir (Emniyet Genel Müdürü Görevinden Ayrıldı, 1977). Dirimtekin yerine atanan Vecdi Gönül'le birlikte aynı gün Ticaret Bakanlığı, Gima, Fiskobirlik, Çukobirlik, Antbirlik genel müdürlükleri makamına yeni yöneticilerin atanması da dikkat çekici olarak kabul edilmektedir (Yeni Atamalar Yapıldı, 1977). Ancak 1977 Seçimlerinde toplumdaki gücünü artırdığını fark eden CHP'li siyasetçiler bu dönemde 2. MC Hükümeti'ni yıpratmak adına yaptıkları muhalefeti daha da sertleştirerek Türk polis teşkilatı bünyesinde özellikle bu dönemde teşkil eden POL-BİR başta olmak üzere yapılan siyasal kayırmacılığı sık sık gündeme taşımışlardır. Örneğin 1977 tarihindeki Cumhuriyet Senatosu toplantısında CHP adına söz alan Bursa Senatörü Şebib Karamullaoğlu polisin içinde bulunduğu bu durumu şöyle tarif etmiştir:

Emniyet Genel Müdürlüğü kanunlarla kendisine verilen görev ve yetkileri, Devletin yüksek düzeydeki haber alma işleyişini yürütmekle görevli MİT'e kaptırmış durumdadır. Bugün emniyet kuruluşları maddî, manevî rayından çıkarılmıştır. Poliste disiplin ağır derecede sarsıntı geçirmektedir. Partizanlık polis mesleğini başıboşluğun uçurumuna getirmiştir. (...) Evvelce bir kere bu partizanların bu teşkilâtın elini çekmesi lâzımdır. Meslekî eğitimden geçirilmeyen kimseler fiilî kadroya alınmamalıdır.(...) Artık büyük bir kısmının ideolojik çatışmalarda taraf tuttuğu sabit olan ve içindeki şerefli memur ve âmirleri ümitsizliğe sevk eden Toplum Zabıtasının yeniden elden geçirilmesi lâzımdır (TBMM, 1977: 651-652).

Aynı toplantıda Milli Birlik Grubu adına söz alan Cumhuriyet Senatosu tabii üyesi Kamil Karavelioğlu, CHP'nin eleştirdiği hükümetin Türk polis teşkilatı üzerindeki siyasal kayırmacı tutumunu çok daha sert ifadelerle şöyle özetlemiştir:

Anarşiyi, siyasal cinayetleri, polisin kasıtlı tutumunu, aczini, Hükümetin yapısından ve siyasetinden doğan olumsuzlukları sorumluluğumuz gereği sade vatandaşlardan daha çok, kaygı ve büyük bir ilgi, o derecede de büyük üzüntü ile - tam deyimini ile - ölümle kahrolarak izliyoruz. Hem de sorumluları lânetleyerek... Bazı konulara açıklık getirmekte zorunluluk görüyoruz. Devlet güvenlik kuvvetlerinin ilk görevi, varlık nedeni, suçu ve suçluluğu önlemektir. (...) Bir hükümet nelere önem veriyor; neleri hoşgörü ile karşılıyor, keza zamanında anlaşılır. Sizin, işlenen siyasal cinayetlere karşı tutumunuz tam bir umursamazlık veya vurdumduymazlıktır. Size burada sormak istiyorum: Suçluları destekleyen, kanlı eylemlere doğrudan doğruya

veya dolaylı destek olan, kanuna karşı olanlarla beraber olan, sokakla beraber olan, çifte tabanca taşıyan, suçluları yakalamayan, delil toplamayan, olayları hasıraltı eden kaç polis görevlisinden hesap sordunuz? İhmali, aczi, kasti görünen kaç görevliyi açığa aldınız? Kaç hakkında işlem yaptınız? (TBMM, 1977: 632)

1 Mayıs 1977'teki birçok kişinin öldüğü ve yaralandığı Taksim işçi bayramı kutlamaları başta olmak üzere dönemin önde gelen isimlerine düzenlenen suikastlar, kahvehane taramaları, okul bombalamaları ve diğer pek çok siyasal şiddet olayının yaşandığı 1977 yılında eleştirilerin hedef noktası Türk polis teşkilatı olmuştur. Bu çerçevede dönemin muhalefet partisi CHP tarafından da Türk polis teşkilatının görevini etkin bir şekilde yapamamasındaki sebep olarak polisin hükümet tarafından siyasallaştırılması iddiaları sık sık gündeme taşınmıştır. Yine 1977 yılında Meclis'te yapılan bir konuşmada CHP Meclis Grubu adına konuşan İbrahim Öztürk şunları söylemiştir:

Ne vakit ki, polis örgütü devletten ve kanunlardan koparılıp, siyasal baskıların etkisi altına sokulmuşsa, işte o zaman bir kanun ve barış aracı olmaktan çıkmış ve işkence aracı haline getirilmiştir. Bundan en büyük yarayı bizatihi polis örgütü almıştır ve bugün polisi temsil eden kendi meslekî örgütleri de zaman zaman yayınladıkları bildirilerle bunu acı bir gerçek olarak dile getirmektedirler. Yakın tarihimiz ve içinde bulunduğumuz durum, polisin siyasal etkiler altında kullanıldığının en acı örnekleri ile dolup taşmaktadır. Milliyetçi Cephe Hükümeti dönemindeki kadar polisin kötü kullanıldığı ve siyasal etkenlere sürüklendiği görülmemiştir (TBMM, 1977: 625).

2. MC Hükümeti'nin iç güvenlik alanında önemli noktalara ideolojik açıdan kendine yakın isimleri görevlendirdiği savına örnek olarak mülakat yaptığımız ve aynı zamanda POL-BİR kurucularından olan A2 tarafından aktarılan şu anı bir kanıt niteliğindedir:

O dönemde sağcı solcu polis diye öyle isminizin duyulmasına bile gerek yoktu. Biz artık yolda yürürken bile karşıdan gelenin sağcı mı solcu mu olduğunu anlardık daha konuşmadan. Bıyığından, yürüyüşünden, duruşundan anlaşılırdı. Hiç unutmam o dönemde bana ODTÜ rektörü Hasan Tan⁵⁰'ı koruma görevini vermişlerdi. Hasan Tan hoca milliyetçi düzgün bir hocaydı tanıdığım kadarıyla. Hatta ben o dönemde başka bir görevdeydim. O dönemin Ankara toplumsal polis müdürü beni çağırırdı 'Sana önemli bir görev vereceğim A2' dedi 'ODTÜ'ye gideceksin'. Ben de siyasi şubedeyim koruma benim işim değil ama beni verdiler işte: o zamandan itibaren birkaç ay ODTÜ'ye her gidiş gelişinde Hasan Tan hocanın gölgesi gibiydim. O

⁵⁰ Hasan Tan, MC Hükümeti Döneminde hükümete yakın bir isim olarak Mütevelli Heyeti tarafından ODTÜ Rektörlüğü'ne atanmış, ancak o dönemdeki ODTÜ hocaları ve öğrencilerinin çok büyük tepkisini çekmişti. Bu tepkinin sebeplerinden en önemlisi Rektör Hasan Tan tarafından ODTÜ'de işe alınan ve hükümet yanlısı ideolojiye sahip olduğu iddia edilen kişilerdi. Yaklaşık 9 ay süren rektörü boykot eylemi sonrasında 2 Aralık 1977 tarihinde MHP'li olduğu ileri sürülen kişiler tarafından açılan ateş sonrasında 1 öğrenci ölmüş, 52 öğrenci yaralanmış ve bu olay ODTÜ'nün direniş geleneğinin sembolü olmuştur.

sırada ODTÜ’lü öğrenciler meğerse benim fotoğraflarımı çekmişler hep Hasan hocayla aynı karede. Bir sürü fotoğraf farklı yerlerde zamanlarda falan ... sonra bunları Zafer Çarşısı’nda sergi açıp göstermişler millete ‘Faşist hoca ve köpeği’ diye. Bildiğin açık hedef oldum yani ama bir şey olmadı işte.

MC Hükümeti’nin Türk polis teşkilatı içinde gerçekleştirdiği siyasal kayırmacılık konusu, POL-DER tarafından her fırsatta dile getirilen bir sorundur.⁵¹ Bu dönemde POL-DER’in bu iddialarına CHP kadar Cumhuriyet Senatosu’nun Milli Birlik Grubu Senatörlerinin de katıldığını ve şiddetle hükümeti eleştirdiğini, Senatör Kamil Karavelioğlu’nun dönemin İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk’e yönelik yaptığı şu konuşmadan de anlaşılmaktadır:

Polisi, Hükümet şamar oğlanına döndürmüştür. Bizim size tavsiyemiz, bulunduğumuz noktayı yeniden değerlendiriniz. Ya siz, ya da partiniz, durum hakkında yeniden karar vermek zorundasınız. Belki üzüleceksiniz ama İçişleri Bakanı olmak kendiniz ve partiniz için ve hatta Hükümet için de bir talihsizlik olmuştur. Artık Bakan olarak Hükümete ve başında bulunduğunuz topluma verebileceğiniz bir şey kalmamıştır. Olaylar sizi çoktan aşmıştır. Bugün siz sadece çaresiz bir makam sahibisiniz. Yarın da 125 ölümün hesabını vermek zorunda kalacak bir politikacı olarak hayatınızı sürdüreceksiniz. Bu perişan noktaya nereden geldiğinizi siz de bilirsiniz. Hükümetin kurulmasından sonra ortaya çıkmış olan bir güvenlik görevlisinin etkisiyle yaptığınız vali tayinleri ve vilâyetleri partilerin arasında bölüşmek izlenimini veren tasarruflarınız bu noktaya gelmenizin başlangıcı oldu. O zamandan beri polis sokakla işbirliğine zorlanarak baskı altına alındı. Bunlar da yetmiyormuş gibi, meslekten olmayanların da atanmasıyla polis, birbirine güvenemeyen insanlar topluluğu haline getirildi. Meslekî polis teşekküllerinin⁵² defalarca ifade ettiği gibi, polis kendi inisiyatifine bırakılsaydı bu çaresiz ve onur kırıcı duruma düşmezdi. Bugün yaşanan olaylar, üzüntüyle ifade etmek gerekir ki, polise de tekrar itibar kazandıramayacak ve vazife anlayışında bir iyileşme sağlanamayacak ölçüye varmıştır (TBMM, 1977: 633).

Emniyet Genel Müdürü olarak atanan Metin Dirimtekin hakkında Sıkıyönetim Komutanlarından Bölügiray (1989) tarafından aktarılan şu anı da dönemin polis ve mülki idare yöneticilerinin üzerindeki partizanlaşma etkisine işaret eder niteliktedir:

AP hükümeti kurulmuş ve program çalışmaları sürüyordu. Güven oylaması yapılacaktı. Ancak Hükümet’in görev almasıyla birlikte atamalar da sükün etmeye başlıyordu. Öncelikle valiler değiştiriliyordu. Bir kısmı ile iyi ve başarılı ilişkiler içinde olduğumuz valilerin tümü merkeze alınırken yeni valiler atanıyordu.

⁵¹ POL-DER Gazetesi, 3 Mart 1977:1, 15 Nisan 1977:1, 18 Nisan 1977:2

⁵² Burada ifadelerine referans verilen “mesleki polis teşekkülü” ile POL-DER kastedilmektedir.

Adana'ya atanan yeni Vali Metin Dirimtekin⁵³ ilk ziyaretinde bana Başbakan Süleyman Demirel'den sevgi ve selamlarını özellikle getirdiğini belirtti... o hafta ziyaretime gelen diğer Hatay, Mersin gibi illerin valileri de bana görevlerine katılmadan önce beni görmeleri, başbakanın sevgi ve selamlarını özellikle belirtmeleri için sayın Demirel'den özel direktif aldıklarını belirtmişlerdi. Duruma anlam veremiyordum zira ben Demirel'i o güne kadar TV ve gazeteler haricinde hiç görmemiştim (209-210).

Diğer taraftan MC Hükümetleri döneminde polis görevlendirmelerinde siyasal kayırmacılığın nasıl ve neden yapıldığını A7, şöyle ifade etmiştir:

Demirel'in polisi okumuyordu ki o dönemde şiddetle demokratik eylemi birbirinden ayırt etsin. Polis o zamanlar eylem yapana da karşı değildi aslında; bence o dönemin polisi, kafasına uymayan kişilerin eylem yapmasına karşıydı. Demirel polis içinde kendine göre bir komünist avı başlatmıştı. Mesela polisin içinde orada burada onların komünist dediklerine küfredenler, saffını belli edenler o kişiler amirlik sınavları geldiği zaman ön safa geçip amir oluyorlardı. O dönemin polislik amirliği eğitimi buydu yani. Sağcı polisler bunun için birbirleriyle yarış ederlerdi; komünist bulalım da dövelim diye.

Nihayetinde tüm bu tartışmalar ve eleştirilerin gölgesinde 11 Aralık 1977 yerel seçimlerinde gösterdikleri başarıdan güç alarak CHP Başkanı Bülent Ecevit, 22 Aralık günü MC Hükümeti hakkında bir gensoru vermiş ve 1977 yılının son günü yapılan güven oylaması sonucunda II. MC Hükümeti düşürülmüştür. 5 Ocak 1978'de CHP Hükümeti'ni kuran Bülent Ecevit'in İçişleri Bakanı olarak seçtiği isim İrfan Özaydınlı olmuştur. CHP'nin iktidara geldiği bu yeni hükümet, POL-DER üyeleri açısından iyi bir göreve getirilmeleri açısından bir umut kaynağı olmuştur. Emekli bir general olan İrfan Özaydınlı, bakanlık görevine geldikten sonra birkaç hafta içerisinde yine Mülkiye kökenli bir isim olan Gürbüz Atabek'i Emniyet Genel Müdürü olarak atamıştır. Ancak POL-DER üyesi polislerin hükümetten beklentileri, Özaydınlı'nın "Poliste dernek mi olurmuş" sözlerini sarf etmesiyle boşa çıkmıştır. O dönemi A1, şöyle ifade etmiştir:

CHP seçimi kazandıktan hemen sonrasında hemen Ankara valisine Tekin Alp'e gittim ve polis içinde MC döneminde MHP ve MSP'nin güçlü bir şekilde kadrolaştığından bahsettim. Eğer POL-DER'li polisleri önemli yerlerde görevlendirirlerse bunun polis içerisindeki MHP ve MSP yansılı polislerin etkinliklerinin azaltılmasında destek olacağını söyledim. Neticede iktidar olursun da muktedir olabilir misin o önemli. CHP'den umutlu halk da CHP'nin muktedir olmasını istiyor bizim gibi. Vali benden

⁵³ Metin Dirimtekin, 1. MC Hükümeti döneminde Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapmış ve akabinde istifa ederek görevini Vecdi Gönül'e bırakmış biri olarak önem taşımaktadır.

kimin nerede daha faal olabileceğini görmek için benden isim isim bir liste istedi. Listeyi yazdım arkadaşlarla birlikte karar vererek gittim valiye verdim. Bir zaman sonra ne görelim o listede adı yazılı arkadaşlar sürgün edilmeye başladı. Her yerde diyorum ya biz MC den çekmediğimiz eziyeti CHP'den çektik.

CHP Hükümeti'nin göreve gelir gelmez Türk polis teşkilatı içinde partizanlığı ortadan kaldırmak ve siyasi kayırmacılıktan uzak uygulamalarda bulunacağına dair olarak CHP Grubu adına 1978 yılının başında Meclis'te bir konuşma yapan Şebip Karamullaoğlu, hükümetleri süresince bu sorunların çözüme kavuşturulacağına dair şu vaatlerde bulunmuştur:

Üzülerek söyleyelim ki, Personel Kanunu ve İçişleri Bakanlığına musallat olan partizan zihniyet mesleğe ağır darbeler indirmiş, mesleğin itibarını kırmıştır. (...) Artık özel bir yetenek isteyen Emniyet Genel Müdürlüğü makamının geldi- gitti tahtası olmaktan çıkarılacağına, Personel Kanunundan ayrı olarak yeni bir kuruluş kanunu çıkarılacağına, terfi ve tayinlerde nakillerin ilkelere bağlanacağına, polisin mevcut kanunlara göre hizmetlerini daha etken ve verimli yürütülebilmesi için polis okulları ve Polis Enstitüsünün ıslah edileceğine, akademi düzeyine getirileceğine güveniyoruz. Polis mesleği, meslekte istikbal bekleyenlerin olacak; başka makam ve yerler için sıçrama tahtası olmayacaktır (TBMM, 1978: 404).

Ancak CHP'nin Meclis kürsüsünden yaptığı bu konuşmanın üzerinden yaklaşık bir yıl geçmesinin ardından muhalefette bulunan AP Grubu adına söz alarak aynı kürsüye çıkan Haldun Menteşeoğlu bu sözlerin gerçekleşmediğini şu konuşmasıyla dile getirmiştir:

Teessürle ifade etmek isterim ki, 1978 senesinde Ecevit Hükümeti bu Bakanlığın aktivitesine, cihazlanmasına, kanuni ve maddi gücüne hiç bir şey eklememiş ve katkıda bulunmamıştır. (...) Tayin ve nakiller hizmet yararı ve adalet ilkesi düşünülmeden partizanca yapılmış, idare amirliği ve bilhassa valilik müessesesini rencide eden, mesleğin cazibesini azaltan ve hizmet şevkini kıran icrada insafsızca devam olunmuştur. (...) 'İllerinde şiddet hareketlerine karşı tedbir almayan, güvenlik sağlayamayan valileri yerinden alacağım' prensibini koyan Sayın Özaydınlı, sadece Kars ve Gaziantep valilerini tahkiksiz, teftişsiz, çalımlı bir eda ile ve alalacele merkeze almıştır. Lakin vilayetlerinde yüzlerce ölü, yaralı, soygun, bombalı ve silahlı saldırılar, cezaevi isyanları çıkan, 'Vuran mı bizden, ölen mi bizden?' diye polis telsizlerinden haber almaya çalışan valilere dokunmamak suretiyle tek taraflı ve partizan politikaların çirkin örneklerinden birini vermiştir (TBMM, 1979: 501-502)

Yaklaşık iki yıl süren CHP Hükümeti 19 Ekim 1979'daki seçimi kaybetmesine rağmen yeni hükümet kuruluncaya kadar görevini sürdürüyordu. Bu esnadan 19 Ekim 1979'da Ankara'da yapılan Sıkıyönetim Eşgüdüm Toplantısı'nda Ecevit'ten Türk polis

teşkilatındaki sorunlara bir çözüm önerisi bekleyen Bölügiray (1989), anılarında yaşadığı hayal kırıklığından ve Ecevit'in konuyla ilgili duyduğu sıkıntıdan şöyle bahsetmiştir:

İstanbul'dan sonra anarşide ikinci sırayı alan ve terör örgütlerince pilot bölge seçilen Adana'da emniyet müdürünün şehit edilmesiyle terör örgütlerinin eylemleri had safhaya çıkarılmıştır... Bölgede istihbarat, cinayet ve sorgulama gibi uzmanlar çok azdır. Bu ünitelerde yansızlık ve deneyim en önemli etkindir. .gerçekte polis sorunu sadece sayı sorunu değildir. Sayıca çok ancak yeteneksiz ve yanlış polisin yarar yerine zarar vereceği de açıktır. Adana ve Gaziantep'te listesi gönderilen aşırı sağ ve aşırı sol yanlısı polislerin bölgemizden alınmaları, polis derneklerinin kapatılması ve polis örgütü için özel bir disiplin, hizmet ve sicil yasasının çıkarılması önerilerimizi iletmiştik. (...) Konuşmam bitmişti Sayın Ecevit çok sıkıntılı görünüyordu, sık sık yüzünü buruşturuyor ve eli ile midesinin üzerini bastırıyordu. İçişleri Bakan Fehmi Güneş'e döndü:

-Adana'ya bir Emniyet Müdürü bulamadınız mı?

-Birisini bulduk, 48 saatte ayrıldı ve paşamın isteğine uygun birisini de bulamadık. Jandarma albayından memnun olduğuna göre o görevi sürdürsün. Bunun üzerine ben söze karıştım.

-Ancak o arkadaş adı üzerinde İl Jandarma Alay Komutanı'dır. Yoğun işleri vardır. Zorunluk nedeniyle geçici olarak ben o göreve verdim.

Ecevit. Bakarız demekle yetindi.

Zaten iktidardan ayrılmış olan geçici bir hükümet bundan sonra istese de ne yapabilirdi ki? (186-187).

12 Kasım 1979 tarihinde Azınlık Hükümeti'nin kurulmasıyla Süleyman Demirel Başbakan ve Mustafa Gülcügil İçişleri Bakanı olmuş ve hükümetin kurulmasından yaklaşık iki hafta sonrasında Emniyet Genel Müdürü değiştirilerek bu göreve Refet Küçüktiryaki getirilmiştir. Demirel, bu kez iktidara gelişinde devletin bürokratik ve idari kadrolarında neredeyse değiştirilmeyen görevli bırakmamıştır demek olanaklıdır. Çünkü 2 Aralık 1979'daki bir Genelge ile o dönemde mevcut 67 ilin 56'sına yeni vali atanmış ve 11 ilin ise valisinin yeri değiştirilmiştir (48 Vali Merkeze Alınırken 56 İle Yeni Vali Atandı, 1979). Aralık 1979 ayında Türk polis teşkilatı içinde de çok hızlı bir atama, yer değiştirme ve görevden alma faaliyetleri sürdürülmüştür. Demirel, CHP yanlısı tüm polisleri teşkilatın önemli noktalarından alarak yerine kendi iktidarına yakın görüşteki kişileri çok hızlı bir biçimde yerleştirmiştir ve akabinde 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile sona erecek bu kısa dönem siyasal kayırmacılığın en yoğun olduğu dönemlerden biri olmuştur. Bu döneme bizzat şahitlik eden POL-BİR yöneticisi A2, bu durumu kendi açısından şöyle ifade etmiştir:

78'deki Ecevit hükümetinde beni Ankara merkezdeki görevimden aldılar gittiler Bilecik'in Pazaryeri'nin bilmemne karakoluna verdiler. Sonra da üzerine müstafi (kendi isteğiyle istifa etmiş) saydılar. Aylarca maaş almadan yaşamaya çalıştım iki küçük çocuk var o zaman hanım ev hanımı.. bilmediğimiz bir yer.. Gerçi Demirel bana o dönemde de demişti ki "ben iktidara gelince seni oradan aldıracağım merak etme" - ben bir dönem Demirel'in korumalığını da yapmıştım muhabbetimiz oradan geliyordu-. Sonra 79'da iktidara gelince ki o dönemde Abdülkadir Aksu o zaman personel işlerinin de bağlı olduğu Emniyet Genel Müdür yardımcısıydı.. onlar sayesinde yeniden Ankara'ya eski siyasi şube görevime döndüm.

Diğer taraftan Demirel Hükümeti her ne kadar POL-BİR'li polisler için şanslı bir dönem olsa da POL-DER üyeleri ve hatta üyesi bulunmayıp sadece sempati duyduğunu belirten polis amirleri içinse sürgün dönemi olmuştur. Bu dönemde uğradığı siyasi kayırmacılıkla ilgili haksızlığı A3 şöyle ifade etmiştir:

Belirtilen dönemde polis derneklerine üye olmadım. Ancak POL- DER'e yakındım. Bulduğum illerde dernek şubesi yoktu. Görevim sırasında siyasi duruşundan dolayı 1977'nin sonlarında II. MC Hükümeti döneminde hiçbir sebep belirtilmeden Van ilinden başka bir ile atandım. Bu durum siyasi yapımdan kaynaklanan soruşturma neticesinde oldu. İlk önce bir polis müfettişi soruşturma yaptı. Hakkımda disiplin cezası ile birlikte tayinimi de istemişti. Atamam da bundan dolayı oldu. Bunun üzerine itiraz ettim. Mülkiye müfettişi tekrar soruşturma yaptı aklandım ve yeni atandığım yere gitmedim. 1979 yılında Demirel tekrar iktidara geldiğinde Hatay ilindeydim ve daha orada bir yıl kalmadan Afyon'un Emirdağ ilçesine atandım. Bu iki atama da normal olarak haksızdır. O dönemde hem sağ, hem sol, her iki siyasi düşünceye sahip polisler için de bu gibi işlemler dönem dönem olmuştur.

Bu dönemde yapılan ve il düzeyindeki Türk polis teşkilatının da bağlı bulunduğu vali atamalarında görevi en etkin biçimde yapacak kişinin liyakat esasına göre seçilip seçilmediği konusunda ise Sıkıyönetim Komutanı Nevzat Bölügeray (1989), o dönemde yeni atanan Adana Valisi ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:

CHP hükümeti döneminde Adana'ya yeni bir emniyet müdürü bulunamamıştı. Bildirdikleri bir iki ismi de onaylamamıştım. Bu konuda AP iktidarı sonuçta orta yaşlı, ağır başlı, hiçbir yanlı eğilim bulunmayan bir kişiyi bulduklarını söylüyorlardı. 17 Aralık 1979 günü yeni Adana Emniyet Müdürü Hasan Saygılı görevine katıldı. Beni ilk ziyaretinde kendisine uzun uzun bölgedeki durum hakkında bilgi verdim. Konuşmam bitince kendisini isteklerini dinlemeye hazırlanıyordum ki beklenmeyen bir açıklama ile karşılaştım: 'Bu göreve ben istemeyerek geldim paşam. 25 senemi doldurmama pek az süre kaldı. Bunca emeğimin kaybolmaması için bu süreyi doldurmak zorundayım. Sürem dolsun emekli olup gideceğim. Sizden ricam ailemi bu kısa süre için getirmedim sık sık bana izin verirsiniz ben de ailemi ziyarete gidebilirim sevinirim' (274).

1979'un sonlarıyla başlayıp 12 Eylül 1980'e uzanan yaklaşık 10 aylık Demirel Hükümeti döneminde bu kez siyasal kayırmacılık suçlamasını yapanlar CHP'liler; yapılan atama ve yer değiştirmeleri meşru gösteren açıklamaları yapanlar ise AP'liler olmuştur. CHP Erzincan Senatörü Orhan Özen, 1980 yılında Cumhuriyet Senatosu'nda yaptığı bir konuşmada AP hükümetinin kendi ideolojisine sahip olmayan kamu görevlilerinin atamasında yaptığı haksızlıkları şöyle dile getirmiştir:

Komünizmle mücadele adı altında, on binlerce değerli memur ve öğretmeni ve işçiyi oradan oraya sürmek, özellikle bu kış gününde sürmek ve bu arada Sayın Bakana söylüyorum; 260 vali yardımcısı ve kaymakamın yerlerini değiştirmek, Devlet dairelerini ve işyerlerini partizan militanlarla doldurmak ve öğretim kurumlarında büyük olaylar çıkarmak, buraları şartlanmış yönetici, öğretmen ve öğrencilere teslim etmek, bugünkü iktidarın tipik ve özellik taşıyan icraatıdır ve manzarasıdır. Kanun hâkimiyetini sağlayan, kurumunda ve işyerinde barış ve huzuru tesis eden bir yönetici, makbul ve başarılı bir yönetici olmamaktadır nazarınızda. İktidarınızın gözünde başarılı yönetici, ilinde, ilçesinde, okulunda, fabrikasında kanunu değil, partizanlığı hâkim kılan, rozete göre davranan, polisi bir şiddet ve eziyet aracı olarak kullanan, laik ve uygar düşünce yerine, Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığının yayılmasına göz yuman kişidir (TBMM, 1980: 429-430).

1980 yılının başlarındaki bir Cumhuriyet Senatosu toplantısında AP adına söz alan Rasim Gezmiş, CHP'lilerin şikâyetleri üzerine vali değişiklikleri hakkında teftiş isteyen muhalefet partililere hitaben şunları söylemiştir:

Kısaca belirtilen yasa esasına göre, siyasi iktidar değişimlerinde valilerin değişmesi doğaldır. (...) Esasen, vali değişimleri Danıştay konusu olmamalıdır; bu bir siyasi tercih meselesidir. Müfettiş gönderip hata arama, ilgisi olmayan ve yarım saat içinde mülkiye müfettişlerinin tanzim ettiği raporlar esas alınmamalıdır. Bir başka konu, Devleti temsil eden kişiye, Bakanlık adına hareket eden, valilikte gözü olan müfettişten rapor istemek geçer yol değildir. Valilik, içinde bulunulan şartlara göre hareket edebilecek, karar verecek makamdır. Müfettiş gözü ile değerlendirmek imkânı yoktur (TBMM, 1980: 417).

İktidara gelen siyasi partiler arasında birbirini karşılıklı olarak siyasal kayırmacılıkla itham etme yarışı bu şekilde devam ederken, bir yandan da sorumluluk sahasını, yetki alanını ve halk üzerinde kendine duyulan güveni git gide artıran asker açısından durum hem anlaşılması güç hem de bir an önce çözülmesi gereken bir sorundur. Bölügiray (1989), 1980 darbesine yaklaşılacak günlerdeki durumu anılarında şöyle yansıtmıştır:

Sıkıyönetim komutanı ile valilerin emirlerini yapma konusunda önemli bir sorun vardı. Sıkıyönetim Komutanı'nın emirlerini ya da uygulamalarını kimi valiler benimseyemiyorlardı. İktidar partisine arkasını dayamış bazı valiler sıkıyönetimin parti koşutundaki kişilere işlem yapmasına karşı çıkabiliyorlar ve emniyet müdürlerine aksine bir baskı uygulamak isteyebiliyorlardı. Bu durumda kalan bir emniyet görevlisi, valinin istediğini yapsa sıkıyönetim emirlerine karşı gelecek, yapmasa valinin öfkelenmesine neden olacaktı. Sicili ve geleceği ise valinin elindeydi ama sıkıyönetim komutanının da atama ve kovuşturma yetkisi vardı. Bu arada vatandaş da boş durmuyor partizanca davranan polisleri bize ihbar ediyordu. Bu nedenle partizanca hareket eden bazı valilerin bulunduğu yerlerdeki polis müdürleri ve amirleri büyük bir sıkıntı içinde kalıyorlardı (58).

Dönemin Türk polis teşkilatının içinde giderek artan, derinleşen ve hükümetlerin polislerin atama, terfi ve görevden alma işlemlerinde gösterdiği siyasal kayırmacı tutumu neticesinde iç güvenlikten sorumlu polislik kurumunun halkın gözünde saygınlık ve güvenilirliğinin azaldığı çok açıktır. Bu kaotik kutuplaşma dâhilinde tarafsızlığına tek güvenilen kurum ordu kalmıştır ki asker bu güveni halk nezdinde partiler üstü ve tarafsız bir silahlı güç algısı oluşturarak güven sağladığı söylenebilir. Bölügiray'ın (1989) şu sözleri bu savı destekler niteliktedir:

1980 yılında verdiğim bir emirle bütün sıkıyönetim askeri güvenlik kuvvetlerinin görevlerinde kesin bir yansızlık içinde bulunmalarını emrettim. Askerler açık bir şekilde görevleri sırasında şu ya da bu yanı tutar şekilde davranamazlar, politik ya da ideolojik eğilim gösteren her kademedeki sıkıyönetim görevlisi hakkında hızla yönetimsel ve yasal işlem yapılacaktır (69).

Sonuç olarak, 12 Mart 1971 muhtırasıyla başlayan Türk polis teşkilatındaki 1970'li yılların siyasal kayırmacılık deneyimlerine 12 Eylül 1980 darbesiyle kısa bir dönem bir ara verilmiştir. Böylece her iki siyasi kutuplaşma içinde var olup aynı zamanda teşkilat içinde birbiriyle güç mücadelesine sürüklenen Türk polis teşkilatı görevlilerinin pek çoğu 1980 darbesi sonrası dönemde görevden uzaklaştırılacak, ancak bu kez sistem dışına itilen sağ ve sol grupların yarattığı boşluk, askeri darbenin ideolojisini destekleyen bürokrat, yönetici ve kadrolarla doldurulacaktır.

5.3. TÜRK POLİS TEŞKİLATI'NDA RÜŞVET VE İŞKENCE İDDİALARI

1971-1980 yılları arasında Türk polis teşkilatındaki partizanlaşmanın yanı sıra o dönemde yaşandığı öne sürülen çeşitli işkence ve rüşvet iddiaları da siyasallaşmanın neden olduğu

yozlaşmanın göstergesi oluşu bakımından önem arz etmektedir. Kamu görevlilerinin yapılmaması gereken işlemleri yapmaları ya da yapılacak işlemleri çabuklaştırmaları ve bunun karşılığı olarak çıkar sağlamaları biçiminde tanımlanacak yozlaşmanın Türk polis teşkilatı açısından ele alındığında görünür hale gelen biçimi işkence, rüşvet ve kötü muameledir (Çulpan, 1980: 34). Her ne kadar birbirinden bağımsız iki suç olarak ele alınması gerekse de neticede bir polisin mevki, taltif, yükselme, atama gibi maddi olmayan beklentiler çerçevesinde yapılmaması gereken şiddet eyleminde bulunması, yani işkence bu meyanda yozlaşma göstergesi yerine geçebilmektedir. Diğer taraftan maddi çıkar karşılığı gereken kanuni işlemlerin yapılmaması ya da iş çabuklaştırma eylemi olarak tanımlanabilecek rüşvet de yozlaşmanın diğer bir göstergesi olarak ele alınabilmektedir. Çulpan yozlaşmayı, “kamu görevlisinin hem maddi hem de maddi olmayan çıkarlar için yetkisini kanuni düzenlemelere aykırı bir biçimde kullanması” (1980: 32) şeklinde ifade etmektedir.

Türk polis teşkilatının neredeyse kuruluş zamanı olan tarihten bu yana halk nezdinde polislerin sık sık işkence ve rüşvet uygulamalarına gittikleri iddiaları devam etmiştir. Özellikle 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin hemen öncesi ve sonrasında polisin halk gözünde itibarsızlaştırılması, numarasız polislerin vatandaşları dövdüğü, vatandaşa işkence ve kötü muamelede bulunduğu kanaati bu dönemde genel kanı haline gelmiştir. 1970’lere gelindiğinde ise bu genel kanının farklılaştırılması amacıyla bazen göstermelik reformlara girişilmiş ama bu reformlar Türk polis teşkilatının üniformasının değiştirilmesi gibi şekilsel bir sığılıkta kalmıştır (TBMM, 1971: 458). Sadece üniformanın değiştirilmesiyle polise yönelik toplumsal güvenin inşa edilmesinin gerçekçi bir hedef olarak görülmediğinin anlaşılması için 12 Eylül 1980 darbesine giden süreçte özellikle 1977 sonrası polisin insan hakları ihlalleri ve işkence iddialarının had safhaya çıkışı bir kanıt niteliğindedir. Nitekim 1974-1980 arasında (12 Eylül’e kadar) 2.109’u sol, 1.286’sı sağ görüşlü, 268 diğer siyasi görüşlerden, 281 güvenlik görevlisi, 94 çocuk, 135 belirsiz, toplam 5.388 kişinin öldürüldüğü bir ortamda polis işkencesi altında ölüm iddialarının çoğu da mesnetsiz kalmamaktadır (Erdost, 2006: 44). Diğer taraftan 1970’li yıllara dair olarak 18 Nisan 1989 tarihli yayınlanan rapora göre⁵⁴ polis işkencesi ile 21 resmi ölümün

⁵⁴ http://ob.nubati.net/en/dic_list.php Erişim Tarihi: 21 Nisan 2014

gerçekleştiğine dair deliller kabul edilmiş, birçok işkence altında ölüm iddiaları ise yeterli veri ve resmi yanıt olmadığı gerekçesiyle sonuçsuz bırakılmıştır.

1972 yılında dönemin İçişleri Bakanı Ferit Kubat, polis tarafından yapılan işkenceye yönelik olarak TBMM kürsüsünden verdiği yanıtta; “Her topluluk içerisinde iyisi de vardır, kötüsü de vardır, namuslusu da vardır, hırsıza da vardır; ama bir teşkilâtta 3 - 5 kusurlu kişi için bütün teşkilâtı töhmet altında tutmak beni, üzmüştür. O şerefli Teşkilâtta 11 sene hizmet görmüş bir insan olarak, huzurunuzda arz ediyorum; polis şerefli, polis namusludur, polis hizmetinize lâyıktır” diyerek aslında bir anlamda yönettiği teşkilatta var olan işkence fiilini de kabul etmiştir (TBMM, 1972: 403-404). Ancak dönemin İçişleri Bakanı’na göre bu, 3-5 kusurlu kişi fiili olup büyütülecek ve ülke meselesi haline getirilecek bir sorun değildir. İşkencenin yanı sıra yaygın hale gelen rüşvet iddiaları da sık sık meclis gündemine taşınmış, karakola herhangi bir iş için başvuran vatandaşlardan şikâyetlerinin gereğini yerine getirmek için alenen para istendiği belirtilmiştir (TBMM, 1972: 388).

1970’lerle birlikte ülkenin içine girdiği ekonomik kriz ve memur maaşlarının değerinin düşüşü, çarpık kentleşme, toplumsal hayatın hızlı değişimi ve uluslararası krizlerin de eklenmesiyle ortaya çıkan tabloda büyük şehirlerde yaşam koşullarının özellikle ekonomik yönden baş edilmesi zor hale gelmiştir. Böyle bir ortamda siyasi karışıklıklarla birlikte ortaya çıkan bürokraside yozlaşma sorunu neredeyse tüm devlet görevlilerine sirayet eder duruma gelmiştir. Bu dönemde bazı karakolların isimleri neredeyse rüşvet verilmeden kapısından çıkılamayacak yerler olarak ünlenmiştir. Bu karakollardan birinde dönemin CHP senatörlerinden Hüseyin Öztürk bizzat yaşadığı olayı şöyle aktarmıştır:

100 lira verdin mi, suçlu müşteki; vermedin mi müşteki suçlu olacak dereceye kadar işler getirilmiş karakollarda bunun neden böyle olduğunu araştırdım arkadaşlar. Bu eskiden böyle değildi. Bunun bir dozu vardı, o doz kaçtı. Son zamanlarda niçin böyle oldu acaba? (...) Sıkıyönetim bölgelerinde, zabitanın kontrolü Sıkıyönetime bırakılmış. Sıkıyönetim de, kendine has kanunların çerçevesi içinde meşgul olduğu çok önemli hâdiselerin içine girdiği için bu karakolların murakabesini bir tarafa bırakmış; idare de, ‘Biz bu işi Sıkıyönetim kumandanlıklarına bıraktık’ diyerek o da elini çekmiş, karakollar şimdi murakabesiz kalmıştır. Bunu, Sayın Başbakana bizzat giderek kendisiyle otururken söyledim; karakol ismi verdim, hâdiseleri anlattım; ‘Durum budur, Allah rızası için ne yapacaksınız yapın, illallah diyor ahali, illallah’ dedim. (TBMM, 1972: 389)

Senatör Öztürk’ün bu konuşmasında bile şikâyet edilen rüşvet unsuru aktarılırken altı çizilmesi gereken, şikâyet edilen noktanın rüşvet suçundan ziyade önceden en azından “bir dozu” olan bu suçun artık çok fazla yaygınlaşmış olmasıdır. Diğer bir deyişle bu şikâyet, ülke yönetiminde söz sahibi olan bir politikacı bile rüşvetin bir dereceye kadar mazur görülebileceğine olan inancını aktarışının bir biçimi sayılabilir.

Karakolların yanı sıra rüşvet iddialarının odağında olan başka bir birim de Trafik Hizmetleridir. *Çorbacı* tabiri, 1970’li yıllarda trafik polislerinin rüşvet eğilimine sahip olduklarına ilişkin halk algısına işaret eden bir tanımlama biçimi olarak günümüze kadar ulaşmıştır. 1970’li yıllarda Ankara trafiğinin en yoğun olduğu Ulus kavşağında görev yapan trafik polislerinin görev esnasında sık sık görev başlangıcı ve bitiminde o dönemdeki şehrin en lüks lokantalarının bulunduğu semtteki restoranlarda çorba içişi halk arasındaki bu terimi yaygınlaştırmıştır (A4’ün anılarından aktarılmıştır). Yine o dönem çok sayıda siyasetçi ve askerin yoğunlukla bulunduğu Ankara’da yapılan trafik ihlallerine ceza yazdıkları gerekçesiyle sık sık şikâyet edilen trafik polislerinin bu şikâyetleri önlemek amacıyla sicil numaralarının bulunduğu yakalarını kaldırarak görünmez hale getirmeleri bir alışkanlık biçimine gelmiş, bu durum rüşvet alan trafik polisleri tarafından da kullanılan bir yöntem olmuştur (TBMM, 1972: 389).

Diğer taraftan 1970’lerdeki polis işkencesine ilişkin olarak öne çıkan en yaygın iddialardan biri de sağ ideolojiye sahip suç zanlılarının solcu polislere, sol ideolojiye sahip suç zanlılarının ise sağcı polislerin sorgulamalarına teslim edilmesidir. Bu konuyla ilgili olarak mülakat yapılan tüm kişiler bu iddiayı desteklemiştir. Ancak bu kurgunun kimin tarafından ve ne şekilde işlediğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılması zordur. Bu durumu A2, “Öyle ince hesaplar yapılmıştı ki bunu anlamak zordu. Ancak dönemin sıkıyönetim komutanlarının bu konuda başrol oynadığını düşünüyorum yoksa biz polisler olarak ‘aman benim elime solcu gelsin de hesabını göreyim’ demedik. Zaten önümüze getirdiler” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Özellikle o dönemde uyguladıkları şiddetle gündeme gelen ülkücü polislerin neden şiddete yönelik eğilimlerinin olduğunu ise yine A2, şu şekilde özetlemiştir:

Bizim milliyetçilerin çoğu köylü çocuğu ezik büyümüş dedim ya. Biraz damarına basılrsa gözü döner muhakeme yeteneğini yitirir. Tabir yerindeyse gaza gelmeye

hazırdır. Bir de silahı cebine, rozeti göğsüne takarsan olanlar olur yani. Tabi bunları haklı göstermek için söylemiyorum. Ama olan durum bu.

Gözaltı ve sorgu esnasında işkencenin 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında akıllara durgunluk veren hikâyelerle yaşanması bir yana, 12 Eylül darbesine giden yolda özellikle siyasal şiddetin toplumda giderek yükseldiği 1977 ve sonrasındaki polis işkencesi iddialarının yoğun olarak arttığı gözlenmiştir. Bu noktada, toplumdaki kutuplaşma, kargaşa ve tehdidin arttığı durumlarda polisin de uyguladığı orantısız gücün arttığı açıklamasını öne sürmek olanaklıdır. Örneğin, yapılan mülakatlarda bu dönemde Ankara İl Emniyet Müdürlüğü'nde görevli D.O. isimli komiser, dönemin ülkücü camiasında işkenceci polis olarak ünlenen bir isim olarak öne çıkmıştır. Aynı zamanda Bahçelievler olayını soruşturma ve o dönemde Abdullah Çatlı, Haluk Kırıcı gibi isimlerin özellikle peşine düşen dosyaları yöneten O., çevresinde de sol görüşlü olarak bilinen bir polis olup aynı zamanda görev yaptığı yıllarda POL-DER üyesi olduğu öğrenilmiştir. Ankara'da siyasal suçlardan tutuklanan neredeyse tüm ülkücülerin D.O. ile ilgili bir sorgu anısının bulunması dikkat çekici görülmüştür. Bu konuyu A8, şu şekilde anlatmıştır:

Kendi gözlerimle gördüm ki D.O.nun başını çektiği 2. Şube ekibinin sorgulamalarının yapıldığı bodrum katın girişinde kapının üzerinde “Burada Allah yoktur” yazılmıştı. Arkadaşlar işkence gördükçe Allah Allah nidalarıyla bağıyorlar ya... Dedim ya en basiti dövmektir.. Onun dışında ancak uluslararası casuslara bile yapılmayacak işkenceler gördü ülkücü arkadaşlarımız. Tavana paralel giden bir kalasa gerip ipe anadan üryan gözleri bağlı tıpkı İsa'nın çarmıha bağlanması gibi bağlamalar.. sonra her ayağının ucuna onar kiloluk taş bağlamalar.. affedersiniz erkeklik organına taş bağlamalar.. bu durumdayken çeşitli yerlerinden cereyan vermeler.. Bunlarla ilgili hep raporlar protokol numaralarıyla birlikte var dönemin hastane kayıtlarında...

Diğer taraftan D.O. gibi genellikle ülkücü zanlıların sorgularını yapan isimlerden birinin de Z.K. olduğu iddia edilmiştir. A5, Z.K. ile ilgili olarak bu polisin özellikle ülkücülere işkence ettiğini solcu zanlıların ise sadece isim ve imzalarını alıp salıverdiğini iddia ederek şunları söylemiştir:

Bizim Anadolu gençler için en aşağılık şey nedir affedersiniz ibnelik değil mi? Bu adamın milliyetçilere yaptığı en büyük işkence hep makattan cop sokmaktır makatlarıyla oynamaktır affedersin.

1970'lerin sonlarına doğru polisin işkence yaptığı iddiaları üzerinde iki merkez öne çıkmaktadır: DAL ve C-5. Mülakat yaptığımız kişilerin bu merkezlerin varlığına dair

ortaklaşa üzerinde görüş birliğine vardığı bu merkezlerden DAL, dönemin solcularına işkence yapılan; C-5 ise özellikle ülkücü zanlılara işkence yapılan bir merkez olarak ün kazandığı ifade edilmiştir. DAL'ın bugünkü Ankara Et ve Balık Kurumu yanındaki binanın bodrum katında, C-5'in ise Mamak'ta bulunduğu yönünde tüm mülakat yapılanlar tarafından belirtilmiştir. Her ne kadar DAL'ın Derinlemesine Araştırma Laboratuvarı kısaltması bir merkez adı olduğu söylene de bu kısaltmaların tam olarak ne anlama geldiğine dair net bir bilgi bulunamamıştır. DAL'ın mevcudiyeti bugün bile o dönemde polis amirliği yapmış bazı kişiler tarafından kabul edilse de pek çok kişi tarafından inkar edilmiştir. Dönemin Ankara İl Emniyet müdürlerinden A.A⁵⁵., DAL'ı “siyasi şubede çeşitli hizmet birimlerinin isimlendirilmesi olarak “A grubu” vardır, “B grubu, C grubu, D grubu” vardır. Bu “D” grubu, yani “DAL” olarak ifade ettiğiniz grup, operasyonel çalışma yürüten bir grup” olarak tanımlamıştır.

1970'li yılların sonuna doğru öne çıkan iki ana dava olarak MHP Davası ve Devrimci-Yol davasından tutuklanan kişilerin özellikle bu merkezlerde sorgularının yapılması ilginçtir. Zira Devrimci-Yol davasından tutuklu kişilerin sorgulandığı DAL'ın başında A8 tarafından aktarıldığı üzere Alparslan Türkeş'e “baba” diye hitap ettiği iddia edilen emniyet müdürü K.Y. görevlendirilmiştir. Diğer taraftan MHP Davası sanıklarının tutuklanarak sorguya alındığı C-5'in başında ise yukarıda bahsi geçen D.O. görevlendirilmiştir. Bu kişilerin memurlardan oluşan alt kadrolarını da kendi ideolojilerine sahip bir alt kadrodan oluşturdukları mülakatlarda ifade edilmiştir.⁵⁶ Diğer taraftan işkence iddialarının geçtiği bu dönemde Ankara İl Emniyeti olarak görev yapan R.K., konuyla ilgili olarak DAL ya da C-5 adı verilen bu merkezlerin bulunduğunu inkar ederek ve polisin işkence uyguladığına dair de bir duyurunun bulunmadığını belirtmiştir⁵⁷. Her ne kadar dönemin Ankara İl Emniyet Müdürü bu işkence iddialarını reddetse de Sıtkı Süreyya Önder, TBMM Darbe Komisyonu görüşmelerinde tutanaklara geçen bir konuşmasında kendisinin de 1979 yılında 180 gün Ankara İl Emniyet

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.: TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon : Darbe (12 Eylül) Giriş : 15.30 Tarih : 03/10/2012 Grup : Gökhan.

⁵⁶ Aynı durum sonrasında 12 Eylül Darbe Araştırma Komisyonları tutanaklarındaki ifadelerle de desteklenmektedir. Bkz. TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon : Darbe (12 Eylül) Giriş : 16.45 Tarih : 10/10/2012 Grup : Hicran.

⁵⁷ Bkz. TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon : Darbe (12 Eylül) Giriş : Tarih : 20/10/2012 Grup : Sayfa :3.

Müdürlüğü'nde gözaltında kaldığını ve işkence gördüğünü ifade etmiştir⁵⁸. Zira 1970'li yılların sonlarında düzenlenen mevzuat gereği sıkıyönetim dönemlerinde uygulanan kanunla gözaltı süresi 90 gün olarak belirlenmekle birlikte gerek görüldüğünde bu 90 günlük sürelerin alınacak kararla birlikte 90'ar gün daha uzatılabilmektedir. Önder de gözaltında kaldığı 180 gün süresince Ankara İl Emniyet Müdürlüğü binasının alt katında yer alan DAL'da kaldığını ve bu süre içerisinde 6 kişinin işkenceden öldüğüne tanık olduğunu iddia etmiştir⁵⁹.

Özetlemek gerekirse, 1970'li yıllarda Türk polis teşkilatı mensupları tarafından işkence ve rüşvet uygulamaları sık sık gündeme taşınan ve çoğu iddiaların da kanıtlanmış olduğu bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır. İç güvenlik hizmetinde yozlaşma sonucu ortaya çıktığı öne sürülebilen bu durum ise, bu fiillere karışan polisler açısından tek bir sebeple açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgu olduğu söylenebilir. Ancak 1970'li yıllarda yozlaşmanın sivil bürokratik işlemlerde görünür kılınmasına olanak sağlayan ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal şartların uygunluğunun yanı sıra, aynı zamanda bu dönemde askeri bürokrasi ile sivil bürokrasi arasında oluşan güç mücadelesinde iç güvenlik alanının denetimden yoksun bir hale gelmesinin de bunda bir etken olduğu değerlendirilmektedir. Netice itibariyle işkence uygulayan, rüşvet alan bir polis memurunun, bu tespit edildiği halde hakkında herhangi bir disiplin ya da kovuşturmaya uğramaması (ki 1977 yılından itibaren Türk polis teşkilatında Disiplin Kurulu işlevini yitirmiştir) bu suçların tekrar işlenebilmesi ve yaygınlaşmasına da olanak tanımıştır. Diğer taraftan partizanlık tutumunun getirdiği ötekileştirme ve kin duygusu, polislik mesleğinin icrasında karşıt görüşe sahip şüpheli ve suçlulara yönelik şiddet uygulamaya uygun psikolojik bir ortam yaratmıştır. Bu kine dayalı ötekileştirici psikolojik tutum, çoğu zaman bürokrasinin üst düzey yöneticileri tarafından da kullanılmış, sağ kesimle sol kesim özellikle karşı karşıya getirilerek olayların çözüm sürecinde işkenceye varan şiddet eğilimleri tetiklenmiştir.

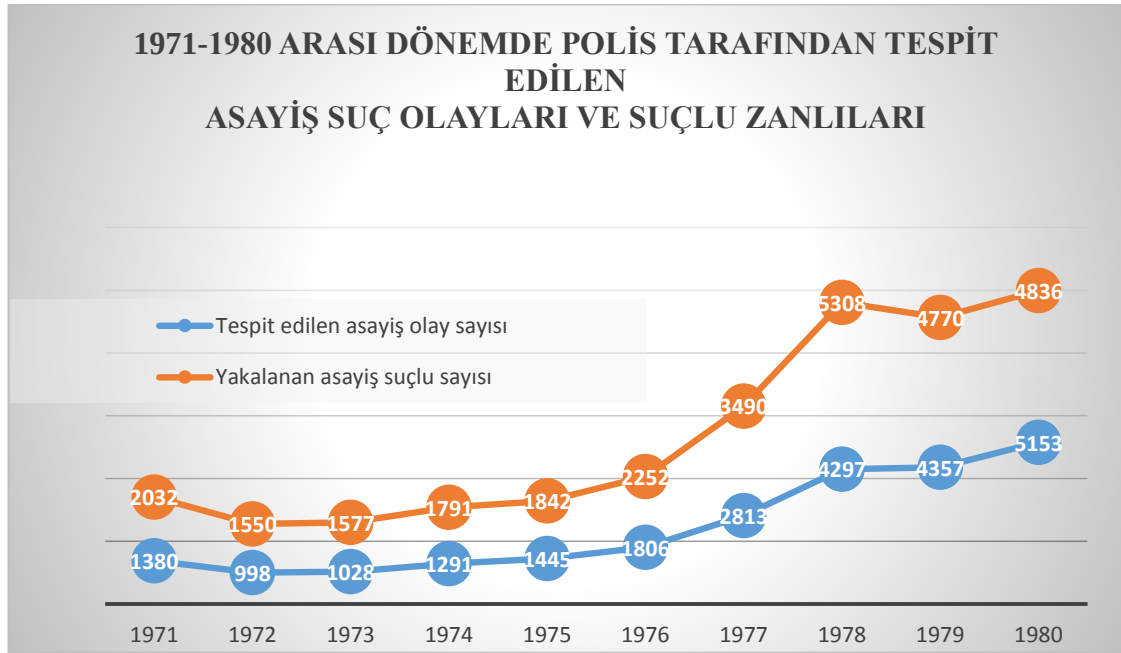
⁵⁸ Bkz. TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon : Darbe (12 Eylül) Giriş : 16.45 Tarih : 10/10/2012 Grup : Hicran Sayfa :5.

⁵⁹ Bkz. TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon : Darbe (12 Eylül) Giriş : 16.45 Tarih : 10/10/2012 Grup : Hicran Sayfa :6.

5.4. DÖNEMİN İÇ GÜVENLİK OLAYLARINDA POLİSİN ETKİNLİĞİ

Modern devletlerde iç güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan polis teşkilatlarının öncelikli hedefi, ülkede suçu önlemek ve suçluları yakalamak kadar aynı zamanda toplumdaki güven duygusunun tesis edilmesine yönelik faaliyet göstermektir. Bu yüzden iç güvenlik alanında etkinlikten kastedilen, polisin hem iç güvenlik olaylarında suçu tespit etme ve suçluyu yakalama şeklinde azami müdahalesi kadar aynı zamanda toplumda suç mağduru olma korkusunu da asgari düzeye indirme gayretidir. Bir toplumda tespit edilen suç ve yakalanan suçlu oranının giderek artması, o toplumun suçtan mağdur olmamış kesimi üzerinde de suç korkusunu tetikleyerek iç güvenlik algısını azaltacağı söylenebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, 1970’li yıllarda Türkiye’de polisin iç güvenliği sağlama yönünde etkinliğinin özellikle 1975’in sonlarından itibaren azaldığını iddia etmek olanaklıdır. Tablo-7 incelendiğinde sadece 1971-1980 arası dönemde Türkiye’de tespit edilen asayiş suç ve suçlu zanlıları sayılarına bakıldığında 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında 26 Nisan 1971 - 26 Eylül 1973 tarihleri arasında yaklaşık iki buçuk yıl süren sıkıyönetim döneminde ciddi oranda bir düşüş olduğu görülmektedir. Bu düşüşün askeri yönetim boyunca devam ettiği ancak MC Hükümeti’nin iktidara gelişine tekabül eden yıllarla birlikte giderek çok fazla oranda arttığı ve bu artışın kademeli olarak 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar devam ettiğini söylemek olanaklıdır. Her ne kadar bu tablo, polisin suçluları yakalama oranının yüksekliği ile birlikte iç güvenlikte asayişin sağlanmasında bir etkinlik düzeyine işaret ediyor gibi görünse de tabloda yer alan suç unsurları rakamlardan ziyade topluma giderek yayılan suç korkusuyla birlikte insanların giderek kendilerini daha güvensiz hissetmelerine neden olduğu söylenebilir. Zira yukarıda bahsedildiği üzere iç güvenlikteki etkinlik göstergesi sadece tespit edilen suç ve yakalanan suçlu sayısı ile ifade edilemeyecek toplumsal bir algı meselesi olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 7: 1971-1980 Arası Dönem Türk Polis Teşkilatı Tarafından Tespit Edilen Asayiş Suçları ve Suçlu Sayısı Grafiği⁶⁰

1971-1980 arası döneme ilişkin olarak özellikle 1975'ten sonra Türkiye'de öne çıkan suç faaliyetlerinin kaçakçılık, gasp, kanuna aykırı afiş asma, silahla adam yaralama, silahla adam öldürme, kanuna uygunsuz toplumsal eylemde bulunma ve bombalı saldırı olduğu görülmüştür (EGM: 1983: 26-27). Bu eylemlerin giderek arttığı ve Türk polis teşkilatının iç güvenliği sağlamada etkinliğini yitirdiği kanaatine varılan illerde ise sıkıyönetim ilan edilerek ordu, iç güvenliği sağlamada etkin rol almıştır. Zira, 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar geçen yaklaşık dokuz yıllık dönemin altı yılı Türkiye'nin en büyük şehirlerinde sıkıyönetim idaresiyle geçmiştir. 20 Temmuz 1974 - 2 Eylül 1975 tarihleri arasında İstanbul, Ankara, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Antalya, Muğla, Adana, İçel ve Hatay illerinde Kıbrıs Harekâtı üzerine sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bunun ardından 26 Aralık 1978 - 12 Eylül 1980 tarihleri arasında Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas, Urfa, Adıyaman, Hakkari, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Tunceli, İzmir, Hatay, Ağrı illerinde artan şiddet olayları üzerine yeniden sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetim dönemlerinde doğrudan askeri birliklere devredilen iç güvenlik hizmetlerinde polis yine askeri yönetimin emrine

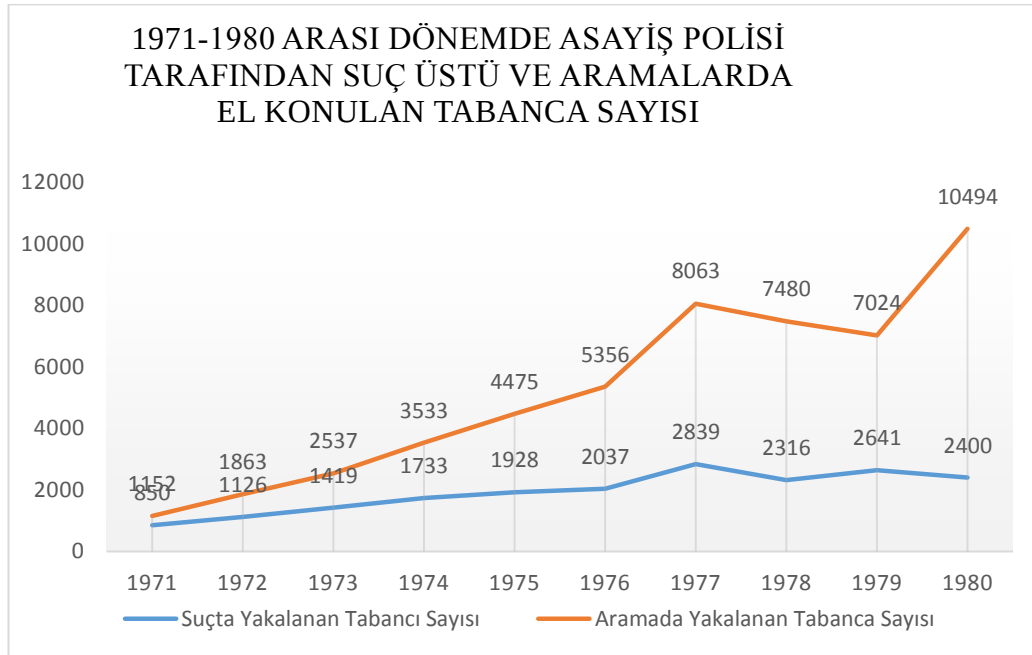
⁶⁰ Tablonun verileri, EGM: 1973, TBMM:1977, TBMM:1978 ve EGM:1983 kaynaklarından derlenmiştir.

girmiştir. Bilindiği üzere 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nda sıkıyönetim hali, şu şekilde tanımlanmaktadır:

(..) savaş ya da savaşı gerektirecek durum, ayaklanma, vatanın ve milletin bölünmezliğini tehlikeye düşüren hareketlerin yaygınlaşması gibi durumlarda Bakanlar Kurulu'nun yurdun bir veya birkaç yerinde uygulamaya karar verdiği, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasını geçici bir süre için sınırlayan veya tehir eden ve mülki idare ve zabitanın yerine askeri bir idare ve zabıtaı getiren idare şekli (15 Mayıs 1971 tarih ve 13837 sayılı Resmi Gazete).

Sıkıyönetim dönemlerinde tüm yetki ordunun elinde olmakla birlikte Türk polis teşkilatının yönetimi de orduya geçmiştir. Bu çerçevede, 1970'li yıllarda polisin iç güvenlik alanında etkin olmadığı için mi sıkıyönetim dönemlerine ihtiyaç duyulduğu, yoksa sıkıyönetim ilanına olanak sağlamak üzere polisin bir şekilde etkisizleştirildiği konusu, spekülative bir soru olmakla birlikte yapılan mülakatlarda öne çıkan veriler tahlil edildiğinde bu iki tespitin de birbiriyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Türk polis teşkilatının personel, lojistik ve eğitim eksikliği sebebiyle dönemin hızla artan siyasal şiddet olaylarına müdahalede yeteri kadar etkin olamadığı, diğer taraftan bazı olaylarda özellikle Jandarma Genel Komutanlığı ile Türk polis teşkilatı arasındaki rekabetle birlikte daha birçok sebepten ötürü polisin halk gözünde itibarsızlaştırıldığı ileri sürülebilir. Bu çerçevede o dönemde polisin kendisinin bile olaylara müdahale konusunda iç disiplini sağlayamadığını kabul etmek gerekir. Örneğin, 1976 yılında Ankara'da kısa dönem karakol görevi yaptığı esnada A1, başına gelen bir olayı aktarırken bağlı bulundukları amirin bir öğrenci olayına müdahale etmeleri istediğinden bahseder. Zira sol görüşlü bir öğrenci grubunun bulundukları karakolu işgal edeceklerine yönelik duyum alınmıştır ve A1'e ekibiyle birlikte bu işgali önlemesi emredilmiştir. A1, karakolu işgal edecek öğrenci grubuna dair eşkâlleri ya da kim olduklarına dair bilgi istediğinde karakol amiri şu yanıtı verir: Eşkâli belli olduktan sonra babam da yakalar, polis dediğin zor işleri halleder.

Tablo 8: 1971-1980 Arası Dönem Asayiş Polisi Tarafından Suçüstü ve Aramalarda El Konulan Tabanca Sayısı Grafiği ⁶¹

1970’li yıllarda Türkiye’de siyasal şiddetin tırmanmasının hem sebebi, hem de sonucu olarak ülkede kontrol altına alınamayan kaçakçılık faaliyetlerinin rolüne de değinmekte fayda vardır. Özellikle ideolojik kutuplaşmayla birlikte giderek artan bireysel silahlanma girişimleri ülkede öne çıkan silah kaçakçılığı olaylarına hız kazandırmıştır (bkz. Tablo-8). Aynı zamanda bu dönemde özellikle Türkiye ile Bulgaristan arasında yaşanan silah kaçakçılığı olaylarında her iki ülke ile bağlantılı mafya yapılanmaları da öne çıkmıştır. 1974’te Ecevit Hükümeti tarafından ilan edilen Genel Af ile birlikte çok sayıda suçlu hapisten çıkarak topluma geri dönmüş ve bu suçluların pek çoğu da kanun dışı faaliyetlerine devam etmiştir. Diğer taraftan giderek artan sokak çatışmaları ve asayiş suçları karşısında kendisini savunma ihtiyacı duyan halk kesimiyle ideolojik yönden kutuplaşarak çeşitli silahlı eylemlere yönelen halk kesimi arasında da silahlanma giderek artmıştır. A8 bu durumu “Silahlı olmayanın bir anlamda ölmeye mahkumiyeti gibi silah yemek sudan önemli yaşamsal bir ihtiyaçtı” şeklinde ifade etmiştir. Netice itibariyle özellikle 1975’ten sonra Türkiye’de giderek artan silah kaçakçılığı ve yasadışı silah satışı siyasal şiddet olaylarının hem nedeni hem de sonucunun bir parçası niteliğindedir.

⁶¹ EGM: 1973, TBMM:1977, TBMM:1978 ve EGM:1983 kaynaklarından derlenmiştir.

Mülakatlardan aktarılan bilgiler doğrultusunda 70’li yıllarda Türkiye’de silah kaçakçılığı faaliyetleriyle bilinen iki aile öne çıkmaktadır. A9 ve A2’ye göre örneğin bu aile fertlerinden B.Ç.⁶²’nin o dönemde Bulgaristan gizli servisiyle de içli dışlı olduğu, yurt dışında arandığı ancak Ecevit tarafından çıkarılan genel affa cesaret alarak yeniden Türkiye’ye döndüğü ifade edilmiştir. B.Ç.’nin Bulgaristan’dan Türkiye’ye yılda en az 400-500 bin adet kaçak silah getirdiği ve herhangi bir siyasi ideolojisinin bulunmadığı da belirtilmiştir. Mülakatlarda ideolojik gruplara kaçak silah sattığı öne sürülen ve bu anlamda adı çok sık geçen diğer bir isim ise A.U. olmuştur. Askeri yönetimin yerini 1973’te sivil yönetime bıraktığı dönemde A.U., o yıl ülkeye 27 milyon mermi ve 70 bin silahı yasadışı yollardan sokmaktan yargılanarak tutuklanmıştır. Ancak Genel Af ile hapisten çıkan U.’nun 1979’a kadar MİT elemanı olarak çalıştığı A9 tarafından iddia edilmiştir. A. U., dönemin ülkücüleri tarafından CHP ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle sol görüşlü biri olarak değerlendirilmesine karşın⁶³ neticede hem B.Ç. hem de A.U.’nun hem sağ hem sol gruplara ideolojik ayırım gözetmeksizin silah sattığı konusunda mülakat verenler tarafından üzerinde görüş birliği sağlanmıştır. 1974 yılında ilan edilen Genel Af sonrasında artan bu suç olaylarına ilişkin olarak A9, durumu “Yani diyeceğim o ki Ecevit bunlara çanak tuttu.. Hükümetin kendi polisinden esirgediği silahlar gitti, kim olduğu bilinmeyen insanların eline geçti” şeklinde ifade etmiştir.

1970’li yıllara ilişkin olarak günümüzde çoğu kişinin ifade ettiği “80 öncesi dönemde aynı silahla hem solcu hem sağcı öldürülüyordu, belirli dış güçler bu silahları özellikle belirli gruplara temin ediyordu” şeklinde gelişen genel söylemin ise yapılan mülakatlarda doğrulanmadığı görülmüştür. Bu fikre, mülakat gerçekleştirilen kişilerden ülkücü ideolojiye sahip olduğunu ifade edenler, 70’li yıllarda ülkücülerin genellikle toplumun ekonomik yönden dar gelirli kesiminden oluştuğunu ve silahlanacak kadar maddi imkânlarının bulunmadığını, ülkücü kesim tarafından yapıldığı iddia edilen silahlı eylemlerin genelde savunma amaçlı ve Karadeniz bölgeleri gibi bireysel silahlanmanın yoğun olarak yaşandığı bölgelerde baba yadigârı tüfek gibi silahların kullanıldığını ifade

⁶² Bu isim, 12 Eylül Darbesi sonrasında da Mehmet Ali Ağca’nın Papa’ya suikastında silah ve para temin eden azmettirici kişi olarak ülke gündemine gelmiştir.

⁶³ 1978’de MHP’li Gün Sazak yerine CHP’li Mataracı Gümrük Bakanı olarak atandığında o dönemdeki gazetelerde A.U.’nun Mataracı’ya Bulgaristan’dan kaçak silah sokmak için milyonlarca lira rüşvet verdiği iddiası ortaya atılmıştır. Hatta dönemin gazetecilerinden Abdi İpekçi’nin de bu ilişkiyi ortaya çıkarıp yazmak üzereyken suikasta uğramasında A.U.’nun da etkisinin olduğu iddia edilmiştir.

etmişlerdir. Bunun yanı sıra paranın asıl sol kesimin elinde bulunduğu için silahlı eylemleri solcuların yaptığını öne sürmüşlerdir. Mülakat yapılan bu kişilerin ortak iddiası dönemin artan banka soygunlarını sol kesimin planladığı hatta bu kesimin maddi yönden yurtdışı destek gördükleri olmuştur. Mülakatlarda, örneğin o dönemdeki Ankara Zafer Çarşısı gibi belirli yerlerde ücretsiz sol yayınlar dağıtıldığı bunun finansal kaynağının ise banka soygunları, yurtdışı kaynaklardan geldiği gibi ortak iddialar öne sürülmüştür. Dönemin sol yapılanmaları içerisindeki mülakat yapılan kişilerin ortak görüşleri ise o dönemdeki ideolojik yapılarının zaten silahlı mücadeleye karşı bir duruş halinde var olduğu ve kendi mücadelelerinin yalnızca fikir mücadelesi olduğu üzerine yoğunlaşmıştır. Mülakat yapılan bu kişiler de ortamın daha gerginleştirilmesi adına özellikle MC hükümetleri döneminde toplumun ülkücü kesiminin devlet eliyle silahlandırıldığını, ülkücülerin eğitim ve kültür yönünden çok fazla gelişmemiş olduğu için kendilerinin silahlı mücadeleye daha yakın olduğunu iddia etmişlerdir. Netice itibariyle her iki taraf aynı silahla hem sağcı hem solcu öldürüldü fikrine karşı çıkmış, meydana gelen siyasal şiddet olaylarını dönemin kendi şartları içinde gelişen siyasal kutuplaşma neticesi ortaya çıkan olaylar olduğu görüşü, öne sürülmüştür. Mesela A4 de bu durumu, “aynı silahla hem sağcısı hem solcusu nasıl öldürülsün? Zaten para solculardaydı bir silahlı eylem yapıp silahı atıp giderlerdi. Biz ülkücüler de zaten az olan silahımızı o şekilde atıp gidecek para nerede ben kaç arkadaşımın sırf silahını korumak adına çatışmalarda yaralanmayı göze aldığını bilirim” şeklinde ifade etmiştir.

Türkiye’de siyasal şiddet olaylarının en yoğun halini aldığı dönemin 1977 yılından başlayarak 12 Eylül 1980 darbesine kadarki dönem olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo-8). 1978 yılı Meclis görüşmelerinde 1977’ye dair şiddet olaylarının bilançosu sunulduğunda polis tarafından tespit edilen 1211 silahlı çatışma olayında 262 kişinin hayatını kaybettiği ifade edilmiştir (TBMM, 1978:416). Hayatını kaybeden 262 vatandaştan 105’i öğrenci, 29’u öğretmen, 21’i işçi ve 11’i ise polistir (1978: 417). Bu olaylarda hayatını kaybeden 105 kişinin ise sokakta o anda bulunan sivil vatandaş olması durumun vahametini gösterir niteliktedir. Silahlı şiddet olaylarının yanı sıra 1977 yılında meydana gelen 758 patlama olayında da 17 kişi hayatını kaybetmiştir (1978: 418). Yine bu dönemde özellikle silah elde etmek üzere yapıldığı öne sürülen banka soygunları öne çıkmıştır. 1977 yılında resmi kayda geçen 80 banka soygununda yaklaşık 13.700.000 Lira gasp edilmiştir (1978: 418). Banka soygunlarının yanı sıra bu dönemde öne çıkan diğer yaygın bir asayiş suçunu ise

özellikle Tekel Deposu soygunları oluşturmuştur. Aynı yıl içerisinde 7 adet Tekel Deposu soygununda toplam 2.700.000 Lira gasp edilmiştir (1978: 419). 12 Eylül 1980 tarihine yaklaşan dönemde de polisin giderek toplumsal ve siyasal şiddet olaylarını durdurmak yerine bu olayları daha vahim hale getirici yönde eylemlerde bulunduğunu söylemek olanaklıdır. Zira bu dönemde sık sık polisin siyasal şiddet eylemlerini gerçekleştiren ve aynı ideolojiye sahip kişileri kolladığı ve destek sağladığı iddialarına çok sık rastlanmıştır. Örneğin dönemin İçişleri Bakanlarından İrfan Özyaydınlı durumu bir Meclis konuşmasına taşıyarak şöyle ifade etmiştir:

İstanbul'da dün akşam yapılan bir operasyonda, bir polis görevlisi yapacağımız operasyonu başka bir yere bildirirken yakalanmış, görevden uzaklaştırılmıştır. Bunun yan tutup tutmadığı da takdirlerinize bırakıyor ve tekrar diyorum ki; bütün gücümüzle, bütün yeteneklerimizle, bütün yasa imkânlarımızla Türk Polisini, Türk Jandarmasını tarafsız olarak işler duruma getirmeye çalışacağız. Bunda da azimliyiz (TBMM, 1978: 420).

Buraya kadar 1971-1980 yılları arası dönemde 1974 yılında ilan edilen Genel Af ile topluma karışan suçlu sayısının artışı, Türkiye’de ekonomik sebeplerle artan silah kaçakçılığının denetlenememesi ve polisin de olaylara müdahalede tarafsızlığını yitirmesi gibi bu dönemde giderek artan siyasal ve toplumsal şiddet olaylarının nedenlerinden bazılarına değinilmiştir. Ardında yatan pek çok diğer unsurla birlikte bu dönemde polisin görevini yerine getirmesinde karşılaşılan sorunların nedenleri analiz edilirken biraz daha ayrıntılı incelenmesine ihtiyaç duyulduğu göz önüne alınarak, bu bölümde özellikle 1970’lerin sonuna doğru seçilmiş bazı iç güvenlik olaylarında polisin rolünün bazı önemli olaylar üzerinden değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle 1977 yılından başlayarak 1980’e kadarki dönemde Türkiye’de her ne kadar çok fazla sayıda siyasal ve toplumsal şiddet olayı gerçekleşmiş olmasına rağmen, bu bölümde 1 Mayıs 1977 Taksim Olayı, Ecevit’e suikast girişimi, Maraş olayları ve Adana İl Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul cinayeti başlıkları seçilmiştir. 1 Mayıs 1977 Taksim Olayı, geniş çaplı bir toplumsal olayda yapılan polisiye hatalarla birlikte olayların büyümesine neden olduğu iddia edilen ve içerdiği bazı soruların günümüzde hala yanıtlanamadığı, akabinde yurt genelinde giderek şiddetlenen toplumsal eylemlere öncülük teşkil ettiği için seçilmiştir. Diğer taraftan failin bir polis olması sebebiyle 29 Mayıs 1977’de Ecevit’e düzenlenen suikast de incelemeye değer bulunmuştur. Yine polisin görevini yerine getirmede etkisizliği üzerinden ele alınan ve çok sayıda vatandaşın öldüğü, akabinde 12 Eylül 1980

askeri darbesine uzanan sürecin hızlandığı 19-26 Aralık 1978 tarihli Maraş olaylarının da polis siyaset ilişkisi açısından önemli olduğu değerlendirilmiştir. En son 28 Eylül 1979 tarihinde Adana İl Emniyet Müdürü'nün öldürülmesi olayı da polis teşkilatı içindeki ideolojik ayrışmayı en üst düzeyde yansıtmaya açısından bahse değerdir.

5.4.1. 1 Mayıs 1977 Taksim Olayı

Osmanlı İmparatorluğu'nda liman, tütün ve pamuk işçi örgütlenmeleri tarafından ilk kez 1911 yılında 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın kutlanmasının ardından 1925'te çıkan Takrir-i Sükun Yasası'na kadarki dönemde 1 Mayıs kutlama geleneği devam ettirilmiştir (Gündeş, 2010: 13). 1960'lardan itibaren Türkiye'de tekrar örgütlenmeye başlayan ve güçlenen işçi hareketleriyle birlikte bu hareketlerin DİSK organizatörlüğüyle bir araya getirilmesi neticesinde, 1 Mayıs 1976'da Türkiye'de cumhuriyet tarihindeki en geniş katılımlı işçi bayramı kutlamaları gerçekleşmiştir. Bu tarihten bir yıl sonra, 1 Mayıs 1977'de, tekrar DİSK tarafından ve bu kez daha geniş çapta Türkiye'nin hemen her yerinde organize edilen işçi bayramı kutlamalarının İstanbul Taksim Meydanı'ndaki organizasyonu ise tarihe Kanlı 1 Mayıs olarak geçmiş olup, günümüzde bile hala polisin bu olaylardaki rolü tartışılmaktadır.

1 Mayıs 1977 kutlamalarının organizasyon aşamasında DİSK önemli bir görev üstlenmiştir (2010: 36-37). Diğer taraftan DİSK, yönetim kadrosunda önemli ölçüde baskın bulunan TKP'lilerin olaylara şiddet karışmaması adına ve aynı zamanda güç çekişmesi içinde bulundukları Maocu grupların Taksim Meydanı'na girmemeleri yönünde karar almıştır. TKP'liler ile Maocular arasındaki bu çekişme, aynı zamanda dönemin sağ ideolojisini temsil eden basın ve siyasetçiler tarafından da iyice tırmandırılarak 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın kanlı çatışmalara sahne olacağından sık sık söz edilmiştir. Böyle bir gerilim ortamında düzenlenen 1 Mayıs İşçi Bayramı Taksim kutlamalarına DİSK, 1 milyon kişinin katılmasını planlamıştı. Her ne kadar bu sayıya ulaşılmasa da 1 Mayıs 1977 öğlene doğru toplanan kalabalığın 500 bin kişiyi bulduğu iddia edilmiştir. Bu kadar kalabalığın güvenliğini sağlamak üzere DİSK, kendi üyelerinden yaklaşık 20 bin kişiyi topluluğun güvenliğini sağlamakla görevlendirmiştir. Diğer taraftan gönüllü olarak gösterilerin güvenliğinden sorumlu olmak isteyen POL-DER, kutlamalarda kendi derneğine kayıtlı polislerin görevlendirilmesi için hem bir basın

duyurusu yapmış hem de durumu dernek yönetimi vasıtasıyla dönemin Emniyet Genel Müdürü'ne iletmiştir (A1'den aktarılan). Ancak gösteride özellikle POL-DER'li polisler güvenlik görevi verilmeyişini A1 şöyle ifade etmiştir:

1 Mayıs 1977 tarihinden önce olası bir provokasyonla ilgili çeşitli söylentiler çıkmıştı. Bu nedenler POL-DER İstanbul şube başkanı Kazım Bilir bir basın açıklaması yaparak 1 Mayıs kutlamalarında polisin görevinin, mitinge katılımların güvenliğini sağlamak ve dışardan gelebilecek her türlü saldırıya karşı gerekli önlemler almak olduğunu, 1 Mayıs'ta halka karşı yapılacak her türlü saldırıya göğüs gerecek güçte ve inançta olduğumuzu, POL-DER olarak üzerimize düşen görevin ve sorumluluğumuzun bilinciyle görev yapacağımız duyurmuş, 'halkımızın da polise yardımcı olacağına inanıyoruz' demişti. Bu açıklama ile POL-DER 1 Mayıs 1977 kutlamalarında önemli görevler üstlenmeyi taahhüt ediyordu. Fakat bırakalım böyle bir katkıdan yararlanmayı, 1 Mayıs kutlamalarında POL-DER'li polislerde sistemli diyebileceğimiz bir biçimde gereken yerlerde özellikle görevlendirilmediler.

1 Mayıs günü Taksim Meydanı'na toplanan gruplar arasında, öncesinde DİSK tarafından kutlamaya katılmaması yönünde kararlar alınan "Maocu" gruplar da Saraçhane yönünde toplanarak Tarlabası üzerinden Taksim'e girme eğilimiyle yola çıkmışlardır (Güven, 2010: 19). Bu esnada DİSK korteji ile bu grup arasında bir tampon alan olarak dönemin tek sosyalist liseli öğrenci grubu Dev-Lis'in üyeleri yer almıştır. Bu esnada Maocu olarak nitelendirilen grup tam Taksim'deki kutlama alanına girecekleri esnada DİSK tarafından güvenlik barikatı kurmakla görevlendirilen DİSK ve İleri Gençler Derneği mensubu işçi grubuyla karşı karşıya gelmiş ve aralarında öncesinde de tırmandırılan gerginlik neticesinde itişme ve kakışmalar yaşanmıştır (Gürel, 2006: 101).

Kutlamaların yoğunluğu ve program akışının planlanan saati aşması neticesinde alanda konuşma yapan DİSK Başkanı Kemal Türkler konuşmasını ancak saat 19:00 sularında tamamlayabilmiştir. Türkler, konuşmasını bitirmesine cümleler kala alanda havaya bir el ateş edildiği duyulmuş, bu tek el silah atışının ardından nereden geldiği belli olmayan mermilerle birlikte alandaki kalabalık arasında büyük bir panik yaşanmaya başlanmıştır (Güven, 2010: 20). Bu esnada DİSK'in kürsü sorumlusu mikrofonla, "Meydanda Sular İdaresi binasının üzerinden ateş eden kişileri etkisiz hale getirin" şeklinde anons etmesine rağmen bu çağrı etkili olmamıştır (Yetkin, 2008: 49). Diğer taraftan dönemin İstanbul CHP Belediye Başkanı Ahmet İsvan'ın alandaki toplum polisi amirine giderek "Bize ateş edenler polis mi kimdir bunlara müdahale edin" sözleri üzerine olay yerindeki polisler tarafından copla dövüldüğü iddia edilmiştir (Gündeş, 2010: 89).

1 Mayıs 1977 günü Taksim olaylarında hayatını kaybeden 34 kişiden 28'inin kalabalıkta ezilerek, 1 kişinin panzer altında kalarak, 5 kişinin ise kurşunlanarak öldüğü kayıtlara geçmiştir (Güven, 2010 :21). Ölüm sayısının artmasına neden olan kalabalık arasında ezilmelerin sebebinin meydanadaki kitlenin panik halinde ara sokaklardan kaçışı esnasında özellikle polis panzerleri tarafından sıkıştırılarak Kazancı Yokuşu'na doğru yönlendirilmesi olduğu iddialar arasındadır. O gün olaylar başlamadan önce Kazancı Yokuşu'na yolu kapatırcasına park edilen bir kamyonet ve el arabaları Yokuşa doğru panikle gelen kitlenin burada birikerek ezilme sonucu ölümlere neden olmuştur (Gündaş, 2010: 92). Olayla eş zamanlı olarak Kazancı Yokuşu'nun alt kısmındaki otoparktan çıkarak beyaz renkli bir otomobil içinden uzun namlulu silahla kalabalığa ateş eden kişinin bir polis memuru olduğu ve bu polis memurunun sorgusunda halkın üzerlerine geldiğini gördüğünde uyarı olarak havaya ateş ettiğini belirtmiştir (akt. Güven, 2010: 22). Taksim Meydanı'ndan başlayarak Beyoğlu, Dolapdere, Kasımpaşa, Saraçhane'den Beşiktaş'a kadarki sokaklara dağılan işçi gruplarıyla alanda görevli polisler arasında silahlı çatışmalar gece saatlerine kadar sürmüş ve 126 kişi yaralanmıştır (Gürel, 2006: 152).

Üzerinden yaklaşık 40 yıl geçmesine rağmen hala aydınlanamayan bir olay olarak tarihe geçen 1 Mayıs 1977 Taksim olayında polisin rolü ve etkinliği yönünden tartışılan pek çok soru bulunmaktadır. Neticede CHP'nin büyük bir çıkış yapmasının beklendiği Haziran 1977 seçimlerine bir ay kala böyle ses getiren bir olayın yaşanması zamanlama açısından sorgulanması gereken bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte olaydan sonra meydana bulunan pek çok mermi kovanının toplanarak alandan uzaklaştırılmasına rağmen kalan 2000'in üzerindeki mermi kovanlarının çıktığı silahların polisin elinde kayıtlı olmayan silahlardan olduğu tespit edilmiştir (Yetkin, 2008: 63). Yine aynı şekilde kalabalığı güvenli bir biçimde dağıtma konusunda toplum polisinin yanlış yöntemler kullandığı da söylenebilir. Olayın ardından CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 7 Mayıs 1977'de Cumhurbaşkanı Korutürk'e yazdığı mektupta, olayın sorumlusu olarak "Kontrgerilla"yı ifade etmesi, ordu içerisindeki Özel Harp Dairesi'ni sorumlu tutması, olayın ardından 30 Ağustos 1977 tarihi beklenmeksizin dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Namık Kemal Ersun'la birlikte 850 subayın hemen emekli edilmesi, yine soru işaretlerine neden olan gelişmeler arasındadır (akt. Gürel, 2006: 112). Zira emekli edilen subayların pekçoğu Özel Harp Dairesi'nde ve MİT'te görev yapan subaylardır (Yetkin,

2008: 56-58). Konuyla ilgili en önemli iddia ise 12 Mart darbesi sonrasında ordudan atılan emekli Yarbay Turhan (1992: 63)'dan gelmiştir:

Terörden yararlanılarak Türkiye istikrarsız duruma getirilmek isteniyordu. Bu planın bir parçası olarak, 5 Haziran 1977 seçimleri öncesinde mahiyeti hala aydınlanmayan olaylara tanık olduk. Kuşkusuz bu olaylar arasında en iğrenç ve aşağılık olanı Taksim Meydanı'nda kurulan kanlı tuzaktı. 1 Mayıs 1977'de 34 vatandaşımız yaşamını yitirdi. Bizim istihbaratımıza göre, eğer 300 kişi ölseydi 1980 darbesi üç yıl önce 1977 tarihinde gerçekleşecekti. Ama bu plan sökmedi. Türkiye seçimlere gitti. Bu arada Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Namık Kemal Ersun emekli edildi. Nedeni bugüne kadar aydınlanmış değildir. 1980 yılından sonra bu kişinin Kenan Evren tarafından en çok para getiren bir kuruluşun yönetim kurulu üyeliğine getirilmesi herhalde boşuna değildi.

Olayla ilgili olarak yapılan soruşturmalarda çok sayıda kişi tutuklanarak gözaltına alınmıştır. Ancak olayın soruşturma davasını yürüten dönemin İstanbul Cumhuriyet Savcısı Çetin Yetkin, İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'ne 23 Mayıs 1977 tarihinde gönderdiği yazıda soruşturma sürecinde ulaşılan deliller ile gözaltına alınan kişiler arasında bir bağın bulunmadığını ve gerçek suç faillerinin yakalanması doğrultusunda görev yapılması yönünde bir talimat vermiştir. Olayla ilgili olarak, o dönem İçişleri Bakanlığı yapmış A4 ise yapılan görüşmede 1 Mayıs 1977 olaylarıyla ilgili İngiliz polisinden yardım istendiği, olaya ilişkin bütün fotoğraf, film ve dokümanların Scotland Yard üst yetkililerine verilerek çalışma yapıldığı ancak kesin bir sonuç elde edilemediğini belirtmiştir.

A4'ün ifadelerinde yer alan Scotland Yard ekibi içinde o dönemde görev yapan A6 ile yapılan mülakatlarda 1 Mayıs 1977 Taksim gösterilerinin ardından aynı olayın yıldönümünde 1 Mayıs 1978'deki Türk polis teşkilatının müdahale farklılığının altında bu ekibin emeğinin bulunduğu belirtilmiştir. Örneğin 1 Mayıs 1978 kutlamalarında foto-film ekibinin başında bulunan A6'nın İstanbul'da o zamanki Sheraton Otel'i'nin çatısından tüm gösterinin İstanbul polisince görüntü kaydı altına alınmasının sağlandığı polis birimlerinin 1978 1 Mayıs'ında meydana sokulmayarak ara sokaklarda sivil olarak gizlendiği belirtilmiştir. Ayrıca gösteri alanındaki öğrenci liderleriyle de işbirliğine gidildiği, böylece polis baskısının hissedilmediği gösterilerde tek bir olayın meydana gelmediği A6 tarafından aktarılan diğer bir bilgidir. 1 Mayıs 1979 tarihindeki İstanbul gösterileri için yeniden Türkiye'ye çağrılan Scotland Yard uzman ekibinin de içinde bulunan A6, o yıl yapılan kutlamalarda Taksim'de kısa bir süre önce seçimler sırasında

kullanılan anons arabasına benzeyen bir araç üzerinde hoparlör ve içinde kurulu teyp olan bir araç bulduklarını teyp anonsunun birkaç kez otomatik olarak okunduktan sonra mesajın sonuna gelindiğinde koltuk altlarına gizlenmiş bombayı ateşleyen bir mekanizma tespit ettiklerini ifade etmiştir. Scotland Yard ekibinin teknik aygıtları ve adli tıp yöntemleri sayesinde bombayı patlamadan etkisiz hale getirdikten sonra ise parmak izi ve laboratuvar incelemeleri sonucu olay faillerinin kısa bir süre içinde yakalanarak yeni bir kanlı eylem planının önüne geçildiği mülakatlarda aktarılmıştır. Yine aynı dönem başka bir gösteride öğrenci imalatı olduğu anlaşılan ve tahrip gücü yüksek bombalar tespit ettiklerini belirten A6'nin aktardıkları bilgiler doğrultusunda polisin iç güvenlik alanında teknik ve profesyonel birikimi olduğu takdirde pek çok olayın engellenebileceğine dair bir delil niteliğindedir.

Ancak 1 Mayıs 1977 olayında polisin iç güvenlik hizmetini karşılamada etkin imkânlarla sahip olmamasının yanı sıra Turhan (1992)'ın yukarıda belirtilen “En az 300 kişi ölseydi bu olay üzerinden ordunun içindeki sağ ideolojiye sahip subaylar tarafından 12 Mart 1971 ile tam hedefine erişilemeyen bir askeri darbenin yapılacağı” (63) iddiası, düşündürücüdür. Zira askeri bürokrasinin siyasete dâhil olması sürecinde Türk polis teşkilatının özellikle zafiyet içinde gösterilmesi ve hatta bu zafiyet içinde bırakılması ve bu zafiyetin darbelere de zemin gösterilmesi, siyasi tarihimizde sık yaşanan bir olgudur. Elbette personel ve eğitim eksikliği ile bu kadar geniş çapta bir toplumsal olaya müdahale konusunda uzmanlık sahibi olunmaması Türk polis teşkilatı açısından ele alınabilecek bir sebeptir. Ancak çıkış noktasının toplumsal olayın gerginlik sürecinde ilerleyiş doğasından ziyade belirli bir kurgu ekseninde gerçekleşmiş oluşuna yönelik güçlü bulgular, bizi 1 Mayıs olaylarının bu noktaya gelişinde Türk polis teşkilatının kendi kurumsal iç sorunlarından çok daha kapsamlı ve farklı nedenlerin düşünülmesi gerektiğine de yöneltmektedir.

5.4.2. Ecevit’e Suikast Girişimi: 29 Mayıs 1977

1970’li yıllarda Bülent Ecevit pek çok defa suikast girişimine uğramıştır. Bunlar arasında 29 Mayıs 1977 tarihli Ecevit’e suikast girişimi, günümüzde hala aydınlatılamadığı gibi gerek Türk siyasi hayatı gerekse Türk polis teşkilatı tarihi için benzeri olmayan bir olay olarak önem taşımaktadır. Zira suikast girişiminde bulunulan kişi, sıfatı itibarıyla ülkenin

başbakanlığını yapmış ve o dönemin seçim arifesinde başbakanlık için en güçlü aday olarak gösterilen ana muhalefet partisi lideri, suikast girişiminden şüpheli kişi ise Türkiye Cumhuriyeti'nin bir polisidir.

1977 yılında CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in İzmir'de 30 Mayıs 1977 günü düzenleyeceği bir açık hava toplantısından önce "Milliyetçi Türk Polisleri" imzalı bir bildiri yayımlandığı ve Ecevit'in konuşması esnasında büyük olayların olacağı öne sürülmüştür (Cumhuriyet, 25 Mayıs 1977). Sonrasında kriminal polis laboratuvarında yapılan inceleme sonucu bu bildirinin İzmir-Karşıyaka MHP İlçe Başkanlığı daktilosu ile yazıldığı saptanarak soruşturma açılmıştır. 29 Mayıs 1977 günü CHP Genel Başkanı Ecevit, Çiğli Havaalanı'na indikten kısa bir süre sonra kalabalık arasından bir silah patlamış ve Ecevit'in koruma görevlisi Mehmet İsvan yaralanmıştır. Patlayan silahtan çıkan mermi ise İzmir toplum polisinde görevli polis memuru İ. Ç.'nin silahından çıkmıştır. Ç. silahın kalabalıkta yanlışlıkla yere düştüğünü bu yüzden patladığını üstelik kendisinin POL-DER üyesi olduğunu iddia etmiştir. Ancak dernek kayıtlarında POL-DER üyesi olmadığı ortaya çıkmış ve bir süre sonra delil yetersizliğinden dosya kapanmıştır. Ancak kendisinin ifadesinde POL-DER'li olduğu iddiası geçmesine rağmen POL-DER'in resmi kayıtlarında böyle bir üyenin olmadığı A1 tarafından belirtilmiştir. Böylece gözler bu kez POL-BİR yönetimine dönmüş ve bu polisin POL-BİR'li olabileceğine ilişkin iddialar gündeme gelmiştir. Olayı A2 şöyle aktarmıştır:

Ecevit'e suikast... Ha bak orası tarihte muallak bir durumdur hala. Suikast olup adam yakalanınca, tabi suikast yapılan kişi de solcu bir başbakan olunca, tüm gözler bizim üzerimize çevrildi. Ben haberi alır almaz hemen aldım telefonu elime İzmir'deki dernek başkanını aradım. İlk sorduğum soru "adam bizden mi yoksa" diye. İzmir başkanı aynı gün bütün listeleri her şeyi araştırdı bana dedi ki "yok başkanım". Suikasti yapan polis manyağın biriymiş. Yani çevresinde tanıyanlar öyle söylüyor. Ama suikastta kullanılan silah da öyle kolay bulunan bir silah değil hani. Biz "kıl mermi" deriz. 6,35'lik mermi çıkıyor silahtan. O silahla vurulan bir kişinin ameliyatla kurtulma şansı da yok hani çünkü mermi bir damardan bir organdan girdi mi vücutta parçalaya parçalaya dolaşır. Bildiğin kesin ölüm yani anında. Zaten İsvan mı kim ona isabet etmiş ve adam ölmüş. Ecevit de zaten seçim arifesinde haklı olarak olayı kullanarak ortalığı velveleye verdi ama bana sorarsanız POL-BİR yönünden benim içim rahat. Çünkü biz o dönemde kimseye kimseyi vurma emri vermedik. O suikast girişimi hiç netleşmedi hala. Zaten bizden de hiçbir polisin cinayet işlediği de olmadı.

Diğer taraftan yine dönemin ülkücü hareketi içerisinde yer alan A9 da suikast girişiminde bulunan polisin ülkücü olduğu iddialarına yönelik olarak şunları ifade etmiştir:

Yok öyle bir şey. Ortada kanıt yok, tutuklanan biri yok, delil yok. Bunu o dönemde Ecevit bir siyasi malzeme olarak kullandı. Seçim propagandası olarak... İşe de yaradı öyle böyle... Mağduru oynamak halkın adamını oynamak oy getirdi Ecevit de bunu biliyordu. Silah ABD menşeliymiş falan denince olay biz ülkücülerin üzerine kaldı. Bize hep Amerikancı dediler. Alakası yok. Sadece biz Rus komünizminin karşısında olunca bu da ABD menfaatlerine uygun olunca düşmanımın düşmanı dostumdur misali biz hep Amerikancı CIA ajanlarının mihrakı gibi göründük dışarıdan.

Ecevit'e suikastın yapıldığı sırada dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'dir. Demirel, bu olayla ilgili olarak 7 Haziran 2012 tarihinde TBMM Darbe Komisyonu'na verdiği ifadede⁶⁴ olayla ilgili şunları söylemiştir:

Darbe, suikast haberleri hep çıkar ve bunları MİT toparlar, MİT getirir önemserse, kimlere verecekse verir. Kimlere verecekse veririn içerisinde eğer devletin yüksek kademesiyle ilgiliyse Başbakana, Cumhurbaşkanına da verir. Bana getirdi MİT Müsteşarı, dedi ki "Sayın Ecevit için bir suikast haberi var." En sevmediğim iştir. Ben ne yapacağım bu haberi? "Kardeşim, tedbir alın." "Aldık, tedbir aldık." diyor emniyet ve şey. Ben bu defa, aldığı tedbir kâfi olmayabilir, aldığı tedbir mekâna uygun olmayabilir, bilemem ben onları. Ben hafiye değilim ki, hiç bilemem onları. Benim bildiğim şey "Tedbir al kardeşim." Sonra, Cumhurbaşkanına gittim –Fahri Korutürk'tü- Cumhurbaşkanına dedim ki: "Böyle bir durumla karşı karşıyayım. Bunu haber vereyim mi kendisine? Biliyorsunuz 5 Haziranda da seçim var. Haber vereyim mi kendisine? Bana yardımcı ol." Düşündü taşındı, "Sen bilirsin." dedi bana. Bir yardımı olmadı. Sonra, biz kendi aramızda konuştuk dedik ki: "Bunu Sayın Ecevit'e de haber verelim." "Yani tedbiri devlet alıyor ama sen de tedbirli ol, hani şimdi can pazarı bu yahu!" Körü körüne şeyin üstüne varılır mı? Sayın Ecevit bu haberi alır almaz "Bana suikast var, devlet beni koruyamıyor" diye avazı çıktığı kadar bağırdı ve yani bize birkaç oya da mal oldu aslında. Bangır bangır ya! Ben de seçim gezisindeyim bir gün, Safranbolu'da. Sayın Ecevit bağılıyor, ben de bağıırıyordum. Yahu bizimki iyi niyetle "Kardeşim hakkında böyle bir şey var. Biz lazım gelen tedbirleri aldık ama (...) Onları kim yapar, kim almış, bunların hepsi MİT Teşkilatında, emniyette vardır ve bunlar adliyeye intikal etmiştir ama bu dosyalarda vardır ama bende yoktur.

⁶⁴ Süleyman Demirel, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon : Darbe Komisyonu Giriş :14 45
Tarih : 7/6/2012 Grup : Uyan-Selim Sayfa : 40

Sonuç olarak görevli bir polis memurunun adının dönemin başbakanı olma yönünde en güçlü aday olan bir siyasetçiye üstelik genel seçimlere çok kısa bir süre kala silahla suikast düzenlemeye adının karışması, 1970’li yıllarda Türk polis teşkilatının içinde bulunduğu durumun vehametini ortaya koyması açısından önemli görülmektedir. Her ne kadar olayla ilgili gerçek suçlular, azmettiriciler ve olayın gerçekten suikast girişimi olup olmamasına dair deliller açık bir şekilde sonuca kavuşturulmamış olsa da sadece olaydaki bu iddianın bile önem taşıdığı değerlendirilmektedir. Çünkü o dönemde uzun bir süre gündemde yerini koruyan bu olayla ilgili iddia ve yorumlar aynı zamanda Türk polis teşkilatına toplumun güven duymamasına yönelik olumsuz algıları güçlendiren bir unsur olarak öne çıkmıştır. Bu olaydan kısa bir süre sonra seçimleri kazanarak hükümeti kurmakla görevlendirilen Bülent Ecevit’in ilk icraatlarından biri de Türk polis teşkilatına yönelik bazı reformların yapılması maksadıyla İngiltere polis teşkilatından uzman bir ekip çağırarak olmuştur. O dönemde Türkiye’ye çağırılan ekip içinde bulunan A6, yapılan mülakatta bu durumu, “Ecevit, polise güven duymuyordu. Bir ülkenin başbakanının kabinesinde iç güvenliği sağlamakla görevlendirdiği İçişleri Bakanı’ndan bile şüphe etmesi bana çok anlaşılmaz gelmişti ve Ecevit’in yalnızlığına üzül müştüm” şeklinde ifade etmiştir.

5.4.3. Maraş Olayları: 19-26 Aralık 1978

1978 yılının sonlarına doğru Türkiye’de hemen her gün yaşanan siyasi cinayetler, öğrenci olayları ve kahvehane taramaları gibi şiddet olayları ülke gündeminde rutin haberler haline gelmişti. Bu olaylar karşısında önleyici polislik tedbirleri artık bir kenara bırakılmış, suç işlendikten sonra dahi müdahalede yetersizlikler baş göstermiştir. Nihayetinde 12 Eylül 1980 askeri darbesinin temel gerekçelerinden biri olarak siyasi, ideolojik kutuplaşmalara dayalı çatışmaların yanı sıra Kahramanmaraş’ta başlayan ve ülkenin her yanına hızla yayılan ülkede mezhep çatışmaları hız kazanmıştır.

Türkiye’de 1970’li yıllardaki Alevi-Sünni eksenindeki mezhep çatışmaları her iki mezhebe mensup vatandaşların bir arada yaşadığı Çorum, Sivas, Hatay, Erzincan gibi illerde çoğu zaman düşük bazen de yoğunluklu olarak yaşanmıştır. Kahramanmaraş da bu gerginliğin hissedildiği illerden biri olmakla birlikte 21 Aralık 1978 tarihinde dönemin

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk yaptığı bir konuşmada bu tırmandırılan gerginliğe şu şekilde dikkat çekmiştir:

Türkiye üzerinde sinsi planlar uygulanmaktadır (...) yurttaşların birbirine düşman haline getirilmesine Devlet izin vermeyecektir (...) Mezhep ayrılıklarını kardeş kavgasına dönüştürmek isteyenler var (Korutürk'ten Açıklama, 1978).

Bu konuşmanın gazetelerde yer aldığı ertesi gün ise Kahramanmaraş'ta mezhep çatışmalarının en üst düzeyde yaşandığı olayların başlangıç günü olmuştur. Olayın çıkış noktası ise 19 Aralık 1978'de kentin en meşhur sinemasında dönemin anti-komünist propaganda filmlerinden olan “Güneş Ne Zaman Doğacak” filminin gösterimde olduğu sırada sinemaya bir ses bombası atılması olmuştur. Kısa bir süre içinde bombayı kentteki Alevi solcu grupların attığına yönelik bir dedikodunun yayılmasının ardından kentteki ülkücü grup önderliğinde toplanan kalabalık, sloganlar atarak Maraş'taki CHP ve TÖB-DER binalarına saldırmıştır.

Sinemaya gösterim sırasında bomba atılması olayının, dönemin ülkücü grubu içinde bulunduğu iddia edilen Ö.K. tarafından kışkırtma amacıyla tertip edildiği ortaya atılmıştır. Bunun ilgili olarak A5 mülakatlar esnasında şunları ifade etmiştir:

Bakın ben o esnada Maraş'ta değildim o olayların da iç yüzünü bilmem. Ama şunu bilirim. Ö.K'yi tanırım. Ben onun bu olaylarla bir ilgisinin bulunduğunu düşünmüyorum. Orada mesela işaretlenen evlerden bahsediliyor. Size açıkça şunu söylemek istiyorum ki bizim içimizde o zamanlar böyle bir olayın planı amacı hedefi hiç konuşulmadı. Ama o olaylar 12 Eylül darbesine çanak tutan olaylardı. O dönemde Maraş'a girip çıkan ajanın haddi hesabı yok. Sıkıyönetim zaten bir bahane arıyor. O dönemde her nerede bir solcu öldürülürse tek sorumlusu bizler, bizlerden her kim öldürülürse solcular hedef gösterildi. Bizim kendi aramızda da ayrılıklar vardı. Nasıl ki solcular Maocu-Leninci diye birbirini öldürüyorsa mesela bizde de dinsiz-Arapçı diye birbirini vuranlar oldu. Doğruya doğru şimdi.

Olayların tırmanmaya başladığı bu süreç dâhilinde ise 21 Aralık 1978 günü Elbistan Endüstri Meslek Lisesi matematik ve fen bilgisi öğretmenlerinin solcu oldukları iddiasıyla ülkücü olduğu ifade edilen üç genç tarafından ders çıkışı okul önünde kurşunlanması ildeki toplumsal gerginliği geri dönülmez bir hale sokmuştur. Hastaneye kaldırılan öğretmenlerin cenazelerinin alınması için hastane başhekimini beklenmiş, bu bekleyiş sırasında ise ertesi güne kadar hastane önünde yaklaşık 5000 kişi toplanmıştır (Bulut, 2012: 65). Öğretmenlerin cenazeleri ertesi gün cuma namazı sonrası

Kahramanmaraş'ın en kalabalık camilerinden olan Ulu Cami'ye halk tarafından taşınmış, bu esnada cuma namazından çıkan diğer halk kesimiyle karşı karşıya gelinmiştir. Ölen kişilerin Alevi oldukları gerekçesiyle cenaze namazlarının kılınamayacağına dair bir grup tarafından dini sloganlar eşliğinde tepkiler yükselmeye başlamış, o kalabalık esnasında kim tarafından ateşlendiği belirli olmayan silah seslerinin de yol açtığı panikle kent çarşısında yoğun çatışmalar yaşanmıştır (2012: 66). Bu çatışmalar esnasında kalabalıktaki 3 vatandaş hayatını kaybetmiştir. Olayın olduğu 22 Aralık gecesi ildeki sağcı ve solcu gruplar kendi aralarında hızla organize olarak ertesi gün karşı tarafın silahlı saldırıda bulunacağına yönelik söylentilerle silahlanarak eylem planları hazırlamıştır (Bulut, 2012: 68). Nitekim giderek artan bu karşılıklı gerilim neticesinde 23 Aralık'tan 26 Aralık 1978'e kadarki 4 gün içerisinde Kahramanmaraş'ta yaşanan çatışmalarda resmi verilere göre 150 kişi, gayri resmi verilere göre 500'e yakın kişi öldürülmüş, 200'e yakın kişi yaralanmış, 210 ev ve 100'e yakın işyeri tahrip edilmiştir (Tunç, 2011: 3-12). Olaylar ise 26 Aralık 1978 günü sabah 07:00'da Kahramanmaraş ile ülke genelinde toplam 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmesiyle birden sona ermiştir (2011: 13).

Tüm bu olayların büyümesinin tek engeli olarak polisiye tedbir ve müdahaleler göz önüne alındığında polisin etkisizliği, olaydan sonraki süreçte gerek sıkıyönetim ilanı gerekse bir süre sonra yaşanan 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerekçelerinden biri olmuştur. Polisin bu olaylarda etkin olamayışının temel nedeni öncelikle istihbarat eksikliği olarak görülmüştür (Bulut, 2012: 67). A4, konuyla ilgili olarak Maraş olaylarının ani bir toplumsal tepkiyle polisin bu kadar hızlı organize olamayacak bir yapıda gerçekleştiğini ve önceden planlanan bir olay olduğunu ifade ederek o dönemde MİT ile Türk polis teşkilatı arasında önemli gerginlikler yaşandığını ve MİT tarafından kendilerinden istenen hiçbir istihbarat bilgisinin polisler verilmediğini söylemiştir. MİT ile Türk polis teşkilatı arasında o dönemdeki istihbarat kopukluğunun giderilmesi amacıyla Ankara Keçiören'de 1978 yılında bir istihbarat okulu kurularak burada polislerin istihbarat hakkında eğitilmeye çalışıldığını ifade eden A4, polis sonrasında sahaya çıktığında bile bazı istihbarat görevlileri tarafından polisin görev yaptığı mahalde kasten deşifre edildiğini ve istihbarat toplamasının engellendiğini söylemiştir.

Eral, (1995: 71), diğer taraftan Kahramanmaraş olaylarının çıkışında ve büyümesinde ABD istihbarat servisinin rolünün bulunduğu iddiasına değinerek o dönemde özellikle Çorum, Maraş, Sivas gibi Alevi vatandaşların yoğunlukla yaşadığı kentlere dönemin ABD Büyükelçiliği ikinci kâtibi olarak çalışan Peck'in sık sık ziyaret gerçekleştirdiğini ve bu ziyaretlerden kısa bir süre sonra bu illerde mezhep gerginliğine ilişkin olayların tırmandığına dikkat çekmiştir. Olaylar gerçekleşmeden önce de Kahramanmaraş'a Milli Piyango satıcısı olarak il dışından kimliği tespit edilemeyen yaklaşık 100'e yakın kişinin gelmiş olması, olayla ilgili aktarılan ilgi çekici bir bilgi olmuştur (akt. Tunç, 2001: 123-135).

Türk polis teşkilatının istihbarat eksikliği ile tırmanan bu olaylar zincirinde polisiye yönden müdahale edilmesi gereken süreçte müdahale emri gelmemiş ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nden 24 Aralık 1978 günü gelen bir talimatta polis-halk çatışmasını önlenmesi gerekçesiyle ikinci bir emre kadar müdahalenin durdurulması emredilmiştir. Böylelikle ildeki polisler bir bakıma büyüyen toplumsal şiddet olaylarını izlemekle yetinmiştir. A4 tarafından olayla ilgili olarak, dönemin Maraş valisi A.A.'nın Gaziantep başta olmak üzere çevre illerden ek kuvvetler istediği, hatta askeri birliklere görev çağrısında bulunduğu ancak beklenen sayıda yeterli güvenlik gücünün bölgeye aktarılmadığı, az sayıda gelen güçlerin de çok geç geldiği ifade edilmiştir.

1970'li yıllarda Türk polis teşkilatının şiddeti giderek artan iç güvenlik olayları karşısında etkin olamayışının önemli göstergelerinden biri olarak sunulan Kahramanmaraş olaylarının perde arkasında birbiriyle bağlantılı pek çok sebep görülmüştür. Bu olay, polisin partizanca tutumuyla açıklanamayacak başka unsurları da içerdiği düşünülmektedir. Ancak o dönem askeri sıkıyönetim ilanına Ecevit hükümeti tarafından gösterilen karşı koyma çabaları karşısında sıkıyönetimin uygulanmasına zemin hazırlamak amacıyla bu tür olayların belirli güçler tarafından desteklendiği de sık sık dile getirilen iddialar arasındadır. Sıkıyönetim ilanlarının sebebi olarak gösterilen polisin iç güvenlik olaylarında etkinliğini yerine getiremeyişinin aynı zamanda sıkıyönetim ilanlarının da bir sonucu olduğu ve bu döngünün kaotik bir biçimde 12 Eylül 1980 darbesine giden süreci hızlandırdığı söylenebilir. Bu durum ise 1970'li yıllara özgü bir

sorun olarak siyasal hayatta askeri bürokrasi ile sivil bürokrasi arasındaki güç mücadelesi noktasında araya sıkışan Türk polis teşkilatı varlığına işaret etmektedir.

5.4.4. Cevat Yurdakul Suikastı: 28 Eylül 1979

1970’li yılların sonlarına doğru ülke gündeminde önemli yer tutan siyasal şiddet olaylarından biri de Adana İl Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul’un öldürülmesidir. Çevresinde sol görüşlü ve POL-DER’e yakın bir isim olarak bilinen Cevat Yurdakul, 28 Eylül 1979 günü evinin önünde bindiği makam aracına sıkılan 28 kurşunla öldürülmüştür (Cumhuriyet, 29 Eylül 1979; Tercüman, 29 Eylül 1979). Cevat Yurdakul suikasti, aynı zamanda partizanca hareket ettiği öne sürülen bir polis müdürüne karşı farklı ideolojilere sahip siyasetçi ve polislerin tepkisinin ne derece şiddetli olabileceğinin de bir göstergesidir.

1970’li yıllarda Adana, özellikle ülkücü hareketin ön planda olduğu bir ildi. Adana, özellikle 6-8 Şubat 1969 tarihlerinde bu ilde düzenlenen il kongresinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nin adının Milliyetçi Hareket Partisi ve terazi olan ambleminin de üç hilâl olarak değiştirildiği, ülkücü hareketin lideri olarak kabul edilen Alparslan Türkeş’in 1969, 1973 ve 1977 seçimlerinde ilk sıradan milletvekili olarak seçildiği, bir anlamda MHP’nin kalesi ve ülkücülerin kurtarılmış bölgelerinden biriydi. Özellikle 1977’den sonraki dönemde Adana’da yaşanan ideolojik kutuplaşmada solcu ideolojiye sahip halk kesimi üzerinde ülkücüler tarafından yoğun bir baskı kurulmaya başlanmış, bu baskıyla birlikte belirli mahallelere ve semtlere sıkıştırılan sol görüşlü kişiler ile sağ görüşlü kişiler arasında hemen her gün silahlı bir çatışma yaşanmıştır. Bu dönemde MHP Adana İl Merkezi sık sık sol görüşlü kişiler tarafından baskına uğramış, bir anlamda MHP Adana örgütü, ülkücü şiddetin kaynağı olarak görülmüştür. Bunu doğrular nitelikteki bir olay da 22 Mart 1979 tarihinde, yolda kendisine küfür ettiği gerekçesiyle çevresinde POL-DER’e sempatisi bulunduğu bilinen bir polis memurunu silahla yol ortasında öldüren bir gencin MHP Adana İl Merkezi’ne giderek tabancasını buraya teslim etmesidir (akt. Bulut, 2012: 40). Bu ve öncesinde de benzeri şekilde Adana’da sol ideolojiye sahip olduğu bilinen kişilere yönelik artan silahlı saldırılar neticesinde dönemin Ecevit hükümeti Adana’daki İl Emniyet Müdürü’nü değiştirme kararı almıştır. Adana İl Emniyet müdürlüğü için düşünülen isim, o dönemde Hatay’ın il emniyet müdürü Cevat Yurdakul’dur (2012: 41).

Cevat Yurdakul'un bu göreve seçilmesindeki en önemli ölçüt, şüphesiz CHP'ye yakınlığı olarak görülebilir. Konuyla ilgili olarak Yurdakul'u yakından tanıdığını söyleyen A2 mülakatta şunları söylemiştir:

Cevat Müdürü iyi tanırım. Ben Polis Eğitim merkezinde öğrenciyken benim de hocamdı hatta. Ordu'lu bir polis kendisi. Ecevit tuttu bu polisi emniyet müdürü yaptı gencecik yaşta sonra da gitti milliyetçi hareketin en güçlü olduğu Adana'nın başına getirdi. Dedim ya adamı hocalık döneminden tanırım. Arızalı bir tip. Çok hasis ve sıkıntılı bir adamdı. Çok da hırslıydı. Solculukla falan da alakası olduğunu zannetmiyorum. O dönemde de Ecevit'e yakın olmak gerçekten görevde yükselmek için önemliydi. O da tercihini Ecevit'e yalakalık yapmak için kullandı sanıyorum. Adana'da milliyetçiler üzerinde inanılmaz bir baskı kurdu. Çok haksızlıklar yaptı. Kendi içinde teşkilatın komünizm sloganları etmesine ses çıkarmadı ama vatanını milletini seven camiaya da etmediği eziyet kalmadı. Ha bunlar cinayeti meşru mu kılar elbette hayır. Ama kendi seçiminin sonucu da maalesef bu şekilde oldu.

Diğer taraftan A1 de Cevat Yurdakul'un CHP'ye duyduğu sempatinin yanı sıra bizzat POL-DER üyesi olduğunu iddia etmiştir:

Cevat Yurdakul POL-DER üyesiydi. Onun Adana İl Müdürlüğü döneminde POL-DER'li polislerin en güçlü örgütlendiği şube de zaten Adana olmuştu. Cevat Yurdakul o dönemde faşist örgütlenmeye karşı o kadar başarılı olabilmişse zaten bu POL-DER'li polislerin halka karşı olan duyarlılığı sayesinde olmuştur. POL-DER'in gerek Adana şube başkanı gerekse diğer yönetimi POL-DER ilkeleri doğrultusunda davranmışlar ve Cevat Yurdakul'un emirlerini de tam anlamıyla 'halkın polisi' anlayışı içinde hayata geçmesini sağlamışlardır.

Cevat Yurdakul, Adana'da göreve başlamadan önce ildeki çatışmalarda çoğunlukla sol görüşlü kişiler öldürülürken, göreve başladıktan sonra çok sayıda sağ görüşlülerin öldürülmeye başlanmış olmasıyla Yurdakul'un siyasi ideolojisi arasında bir bağ olduğunu iddia edenler bulunmaktadır (Bulut, 2012: 44). Dönemin MHP Genel Başkan Yardımcısı Sadi Somuncuoğlu, 18 Eylül 1979 tarihinde Adana Yapı Meslek Lisesi Pansiyonu'nun basılarak altı öğretmenin öldürülmesi olayından sonra bu olayın sorumlusunun Adana valisi ve Cevat Yurdakul'un olduğunu açıklayarak Yurdakul'u hedef haline getirmiştir. Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un aynı zaman içinde cezaevinden bile tehditler aldığı, hatta Y.U isimli bir tutuklunun bizzat cezaevi müdür yardımcısının odasından telefonla Yurdakul'u arayarak eninde sonunda kendisini öldüreceğini söylediği iddia edilmiştir (akt. 2012: 55).

Cevat Yurdakul, Eylül 1979 ayı içerisinde peş peşe yürüttüğü operasyonlarla özellikle MHP ve ülkücü kuruluşların tepkisini çekmiştir. O günlerde Y.U. ve F.T. isimli şahısların ifadeleri doğrultusunda gözaltına alınan ve sorgulandıktan sonra serbest bırakılan MHP Merkez İlçe başkanı, MHP parti eğitimcisi ve Hergün Gazetesi bölge temsilcisinin MHP Adana İl Başkanlığı binasında otururken aralarında geçen bir konuşmada Cevat Yurdakul'un öldürülmesi için MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in emir verdiğini söyledikleri iddia edilmiştir⁶⁵. 27 Eylül 1979 günü aralarında Hergün Gazetesi temsilcisi ve MHP İl Başkanının bulunduğu bir grup parti il merkezine gitmişler ve bu sırada söz Cevat Yurdakul'dan açılınca dönemin Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK) temsilcisinin Yurdakul için "Bu adam bizi bitirecek" dediği öne sürülmüştür⁶⁶. Ayrıca A1'in söylediği üzere, Cevat Yurdakul'un sık sık telefonla tehdit edildiği yakalanan bazı ülkücü militanların 'kendine dikkat etsin, bu kafada giderse onu öldürürler' dediği yönündeki istihbaratlar POL-DER genel merkezine dahi iletilmiştir.

28 Eylül 1979 günü, evinden çıkıp işyerine giderken makam aracına uzun namlulu silahlarla açılan ateş sonucu öldürülen Cevat Yurdakul'un uğradığı bu suikast, Adana'da tam anlamıyla bir kaosa neden olmuştur. Özellikle Adana İl Emniyet Müdürlüğü'nde pek çoğu da POL-DER üyesi olan yaklaşık 300 kadar polis, olay duyulur duyulmaz Adana İl Emniyet Müdürlüğü bahçesinde oturma eylemi başlatmıştır. Polislerin eylemine daha sonradan Çukobirlik, Tekel ve birçok fabrikadan dağılan sol görüşlü işçi grupları da katılmıştır. Hatta eylem sırasında ayağa kalkan polislerin kendilerine destek veren işçilerle birlikte kol kola girerek sıkıyönetim komutanlığı, MHP ve ülkücü kuruluşlar aleyhine sloganlar atmaya başladığı ifade edilmektedir (Bulut, 2012: 84; Bölügiray, 1989: 102). POL-DER'li polislerin eylemi sürerken aynı zamanda Adana'da polis telsizleri

⁶⁵ Dönemin MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in gerçekte böyle bir emir verip vermediği hiçbir zaman anlaşılamamıştır. A8 ile yapılan mülakatta kendisi böyle bir emrin verilmiş olamayacağını belirtmiştir. Zaten bu davayla ilgili olarak mahkûmiyet açısından yeterli kanıtlar bulunmadığı için sanıkların beraatine karar verilmiştir. Çete suçlamaları da zamanaşımına uğramıştır. Eski MİT görevlisi M. E. nin "Kanaatime göre A.U. isimli bir şahıs Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Bulgaristan tarafından Türkiye'de baş ajan olarak kullanılan bir şahıs olup aynı zamanda bağlantıları Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul cinayeti dahil İpekçi suikastı, Bahçelievler cinayeti gibi güvenlik güçlerini sağ mihraklar üzerine odaklayan birçok provokatif eylem organizasyonunu planlamıştır" (akt. Bulut, 2012: 67) ifadesi de önem taşımaktadır. Ayrıca konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. MHP ve Ülkücü Kuruluşlar İddianamesi ve Ankara 3. Ağır Ceza Mahkemesi Esas No: 1994/41 Karar No: 2000/164 tutanakları

⁶⁶ MHP ve Ülkücü Kuruluşlar İddianamesi ve Ankara 3. Ağır Ceza Mahkemesi Tutanaklarından akt. Bulut, 2012: 67.

üzerinden de karışık görüşlü polisler arasında tartışmalar ve küfürleşmeler duyulmaya başlanmış ve buna sık sık mandala basıp haberleşme engeli de eklenince Adana Emniyet Haber Merkezi uzun bir süre olaya müdahale edememiştir (Bulut, 2012: 86). A4, bu olaya ilişkin olarak şunları söylemiştir:

Cevat'ın öldürülmesi olayında önce "Silahı biz kullandık" diyenler, sonrasında "İfademiz baskıyla alındı" demiş. Yani sırf Cevat'ı hedef alarak ateş ettiği için mahkûm olan kimse yoktur. O polis direnişi, POL-DER'lilerin direnişi, bana yapılmıştır bir anlamda, çok üzücü bir olaydır, tasvip etmem mümkün değildir. Müdürlerine sadakat gösterisi olarak yapmışlardır, hâlbuki o sırada müdürlerini vuranlar da kaçıyorlardı, onların peşinden gitmemişler de oturup böyle eylem yapmayı tercih etmişler, o da ayrı bir olay.

Dönemin İçişleri Bakanı Adana'ya gelerek eylem yapan polislerle konuşarak polis direnişinin akşam saatlerinde sona ermesini sağlamıştır. Ancak ertesi gün Yurdakul için düzenlenecek cenaze töreninin adeta bir gövde gösterisine dönüşmesi için özellikle bazı siyasal partiler, dernekler ve sendikalar tüm üyelerini cenaze törenine katılmaya davet etmişlerdir. Bu sırada Adana İl Emniyet Müdürlüğü'ndeki POL-DER üyeleri de düzenlenecek cenaze törenine katılma hazırlığı için ildeki tüm karakol ve nöbet yerlerini boşaltmıştı (Bulut, 2012: 90). Bu esnada ildeki Türk polis teşkilatı yetkilileri Yurdakul için görkemli bir cenaze töreni düzenleme hazırlığı içindeyken ilden sorumlu Sıkıyönetim Komutanlığı yönetimi ise cenaze töreninin yeni olaylara sebebiyet vermemesi için tören yapmadan cenazeyi sessizce doğrudan Ankara'ya göndermeyi planlamıştır (2012: 91). Dönemin Adana Valisi, Yurdakul için sabah bir cenaze töreni düzenleyeceklerini duyurmasına rağmen Sıkıyönetim Komutanlığı'nın aldığı karar doğrultusunda Yurdakul'un cenazesi ailesine dahi haber verilmeksizin çok erken bir saatte hastaneden alınarak özel uçakla sessizce Ankara'ya gönderilmiştir (2012: 93).

Yurdakul'un cenazesi Ankara'ya gönderildikten sonra Adana'da cenaze töreni düzenlenmeyişi karşısında Adana İl Emniyeti polisleri içindeki gerginlik sona ermemiştir. Zira POL-DER'li polislerin çoğu o gün görev yerlerine dönmemişlerdir. Polisler gelen telsiz aramalarını açmamış ve açsalar bile sıkıyönetime ya da ülkücü polislerle küfür edip kapatmışlardır. Polislerin tepkisi sadece sıkıyönetim yetkililerine değil Ankara'dan Adana'ya gelen hükümet temsilcilerine de yansımıştır. Örneğin Adana şehir merkezine gelen dönemin İçişleri Bakanı'nın makam aracı yaklaşık 20

kişilik bir polis grubu tarafından durdurulmuş ve polis memurları tarafından İçişleri Bakanı'na hakaret ve küfürler edilmiştir (Bulut, 2012:100)

Bu olayı dönemin Sıkıyönetim Komutanı Nevzat Bölügiray olaya adı karışan polislerin soruşturma dosyalarındaki bilgilere de dayanarak şöyle aktarmaktadır: “30 Eylül 1979 günü Karataş-Adana yol ayrımı civarında 3. Asayiş Bölüğü'nün 1. Takım Komutanı olarak görev yapıyordum. Bulunduğumuz yere Mercedes marka bir araç geldi arabanın içinde öldürülen Emniyet Müdürü'nün eşi ve sivil polisler vardı. Emniyet Müdürü'nün eşi arabadan inerek 'son bir defa göremedim götürdüler' diye haykırmaya başladı. Bu sırada yedi-sekiz polis arabası daha gelerek Mercedes arabanın etrafında toplandılar. Bu nedenle yol trafiğe kapanmıştı. Telsizli polislerden birinin 'İçişleri Bakanı İncirlik Havaalanından geliyor' demesi üzerine emniyet müdürünün hanımının koluna girmiş sivil polislerden biri 'ben böyle bakan tanımam benim emniyet müdürüm ölmüş' diye bağırmaya başladı. Tam bu sırada İçişleri Bakanı'nın arabası görüldü, Bakan arabası polis arabalarının önünden geçerken bir polis onlara haykırarak 'yürüyün lan inekler' diye bağırdı. Arabadakiler bu sözü açık pencereden duymuştu ve arabayı durdurarak polise baktıklarında polis memuru onlara 'ne bakıyorsun anısını avradını...' diye küfür etti. Arabanın içinden çıkan bakan korumaları polisin yanına gelerek 'sen bize biraz önce ne söyledin?' dediklerinde polis memuru 'siz bizim müdürümüze son vazifemizi yapmamızı engellediniz' diye yanıt verdi. İçişleri Bakanı da arabadan inip bu konuşmalar üzerine 'sizler dün gece kendi görevlerinizi yapmadınız' dedi ve küfreden memurun yanına gelerek 'senin ismin ne?' diye sordu. Polis memuru da 'Yarbaşı Karakolu memuru S.H. yoksa beni görevden mi alacaksın?' diye İçişleri Bakanı'nın yüzüne bağırarak yanıt verdi. Bunun üzerine bakanın çevresini saran polisler ellerindeki silahları havaya kaldırarak hep bir ağızdan bakana bağırıp çağırmaya başladılar. Olay yerine gelen Binbaşı polisleri sakinleştirmeye çalışıyordu. Bununu üzerine bakan aracına binerek polis araçları arasından olay yerinden uzaklaştı” (Bölügiray, 1989: 136)

Adana'da bir kısım polisin eyleme geçmesi, emniyet örgütünün kenti boşaltması ve yayılan çeşitli söylentilerden çok ürken ve korkan halk, hava kararmadan kendini eve atmış, esnaf dükkân kepenklerini erkenden kapatmış, sokaklar tamamen boşaltılmış ve Adanalılar bir anlamda yeni bir Kahramanmaraş olayını beklemenin kuşku ve kaygısını

yaşamışlardır (Bulut, 2012: 109). Ancak kısa bir süre sonra beklenen olmamış, özellikle Adana'dan sorumlu Sıkıyönetim Komutanlığı yöneticileri olayları kontrol altına alabilmiştir.

Cevat Yurdakul suikastı sonrası yaşanan gelişmeler, Türk polis teşkilatı tarihinde benzeri olmayan bir deneyim olarak önem taşımaktadır. Neticede fabrika işçileriyle kol kola girerek hükümet karşıtı sloganlar atan, iş bırakma eylemi yapan, bağlı bulunduğu İçişleri Bakanı'nın arabasını durdurarak ona hakaretler eden bir anlamda polis grevi olarak kabul edilebilecek bu deneyimin benzeri bir olay, ne önce ne de sonra yaşanmamıştır. Bu olay, aynı zamanda ideolojik yönden eyleme dönük bir tutum takınan polislerin sorumlu bulundukları bölgenin iç güvenliğini sağlamaktan ziyade güvenliği nasıl kaotik bir ortama taşıdıklarının göstergesi olması açısından da önemli bir örnek olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan yine bu olay üzerinden 70'li yıllardaki Türk polis teşkilatının çeşitli sebeplerle iç güvenliği sağlama yönünde takındığın partizanca tutumun, askerin iç güvenliği sağlamada üstlendiği rolün artmasına yönelik bir gerekçe de teşkil ettiği ve aynı zamanda 12 Eylül 1980 askeri darbesine bir zemin oluşturduğu söylenebilir. Ancak Bulut'un (2012) ifade ettiği üzere 70'li yılların sonlarına doğru artan ve içinde Türk polis teşkilatının da önemli bir rol oynadığı ülkedeki bu iç güvenlik zafiyetinin "12 Eylül darbesini hazırlayanlar tarafından önceden kurgulanmış bir süreç mi yoksa ülke güvenliğini ordu üzerinden gerçekleştirmek adına geçerli bir mesnet mi teşkil ettiği"(84) halen üzerinde tartışılan konulardan biridir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada 12 Mart 1971-12 Eylül 1980 arası dönemde, diğer bir deyişle, bir askeri muhtıradan bir askeri darbeye uzanan yaklaşık on yıllık bir dönemde, Türk polis teşkilatı örneği üzerinden polisin siyasallaşma sorunu analiz edilmiştir. Tarihsel sürece bakıldığında kurulduğu 1845 yılından itibaren sık sık siyasi iktidarların çıkarları doğrultusunda şekillendirilmeye ve yönlendirilmeye çalışılan 1970’li yıllarda da siyasallaşmayla birlikte gelişen bir yozlaşma sürecine maruz kalmıştır denebilir. Aynı zamanda 1971-1980 yılları arasında Türk polis teşkilatı, polis içindeki ideolojik kutuplaşmanın etkilerini en uç noktalarda göstermesinin yanı sıra, bütçe ve politika yönünden desteklenmemesi, ordu ile kurulan ilişki biçiminde iç güvenlik alanında ordunun bir yedeği olarak görülmesi gibi unsurların etkisinin ölçülmesi açısından da kendine özgü bir dönem yaşamıştır. Bu dönem, bir anlamda polis siyaset ilişkisinde polisin partizanlaşmasıyla kurumsal yozlaşma arasındaki kuramsal bağa da işaret etmesi açısından önem arz etmektedir. Aşağıdaki gazete köşe yazısı alıntısı bir anlamda 1970’li yıllardaki Türk polis teşkilatının durumunun özeti niteliğindedir:

(...) Polis kimdir? Nedir? Siyasi Şubedeki işkenceci midir? Karakolda memur mudur? Yolda trafikçi midir? Çelik yelekli nişancı mıdır? Parmak içi biriminde küçük bürokrat mıdır? Gündümlü Pol-Bir’li midir? Sürgündeki Pol-Der’li midir? Hasta ruhlu gaddar mıdır? Canını hiçe sayan kahraman mıdır? Anasının gözü emniyet amiri midir? İyi niyetli komiser midir? Gırtlığına kadar politikaya batmış makam düşkünü müdür? Adaletin ve güvenliğin neferi midir? Yoksa tümünden oluşan bir mozaik midir?(...) etki-tepki yasasında polisin yansızlığı bozulmuştur. Polisi yozlaştıran haksızlıkların birikimiyle ast üst ilişkisi de bozulmuştur. Araçsız, gereksiz, yetersiz polisler serpildikleri büyük kentlerde ne yapacaklarını şaşırmıştır.(...) Şimdi gazetelerde her gün bir karakolun bombalandığını ya da bir polisin öldürüldüğünü okumak, vukuat-ı adiyeye olmuştur (Selçuk, 1980: 2).

Osmanlı İmparatorluğu yönetim biçiminden cumhuriyet dönemine aktarılan toplum sorunlarının tepeden bürokrasi vasıtasıyla ve salt yasalar koyularak çözülmesi yaklaşımı, aynı zamanda Türk polis teşkilatının yönetim biçimine de etki etmiştir. Böylelikle Türkiye’de güçlü merkeziyetçi ve bürokratik bir yapıya sahip olan polis teşkilatı içerisinde ortaya çıkan sorunlar, yukarıdan bir bakış açısıyla çoğu kez görülmeyerek ya da önemsenmeyerek varlığını devam ettirmiştir. Polislik alanında yapılan reformların toplumdaki düzen ve asayişe de katkı sağlayarak toplumu ileri taşıyacağı, teorik olarak ileri sürülse de Türkiye’de cumhuriyet yıllarında polis teşkilatı üzerinde gerçekleştirilen reformlar genelde tepkisel ve yetersiz biçimde öne çıkmıştır. Türk polis teşkilatı, tek parti

yönetiminde de çok partili hayata geçişten sonra da yönetimin kendisine muhalif olarak gördüğü kişileri, gazetecileri, yazarları, siyasetçileri takip ettirdiği; haklarında fişler ve raporlar tanzim ettirdiği bir kurum olarak çoğu zaman gündeme gelmiştir. Diğer taraftan, Türk polis teşkilatı tarihi açısından en önemli kırılma noktaları olarak 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri darbeleri önem taşımaktadır. Zira askeri bürokrasinin polis bürokrasisi ile giriştiği güç mücadelesinin Türk polis teşkilatı aleyhine adeta bir zaferi niteliğinde olan 27 Mayıs 1960 darbesinin hemen öncesinde asker karşısında polisin etkisizleştirilmesine yönelik manipulatif gelişmeler, sonraki askeri müdahaleler açısından da uygulanacak bir pratik niteliği taşımıştır. Hükümetler açısından gerekli politikalar ve bütçeyle yeteri kadar desteklenmeyen Türk polis teşkilatı, tarihi süreç içerisinde kurumsal yönden iç güvenlik olaylarıyla mücadele etmede yetersiz kalmıştır.

Türk polis teşkilatı, tarihsel açıdan gerek kurumsal kültür, gerek mevzuat, gerekse de polisin topluma bakışı ve suça müdahale açısından gelgitlerle dolu aşamalar kaydetmiştir. Bununla birlikte çok partili hayata geçiş sonrasında iç güvenlik alanında özellikle asayiş suçlarının artış kaydettiği dönemlerde polis, iç güvenlik politikasını tam olarak belirleyememiş siyasetçiler tarafından tabir yerindeyse kendi haline bırakılmıştır. Belirli dönemlerde statükonun değişiminden rahatsız olan bazı kesimler, dönemin hükümetlerine yönelik eleştirel tutumlarını polislik kurumu üzerinden de kurgulayarak polisi yıpratma çabasına girişmişlerdir. Zaman zaman polisin iç güvenlik hizmetlerini yürütmede baskı ve şiddet kullanımının artışı aynı zamanda polise yönelik eleştirileri artırmış, eleştirilerin odağında bulunan polis de etkinliğini ispat etmek üzere daha çok baskı ve şiddet kullanma yoluna gitmiştir. Yine belirli dönemlerde liyakat esasının göz ardı edilerek polisin ideolojik biçimde işe alınma ve eğitilme alışkanlığı, Türk polis teşkilatı içinde yaşanan ideolojik kutuplaşma ve partizanlaşma sorunlarının temel unsurlarından birini oluşturmuştur.

Kuramsal açıdan bakıldığında modern devletin biçimlenmesiyle polislik teşkilatının biçimlenmesinin birbiriyle doğrudan ilişkili olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu çalışmada polislikten kasıt modern devlet içinde ortaya çıkan modern polis güçleridir. Modern devlet tanımının içeriğindeki toplumsal düzenin sağlanması, kamu düzeninin oluşturulması, asayişin ve iç güvenliğin tesisi gibi devlet fonksiyonları göz önüne alındığında, polis teşkilatlarının devletin hem kuruluş, hem gelişim hem de varlığını

sürdürülmesi anlamında temel bir köprü işlevi yüklendiği açıktır. Devlet formasyonunun merkezi bir biçim almasıyla birlikte devletin güç uygulama tekeline sahip oluşu ve bununla birlikte polislik teşkilatlarının modern devlette, devletin vatandaş üzerindeki gözetim ve denetim mekanizmalarından biri olarak öne çıkması hemen hemen tüm modern toplumlarda gözlenmektedir. Modern devlet yaklaşımlarında, devletin vatandaş üzerindeki bu denetim ve gözetim mekanizmalarının etki düzeyini artırması, diğer bir deyişle kontrolün devletin elinde olması, modern polis teşkilatlarının merkezi bir yapıya kavuşturulmasının bir sebebi sayılabilir. Diğer taraftan, merkezi devlet anlayışı doğrultusunda iktidarın meşruiyetini vatandaşlarına onaylatma ihtiyacı ile birlikte orduyla dış güvenliği, polisle iç güvenliği sağlayan devlet açısından topluma nüfuz etme faaliyetinde polis teşkilatının ayrı bir önemi bulunmaktadır.

1971-1980 yılları arasında Türk polis teşkilatının analizi sonucu ortaya çıkan bulgular ekseninde, bu dönemde teşkilat içinde yaşanan ekonomik, bürokratik, siyasal ve sosyal sorunların aynı dönemde Türkiye’de var olan diğer bürokratik kurumlardaki sorunlarla paralel olduğu söylenebilir. Zira 1970’li yıllarda sık sık ekonomik kriz ortamından geçen Türkiye’de toplum yakıt ve temel gıda gibi ihtiyaç maddelerini bulmakta zorluk çekerken aynı zamanda Türk polis teşkilatında da polisler açısından giysi, araç, yakıt ve gerekli lojistik imkânların temini yönünden güçlükler yaşanmıştır. Yine sosyal yönden hızlı kentleşmenin getirdiği büyük şehirlerdeki toplumsal yozlaşma ve suç oranlarındaki artış, Türk polis teşkilatının bu değişmeye ayak uyduramaması, neticesinde çeşitli iç güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan 1970’li yılların sonlarına doğru Türkiye’de belirgin bir biçimde kendini gösteren toplumdaki siyasal kutuplaşma da Türk polis teşkilatının dernekler üzerinden kendi içinde ideolojik olarak bölünmesi şeklinde tezahür etmiştir. Türk polis teşkilatının toplumsal ve siyasal etkilere bu denli açık oluşunun altında, katı merkezîyetçi ve bürokratik bir yapıda oluşu ile yönetim yaklaşımının toplumsal gelişmelerin öncülü olacak proaktif bir biçimde değil tam tersi toplumsal gelişmelere yanıt niteliğinde reaktif bir anlayışın etkisinin bulunduğunu söylemek olanaklıdır. Diğer bir deyişle demokratik bir toplumda polisin halkın güvenini kazanarak varlığının meşruiyetini sürdürmesi, iç güvenlik alanında toplumun menfaatlerini gözeterek düzeni sağlamak adına hareket etmesi ve suçu önleyen bir pozisyonda faaliyet göstermesi beklenir. Ancak 1970’li yıllardaki Türk polis teşkilatının

izlediği yöntem gibi düzeni sağlamak önceliği yerine suç oluştuktan sonra suçluyu bulmak üzere faaliyet sürdüren ve halkın gözünde meşruiyetini kaybeden bir polis teşkilatının ülkede demokratik kültüre zarar vereceği açıktır. Nitekim 1970’li yıllarda Türk polis teşkilatının faaliyet biçiminin de çoğu zaman demokratik olmayan biçimde gerçekleştiği söylenebilir. Bu döneme özgü bir olgu olarak Türk polis teşkilatı içinde “halkın polisi” olarak ortaya çıkan, başta polisin haklarının savunulması, işkence ve kötü muamelenin engellenmesi ve insan hakları ekseninde kurgulanan yenilikçi bir polislik anlayışını temsil eden POL-DER yapılanması dikkat çekicidir. Ancak dönem içerisinde bu yapılanma da siyasetteki cepheleşme hareketiyle birlikte sağ ideolojiye sahip polislerin bir araya gelerek kurduğu POL-BİR ile kendisini bir karşıtlaşma içinde bulmuş ve giderek sol ideoloji kutbuna çekilerek bir dönem sonra yalnızca kendi ideolojisindeki halkı kayıran faaliyetlerle özdeşleşmiştir.

Polisliğin ortaya çıkışı ve polisin devletle ilişkisinin tarihsel gelişimi göz önüne alındığında, polislik kurumlarının modern devletle birlikte kurumsal yönden bürokratik bir yapı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Diğer taraftan modern devletin toplum üzerindeki gücünün meşruiyetini sağlama açısından birincil öneme sahip olan güvenliğin başarıyla sağlanması aşamasında, polislik hizmetlerindeki başarının doğrudan devleti toplumda meşru kılıcı bir özelliği olduğunu öne sürmek de olanaklıdır. Diğer taraftan toplumla devlet arasındaki ve aynı zamanda devlet yönetiminde söz sahibi olmak üzere öne çıkan siyasal elitler arasındaki güç mücadelesinin odak noktasında bulunması, polislik kurumunun siyasal işlevine de önem kazandırmıştır. Böylelikle bir yandan devlet ve polis arasındaki ilişkinin doğal bir süreç olduğu kabul edilirken diğer yandan da devletin meşruiyet sorununun ortaya çıktığı zamanlarda polis-siyaset ilişkisinin sorunlu bir alana doğru evirildiğini iddia etmek olanaklıdır. Diğer bir deyişle, polislik kurumu ile ilgili yaşanan sorunlar, devletin meşruiyet krizi yaşadığı dönemlerde daha görünür hale gelmiştir. Bu nedenle, devletle hükümetin özdeşleştiği toplumsal algı biçimlerinde, hükümete muhalif kesimler tarafından öncelikle eleştirilen kurum silahlı bir güç olarak görülen polis teşkilatı ve uygulamaları olmuştur. Zira polislik kurumunun varlığının sorgulanması ile polisliğin uygulama biçimlerinin sorgulanması arasında büyük farklar bulunmaktadır. Bu araştırmada, polis-siyaset ilişkisi tartışılırken temel olarak devlet-polis ilişkisi bağlamındaki polisliğin siyasal işlevinden ziyade özellikle katı ve merkeziyetçi

bürokratik bir yapıya sahip polislik kurumunun partizanlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan yozlaşma faktörleri ele alınarak bu ayrıma riayet edilmeye çalışılmıştır.

12 Mart 1971-12 Eylül 1980 arası dönemde Türk polis teşkilatının birçok yönden incelenmesiyle bu dönem örneği üzerinden polis-siyaset ilişkisinin analizine dayanan bu çalışma ile etkileri günümüze kadar devam eden pek çok bulguya erişilmiştir. Bu bulguların arasında öne çıkan üç temel sonucu şu şekilde verilebilir: (1) Türk polis teşkilatındaki katı merkezîyetçi bürokrasinin partizanlaşması, teşkilatın etkin görev yapma biçimine olumsuz yönden etki etmiştir; (2) Türk polis teşkilatının iç güvenlik olaylarında etkinliğini sağlayamaması ile demokratik olmayan yönetim tutumları arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır; (3) Türkiye’de Türk polis teşkilatı ile ordu arasındaki ilişki biçimi ve ordunun siyasete müdahalesi, iç güvenlik meselelerine olumsuz yönden yansımıştır. Birbiriyle bağlantılı bu bulgular neticesinde, araştırmanın temel sorusunu oluşturan polis siyaset ilişkisinin içeriğinin ne olduğuna dair verilen yanıtın aynı zamanda o ülkedeki demokratik sistemin analizine de yeni bir bakış açısı sağlayacağını iddia etmek olanaklıdır.

Birinci olarak Türk polis teşkilatının 1971-1980 arası dönemde siyasilerle kurduğu ilişki biçimi, partizanlaşma ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda yozlaşmaya varan bir ölçüde gerçekleşmiştir. Merikoski’nin (1971: 170-171) “siyasi atamalar ve kamu görevlilerinin siyasal faaliyetleri” olarak iki boyutta ele aldığı partizanlaşma olgusu çerçevesinden bakıldığında; 1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatına yapılan atamaların 1975 sonrası dönemle birlikte tamamen partizanca bir tutumla gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu dönemde ortaya çıkan POL-DER ve POL-BİR başta olmak üzere siyasi ideolojiye dayalı dernek mensubiyeti üzerinden bu dönemdeki polis amir ve memurlarının bizzat partizanca tutum gösterdikleri söylenebilir. Ancak teorik açıdan devlet statükosunun bir uzantısı olarak genellikle hükümet yanlısı tutum göstermesi beklenen polislik kurumunun Türkiye’ye özgü bir farklılıkla ilk kez 1975 sonrası dönemde POL-DER gibi devletin statükosunu reddeden hatta devrimi öngören bir siyasal tutumla hareket etmesi benzersiz bir deneyim olarak önem taşımaktadır. Diğer taraftan Türk polis teşkilatında 1971-1980 arası dönemde bürokrasinin siyasallaşması bazında Merikoski’nin yukarıda bahsettiği ölçütleri aşan bir biçimde sadece atama ve faaliyetlerde partizanca tutum gösterilmekle

kalınmamış, partizanlığın yanı sıra rüşvet, görevi kötüye kullanma, kayırmacılık, lobicilik ve propaganda gibi yozlaşmanın neredeyse tüm boyutları yaşanmıştır. Bu araştırmada döneme dair bazı polis memurlarının alenen rüşvet aldığı, görev esnasında işkence uygulamalarının var olduğu, üst rütbeden alta doğru devam eden görev atamalarında siyasal kayırmacılığın vuku bulduğu, siyasetçilerin polis dernekleri üzerinden partizan lobi faaliyetleri yaptığı ve kurum içinde parti propagandalarının yaygın olduğuna ilişkin bulgular elde edilmiştir. Araştırma yine şunu göstermiştir ki, bürokraside yozlaşma sorunu, Türk polis teşkilatına özgü bir durum olmamakla birlikte siyasette yozlaşmanın bütün bürokrasiye yansıdığı bir dönem olan 1970’li yıllarda Türk polis teşkilatında yaşananlar bunun sadece bir yansımasıdır. Zira siyasal etkilere en açık kurumlardan biri olan Türk polis teşkilatı aynı zamanda ülkenin ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısını da doğrudan yansıtan bir özellik göstermiştir.

İlk kez kurulduğu Tanzimat Döneminden bu yana Türk polis teşkilatının devletin geçirdiği tüm evrelerle paralel evrelerden geçmesi beklenmeyen bir gelişme değildir. Keza devletin modernleşme çabalarında Batılılaşmanın kurum kopyalanması olarak uygulandığı Tanzimat Dönemi’nin bir ürünü olarak ortaya çıkan Türk polis teşkilatının kuruluş evresinin toplumda karşılığı bulunan doğal bir süreçle ortaya çıkmadığı ve ilk kuruluş aşamasında batıdan kopyalanan bir kurum olduğu söylenebilir. İç güvenliğinin sağlanmasında yüzyıllarca bir devlet geleneği olarak askerin görev aldığı bir coğrafyada bu işlevin bir anda askerden bağımsız bir kuruma verilmesi, polislik faaliyetlerinin yerine getirilmesi alanında orduyla polislik kurumu arasında uzun süreli bir gelgitin yaşanmasına da sebep olmuştur. Batı toplumlarında modern devlete geçiş süreciyle iç güvenliği sağlama görevinin devlete devredilmesiyle ortaya çıkan profesyonel polislik kurumu, Türkiye’de şekli bir kurum olarak askerden bağımsız ama özü itibarıyla askerle iç içe bir kurum özelliğini göstermiştir. Diğer taraftan Türk polis teşkilatının tek parti dönemlerinde devrim kanunlarının savunucusu, çok partili hayata geçişte sivil hükümetlerin orduya karşı kullandığı güç ve akabinde 1975’ten itibaren hızlı değişen koalisyon dönemlerinde siyasi partilerin bir uzantısı olarak ele alındığı görülmüştür. Bunun altında yatan temel sebeplerden birinin ülkede sivil halk tarafından meşru bulunarak desteklenmesi gereken polislik kurumunun hükümetler tarafından sivil halkın çıkarlarını gözetmeksizin bir anlamda “halka rağmen halk için polis” anlayışıyla

yönetilmesi olduğunu söyleme olanaklıdır. Bu duruma Türkiye’de Osmanlı’dan kalma güçlü ve merkeziyetçi bir bürokrasi anlayışı da eklenip Türk polis teşkilatının bürokratik yapısı da bu anlayışa göre kurgulandığında siyasetin yozlaştığı dönemlerde polisin de yozlaşması kaçınılmaz olmuştur.

İkinci olarak, Türk polis teşkilatında yukarıda bahsedilen siyasal yozlaşma derecesi arttıkça iç güvenlik görevinin etkinliği de doğrudan azalmıştır. Oysa iç güvenlik meselesi boşluk kabul etmeyen bir olgu olarak, sorumlu olan kurum etkin bir biçimde yerine getirmedğinde devreye başka kurum hatta bireylerin girmesine olanak sağlayan bir alandır. 1971-1980 arası dönemde de Türk polis teşkilatının iç güvenliği sağlamada başarısızlığı beraberinde vatandaşın kendi güvenliğini kendisinin sağlamasına ve nihayetinde bu görevi ordunun üstlenmesine neden olmuştur. Bu durum ise demokratik sistemi felce uğratan darbeci bir yönetim biçimine ortam hazırlamıştır. Bir ülkenin demokrasi biçiminin polis yapılanması üzerinden tahlil edilebileceği savının en güçlü göstergesi, halkın iç güvenlik teşkilatlarına verdiği destek ve duyduğu güven üzerinden şekillenmektedir. Zira sadece belirli dönemlerde seçimle işbaşına gelen hükümetlerin varlığı üzerinden oluşturulan demokrasi anlayışının sığ ve işlevsiz bir anlam içerdiği düşünülmektedir. Bir ülkede polis teşkilatı ile halk arasında işbirliği ve karşılıklı güvenin tesisi, aynı zamanda demokrasinin işlevsel yönü olan demokratik kültüre de işaret etmektedir. Türkiye’de 1973’ten 1980’e kadar geçen dönemde hükümetler demokratik bir sistem çerçevesinde seçimle işbaşına gelmiş hükümetler tarafından yönetilmiş, ancak hükümet ve halk arasındaki karşılıklı demokratik tutum tartışmaya açıktır. Bu dönemde Türk polis teşkilatı içindeki yönetim ve iç güvenliğin sağlanması faaliyetlerine bakıldığında, toplumun her kesimine eşit bir uygulamada bulunulduğunu söylemek güçtür.

Üçüncü olarak, bu araştırmada öne çıkan en önemli bulgulardan biri, polis ile asker ilişkisi olarak özetlenen ilişki biçimine dairdir. Ordunun içinden çıkarak kurulmuş Türk polis teşkilatının ordunun güvenliğe yaklaşımından kurtulma pratikleri, teşkilatın kurulma aşaması kadar hızlı ve etkin gerçekleşmemiştir. Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında militer bir sistemle yapılandırılan, eğitilen ve ordunun dış güvenliğe bakış açısıyla iç güvenliğe yönelik bir yaklaşım seyreden Türk polis teşkilatının 1971-1980 arası dönemde

de orduyla ilişki biçimi, ülkenin hem yönetim sistemini hem de iç güvenlik meselesini doğrudan etkilemiştir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte tek parti yönetimi döneminde ordu ve polis arasında belirgin bir ayrım olmamasına rağmen özellikle 1950'den sonra iktidara seçilmiş bir hükümetin gelişiyile birlikte ordu, Türk polis teşkilatına karşı her zaman temkinli bir duruş sergilemiştir. Türkiye'de iç güvenliğin sivil yönetim tarafından sağlanmasında yaşanan bazı dönemsel sorunlar, ordunun ülke siyasetine dahil olacağı bir kanala da mesnet teşkil etmiştir. Türk polis teşkilatının personel, eğitim, lojistik ve bütçe gibi hususlarda ihtiyaç duyduğu seviyede güçlendirilmemesi ve akabinde 1950'lerin sonlarıyla değişen iç güvenlik meselelerine polislik kurumunun etkin yanıt verememesi, iç güvenlik alanını her zaman için ordunun yönetime dahil olduğu bir nokta haline getirmiştir. 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri darbelerinin gerçekleşmesi ile 12 Mart 1971 askeri muhtırasının veriliş nedenlerine bakıldığında, polisin iç güvenlikle asayiş sağlamaması ve artan toplumsal şiddet olaylarına etkin müdahale edememesi gerekçeleri ilk sırada yer almaktadır. İlk kez 27 Mayıs 1960 darbesi ile siyasete doğrudan müdahale biçiminde başarı sağlamış ordu tarafından benzer müdahale biçimleri bu tarih sonrasında da sıklıkla denenmiştir. Bu durumda Türk polis teşkilatının halk nezdinde itibarsızlaştırılması ve polisin iç güvenlik meselelerinden başarısızlığının ordu tarafından bazen manipüle edildiği söylenebilir. 1971-1980 arası dönemde özellikle 1978 sonrası yaşanan ve darbeye temel gerekçe olarak gösterilen 1 Mayıs 1977 Taksim olayı, Maraş olayları gibi önemli iç güvenlik meselelerinde Türk polis teşkilatı'nın eğitim, personel ve lojistik imkân gibi kendi yetersizliğinin çok daha ötesinde etkenlerle etkisizleştirilmesinin sebeplerinden birinin de o dönemdeki ordu yönetimi içinden gelen müdahalelerin olduğu ileri sürülebilir. Zira devletin istihbarat kurumları ile ordu arasında kurulan ve polisi iç güvenlik meselelerinde etkisiz hale getiren bu pratik, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi öncesinde de gerek 6-7 Eylül olayları, gerek 27-28 Nisan olaylarında denenmiş ve ordunun yönetime gelmesi açısından başarı sağlamıştır.

Diğer taraftan, 1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatının siyasetle ilişkisi incelenirken ortaya çıkan bulgular arasında Türkiye'deki polislik kurumuna dış ülkelerden müdahale biçimleri dikkat çekmiştir. 1951'de Emniyet İstihbarat Dairesi'nin Önemli İşler Müdürlüğü olarak ilk teşkil edildiği tarihten 1960 askeri darbesine kadar olan süreçte ABD'nin istihbarat kuruluşu CIA'nin Türk polis teşkilatı içindeki etkisine

yönelik bulgular bu dış müdahalelerin göstergesi niteliğindedir. Neticede 1950’li yıllardan itibaren istihbarat polislerinin eğitim şeklini ve tehdit algısını biçimlendiren CIA, 1970’li yıllarda da Türk polis teşkilatının istihbarat biriminde öncelikle iç güvenlik tehdit algısını kendi tehdit unsuruna paralel olarak komünizmle mücadele olarak belirlemiştir. 1970’lerin sonlarına doğru ise CIA’nin eğitim misyonunu bu kez İngiltere’nin polis teşkilatı Scotland Yard’ın istihbarat birimi devralmıştır. 1972-1973 ve 1977-1979 yılları arasında Scotland Yard’dan Türkiye’ye gelen uzman ekipler, Türk polis teşkilatının yeniden yapılandırılması ve eğitim meseleleriyle yakından ilgilenmiş ve dönemin hükümetlerine önemli raporlar sunmuşlardır. Bu raporlarda öne çıkan en önemli değerlendirmeler ise Türk polis teşkilatının mevcut durumuyla o günkü iç güvenlik olaylarıyla mücadele edemeyecek durumda oluşu ve bu konuda ordudan gerekli desteklerin alınması yönündedir.

Günümüzde Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından yürütülen üçlü iç güvenlik yönetimi ekseninde ordudan bağımsız tek kurum olarak Türk polis teşkilatı bulunmaktadır. Ancak ilk kez 1845 yılında ordunun içerisinde özerkleşerek teşkil edilen Türk polis teşkilatı, her ne kadar kanunen ordu dışı bir kurum olsa da tarihsel süreç içerisinde dönem dönem artan, çoğu zaman farkında bile olunmayan bir militerleşme sürecine maruz kalmıştır. Her ne kadar kurulduğu ilk tarihten itibaren polislik kurumunun sivilleşmesine yönelik anlayışın geliştirilmesi çabaları gündemdeki yerini korusa da bu çabalar sık sık siyasi tarih içerisinde belirli dönemlerde meydana gelen savaşlar, sıkıyönetimler, askeri darbeler ve askerin siyasete müdahalesi karşısında nihai hedefine ulaşamamıştır. İç güvenlik sorumlu bir kurumda sivil bir alt kültür ve anlayışın gelişmemesi, toplum içerisinde iç güvenliğin sağlanmasında iç düşmanla savaş ekseninde bir anlayışı körükleyerek toplumdaki kopuk ve toplumsal olaylarda empatiden yoksun bir iç güvenlik teşkilatına zemin hazırlamıştır denebilir. Böylelikle özgürlüklerin korunması adına tesis edilen bir iç güvenlik anlayışından ziyade hem özgürlükleri kısıtlayan hem de toplumdaki güvenlik algısını azaltan bir yapı zihniyeti meydana gelmiştir. Bundan dolayı eğitimden başlayarak görevini yerine getirme ve inisiyatif oluşturma sürecinde Türk polis teşkilatının zihinsel dönüşümünün sivilleşme yönünde yapılabilmesi için militer alt kültürden ve güvenliğe orduya has bakış açısından uzaklaştırılmasının bir çözüm olacağı değerlendirilmiştir.

Özellikle 1990'ların sonundan itibaren devam eden süreçte Türk polis teşkilatının gerek mevzuat gerekse uygulama pratiklerinin tedricen sivilleştirilmesine yönelik kurumsal reformlar uygulamaya konulmuştur. Ancak tarih bize kurumsal değişimlerin salt hukuksal reformlarla ve şeklen yapılmasının gerçek dönüşümü sağlamadığına işaret etmektedir. Özellikle polis alt kültürü olarak kavramsallaştırdığımız uzun bir zaman boyunca sorgulanmadan uygulanarak içselleştirilmiş değerler ve pratikler bütününe içerdiği militer unsurlar ortadan kalkmaksızın, diğer bir deyişle bir zihniyet dönüşümü yaşanmaksızın, kurumsal sivilleşmenin gerçekleşmesi oldukça zordur. Hükümetlerin polis teşkilatında yaptıkları reformlardaki başarıları, bu teşkilat mensuplarının alt kültür biçimlendirmelerindeki başarıyla doğru orantılı olacaktır. Bu nedenle öncelikle eğitim sürecinden başlayarak gündelik yaşam pratiklerine kadar mesleki sosyalleşmenin her alanında mümkün mertebe militer ritüel ve benzerliklerden uzaklaşılması önem arz etmektedir.

Demokratik toplumlarda polisin temel işlevi, toplumda düzenin korunmasıdır. Düzenin korunmasında devletin toplumla mutabakat yaparak kendisine aktardığı görevi üstlenen polislik işlevinde görev itibarıyla polisler siyasal bir iş yapmaktadır. 1971-1980 arası Türk polis teşkilatının yaşadığı deneyimler bize bu siyasallığın siyasi taraf tutmaya evirildiği, partizanlaşma ve yozlaşma gibi olguların hâkim olduğu takdirde gerek hukuksal, gerekse toplumsal açıdan demokrasinin işlerliğine nasıl ket vurularak aynı zamanda insan hakları ve özgürlükler bağlamında bir gerileme dönemi yaşandığını göstermiştir.

Yozlaşmanın yanı sıra polisin orduyla arasında organik bağ olmaksızın kurduğu ilişki biçimi bile ülkedeki demokratik sistemin işlevselliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Keza militarist bir güvenlik algısının iç güvenlikte geçerli kılınmasıyla polisin her türlü düzen aleyhtarı hareketleri bir iç düşman tehdidiyle bertaraf edilmesi gereken bir unsur olarak kabul etmesi, beraberinde antidemokratik uygulamaları da artırmıştır. Yine 1971-1980 arası dönemde Türk polis teşkilatının aktardığı deneyimler ordu ile polis arasında net bir görev ayırımına gidilmeyip polislik hizmetlerinin hükümetler tarafından nitelik yönünden geliştirilmesine önem verilmediği takdirde demokratik yönetim sisteminden

tamamen uzaklaşılabilirliğini göstermiştir. Türk polis teşkilatını şekillendiren siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapı, değişime uğrasa da, Türkiye’de demokrasinin nitelik itibarıyla göstergelerinden birinin Türk polis teşkilatının analizi olduğu gerçeğinin değişmeyeceği düşünülmektedir. Göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus da polis-siyaset arasında devlet üzerinden kurulan doğal ilişki biçiminin bürokrasinin partizanlaşması biçiminde yozlaşmaya dönme konusunda her zaman kaygan bir zeminde duruşudur.

Sonuç olarak, 1971-1980 yılları arasında Türk polis teşkilatının giderek partizanlaştığı ve 1980’lere gelindiğinde bu partizanlığın had safhaya vardığını söylemek olanaklıdır. Özellikle POL-DER ve POL-BİR kimliği etrafında bu siyasal kutuplaşma net bir şekil almıştır. POL-DER ve POL-BİR üyelerinin bazıları, asli görevleri olan vatandaşın güvenliğini sağlamaktan çok, birbirlerine karşı kendi güvenliklerini sağlamaya yöneldikleri ve çoğu zaman asli görevlerini önemli ölçüde aksattıkları sonucuna varılmıştır.

Bilindiği üzere, güvenlik bireylerin kişisel bir ihtiyacı olduğu kadar toplumların da kolektif bir ihtiyacı olarak öne çıkmaktadır. Güvenlik aynı zamanda herhangi bir hata ya da ihmalin hoş görülemeyeceği kadar da önemli bir ihtiyaçtır. Bu temel ilkedен hareketle, güvenliği sağlama işlevi ile yükümlü kılınmış bir teşkilatın her ne olursa olsun siyasal bir gruba yakınlık ya da uzaklık yönünden tarafgir bir tutum takınmaması önemlidir. Tamamen tarafsız, ülke ve vatandaşın güvenliğini mevcut yasalara uygun olarak gerçekleştiren bir teşkilat olarak varlık ve uygulamasını muhafaza etmelidir. Aksi takdirde toplumun bir kesimi bu tür bir teşkilatı kendi teşkilatı olarak değerlendiremeyecektir. Bu durum ise ülkenin birlik ve bütünlüğünü sağlama, adalet ve eşit vatandaşlık duygularının geliştirilmesi önünde ciddi bir engel oluşturacaktır. Kısacası, hiçbir kamu kurumunun partizanlaşma hakkı ve imkânı olmamalıdır.

KAYNAKÇA

14 Temmuz 1934 Tarih ve 2751 sayılı Resmi Gazete

12 Haziran 1937 Tarih ve 3629 sayılı Resmi Gazete

20 Temmuz 1971 Tarih ve 10859 sayılı Resmi Gazete

7 Ağustos 1971 Tarih 13919 sayılı Resmi Gazete

Ağaoğlu, S. (1972). Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri. Ankara: Baha.

Ahmad, F., Ahmad B.T. (1976). Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971). Ankara: Bilgi.

Akandere, O. (1988). Millî Şef Dönemi: Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler (1938–1945). İstanbul: İz.

Akıncı-Sokullu R. F. (1990). Polis-Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi: Polis Alt-Kültürü ve İnsan Hakları. İstanbul: Gümüş.

Akkaya, B. (2013). Geçmişten Günümüze Türk Polis Teşkilatında Rütbelere. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8/5. ss. 59-72.

Akman, N. (1991). Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma. Ankara: Genelkurmay.

Akpınar, Ş. (2005). Millî Şef Dönemi’nde Babıâli’nin Varolma Mücadelesi ve Muhalif Bakışın Bedii Faik’in Yazılarından Tahlili. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/Gazetecilik Anabilim Dalı*, Ankara.

Akşin, S. (2002). Siyasal Partiler/Cumhuriyet Halk Partisi’nin Siyasal, Toplumsal ve İdeolojik Kökenleri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktan, C.C. (2001). Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş.

Alatlı, E. (2002). Müdahale. İstanbul: Alfa.

Alıveren, E. (2006). 40–50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti. *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 58.

Althusser, L. (2003). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. (Çev. A.Tümertekin). İstanbul: İthaki.

Alyot, H. (1947). Türkiye’de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum. Ankara: Kanaat.

- Apak, S.A. , Aytaç, A. (2002). Yurtdışına İşçi Göçü ve Türkiye Ekonomisine Etkileri., Kentleşme, Göç ve Yoksulluk. İstanbul: İmaj Yayıncılık.
- Avcı, M. (2005). Türkiye’de Siyasal Şiddet ve Polis (1977-1980), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Başkanlığı, *Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı*, Ankara.
- Aydın, A.H. (1996). Polis Meslek Hukuku. Ankara: Doğuş.
- Aydın, A.H. (2000). Polisin Organizasyon Yapısı ve Yönetim Sisteminde Postmodern Değişim. *Türk İdare Dergisi*, 72(427). ss.143-162.
- Aydın, A. H. (2002). Özel Güvenlik Teşkilatı: Kuruluşu, Görevleri, Yetkileri. *Polis Bilimleri Dergisi*, C:4, S:1-2 .ss.123-136.
- Bahçekapılı, C. (2009). Küreselleşme Sürecinde Güçsüzleşen Ulus Devlet. İstanbul: Derin.
- Bakındı, M. (2001). 1970-1980 Yılları Arası Türkiye’de Üniversite Öğrenci Olayları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*. Ankara.
- Bal, M.A. (2003). Modern Devlet ve Güvenlik. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat.
- Baldassarri, D., Gelman, A. (2008), Partisans without Constraint: Political Polarization and Trends in American Public Opinion. *American Journal of Sociology*, 114 (2). ss: 408–446.
- Başaran, B. (2006). Selim III, Social Order and Policing in Istanbul at the End of the Eighteenth Century. Chicago: Brill.
- Bayley, D. (1975). The Police and Political Development in Europe. Charles Tilly (Ed.), The Function of National States in Western Europe . NJ: Princeton University.
- (1985). Patterns of Policing: Patterns of Policing: A Comparative International Policing. New Brunswick, NJ: Rutgers University.
- (1995), Police for The Future, New York: Oxford University.
- Bayram, A. (2001). Cumhuriyet Döneminde Emniyet Teşkilatının Yapısı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.
- Bayram. A., Çınar. K. (2007), İktidar ve Siyasetin Gölgesinde Bürokrasi ve Demokrasi İlişkisi: İdealler, Zorunluluklar, Gerilimler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1). ss:11-24.

- Belge, M. (2002). 1968 Gençlik Hareketleri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-3. İstanbul: İletişim.
- Berber, N. (2007), Tarihten Günümüze Toplumsal Düzen Arayışı ve İç Güvenlik Hizmetlerinde Değişim Çizgisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Berk, N., Özsezgin, K. (1983). Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Berksoy, B. G. (2007). The Policing of Social Discontent and the Construction of the Social Body: Mapping the Expansion and Militarization of the Police Organization in Turkey in the Post-1980 Period. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Besley T. ve Coate, S. (2003). Elected Versus Appointed Regulators: Theory and Evidence. *Journal of the European Economic Association*. 1 (5). s: 1176-1206.
- Bila, H. (1999). CHP:1919-1999. İstanbul: Doğan.
- Birinci, A. (1999). Türk Polis Tarihinde İlkler. *Polis Bilimleri Dergisi*. C 1(3). ss: 9-16.
- Bora. T. (1994). Devletin Polisi. Polisin Devleti. *Birikim*. 57/58. ss. 3-11.
- Boratav. K. (2000). İktisat Tarihi (1908-1980). Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980. (Ed. Sina Akşin). İstanbul: Cem .
- Bölügiray. N. (1989). Sokaktaki Asker. İstanbul: Tekin.
- Brewer, R. (2014). Policing the Waterfront. Oxford: Clarendon.
- Bulut. R. (2012). İnfaz Çetesi: 12 Eylül 1980 Öncesi İşlenen Siyasi Cinayetler. İstanbul: Destek.
- Büyük Larousse Ansiklopedisi. (1986). İstanbul: Milliyet.
- Caiden, G.E. (1971). Dynamics of Public Administration: Guidelines to Current Transformation in Theory and Practice. New York: Holt.
- Carr, E.H. (1992), Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık, (Çev. Ö. Ozankaya), Ankara: İmge.
- Casamayor. P. (1973). Police. Paris: Gallimard Inc.
- Cem. C. (1976). Türk Kamu Kesiminde Üst Düzey Yöneticiler. *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt: XXIII. Sayı: 133. ss: 24-31.
- Cizre. Ü. (2002). Muktedirlerin Siyaseti. İstanbul: İletişim.

- Coffey. A. Atkinson P. (1996). Making Sense of Qualitative Data. New York: Sage.
- Çağlar. A. (1993). Recruitment, Occupational Consciousness and Professionalism in the Turkish Police. Yayınlanmamış Doktora Tezi, *University of Surrey Department of Sociology*, Guilford.
- (1999). Polis ve Polisliğin Ortaya Çıkışı. *Polis Bilimleri Dergisi* Cilt 1(4). ss.:121-133.
- (2003). Policing Problems in Turkey: Processes, Issues and the Future. Police Corruption: Paradigms, Models and Concepts – Challenges for Developing Countries (Ed. S. Einstein; M. Amir), Huntsville: OICJ, ss.:399-432. 2003
- (2004). Meşakkatli Bir Yolculuk: Polisliğin Dünü, Bugünü ve Yarını. Günümüz Türk Polisi: Cumhuriyetimizin 80. Yılında Polisin Dünü, Bugünü ve Yarını. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı EGM Eğitim Dairesi Baskınlığı.
- Çavdar. T. (1983). Cumhuriyet Dönemi Gençlik. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Cilt: II. İstanbul: İletişim.
- Çavdar. T. (1996). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi :1950'den Günümüze. Ankara: İmge.
- Çelik. Ö. Aksan. G. (2011). Demokrasi ve Bürokrasi Arasındaki Gerilim Temelinde Türk Hukukundaki Bazı Düzenlemelere Genel Bir Bakış. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XV. Y. 2011. S.2. ss.: 189-214.
- Çeliksü. S. (2006). Siyaset Bilimi Yaklaşımı ile Polis Kurumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*, Bursa.
- Çevik. F.K. (2010). Türkiye'de 1980'den Günümüze Siyasal İktidar-Bürokrasi İlişkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Çevik. H. H. (2001). Türkiye'de Kamu Yönetimi Sorunları. Ankara: Seçkin.
- Çevik. H.H. ve Demirci. S. (2008). Kamu Politikası: Aktörler ve Modeller. B. Parlak (Ed.). Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar. Ankara: Alfa Aktüel Yayınları.
- Çufalı. M. (2002). Türk Polis Tarihi. H.Hüseyin Çevik ve T. Göksu (Ed.). Türkiye'de Devlet. Toplum ve Polis. Ankara: Seçkin.
- Çulpan. R. (1980). Bürokratik Yönetimin Yozlaşması. *Amme İdaresi Dergisi* . C.13. S. 2. ss. :31-45.

- Davis. J. (1984). A Poor Man's System Of Justice: The London Police Courts in The Second Half Of The Nineteenth Century. *The Historical Journal*. Vol. 27. No.2. ss. 309-335.
- Daymon. C. Holloway. I. (2003). Qualitative Research Methods in Public Relations and Marketing Communications. London: Routledge.
- Della Porta, D., Reiter, H. (1997). The Policing of Protest in Contemporary Democracies. Florence: European University Institute.
- Demir, H. (2011). 12 Mart'tan 12 Eylül'e. İstanbul: Ozan.
- Demir. S. (1990). Kamu Görevlileri Örgütlenmesi Türkiye'de Kamu Görevlileri Dernekleri Deneyimi (1971-1980). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Demirel. İ.H. (1969). 1968–1969 Polis Enstitüsü Yüksek Öğretim Yıllığı. Ankara: Polis Enstitüsü.
- Derbil. S. (1944). Polis Kavramı. *AÜHF Dergisi*. No. IV.ss. 473-485.
- Devletoğlu. J. (2010). İngiliz Arşivlerinde 12 Eylül'ün Ayak Sesleri. İstanbul: Doğan.
- Dikici. A. (2006). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin İç Güvenliği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İstanbul.
- , (2009). Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı. *Akademik Bakış*. C:3. S:5. ss: 61-94.
- DiMaggio. P., Evans. J. , Bryson. B (1996). Have American's Social Attitudes Become More Polarized?. *American Journal of Sociology*. 102 (3). ss: 690–755.
- Dodd. C.H. (1990). The Crisis of Turkish Democracy. Huntington: The Eothan.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (1973). Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Polisi. Ankara: EGM.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (1983). Cumhuriyetin 60. Yılında Türk Polisi. Ankara: EGM.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (1995). Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845–1995). Ankara: EGM.
- Emsley. C. (1991). The English Police: A Political and Social History. New York: St. Martin's Pres.
- Eral. S. (1995). Çaldıran'dan Çorum'a Anadolu'da Alevi Katliamları. İstanbul:Ant.
- Erarslan F. , Metin İ. (1984). Türk Polis Tarihi Cilt 1 . Ankara: Yayınevi Belirtilmemiş.

- Erbay, Y. (1997). Bürokrasi, Bürokratizm ve Ülkemizde Bürokrat Siyasetçi İlişkileri. *Yeni Türkiye*. Sayı: 13- Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı I. ss.: 405-412.
- Erdost, M. (2006). 12 Eylülün İki Yüzü. İstanbul: Onur.
- Ergun, T. Polatoğlu, A. (1984). Kamu Yönetimine Giriş. Ankara: TODAİ.
- Ergut F. (2001). Polis Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve”. *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt 34 Sayı 1. ss.: 59-78
- (2012). Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği. İstanbul: İletişim.
- Ergün, İ. (1992). Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış. *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*: 8-9 Mart 1990. Ankara: Bildiriler (s. 23-98). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Eroğul, C. (1998). Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi). Ankara: İmge.
- Eryılmaz, B. (1991). Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme. İstanbul: İşaret.
- (2002). Kamu Yönetimi. İstanbul: Erkam.
- (2010). Bürokrasi ve Siyaset. (4.bs.) . İstanbul: Alfa.
- Feyizoğlu, T. (1992). Mahir-Onların Öyküsü. İstanbul: Alfa.
- Fincancıoğlu, Y. (2000). Demirel Demokrasinin Duraklama Yılları. İstanbul: Büke.
- Foucault, M. (2005) Özne ve İktidar (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı.
- Gençkaya, Ö.F. (1997). Demokratikleşme ve Sivil Toplum İlişkisi Üzerine Bir Not. *Yeni Türkiye*. Cilt 3. Sayı 18. ss. 102-105.
- Gevgilili, A. (1987). Yükseliş ve Düşüş. İstanbul: Bağlam.
- Giddens, A. (2000). Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Paradigma.
- Gleizal, J. , Domenach, G. , Journes, C. (2000) . Batı Demokrasilerinde Polis. (Çev. M. Kandemir). Ankara: Temiz.
- Goloğlu, M. (1974). Millî Şef Dönemi (1939–1945). Ankara: Kalite.
- Gordon, S. (2009) Assessing Partisan Bias in Federal Public Corruption Prosecutions. *American Political Science Review*, 103 (4). s: 534-554.

- Gökçe. G. , Şahin. A. , . Örselli. , E. Kutlu.Ö.(1993, 15 Nisan). Yönetmel Reformda Hedef. *Radikal*,5.
- Gülşen. İ. H. (1985). Emniyet Teşkilatının İdari Yapısı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Gültekin. R., Özcan. Y.Z. (1999). Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi. *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt.16. ss: 69-93.
- Gündeş. O.N. (2010). İhtilallerin ve Anarşinin Yakın Tanığı. İstanbul: Kişisel.
- Gürel. N. (2006). 1 Mayıs 1977. İstanbul: Ozan.
- Güven. D. (2005). Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları. İstanbul: İletişim.
- Güven. H. S. (1976). İdare Siyaset İlişkileri ve Personel Yönetimi Açısından Önemi. *Amme İdaresi Dergisi*. C. 9. S. 1. ss:49-61
- Habermas. J. (1997). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü. (çev. T. Bora ve M. Sancar). İstanbul: İletişim.
- Heller. A. ve Feher. F. (1993). Postmodern Politik Durum. (çev. Ş. Argın). Ankara: Öteki.
- Heper. M. (1977). Osmanlı-Türk Bürokrasisinde Modernleşme Saf Patrimonyalizmden Patrimonyal Yasallığa Gelişim . Ö. Bozkurt (ed.). Yönetim Sosyolojisi. Ankara: TODAİE.
- Heper. M. (1980). Ekonomik ve Sosyal Gelişme Sürecinde Bürokrasi: Bir Tipoloji ve Bazı Düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt 13 (2). ss: 52-74.
- Heper. M. (1983). Bürokrasi. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. 2. Cilt. İstanbul: İletişim.
- Heper. M. Sancar. M.S. (1998). Is Legal Rational Bureaucracy a Prerequisite for a Rational-Productive Bureaucracy. *Administration and Society*. Cilt: 30. Sayı: 2. ss. 143–165.
- Hobsbawm, E. (1999) Tarih Üzerine, (Çev. O. Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat.
- Hülagü. F. (2010). Rıfat Bali ile Türkiye’deki Zayıf Polis Çalışmaları Alanına Güçlü Bir Giriş Yapmak. *Eğitim, Bilim, Toplum*. Cilt:8 Sayı: 30. ss:77-85.
- (2011). Restoring Class Power Over The Police: The Role of the International in Neoliberal Police Reform in Turkey. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

- İlter, E. (2002). Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi. Ankara: Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Jackman, R.W. (1996). Power Without Force. The Political Capacity of Nation States. Michigan: The University of Michigan.
- Karlberg, S. (2006). The Art of Reading and Understanding Max Weber: Reflections on Recent (and Not-So-Recent) Readers and Compilations. *Canadian Journal of Sociology*. Vol. 31 Issue 1. ss: 131-164.
- Karpat, K. (2003). Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm. (Çev. A. Sönmez). Ankara: İmge.
- Kaya, K. (1994). Çağdaşlaşma Yolunda Deve Dikenleri. Ankara: Bilim.
- Kaygısız, M. (2004). Adli Bilimler. Ankara: Polis Akademisi.
- Kazgan, G. (2002). Tanzimat’tan 21. yüzyıla Türkiye Ekonomisi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi .
- Keleş, R.; Ünsal, A (1982). Kent ve Siyasal Şiddet. Ankara: Ankara Siyasal Bilgiler
- Keyder, Ç. (1992). Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası. İ.C. Schick-E. A. Tonak (Ed.). Geçiş Sürecinde Türkiye. İstanbul: Belge.
- Koca, A.E. (2010). Güvenlik Alanında Oluşturulan AB Eksenli Politika ve Kurumsal Dönüşüm Çabalarının Polisler Arasındaki Yansıması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- (2013). Polisliğin Kitabını Yazmak. Ankara: Atıf.
- Kongar, E. (1987). 12 Eylül Kültürü. Ankara: Remzi.
- Landau, J.M. (1979). Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar. (Çev. E. Baykal). Ankara: Turhan.
- Lasswell, H. (1936). Politics: Who Gets What, When, How. New York: Whittlesey House. McGraw-Hill.
- Lewis, B. (2007). Modern Türkiye’nin Doğuşu. (çev. M. Kırıtlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Lipsky, M. (1970). Law and Order: Police Encounters. Chicago: Adline.
- (1980). Street-Level Bureaucracy Dilemmas of The Individual in Public Services. New York: Russell Sage Foundation.
- Mardin, Ş. (2004). Modern Türkiye’de Din ve Siyaset. M. Türköne, T. Önder (Ed.). Türkiye’de Din ve Siyaset. Makaleler 3. İstanbul: İletişim.

- Massie. J. L. (1983). İşletme Yönetimi. (Çev. Ş. Özalp vd.) Eskişehir: Beytaş.
- Matland, R.E. (1995). Synthesizing the implementation literature: the ambiguity-conflict model of policy implementation. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 5(2): 145-74.
- Maxwell. J.A. (1992). Understanding and validity in qualitative research. *Harvard Educational Review*. 62. ss: 979-1000.
- Merikoski. V. (1971). İdarenin Siyasileşmesi. (Çev: C. Tutum) *Amme İdaresi Dergisi*. C.4. ss.:159-185.
- Metin. İ. , Eraslan. F. (1984) .Türk Polis Tarihi. Cilt: 1. Ankara: Aslımlar.
- Michels, R. (1963). Political Parties. New York: Collier Books.
- Moe. T.M. (1989) . The Politics of Bureaucratic Structure içinde Chubb J. Ve Peterson, P. (Ed.), Can the Government Govern?, Washington, D.C.: The Brookings Institution.
- Mouzelis, N.P. (1967). Organization and Bureaucracy. London: Routledge.
- Nelson. M. (2003). Bureaucracy. A. Kuper , J.Kuper (Ed.). The Social Science Encyclopedia. London: Routledge.
- Neocleous. M. (2000). The Fabrication Of Social Order A Critical Theory Of Police Power. London: Pluto Press.
- (2007). Liberty and the Myth of Balance: Towards A Critique of Security. *Contemporary Political Theory*. C.6.ss: 131-249.
- (2008). Critique of Security. London: McGill-Quenn's University.
- O'Neill. M. , Singh. A-M. (2007) Introduction. M. O'Neill. M. Marks. , A. Singh (Ed.). The Police Occupational Culture: New Debates and Directions. Emerald : Elsevier Press.
- Okandan. R.G. (1951). Umumi Hukuk Tarihi Dersleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Okçabol. D. (1939). Meslek Terbiyesi. Ankara: Polis Enstitüsü.
- (1939). Zabıta Tarihi. Ankara: Polis Enstitüsü.
- Oktay. C. (1983). Yükselen İstemler Karşısında Türk Siyasal Sistemi ve Kamu Bürokrasisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Oktay, H.E. (2013). Türk Tarihinin Kayıp Yılları- 27 Mayıs. İstanbul: Akis.

- Onar, S.S. (1966). İdare Hukukunun Umumi Esasları. Cilt: III. İstanbul: Hak .
- Örnek. A. (1992). Kamu Yönetimi. İstanbul: Meram.
- Özbay. C. (1999). 154. Kuruluş Yılında Türk Polisi. *Diyanet Ayın İçinden Dergisi*. 211(100). ss: 32-43.
- Özdemir. C. (2009). Önemli İşler Dairesi. İstanbul: Doğan.
- Özdemir. E. (2007). Polis Çağdaş Köle Midir. *Çağın Polisi Dergisi*. Yıl: 6. Sayı: 66. ss. 15-17.
- Özkan. T. (1999). Bir Gizli Servisin Tarihi: Milli İstihbarat Teşkilatı. İstanbul: Milliyet.
- Parla. T. (1991). Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları. İstanbul: İletişim.
- Peker. Ö. . Aytürk. N. (2000). Etkili Yönetim Becerileri. Ankara: Yargı.
- Peters. B.G. (2001). Politics of Bureaucracy. London: Routledge.
- Poggi. G. (2007). Devlet/ Doğası. Gelişimi ve Geleceği. (Çev: Ş. Kut-B. Toprak) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi .
- Reiner. R. (1985). The Politics of Police. Hemel Hemstead: Wheatsheaf.
- (1991). Chief Constables: Bobbies, Bosses or Bureaucrats?. (2. bs.). Oxford: Oxford University Press.
- (2002) The Organization and Accountability of the Police. M. McConville, G.Wilson (Ed.). The Handbook of the Criminal Justice Process. Oxford: Oxford University Press. ss.: 21-42.
- Sakal. M. (1998). Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C. 13. S. 1. ss.: 211-230.
- Sartori. G. (1966) European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism. J. LaPalombara, M. Weiner (Ed.). Political Parties and Political Development. Princeton: Princeton University Press.
- Sayın. E. (2002). Teknoloji. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 9. (2.bs.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schmitt. C. (1996). The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes. (Çev. G. Schwab). Chicago: The Chicago University Press.
- Selçuk, İ. (1980, 3 Eylül). Polis, *Cumhuriyet*, s:2.
- Sertel. Z. (1977). Hatırladıklarım. İstanbul: Gözlem.

- Smith. B.C. (1988). *Bureaucracy and Political Power*. London: Wheatsheaf Books Ltd.
- Sözen. S. (2002). *Türk Kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı*. H.H. Çevik, T.Göksu (Ed.) *Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis*. Ankara: Seçkin.
- Strauss. A. , Corbin. J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park. CA: Sage .
- Şahin. A. (1998). *Bürokrasi Kuramı ve Türk Bürokrasisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.
- Şahin. E. (2000). *Osmanlı Polis Teşkilatı: İdari Yapılanması, Eğitim ve Milli Mücadeleye Etkin Katılımı*. *Polis Dergisi*. Yıl: 26. Sayı: 24. ss:112-143.
- (2001). *1907’den 2000’e Polis Okulları*. Ankara: EGM Yayınları.
- (2004a). *Türk polis teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler*. Ankara: EGM Yayın No: 371.
- (2004b). *Türk Zabıta Yapılanmasının Tarihi Gelişimi*. *Polis Dergisi*. Sayı: 38. ss.: 23-29.
- Şaylan. G. (1974). *Türkiye’de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji*. Ankara: TODAİ.
- Tezel Y.S. (2003). *Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye’sinde “Muhafazakârlık” Sorunsalı: Devamlılıklar, Değişmeler ve Kırılmalar*. *Muhafazakârlık, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 5* (Ed. T. Bora, M. Gültekingil). İstanbul: İletişim.
- Tanör. B. (2010). *İki Anayasa:1961-1982*. İstanbul: On İki Levha.
- Şimşek. H., Yıldırım.A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (5.bs) Ankara: Seçkin.
- TBMM (1971). *Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi*. 32. Birleşim. Cilt: 63. Ankara: TBMM.
- TBMM (1972). *Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi*. 28. Birleşim. Cilt: 2. Ankara: TBMM.
- TBMM (1973). *Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi*. 24. Birleşim. Cilt: 8. Ankara: TBMM.
- TBMM (1975). *Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi*. 29. Birleşim. Cilt: 19. Ankara: TBMM.

- TBMM (1976). Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi. 33. Birleşim. Cilt: 25. Ankara: TBMM.
- TBMM (1977). Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi. 31. Birleşim. Cilt: 30. Ankara: TBMM.
- TBMM (1978). Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi. 27. Birleşim. Cilt: 35. Ankara: TBMM.
- TBMM (1979). Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi. 36. Birleşim. Cilt: 41. Ankara: TBMM.
- TBMM (1980). Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi. 32. Birleşim. Cilt: 45. Ankara: TBMM.
- TBMM, 12 Eylül Darbe Komisyon Tutanakları, Ankara: TBMM Tutanak Hizmetleri.
- Teschke. B. (2002). Theorizing The Westphalian System Of States: International Relations From Absolutism To Capitalism. European Journal Of International Relations. Vol. 8(19). ss.: 5-48.
- Teziç. E. (1976). 100 Soruda Siyasi Partiler. İstanbul: Gerçek.
- Toker. M. (1991). Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944–1973). Ankara: Bilgi .
- Toksöz. F. (1985). Kolluk Kuvvetleri. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Cilt:6. İstanbul: İletişim.
- Tongur, H. (1946). Türkiye’de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları No: 1.
- Toprak. B. (1998). (Ed.). Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-2000)-3: 1960-1980. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat .
- Toprak. Z. (1985). Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri. Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi. Cilt:5. İstanbul: İletişim.
- Tunaya. T.Z. (1952). Türkiye’de Siyasi Partiler: 1859-1952. İstanbul: Arba.
- Tunç. A. (2001). Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek-70’li Yıllarda Hayatımız. İstanbul: Yapı Kredi.
- Tunçay. M. (1987). Tek-Parti Döneminde Basın. Tarih ve Toplum. Cilt:VII. Sayı: 37.
- Turhan. T. (1992). Özel Savaş Terör ve Kontrgerilla. İstanbul: Tümzamanlar.
- Tutum. C. (1976). Yönetimin Siyasallaşması ve Partizanlık. Amme İdaresi Dergisi. Cilt 9. Sayı 4. ss. 9-32.

- Türk Dil Kurumu. (2010). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). İstatistik Göstergeler: 1923: 2011. Yayın No: 3890. Ankara: TÜİK.
- Türkdoğan. O. (1999). Türk Tarihinin Sosyolojisi. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Twycross. A. , Shields. L. (2005). Validity and Reliability-What's it all about? *Pediatric Nursing*. V.32/2. ss.:17. 36.
- Ulay. S. (1968). 27 Mayıs 1960: Harbiye Silah Başına. İstanbul: Kitapçılık.
- Ülgen. C. (2012). T.C. Anayasası TCK- CMK- CGTİK- PVSK ve İlgili Mevzuat- Cep Kanunları Serisi 08. Ankara: Beta.
- Weber. M. (1984). Legitimacy and The State. W. Connolly (Ed.). New York: New York University Press.
- Weber. M. (2005). Bürokrasi ve Otorite. (Çev. B. Akın). İstanbul: Adres.
- Weber. M. (2006). Sosyoloji Yazıları. (Çev. T. Parla) . İstanbul: İletişim.
- Wilson. J. (1968). Varieties of Police. Behaviour. Cambridge: Harward University.
- Wilson. W. (2011 (1913)). The New Freedom. NY: Gray Rabbit Publication
- Yağar. H. (1988). Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845–1923).Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Ankara.
- Yetkin. B. (2008). Kırılma Noktası: 1 Mayıs 1977 Olayı. İstanbul: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk.
- Zürcher. E.J. (2008). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. (Çev. Y.Saner Gönen). (28.bs.) İstanbul: İletişim.

Gazete Haberleri

- 7 İldeki Saldırılarda 2'si Polis 9 Kişi Öldürüldü. (1979, 21 Kasım). *Milliyet*, 9.
- 48 Vali Merkeze Alınırken 56 İle Yeni Vali Atandı. (1979, 5 Aralık 1979). *Cumhuriyet*,7.
- 1975 Yılıının Önemli İç Olayları. (1976, 1 Ocak). *Cumhuriyet*, 10.
- 1976 İç Olayları. (1976, 31 Aralık), *Cumhuriyet*, 7.

Bir Avuç Faşist Polis. (1978, Ocak). *POL-DER Gazetesi*, 2.

Birlik, Sükun ve Nizam. (1955, 8 Eylül). *Milliyet*, 1.

Buzhane ve Çukurlarda Bulunan Cesetler.(1960, 2 Haziran). *Cumhuriyet*, 1.

Cesetlerin Makinelerde Kıyılıp Toz Haline Getirildiği İhbar Edildi. (1960, 4 Haziran).

Yeni Sabah, 1.

Dahiliye Vekili Dün İstifa Etti. (1955, 11 Eylül). *Milliyet*, 1.

Dahiliye Vekaletinin Tebliği. (1960, 30 Nisan). *Milliyet*, 5.

Dün Geceye Kadar 2057 kişi tevkif edildi. (1955, 8 Eylül). *Milliyet*, 1.

Emniyet Genel Müdürü Görevinden Ayrıldı. (1977, 25 Ağustos). *Cumhuriyet*, 9.

Hürriyet Şehidi Gençlerimiz Hakkında Dün Milli Birlik Komitesi Açıklama Yaptı. (1960, 4 Haziran). *Cumhuriyet*, 1.

İstanbul'da 9 Ceset Bulundu. (1960, 11 Haziran). *Ulus*, 1.

İzmir'de İki Kızıl Propagandacı Kendini Ele Verdi. (1955, 9 Eylül). *Hürriyet*, 5.

Komutanların Ültimatomu Üzerine Başbakan Demirel İstifa Etti. (1971, 13 Mart).

Cumhuriyet, 1.

Korutürk'ten Açıklama. (1978, 22 Aralık). *Tercüman*, 1.

Milliyetçi Öğretmen Kimdir. (1976, 12 Şubat). *Devlet Gazetesi*, 2.

Muhtıra'nın Tam Metni. (1971, 13 Mart). *Cumhuriyet*, 1.

Okuyucu Mektupları. (1977, Aralık). *POL-DER Gazetesi*, 4.

Örfi İdare 6 Ay Devam Edecek. (1955, 13 Eylül). *Milliyet*, 1.

POL-DER'den Çağrı. (1978, Nisan). *POL-DER Gazetesi*,1.

Polis Derneği Yöneticileri Kıyıma Uğradı. (1976, 19 Aralık). *Cumhuriyet*,7.

Polis İçin İnsanca Yaşam. (1975, Eylül). *POL-DER Gazetesi*, 2.

Resmi Tebliğ. (1955, 7 Eylül). *Milliyet*, 1.

Sessiz Kalmadık. (1975, Aralık). *POL-DER Gazetesi*, 1.

Üniformalı Eşkiyalar. (1978, Ocak). *POL-DER Gazetesi*, 1.

Üyelerimizden Gelenler. (1978, Şubat). *POL-DER Gazetesi*, 3 .

Yeni Atamalar Yapıldı. (1977, 25 Ağustos). *Milliyet*, 1.

Yeni Sürgünler. (1976, Ocak). *POL-DER Gazetesi*, 1.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/03/2015

Tez Başlığı / Konusu: Türkiye'de Polis Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış:
12 Mart 1971-12 Eylül 1980 Arası Türk Polis Teşkilatı

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/03/2015
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: SEDA YILDIZ
Öğrenci No: N10248936
Anabilim Dalı: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
Programı: SİYASET BİLİMİ
Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/03/2015

Tez Başlığı / Konusu: Türkiye'de Polis Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış:
12 Mart 1971-12 Eylül 1980 Arası Türk Polis Teşkilatı

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 226 sayfalık kısmına ilişkin, 11/03/2015 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/03/2015

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: SEDA YILDIZ

Öğrenci No: N10248936

Anabilim Dalı: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ

Programı: SİYASET BİLİMİ

Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR

